

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL GÜVENLİĞİN
TASARRUF EĞİLİMİNE TESİRLERİ

(Doktora Tezi)

179

Arş. Gör. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi
ve
Endüstri İlişkileri Bölümü

Bursa - 1985

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ.....	İ

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK VE TASARRUFLAR

BİRİNCİ KISIM: SOSYAL GÜVENLİK: TARİHİ GELİŞİMİ

ve KAVRAM.....	7
I. Sosyal Güvenliğin Tarihi Gelişimi.....	8
A. Sanayi Devrimi Öncesi Sosyal Güvenlik....	9
1. Ferdi Tasarruflar ve Aile İçi Transferler.....	9
2. Sosyal Yardımlar.....	10
a. Dini Sosyal Yardımlar.....	11
b. Mesleki Teşekküller ve Yardımlaşma Sandıkları.....	12
c. Vakıflar ve Diğer Müesseseler.....	13
3. Sanayi Devrimi Öncesi Sosyal Güvenlik Müesseselerinin Genel Özellikleri.....	14
B. Sanayi Devrimi Sonrası Sosyal Güvenlik... 16	
1. Sanayi Devriminin Getirdiği Yeni Şartlar ve Sosyal Güvenlik İhtiyacının Artması.....	16
2. Yeni Sosyal Güvenlik Müesseselerine Duyulan İhtiyaç ve Sosyal Sigorta.....	18
C. Günümüzde Sosyal Güvenlik.....	22
II. Sosyal Güvenlik Kavramı.....	25
A. Tehlikenin Sonuçlarına Karşı Mücadele Aracı Olarak Sosyal Güvenlik.....	26
B. Sistem Olarak Sosyal Güvenlik.....	29
C. İnsan Hakkı ve Devlet Görevi Olarak Sosyal Güvenlik.....	31
D. Sosyal Güvenliğin Tarifi.....	33

	<u>Sayfa</u>
İKİNCİ KISIM: TASARRUF: KAVRAM ve ÇEŞİTLERİ.....	35
I. Tasarruf Kavramı.....	35
A. Tasarruf Nedir?.....	36
B. Tasarrufun Önemi.....	38
1. Mikro Birimler İtibarıyla Tasarrufun Önemi.....	39
2. Makro-İktisadi Birim İtibarıyla Tasarrufun Önemi.....	41
II. Tasarruf Çeşitleri.....	44
A. Yurt İçinde Yapılan Tasarruflar.....	44
1. Özel Gönüllü Tasarruflar.....	44
a. Ferdi (Hane halkı) Tasarruflar.....	44
b. Müesseseyi Tasarruflar.....	48
2. Mecburi Tasarruflar.....	51
a. Vergiler.....	51
b. İç Borçlanma.....	54
c. Enflasyon.....	56
d. Sosyal Güvenlik Müesseseleri.....	57
B. Dış Tasarruflar.....	60
1. Yabancı Özel Yatırımlar.....	61
2. Dış Borçlanma.....	62
3. Milletlerarası Hibeler ve Yardımlar...	64
4. Dış Ticaret Kazançları.....	65

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİĞİN TASARRUF EĞİLİMİNE TESİRLERİ

BİRİNCİ KISIM: SOSYAL GÜVENLİK İKTİSADI ve SOSYAL GÜVENLİĞİN TESİRLERİ.....	67
I. Sosyal Güvenlik İktisadı.....	67
II. Sosyal Güvenliğin İktisadi Tesirleri.....	71

A. Sosyal Güvenliğin Gelir Dağılımına Tesirleri.....	72
B. Sosyal Güvenliğin Emek Arzına Tesirleri..	76
C. Sosyal Güvenliğin Tasarruf Eğilimi ve Sermaye Birikimine Tesirleri.....	79
D. Sosyal Güvenliğin Diğer İktisadi Tesirleri.	80
III. Sosyal Güvenliğin Sosyal ve Kültürel Tesirleri.....	81
İKİNCİ KISIM: SOSYAL GÜVENLİĞİN TASARRUF EĞİLİMİNE TESİRLERİ.....	85
I. Analitik Model ve Modelle İlgili Problemler.	85
II. Sosyal Güvenliğin Tasarruf Eğilimine Tesirleri.....	90
A. Teorik Görüşler.....	90
1. Eski Görüşler.....	90
2. Hayat Devresi Modeli ile İlgili Görüşler.....	94
a. Geleneksel Hayat Devresi Modeli ile İlgili Görüşler.....	95
b. Genişletilmiş Hayat Devresi Modeli ile İlgili Görüşler.....	100
3. Diğer Görüşler.....	112
4. Teorik Görüşlerin Değerlendirilmesi...	114
B. Ampirik Çalışmalar.....	117
1. Niçin Ampirik Çalışma?.....	117
2. Zaman Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	119
a. Zaman Serileri Verilerinin Özellikleri.....	119
b. Ampirik Çalışmalar.....	120
i. Martin S. Feldstein (1974).....	120
ii. Alicia H. Munnell (1974).....	125
iii. Robert J. Barro (1977).....	128
iv. Michael R. Darby (1978).....	130

v. Louis Esposito (1978).....	132
vi. Martin S. Feldstein (1978).....	133
vii. Michael R. Darby (1979).....	136
viii. Michael J. Boskin-Marc Robinson (1980).....	137
ix. Dean R. Leimer-Selig D. Lesnoy (1980).....	138
x. Martin S. Feldstein (1982).....	143
xi. Charles M. Beach-Robin W. Boadway-Jack O. Gibbons (1984)...	144
xii. Selig D. Lesnoy-Dean R. Leimer (1985).....	147
xiii. Zaman Serileri Verileri ile Yapılan Diğer Ampirik Çalışmalar	149
c. Zaman Serileri ile Yapılan Ampirik Çalışmaların Değerlendirmesi.....	152
3. Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	155
a. Mekan Serileri Verilerinin Özellikleri.....	155
b. Ampirik Çalışmalar.....	157
i. Philippe Cagan-George Katona (1965).....	159
ii. Alicia H. Munnell (1976).....	160
iii. Laurence J. Kotlikoff (1979)....	163
iv. Martin S. Feldstein-Anthony Pellechio (1979).....	166
v. Martin David-Paul L. Menchik (1980).....	168
vi. Ann-Charlotte Stahlberg (1980)..	169
vii. Alan S. Blinder-Roger Gordon- Donald Wise (1981).....	171
viii. Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Diğer Ampirik Çalış- malar.....	171
c. Mekan Serileri ile Yapılan Ampirik Çalışmaların Değerlendirilmesi.....	174

4. Milletlerarası Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	176
a. Milletlerarası Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalış- maların Özellikleri.....	176
b. Ampirik Çalışmalar.....	178
i. Martin S. Feldstein (1977).....	178
ii. Robert J. Barro-Glenn M. MacDonald (1979).....	179
iii. Martin S. Feldstein (1980).....	182
iv. Charles Y. Horioka (1980).....	186
v. Erkki Koskela-Matti Viren (1983).	188
c. Milletlerarası Mekan Serileri ile Yapılan Ampirik Çalışmaların Değer- lendirmesi.....	191
5. Sosyal Güvenliğin Tasarruflar Üzerine Təsirini İnceleyen Diğer Ampirik Çalışmalar.....	193
6. Sosyal Güvenliğin Tasarruf Eğilimine Təsirlerini İnceleyen Ampirik Çalışmalar- nın Genel Değerlendirmesi.....	199
SONUÇ.....	206
GENEL OLARAK.....	206
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE ÜLKEMİZDE DURUM.....	211

E K

HAYAT DEVRESİ TASARRUF TEORİSİ.....	230
FAYDALANILAN KAYNAKLAR.....	231

GİRİŞ

Sosyal güvenlik, yüzyılımızın son çeyreğine kadar insanî düşüncelerin ağırlık kazandığı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Nitekim, milletlerarası sözleşmeler, ülkelerarası ikili antlaşmalar, anayasalar ve sosyal güvenlikle ilgili olarak çıkartılan kanunlarda, sosyal güvenlik, temel insan haklarından biri olarak düzenlenmiş, yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi gayesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra takip edilen "sosyal refah devleti" politikası, siyasî karar merkezlerinin sosyal siyasetin en önemli vasıtası olarak kabul ettikleri sosyal güvenliği, bu gaye için yoğun olarak kullanmalarını teşvik etmiştir. Sosyal güvenlik huzurlu bir toplum hayatının vazgeçilmez bir unsuru olarak benimsenmiş ve bütün fertlerin kapsama alınması hedefine varılmaya çalışılmıştır. Sosyal güvenlik, refahın geniş kitlelere yaygınlaştırılmasının en önemli vasıtası haline getirilmiştir. Bu hususta başarılı sonuçların alındığı da söylenebilir.

1970'li yıllar başında, sosyal güvenlik harcamaları, birçok gelişmiş ülkede, milli gelir içinde % 20 civarında pay alan bir genişliğe ulaşmış, savunma harcamalarından sonraki en önemli harcama kalemini oluşturmaya başlamıştır. Bu özelliği ile sosyal güvenlik, artık yalnızca sosyal siyasetin bir vasıtası olarak değil, ekonominin önemli sektörlerinden biri olarak ele alınmıştır.

Sosyal güvenlik programlarının istenilen gayeleri gerçekleştirebilmesi büyük ölçüde yeterli mali kaynağın tahsis edilmesi ile mümkündür. 1950-70 yılları arasında sanayileşmiş ülkelerdeki yüksek gelişme hızı, sosyal güvenlik programlarının mali yüküne katlanmayı kolaylaştırmış, bu yükün hissedilmemesini sağlamıştır. Ancak 1970'li yıllar sosyal güvenliğin mali yükünü hissettiren iki önemli gelişmeyi de

beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki sosyal güvenlik sisteminin kendisi, ikincisi ise, ekonomilerin büyüme hızları ve dengesi ile ilgili gelişmelerdir.

Sosyal güvenlik harcamalarındaki artış eğilimi ile birlikte, artış hızının da yükseldiği görülmüştür. Nitekim, 1970-80 yılları arasındaki on yıllık dönemde, sosyal güvenlik harcamalarının milli gelir içindeki payı, ortalama % 50 oranında bir artış göstererek % 30'lar seviyesine yükselmiştir. Bu başka ifade ile yaratılan milli gelirin üçte biri, sosyal güvenlik harcamalarına tahsis edilmiştir.

Sistemin mali yükünü gündeme getiren ikinci önemli gelişme, ekonomilerin büyüme hızları ve denge durumları ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Petrol buhranı ile başlayan iktisadi durgunluk yalnızca az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri değil, gelişmiş ülkeleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Büyüme hızının düşmesi, enflasyon ve işsizlik oranlarının hızla artması, ekonominin bütün sektörlerinde mevcut dengeleri bozma eğilimi göstermiştir. Bu menfi gelişmeler sosyal güvenlik müesseselerinin mali yapısını da etkilemiş, ekonominin sosyal güvenlik harcamalarını karşılayamamasına yol açmıştır. Modern sosyal güvenlik müesseseleri kuruluşlarından bu yana, ilk defa bu ölçüde finansman bakımından, tehlike işaretleri vermeye başlamıştır.

İktisadi buhranın sebeplerini tespit etmek ve çıkış yolları bulmak için çalışan iktisatçılar, milli gelir içinden aldığı payın önemine bağlı olarak, sosyal güvenlik sektörü üzerinde de çalışmalarını yoğunlaştırdılar. Gözlemlere bağlı olarak ileri sürülen iddialardan hareket ederek, sosyal güvenlik sisteminin yatırımlara, tasarruflara, sermaye birimine, iktisadi büyüme hızına, milli gelir seviyesine ve bir bütün olarak iktisadi hayatın tamamına tesirlerini araştırmaya başladılar.

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine tesirleri de, bu yaklaşımın sonucu olarak araştırmaların konusunu teşkil etmiştir. Mikro seviyede, fertlerin tüketim-tasarruf tercihlerine nasıl tesir ettiği ve davranışları ne yönde değiştirdiği araştırılmıştır. Genel iktisat teorisi prensipleri ve bu gaye için geliştirilen özel prensiplerle sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirleri, teorik olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mikro verilerden hareket edilerek, sistemin makro seviyede tasarruflar ve sermaye birikimine tesirleri, yine teorik olarak, tespit edilmeye çalışılmış, konu ile ilgili birçok görüşler ileri sürülmüştür.

Sosyal güvenlik ve tasarruf eğilimi ile ilgili olarak ileri sürülen teorik görüşlerin doğruluğunun test edilmesi ve eğer varsa, sözkonusu tesirlerin yönünün ve derecesinin tesbit edilmesi için ampirik çalışmalara da ihtiyaç duyulmuştur. Teorik sahada yapılan tartışmaların bir noktadan sonra tıkanma eğilimi göstermesi, bu çalışmaların yapılmasını mecburi kılmıştır. Nitekim, bazı ampirik çalışmalarda elde edilen sonuçların yeni teorik tartışmaları başlattığı ve bu tartışmalarla bazı belirsizliklerin kaybolduğu görülmüştür. Ampirik çalışmalarda elde edilen sonuçlar bu konuya olan ilgiyi daha da arttıran bir tesir yapmıştır. Sosyal güvenliğin menfi tesirleri olduğu şeklindeki sonuçlar, bir grup iktisatçı tarafından sosyal güvenliğin finansmanı ile ilgili tartışmalarda malzeme olarak kullanılınca, karşı görüşlerin ispatlanması gayesiyle yeni ampirik çalışmalar yapılmış, konu ile ilgili tartışmaların yoğun şekilde günümüze kadar gündemde kalmasına yol açmıştır.

Sosyal güvenlik ve tasarruflar arasındaki ilişkilerin gelişmekte olan ülkeler için önemi daha büyüktür. Bu ülkelerde kalkınma faaliyetlerinde karşılaşılan en büyük darboğaz, sermaye birikiminin yetersizliğidir. Eğer sosyal güven-

lik, tasarruflar ve sermaye birikimine menfi tesir ederse, zaten k t olan kaynakları daha k t hale gelecek, kalkınma faaliyetleri sekteye uğrayacaktır. Nisbet olarak bugün milli gelir içinde küçük bir pay alan sosyal güvenlik harcamalarının, bu ülkelerde de hızla artma eğilimi vardır. Yakın gelecekte benzer problemleri daha şiddetli olarak ya ayabileceklerdir. Ancak, analitik g     ler sebebiyle bu ülkelerde ferdi davranış seviyesinde sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini ele alan teorik veya ampirik çalışmalar yapılamamıştır. Sosyal güvenlik ve tasarruf ilişkisine, sosyal güvenliğin me buri tasarruf fonksiyonu açısından yaklaşılması, sosyal sigortaların yarattığı fonların kalkınmanın finansmanına tahsisi meselesine daha b   k önem verilmesine yol açmıştır. Bu tür çalışmalarda sosyal güvenlik ve tasarruf ilişkisi, sistemin müessesesevi yapısı  n plâna alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmanın temel gayesi, geli mi  ülkelerde sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine tesirlerini ele alan teorik ve ampirik çalışmaların sonuçlarını ortaya koymak ve konu ile ilgili çalışmaların ülkemizde de başlamasına katkıda bulunmaktır. Çalışmanın muhtevası da bu gayeye hizmet edecek şekilde düzenlenmeye ve sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, sosyal güvenlik ve tasarruf kavramlarına yer verilmiştir. Sosyal güvenliğin mana ve önemini vurgulamak için, müesseseler olarak tarihi gelişimi ele alınmış, kısa bir tarifini yapmak yerine özelliklerinin ayrıntılı şekilde verilmesi tercih edilmiştir. İkinci kısımda tasarrufun tarifi yapılarak öneminden bahsedilmiş, sosyal güvenlik ve tasarruf ilişkisinin izahında yardımcı olacak şekilde tasarruf çeşitlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde çalışmamızın temel konusu olan, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirleri ele alınmıştır. Ancak çalışmanın belirtilen gayesine uygun olarak hemen konuya girilmemiş, sosyal güvenliğin iktisadi önemini belirtmek için yeni bir kavram olan "sosyal güvenlik iktisadi" ve tesirleri izah edilmeye çalışılmıştır. Bu kısım, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerinin, sistemin iktisadi tesirleri içindeki yeri de belirlenmek istenmiştir.

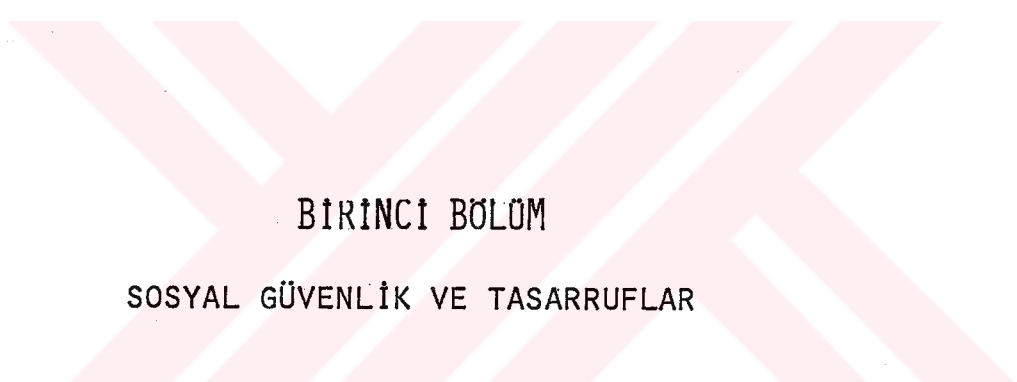
Tasarruf, ferdi seviyede davranışlarla ilgili olarak ortaya çıkar. Çok sayıda faktörün değişik yönlerdeki tesiri altında belirlenir. Bu davranışı izah etmeye yönelik olarak yapılan teorik ve ampirik çalışmalar büyük güçlükler arz etmektedir. Bu güçlükler sebebiyle yapılan teorik ve ampirik çalışmaların sonuçları çok zaman güvenilir olmaktan uzaktır. Bu alanda yeterli ve güvenilir çalışmalar yapılmasını sınırlandıran güçlükler, analitik problemler kısmında belirtilmiş, sonuçların değerlendirilmesi yapılırken belirli bir esneklik olması gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Teorik olarak ileri sürülen görüşler, hayat devresi modelinin bu konuya getirdiği yenilikler sebebiyle, bu modelin kullanılması veya kullanılmamasına göre tasnif edilmiştir. Teorik görüşlerin kısa bir değerlendirmesi de yapılarak ilâve edilmiştir.

Çalışmanın gayesine uygun olarak ampirik çalışmalara geniş yer verilmiştir. Kullandıkları veri tipi esas alınarak ampirik çalışmalar üç grupta tasnif edilerek sunulmuştur. Konu ile ilgili tartışmaların gelişme seyrinin takibini sağlamak için de çalışmaların tarih sırasına göre sunulmasına itina gösterilmiştir. Her ampirik çalışma grubunun sonunda kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonradan konu ile ilgilenenlerin yapacakları ampirik çalışmalara kolaylık sağlamak gayesi ile, bu sahada önemli yenilik getiren ampirik

çalışmaların kullandığı modeller ve değişkenlere ayrıntılı olarak yer verilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümü, alışılmış şekillerden bir ölçüde farklı düzenlenmiştir. Gelişmiş ülkelerle ilgili teorik ve ampirik çalışmaların sonuçları değerlendirildikten sonra, gelişmekte olan ülkelerde bu tür araştırmaların bulunmamasının doğurduğu eksiklik tam olarak ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülke olarak tarif edilen ülkemiz de, bu eksiklikle malûl bulunmaktadır. Böyle olmakla birlikte, ülkemiz ve bu tür ülkeler için, gelişmiş ülkelerde yapılmış araştırmaların ışığı altında, spekülatif de olsa bazı temayüllerden bahsetmemek çok büyük eksiklik olurdu. İşte sonuç bölümünde, bu eksiklik giderilmeye çalışılmış ve bir alt başlık altında, sosyal güvenlik programlarının tasarruf eğilimine ve sermaye birikimine tesirleri incelenmiştir. Konu bu ülkelerde makro seviyede sosyal sigortaların yarattığı fonların ve sermaye birikimine katkıları bakımından alındığından, bu fonların iktisadi kalkınma faaliyetleri için önemi belirtilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK VE TASARRUFLAR

BİRİNCİ KISIM

SOSYAL GÜVENLİK: TARİHİ GELİŞİMİ VE KAVRAM

Bir sosyal reformlar manzumesi olarak geniş anlamda sosyal siyaset; "sosyal hayatın devamlılık ve bütünlüğü bakımından, zümrelerin kendi aralarında ve cemiyetle olan münasebetlerinde oluşan ve sosyal hayatı felce uğratmak, tahrip etmek yolunda meydana gelen tehlikeleri bertaraf etmeye yönelmiş bir politika" (1), olarak tarif edilir. Sosyal Siyaset bu gayesini, gelir dağılımını değiştirerek ve/veya gelirin yeniden dağıtımını temin ederek, belirli bir gelirden alınan tatmini arttırmak suretiyle gerçekleştirmeye çalışır (2). Kısaca belirtmek gerekirse sosyal siyaset; toplumun refah seviyesini yükseltme ve huzurunu temin gayesini güden tedbirler demetidir.

Sosyal siyasetin belirtilen gayelerini gerçekleştirmek için sahip olduğu en geniş muhtevalı araç, sosyal güvenlik programlarıdır. Bugün varılmış olan modern anlamda sosyal güvenlik düşüncesi, insanlık tarihine eşit bir geçmişe sahip olan sosyal güvenliğin belirli merhalelerden geçmesi ile mümkün olmuştur. Sosyal güvenliği anlamak, bu merhalelerin özelliklerini bilmekle mümkün olacağından, tarihi gelişim seyrini öncelikle vermeyi uygun bulduk. Sosyal güvenlik kavramının izahına yardımcı olacak olan bu kısımdan sonra, kavramla ilgili görüşlere ve sosyal güvenliğin tarifine yer verilmiştir.

(1) Orhan Tuna, Sosyal Siyaset, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977 s. 27.

(2) Turan Yazgan, Ücret, Kutsun Yayınevi, İstanbul, Basım Tarihi Yok, s. 6.

I. SOSYAL GÜVENLİĞİN TARİHİ GELİŞİMİ

Sosyal güvenliğin tarihi gelişimini incelemek, sosyal güvenliğin manasını ve fert ve toplum hayatı için vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu vurgulamak için iyi bir çerçeve sağlar. Zaman içinde değişen şartlar ve artan ihtiyaçlar dikkate alınarak sosyal güvenliği temin için başvurulacak yollar, teknikler ve oluşturulan müesseselerin gelişimini (3) kronolojik bir sıra ile vermek, bir anlamda "eski çağlarda aileye yüklenmiş olan bir sorumluluğun daha güçlü kişisel gruplara ve nihayet topluma mal edilmesinin tarihi olarak da düşünülebilir" (4). Sosyal güvenliği temin için oluşturulan müesseseleri ele alırken, sosyal güvenlik düşüncesinin bugünkü noktaya nasıl geldiğini ortaya koymak da mümkün olacaktır.

Sanayi devrimi ve bu devrimin iktisadi, sosyal ve kültürel hayatta meydana getirdiği önemli değişiklikler, bir çok sahada olduğu gibi, sosyal siyaset ve sosyal güvenlik konusunda da bir dönüm noktası olma vasfı taşımaktadır. Bu sebeple, sosyal güvenliğin tarihi gelişimi, sanayi devrimi öncesi sosyal güvenlik ve sanayi devrimi sonrası sosyal güvenlik olmak üzere iki dönemde ele alınacak (5), ilave olarak günümüzde aldığı son durumdan bahsedilecektir. Bu

(3) Can Tuncay, Sosyal Güvenlik Dersleri, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, Hukuk Yayınları Dizisi: 3, İstanbul, 1982, s. 8.

(4) Cahit Talas, Sosyal Ekonomi, S. Yayınları-14, Ankara, 1979, s. 321.

(5) Sosyal güvenliğin tarihi gelişimi ile ilgili tasnifler genellikle bu iki dönemi esas alarak yapılmaktadır. Nitekim bu tür tasnifler için bkz., John Henry Richardson, İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, (Çev., Turan Yazgan), İ.Ü. Yayın No: 1524, İktisat Fak. No: 277, İktisadiyat Enstitüsü No: 56, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1970, s. 16; Turan Yazgan, Sosyal Sigorta, İ.Ü. Yayın No: 2360, İktisat Fakültesi No: 402, Fatih Gençlik Vakfı Matbaası İşletmesi, İstanbul, 1977, ss. 41-52; Kenan Tunçomağ, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, İ.Ü. Yayın No: 3018, Hukuk Fak. Yayın No: 659, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 1982, s. 6. ve İ.L.O., Into the Twenty-First Century The Development of Social Security, Geneva, 1984, ss. 17-18.

arada sosyal güvenlik müesseselerini ortaya çıkaran şartlar ve bunlarda meydana gelen değişikliklere de yer verilecektir.

A. SANAYİ DEVRİMİ ÖNCESİ SOSYAL GÜVENLİK

İnsanlık tarihi ile başlatılan bu döneme, sosyal güvenliğin "paternalistik dönemi" adı verilmektedir (6). Fertler ve aileler sosyal güvenlik ihtiyaçlarını geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri ile karşılamaya çalışmışlardır. Bu müesseseler iki temel grupta ele alınabilir;

- Ferdi tasarruflar ve aile içi transferler,
- Sosyal Yardımlar.

Sosyal yardımlar çok geniş bir muhteva ve çeşitliliğe sahiptir: Komşuluk ve akrabalık münasebetiyle yapılan merhamete dayalı her türlü yardım, dini sosyal yardımlar, bazı teşkilatlı grupların kurduğu dar kapsamlı yardımlaşma sandıkları ve devletin bizzat kurduğu veya kurulmasına yardımcı olduğu müesseseler olmak üzere, geniş bir sosyal yardım ağı olarak teşekkül etmiştir (7).

1. Ferdi Tasarruflar ve Aile İçi Transferler

Ferdi tasarruflar ve aile içi transferler (Bir anlamda yardımlaşma), ilk ve temel sosyal güvenlik müessesesi olma vasfı taşırlar ve bugün de büyük öneme sahiptirler. Fert, çalıştığı yıllarda elde etmiş olduğu kazanç fazlasını tasarruf ederek, tehlikeye uğramadığı dönemlerden, tehlikeye maruz kaldığı dönemlere transfer etmektedir. Zamana bağlı bir gelir transferi yapılmaktadır.

(6) I.L.O., *Twenty-First...*, s. 17.

(7) Turan Yazgan, *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1981, ss. 18-21.

Aile her bakımdan mükemmel bir sosyal güvenlik müessesesi olma vasfı taşır. Sanayi devrimi öncesi toplum hayatının geniş aile yapısına izin vermesi, bu müessesenin işlerliliğini arttıran bir unsur olmuştur. Aile fertlerinden herhangi biri tehlikeye maruz kaldığı zaman, çalışan ve gelire sahip olan diğer üyelerden transfer yapılıyordu veya, ailenin tasarrufları tehlikeye uğrayan için kullanılıyordu. Ferdi tasarruflarda olduğu gibi zamana bağlı bir transfer değil, fertler arasında yatay bir transferin yapılması söz konusu olmaktadır.

Aile, sosyal güvenlik fonksiyonunu yalnızca gelir transferini gerçekleştirmekle sağlamaz. Gelir garantisinin bir anlam ifade etmediği veya yetersiz olduğu bakıma muhtaç olunan hallerde, en yüksek standartta ve huzurlu bir ortamda bu hizmetleri de temin eder. Aile bu her iki sosyal güvenlik fonksiyonunu, dönemin özelliklerine bağlı olarak uzun süre devam ettirmiştir. Statik toplum yapısı, coğrafi ve mesleki hareketliliğin olmaması, örf, adet ve dini duygulara olan kuvvetli bağlılık, geniş aile yapısının muhafazasını sağlamıştır. Savaşlar ve getirdiği riskler de geniş aile yapısını güçlendiren bir unsur olarak tesirli olmuştur.

2. Sosyal Yardımlar

Sosyal güvenlik bakımından sosyal yardımlar, çok geniş bir muhteva ve büyük öneme sahiptir. Bir anlamda, sanayi devrimi öncesi dönemdeki bütün geleneksel sosyal güvenlik müesseselerine bu ad verilmektedir (8). Toplum hayatının ortaya çıkardığı müesseseler bütünü olarak, çok çeşitli şekillerde tezahür etmesi sebebiyle aşağıdaki tasnif dahilinde ele almak mümkündür.

(8) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 18.

a. Dini Sosyal Yardımlar

Bütün dinler toplum hayatının bir gereği olarak tehlikeye uğrayanlara yardım etmeyi temel prensip olarak belirlemiş (9), bunu temine yönelik müesseseleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Hristiyanlık dini bu fonksiyonunu, her zaman geniş mali kaynak ve imkanlara sahip kilise aracılığıyla yerine getirmiştir. Kilise günümüzde de bu fonksiyonunu, manevi değerleri zayıflayan Batı toplumlarında aile ve toplum hayatındaki çözülmenin olumsuz tesirlerini bertaraf etmek için, misyonerlik ruhu ile yerine getirmeye çalışmaktadır.

Sosyal güvenliği temin bakımından İslamiyetin bütün dinler arasında özel bir yeri vardır. İslamiyetin sosyal güvenlik felsefesini, "Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir", Hadis-i Şerif'in manası ile özetlemek mümkündür. İslam dini, sosyal güvenliği sağlayacak sosyal yardımları fertlerin vicdanlarına bırakmamış, temel sosyal güvenlik müessesesini, İslam Dininin şartlarından biri olarak düzenlemiştir. Bu müessese Zekat'tır. Zekat, şartları uygun olan her müslümanın mutlaka yapması gereken farz ibadetlerden kabul edilmiştir. Prensipleri itibarıyla da modern sosyal güvenlik müesseselerinin çalışma prensiplerinden daha üstün hükümle-

(9) Brahmanizm'i bu genellemenin dışında tutmak gerekir. Büyük bir inananlar kitlesine sahip olan Brahmanizm, yardımlaşma ve sosyal yardım müesseselerine yer vermemiştir. Fertler, tehlikelere karşı kendini koruma metodları geliştirmişlerdir. Tehlikelere katlanma ibadet olarak değerlendirilmiştir. Fizyolojik olarak beden eğitilmiş, uzun süre aç kalabilme, ateşe basma, çivi üzerinde yatma veya uzun süre ayakta kalma gibi vasıflar geliştirilmiştir. İki dünya inancı, bu tür mücadele vasıtalarının geliştirilmesine yol açmaktadır.

re sahiptir (10). Çünkü kimlerin, kime, ne üzerinden, hangi nisbette, ne zaman ve ne şekilde vereceği ayrıntılı olarak hükme bağlanmış, değerlerdeki aşınmayı önlemek için reel olarak tarif edilmiştir. İstismarı önlemeye yönelik hükümleri yanında, insanı üretici olmaya teşvik edici hükümler de ihtiva etmektedir.

İslam dini, zekat müessesesi yanında, vacip olan fitre müessesesini ve vicdani duygulara bağlı sadaka müessesesini de sosyal güvenlik müesseseleri olarak düzenlemiştir. Bu hükümlerin yanında, belirli ibadetlerin yerine getirilmesi de sosyal güvenliği sağlamaya yöneliktir (11).

b. Mesleki Teşekküller ve Yardımlaşma Sandıkları

Bu müesseseler, özellikle ziraat sektörü dışındaki Orta Çağ çalışma hayatında, sosyal güvenlik müesseseleri olarak rol oynamışlardır. Loncalar, bir mesleği icra edenlerin

(10) Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenliğin bugün ulaştığı noktayı bilmek, zekat müessesesinin sosyal güvenlik fonksiyonunu takdir etmemize yardımcı olacaktır. Sosyal güvenlik, fakirlikle mücadele de bir vasiya olarak kabul edilmekte, başarısı fakirliği ortadan kaldırma hususundaki sonuçları ile ölçülmektedir, bkz. I.L.O., *Twenty-First...*, ss. 17-19. Gelişmiş ülkelerde uygulanmak istenen negatif gelir vergisi sistemi, bu mücadelede bugün ulaşılan en son noktayı teşkil etmektedir. Halbuki İslam dininin getirdiği zekat ve fitre müesseseleri, 1400 yıl önce bu gayeyi gerçekleştirmek için teşkil edilmişti. Zekat ile ilgili daha geniş bilgi için bkz., Yunus Vehbi Yavuz, *İslam'da Zekat Müessesesi*, Çağrı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1980. Bir sosyal güvenlik müessesesi olarak Zekat için daha ayrıntılı bilgi için bkz., Turan Yazgan, "Sosyal Güvenlik Açısından Zekat", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Haziran, 1980, ss. 131-160.

(11) Bunlardan en önemlisi olarak oruç ibadetini belirtebiliriz. Sağlık şartlarının elvermemesi sebebiyle oruç ibadetini yerine getiremeyenler, mali durumları iyi ise kefarete olarak bir fakirin yiyecek harcamalarını karşılama yükümlülüğündedir. Oruç ibadetinin gayesi, bedeni terbiye etmek yanında fakirin, aç kalanların durumlarının diğer müslümanlar tarafından da anlaşılmasını, yardımlaşma duygusunun geliştirilmesini temin etmektir. Benzer hükümleri çoğaltmak mümkündür.

bütün meselelerini çözmek, mesleğin belirli kurallar dahilinde yerine getirilmesini sağlamak gibi çalışma hayatı ile ilgili bütün unsurları ihtiva eden bir fonksiyona sahiptiler. Meslek mensuplarının tehlikeye uğramaları halinde ihtiyaçlarını karşılamak için, sigorta prensiplerine benzer ilkelerle çalışan yardımlaşma sandıkları oluşturmuşlardı (12). Menfaat birliği esasına göre kurulan loncaların, yardımlaşma sandıklarının dönemin özellikleri de dikkate alındığı zaman önemli bir sosyal güvenlik müessesesi olduğu ortaya çıkar. Bu sandıklar, tehlikeye maruz kalan meslek mensubu ve ailesinin bakım garantisini sağlamaya çalışmıştır.

Lonca sisteminde, çıraklar ve kalfalar için ikinci bir sosyal güvenlik müessesesi daha vardır. Ustalar, kalfa ve çıraklarını kendi aile üyesinden biri kabul ederek, onları bütün tehlikelerin zararlarından korurdu (13). Bu durum, sanayi devriminden sonra sosyal sigortaların ortaya çıkmasında bir safha olarak kabul edilen işveren sorumluluğunun çok daha geniş muhtevada uygulamasını oluşturuyordu.

Türk sisteminde bu teşkilatlar, mensuplarını her yönden denetleyen, huzurlu ve ahenkli bir çalışma düzeni sağlamayı gaye edinen yarı dini kurumlar olarak (14), yalnız sosyal güvenliği temin gayesi ile değil, geniş anlamda sosyal siyasetin sağlamak istediği tatmini gerçekleştirme hedefine varmadan bir vasıta rolüne de sahiptiler.

c. Vakıflar ve Diğer Müesseseler

Vakıf bir iktisadi değer ve gelirinin, belirli bir gayenin gerçekleşmesindeki masrafları karşılamak için

(12) Bu sandıklara, "orta sandıkları", veya "teavün sandıkları" adları da veriliyordu.

(13) T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 42.

(14) T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 43.

tahsis edilmesidir. Çok değişik gayelerle kurulabilirler. Eğer kurulan vakıf, insanları herhangi bir tehlikenin zararından kurtarma gayesine yönelikse, bir sosyal güvenlik müessesesi olma vasfı kazanır. Kimsesiz çocukların bakımı, yetiştirme ve eğitilmesi, ihtiyarların bakımı veya gelir seviyesi düşük olanlara yiyecek yardımı yapma gibi gayelerle kurulan vakıflar, sosyal güvenlik fonksiyonu görürler. Vakıf, Türk-İslam dünyası için ayrı bir önem taşır. Selçuklulardan itibaren yöneticiler ve zenginler her gayeye yönelik çok sayıda vakıf kurmuşlar, kendi adına bir vakıf kurmak adını devam ettirmenin, bir aracı olmuştur. Bir anlamda da vakıf kurmak ibadet gibi görülmüştür. Kurulan vakıflarla Türk Devletinin 13. yüzyıldan itibaren bir vakıf cenneti haline geldiği belirtilmiştir (15).

Devlet de, sürekli veya geçici sosyal güvenlik müesseselerinin kurulmasını sağlamış veya öncülük yapmıştır (16). Bütün bu müesseseleri birlikte değerlendirdiğimiz zaman, statik bir toplum hayatının olduğu sanayi devrimi öncesi devirde, sosyal güvenlik müesseselerinin yeterli olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir (17).

3. Sanayi Devrimi Öncesi Sosyal Güvenlik Müesseselerinin Genel Özellikleri

Toplum hayatında sosyal güvenlik ihtiyacını arttırmayan statik bir yapının hakim olması, mevcut geleneksel sosyal güvenlik müesseselerinin büyük ölçüde yeterli olmasını sağlamıştır. Daha çok cemaat hayatının hüküm sürdüğü bu dönemde, gözden geçirdiğimiz sosyal güvenlik müesseselerinin özelliklerini şu şekilde belirtebiliriz;

(15) T. Yazgan, *Sosyal Sigorta*, s. 44.

(16) C. Talas, *A.g.e.*, s. 321.

(17) T. Yazgan, *Sosyal Sigorta*, s. 44.

Ferdi tasarruflar ve aile içi transferler sosyal güvenliği sağlamada büyük öneme sahip olmuşlar, temel sosyal güvenlik müessesesi olma vasfı taşımışlardır. Birlikte yaşama ve dayanışma ruhu ile hareket edilmiştir.

Geleneksel sosyal güvenlik müesseselerinin en geniş parçasını oluşturan sosyal yardımlar ise şu özelliklere sahipti (18);

- Sosyal yardımlar, dini ve vicdani duygularla, komşuluk, akrabalık ve hısımlık ilişkilerine bağlı olarak gönüllü şekilde yapıliyordu. Bu sebeple verenin verme yükümlülüğü, alanın ise talep hakkı bulunmamaktadır.

- Yardımın, kimler tarafından, kimlere, ne miktarda, ne zaman ve nasıl yapılacağı hususunda çok zaman belirsizlik hakimdir. Bu belirsizlik sosyal güvenlik bakımından da yetersiz korunmayı beraberinde getirmektedir.

- Sosyal yardımların bir kısmı herkese açık olarak yapılırken (üniversal), bir kısmı ise ancak belirli bir kesime hitap etmiştir.

- Sosyal yardımların verilmesinde tanıma faktörü esas olarak alındığı için, çok zaman, gerçek tehlikeye uğrayan kimselerin tespiti ve yardım edilmesi imkansız olmaktaydı. Yardımların verilmesinde ferdi temayüllerin hakim olması, objektif olarak tehlikeye maruz kalanın tesbitini ve yardım edilmesini engellemiştir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, zekat müessesesini bu genel özelliklerin dışında tutmak gerekir. Ancak, dini duyguların zayıfladığı, dini vecibelerin tam olarak yerine getirilmediği dönemlerde zekat müessesesi de genel olarak sosyal yardım müesseselerinin yetersizliklerini sergileyen bir

(18) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, ss. 19-21.

niteliğe dönüşmüştür. Fertlerin vicdanlarına bağlı olarak yapılan bir ibadet haline gelmiş, pratikte sosyal güvenlik fonksiyonunu kaybetme durumunda kalmıştır.

B. SANAYİ DEVRİMİ SONRASI SOSYAL GÜVENLİK

1. Sanayi Devriminin Getirdiği Yeni Şartlar ve Sosyal Güvenlik İhtiyacının Artması

Sanayi devrimi, sosyal güvenlik bakımından iki köklü değişikliğe yol açmıştır: Bu değişikliklerden birincisi, sosyal güvenlik ihtiyacını arttıran yeni bir toplum hayatına yol açmasıdır. İkincisi ise, sosyal güvenlik ihtiyacını karşılayan geleneksel müesseselerde çözülmeye yol açması ve yetersiz kalmalarına sebep olmasıdır. Bu iki değişiklik, sosyal güvenlik düşüncesinde ve müesseselerinin yapısında da köklü değişmeye yol açmıştır. Sanayi devriminin getirdiği değişiklikleri şu şekilde özetlemek mümkündür;

- Ferdi tasarruflar yetersiz hale gelmiştir. Çünkü yeni sosyal sınıfın tek geliri ücrettir ve bu ücret de yetersizdir. İhtiyaçlarının tamamını para ekonomisinde karşılayan ferdin, ücret gelirinden tüketim ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra tasarruf etmesi mümkün değildir.

- Temel sosyal güvenlik müessesesi rolü oynayan ailenin çözülmesi ile çekirdek aileye doğru bir geçiş başlamıştır. Köylerden sanayi merkezleri olan şehirlere olan yoğun emek göçü, bir yandan aileleri bölerek üye sayısını azaltmış, diğer yandan aile üyeleri arasındaki bağları zayıflatmıştır. Gelir yetersizliği de birlikte gelince, aile sosyal güvenlik fonksiyonunu yeterli şekilde yerine getirememiştir.

- Sanayileşme, el sanatlarını ortadan kaldırarak bir mesleki teşekkülün mensubu olanların önce işsiz kalmalarına

ve sosyal güvenlik ihtiyaçlarının artışına yol açmış, sonra da mevcut sosyal güvenlik müessesesi rolü gören sandıklarının çözümlerini yetersiz hale getirmiştir.

- Sanayi devriminin getirdiği yeni işyerleri olan fabrikalardaki çalışma şartları sosyal güvenlik ihtiyacını arttıran yeni tehlikeleri de beraberinde getirmiştir. Uzun süreli çalışma saatleri, düşük gelire bağılı olarak yetersiz beslenmenin yoğun çalışma ile birlikte fizyolojik hastalıkları arttırması, kullanılan teknolojinin yol açtığı meslek hastalıkları ve makinelerden kaynaklanan iş kazaları ve sakatlıkların artışı gibi yeni çalışma hayatı şartları, fertlerin ve ailelerin duyduğu sosyal güvenlik ihtiyacını arttırmıştır.

- Göçler sebebiyle yeni yerleşim merkezlerinde birbirini tanımayan ve uzun süreli çalışma saatleri sebebiyle de tanıma fırsatı bulamayan insanlar, gelir seviyelerinin yetersiz olması sebebiyle birbirlerine yardım etme imkanlarından mahrum kalmışlar, geleneksel sosyal güvenlik müesseselerinden komşuluk ve akrabalığa bağılı sosyal yardımlar da tesirini kaybetmeye başlamıştır.

- Sanayi devrimi ile birlikte düşünce yapısında meydana gelen değişikliklerin de sosyal güvenlik üzerine tesirleri büyük olmuştur. Liberal iktisat felsefesi, ferdin tehlikeye maruz kalmasını kendi kusuru ve basiretsizliğine bağlamış, lonca üretim sistemindeki usta-çırak ilişkisinde ortaya çıkan sosyal güvenlik korunmasını, işveren ile işçi arasında sağlamamıştır. Kendi kaderine terkedilen işçinin, kendi hayat standardını yükseltmeye yönelik birleşme gayretleri de liberal felsefeye ters olduğu düşüncesiyle yasaklanmıştır.

- Sanayi sektörünün üretim şartlarının gerektirdiği yüksek vasıf sebebiyle uzun dönemli eğitim ihtiyacını gerektirmesi ve ziraat sektöründe kısa sürede üretici hale gelebilen bağımlı nüfusun ailenin yetersiz geliri ve küçük yapısına uzun süre yeni harcamalarla yük olması da sosyal güvenlik ihtiyacını arttırmıştır.

Özetle, gerek çalışma hayatının, gerekse çalışma dışı hayatın sosyal güvenlik ihtiyacını arttıran, mevcut sosyal güvenlik müesseselerini çözen yeni şartlar getirdiği, toplum yapısının statik yapıdan ihtiyaçları artan ve çeşitlenen dinamik bir yapıya doğru değiştiği söylenebilmektedir.

2. Yeni Sosyal Güvenlik Müesseselerine Duyulan İhtiyaç ve Sosyal Sigorta

Geleneksel sosyal güvenlik müesseselerinin çözülmesi, sanayileşmenin getirdiği yeni çalışma hayatı şartları ve sosyal güvenlik ihtiyacının artışı, yeni duruma cevap verebilecek sosyal güvenlik müesseselerinin kurulmasını zorunlu kılmıştır (19). Kurulacak olan bu yeni sosyal güvenlik müesseselerinin, aşağıda belirtilen özelliklere sahip olması arzu ediliyordu (20);

- Yeni kurulacak olan müessese devletin bizzat sorumluluğu altında veya gözetiminde bulunmalı, tehlikeye uğrayanların tespiti objektif kriterlere göre yapılmalıdır,

- Sosyal güvenlik garantisi, keyfilikten ve subjektif değerlendirmelerden uzak olarak belirli bir asgariyi temin edecek kadar sağlanmalıdır.

(19) T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 47.

(20) T. Yazgan, Sosyal Sigorta, ss. 47-48.

- Bu programlara iştirak ve finansmanına katılma mecburi olmalı, bunun souncunda da, ferdin kanunlarla garanti altına alınmış sosyal güvenliği talep etme hakkı olmalıdır.

- Sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamada sürekliliği sağlamak için, kurulacak yeni müessesenin finansman yapısının sağlam esaslara dayandırılması temin edilmelidir. Finansman yükünün yalnızca çalışanlar tarafından değil, işveren ve devletin iştiraki ile de karşılanması temin edilmeli, çalışanların yükünün azaltılması sağlanmalıdır.

Bu özelliklere sahip olan yeni sosyal güvenlik müessesesi, sosyal sigortadır. Ancak sosyal sigortalar bir anda bu özelliklere sahip olarak kurulmamışlardır. Sanayi devriminin getirdiği yeni şartlara karşı verilen mücadele de, sosyal güvenliği sağlamak için geliştirilen metodların olgunlaşmasına kadar geçen bir gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.

Karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve toplu tasarruf esasına dayanan yardımlaşma sandıkları, sosyal sigortanın gelişmesinde ilk safhayı oluşturmaktadır (21). Bu sandıklar loncaların kurduğu orta sandıklarının aksine yalnızca bir mesleki teşekkülün üyelerine değil, hastalık ve ölüm gibi tehlikelere uğrayan diğer fakirlere de yardım gayesi ile kurulmuşlardı (22). Daha sonraları geniş bir uygulama alanı bulan bu sandıklar, sağlık yardımlarından emekliliğe kadar çok değişik tehlikeleri kapsamına alacak kadar genişlemiştir (23). İlk zamanlarda devletten de yardım ve destek sağ-

(21) C. Tuncay, A.g.e., s. 8.

(22) C. Talas, A.g.e., s. 322; C. Tuncay, a.g.e., s. 10; ve K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 11-12.

(23). C. Tuncay, a.g.e., s. 10.

lanmıştır (24). Ancak zamanla mali kaynaklarının yetersiz kalması, sosyal güvenlik talep hakkını vermemesi ve subjektif uygulamalar, bu sandıkların sosyal güvenlik fonksiyonlarını sınırlamıştır (25).

İşveren sorumluluğu, sosyal sigorta düşüncesinin gelişmesinde önemli bir safhayı oluşturmıştır. Hastalık ve iş kazalarında, işçinin sosyal güvenlik garantisinin sağlanması işverene yüklenmiştir (26). İşveren sorumluluğu, 19. yüzyıl iktisadi düşünce yapısındaki önemli bir değişmeyi de ifade eder. Özellikle mutlak kusur durumları yanında, kusursuz durumlarda da işveren sorumluluğunun kabul edilmesi bir başka köklü değişiklik olmuştur (27). Ancak işveren sorumluluğunun yalnız başına sosyal güvenlik ihtiyacına cevap vermesi mümkün olmamıştır.

Özel sigortalar, sosyal sigortanın gelişme safhasındaki son noktadır. Fertler, karşılaşmaları muhtemel tehlikelere karşı, ticari bir anlayışla faaliyet gösteren özel sigorta kurumlarına prim ödemekte, tehlikeye maruz kaldığı zaman da ödediği primler dikkate alınarak ivaz almaktadır. İlk defa İngiltere'de ortaya çıkan özel sigorta müesseseleri daha sonra diğer ülkelere de yayılmıştır (28). Ancak özel sigortaların faaliyetleri, sanayi devriminin getirdiği yeni şartların ortaya çıkardığı sosyal güvenlik ihtiyacına cevap vermekten uzak kalmıştır.

(24) C. Talas, a.g.e., s. 322. Yardımlaşma sandıklarına devlet yardımı yapılırken, devlet müdahalesinin sınırları ile müesseselerin bağımsızlığı arasında bir denge kurulmaya çalışılmış, bazı ülkelerde bu konuda olumlu sonuçlar elde edilmiştir. bkz., K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 17-18.

(25) C. Talas, a.g.e., s. 323.

(26) C. Tuncay, a.g.e., s. 10 ve C. Talas, a.g.e., s. 323.

(27) C. Tuncay, a.g.e., s. 10.

(28) C. Tuncay, a.g.e., s. 11 ve C. Talas, a.g.e., s. 323.

Sosyal sigorta, bu gelişme sürecinin sonunda 19. yüzyıl sosyal güvenlik ihtiyacına cevap verebilecek bir müessese olarak ortaya çıkmıştır (29). İlk defa 1881 yılında Almanya'da kuruldu ve kısa sürede bütün sanayileşmiş ülkelerde yaygınlaştı (30).

Sosyal sigorta kurulduktan kısa bir süre sonra kapsadığı sosyal güvenlik tehlikesi ve korumaya aldığı fertlerin sayısı bakımından hızlı bir gelişme göstermiştir. Finansmanını, işçi, işveren ve devlet üçlüsünün değişik kompozisyonları prim veya vergilerle sağlamakta, çok zaman ferdin ödediği primle kurumun ödediği ivazlar arasında sıkı bir ilişkinin varlığı sözkonusu olmaktadır (31). Sosyal sigortaya üyelik kanunlarla mecburi hale getirilmiş, fert kanunlarla garanti altına alınmış bir sosyal güvenlik hakkına sahip olmuştur. Teknik bir müessese olan sosyal güvenliğin çalışma prensibinin esasını, sigortalı sayısı ve tehlikeye uğrama ihtimali ile ilgili hesaplar oluşturur (32). Tehlikeye uğrayana belirli oranlarda nakdi ödeme ve hizmet sağlar. Temel koruma birimi ailedir ve sağladığı ivazlarda aile ferdi sayısına göre farklılaştırma yapar.

(29) Bir sosyal güvenlik müessesesi olarak sosyal sigortaların doğuşu, gelişimi ve işleyiş özellikleri hususunda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Sait Dilik, Türkiye'de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 99, 2. Baskı, Ankara, 1972. ve T. Yazgan, S. Sigorta.

(30) K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 19-22.

(31) J. H. Richardson, a.g.e., s. 47. Burada konu ile ilgili bir gelişme seyrinden bahsetmek faydalı olacaktır. Başlangıçta primler ve ivazlar arasındaki bağlantı çok güçlü idi. Sosyal sigortaların teknik işleyişi bunu zorunlu kılıyordu. Ancak zamanla sosyal güvenlik düşüncesindeki değişme ve siyasi iktidarların sosyal güvenlikle ilgili düzenlemelerde kamuoyunu hoşnut etme eğiliminin sonucu olarak, primlerle ivazlar arasındaki ilişki zayıflamıştır. Bu gelişim seyri ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz., I.L.O., *Twenty-First...*, ss. 87-90.

(32) T. Yazgan, *Sosyal Sigorta*, s. 30.

C. GÜNÜMÜZDE SOSYAL GÜVENLİK

Sosyal Sigortalar, sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamada büyük bir role sahip olmasına rağmen, teknik bir müessese olması ve aktuarya hesaplarına göre çalışması sebebiyle, sosyal güvenlik garantisini sağlama bakımından teknik ve idari boşluklar bırakır. Özellikle sistemin yeni kurulmaya başladığı ülkelerde, bu boşluklar sebebiyle nüfusun büyük bir kesimi kapsama alınamaz. 1930'lu yıllardan sonra sosyal sigortaların eksikliklerini telafi etmeye yönelik yeni sosyal güvenlik müesseseleri geliştirilmiştir. Bu yıllardan, 1980'li yıllara kadar olan dönem, sosyal güvenlik tarihi bakımından sanayi devrimi sonrasında ayrı özellikler taşımakta, bu sebeple ayrıca ele alınmaktadır.

Ferdin ve ailesinin hayat standardını yükseltmek, bütün sosyal güvenlik tehlikelerine karşı korumak ve refahı geniş toplum kesimlerine yaymak gayelerinin ön plana geçtiği bu dönem, 1930 iktisadi buhranından sonra ortaya atılan; "Jandarma devlet değil, refah devleti", görüşünün hakim olması, devletin faaliyetlerini bu yönde yoğunlaştırması ile başlamıştır (33). Sosyal güvenlik alanında, sosyal sigortaların bıraktığı boşlukları doldurmak için çoğu universal nitelikte olan kamu hizmetleri geliştirilmiştir (34). Amerikan sosyal güvenlik sistemi bu yeni döneme öncülük yapan ve bütün toplum kesimlerini en küçük boşluk bırakmamak üzere kapsama almayı gaye edinen bir vasfa sahip olarak düzenlemeye çalışılmıştır (35). Lord Beveridge'nin 1942 tarihli sosyal güvenlik hakkındaki raporu, bu alandaki yenileşme faaliyetlerini hızlandırmış, sosyal güvenlik düşüncesini geliştirmiştir. Beveridge, sosyal güvenlik programları arasındaki işbirliği ve uyumu sağlayan bir sistem geliştirmiştir (36). Bu yeni

(33) K. Tunçomağ, a.g.e., s. 24.

(34) I.L.O., *Twenty-First...*, s. 17.

(35) K. Tunçomağ, a.g.e., s. 25.

(36) Beveridge raporu ve sosyal güvenlik anlayışına getirdiği yenilikler için bkz., K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 27-29.

sistemde devlet, sosyal sigorta programlarına olan iştirakinden ayrı olarak, teknik ve idari boşlukları doldurmaya yönelik sosyal güvenlik tedbirlerinin yükümlülüğünü de üzerine almıştır. Devletin yüklendiği bu yükümlülük, kamu sosyal güvenlik harcamaları ile yerine getirilmektedir (37). Kamu sosyal güvenlik harcamaları, bütün bir ülke mensuplarını kapsayacak şekilde parasız veya çok düşük bir ücretle yararlanılabilecek bir sağlık hizmeti kurarak hizmet şeklinde (38), özellikle yaşlılar için olmak üzere belirli şartlarda bütün nüfusa ivaz ödeyerek (39), veya sosyal sigortanın boşluklarını doldurarak, devlet veya mahalli idareler vasıtasıyla kamu yardımı yaparak (40), gerçekleştirilmektedir.

Sosyal Sigortalar ve kamu sosyal güvenlik harcamaları birlikte modern sosyal güvenlik müesseseleri olarak addedilmektedirler (41). Modern sosyal güvenlik müesseselerinin yanında, eski etkinlikleri olmamasına ve bir çoğu ortadan kalkmış olmakla beraber geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri de fonksiyonlarını görmeye devam etmektedir. Modern sosyal güvenlik müesseselerinin bütün bir nüfusa şamil olduğu ülkelerde, geleneksel müesseseler özel sigortalarla birlikte "munzam sosyal güvenlik müesseseleri" fonksiyonu görmektedirler (42). Munzam sosyal güvenlik müesseselerinin sahip olduğu önem, modern sosyal güvenlik müesseselerinin yeterliliği ile yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde bu tedbirlerin nispi önemi küçüktür. Gelişmekte olan veya az

(37) Kamu sosyal güvenlik harcamalarının mahiyeti için bkz., T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, ss. 22-24.

(38) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 22.

(39) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 23.

(40) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 23.

(41) K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 23-25 ve T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 22.

(42) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 24.

gelişmiş ülkeler, modern sosyal güvenlik müesseselerini daha yeni kurmakta oldukları, toplum kesiminin önemli bir bölümü hâlâ sanayileşmenin getirdiği yeniliklerden etkilenmeyip cemaat hayatını devam ettirdikleri için, munzam sosyal güvenlik müesseselerinin önemi büyüktür. Zekat gibi bir sosyal güvenlik müessesesine sahip İslâm ülkelerinde de, munzam sosyal güvenlik müesseselerinin sosyal güvenliği sağlamadaki rolleri büyük ölçüde devam etmektedir (43). Munzam sosyal güvenlik müesseseleri, modern müesseseler kurulup kapsamalarını genişlettikçe, sosyal güvenliği devletin sağladığı asgari seviyenin üstüne çıkarmayı sağlayan müesseseler olarak faaliyet göstermeye başlamaktadırlar (44).

(43) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 24.

(44) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 25.

II. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

Sosyal güvenlik insanlık tarihine eşit bir geçmişe sahip olmasına rağmen, kavram olarak oldukça yenidir (45). Tarihi gelişim seyri içinde göstermiş olduğu özellikler ve sahip olduğu muhteva, bütün özelliklerini ihtiva eden bir tarif yapılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple yapılan tarifler, sosyal güvenliğin ancak bir veya bir kaç özelliğini yansıtmakta, sosyal güvenliği tarifte yetersiz kalmaktadır (46).

- (45) Sosyal güvenlik kavramı ilk defa, A.B.D.'de sosyal güvenlikle ilgili olarak çıkarılan, "Social Security Act", kanununda "Social Security" olarak kullanılmıştır. Bu kanunda kullanılan şekli ile sosyal güvenlik; klâsik sosyal sigortaların bir kısmı ile, vergilerle finanse edilen ve ihtiyaç esasına göre verilen sosyal yardımlardan oluşan müdahaleci bir sosyal politika aracını ifade ediyordu. Daha sonra Milletlerarası nitelikte düzenlenen bir kaç konferansta da sosyal güvenlik önemi vurgulanan bir kavram olarak gündeme gelmiştir. 1941 tarihli "Atlantik Paktı Sözleşmesi" ve 1944 yılında düzenlenen I.L.O. "Philadelphia Konferansı'nda" kavram somut bir anlam kazanmıştır. Nihayet, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin, 22-25. maddelerinde sosyal güvenliğin mahiyeti belirlenmiştir. Bugün sosyal güvenliğin çok yaygın bir kullanım alanı vardır. bkz., K. Tunçomağ, a.g.e., s. 6.
- (46) Nitekim aşağıda vereceğimiz sosyal güvenlik tarifleri bu eksikliği yansıtan bir mahiyet arz etmektedir. Bir tarife göre, sosyal güvenlik; "Bir ülke halkının bugünü ve yarınını güven altına almayı amaç edinen ve birbirleri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurmuş olan kurumlar bütünüdür. Herhangi bir mesleki ve sosyal riskten ötürü geliri ve kazancı kesilen kimselerin başkalarının yardımına ihtiyaç duymaksızın geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir". C. Talas, a.g.e., s. 320. Bir başka tarifte ise; "Sosyal güvenliğin esas gayesi, çalışma gücünü, beden ve ruh sağlığını devam ettirmek için müessir kaynaklarını daimi veya geçici bir şekilde kaybedenlere kolektif veya cemiyet olarak yardım etmek suretiyle onları ihtiyaçlarının esaretinden kurtarmaktır", denilmiştir. J.H. Richardson, a.g.e., s. 16; P. Laroque'a göre sosyal güvenlik; "Herşeyden önce, herkeste bir güvence duygusu yaratmak, bu güvenceyi bozacak her tehlikeyi önlemek ve bu tehlikeleri etkili bir biçimde yok edecek durumları sağlamak davasıdır". P. Laroque, *Reflexions sur le Problème Sociale*, Paris-1953, s. 51 ve devamından zikreden C. Talas, a.g.e., s. 320. Gelişmiş ülkeler için sosyal güvenlik; fertlerin ve grupların hayat standardını devam ettirmeyi gaye edinen ve bunu refahın dağıtımı ile sağlayan programlar bütünü olarak, görülmektedir. L.D. McClements, *The Economics of Social Security*, Heinemann Educational Books Ltd. London-1978, s. 1. Sosyal güvenliği, mecburi tasarruf müessesesi veya gelir dağılımını sağlayan vasıta olarak değerlendiren tarifler yanında, onu "insanlığın ezeli ve derin, bir yarınından emin olma arzusunun müşahhas ifadesi", olarak ele alan tarifler de vardır. Cahit Talas, "Sosyal Güvenlik Meselemiz", *Sosyal Siyaset Konferansları*, 7. Kitap, İstanbul, 1955, s. 84. Ayrıca benzer bir yaklaşım için bkz., T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, ss. 7-28.

Bugün varmış olduğu nokta sebebiyle, bir bütün olarak sosyal güvenliğe farklı bakış açıları ile yaklaşılmakta olması da, tarif konusunda güçlük yaratan hususlardan biri olmaktadır. Nitekim, bir görüşe göre sosyal güvenlik; hükümetlerin uygulamakta olduğu transfer programlarından bir tanesini ve en önemlisini", teşkil eder (47). Sistemin iktisadi özelliklerine ağırlık veren bu görüşe karşılık, "sosyal güvenliğin sigorta olma vasfı taşıdığı"nı ileri süren görüş taraftarları da vardır (48). Bir başka görüşe göre de sosyal güvenlik; "toplum refahını temin etmeye yönelik refah programlarının en önemlisi" olarak değerlendirilmektedir (49).

Prof. Turan Yazgan, sosyal güvenlik sisteminin özelliklerinden hareketle, sistematik bir tasnifle sosyal güvenlik kavramını izah etmiş, sosyal güvenlikle ilgili kavram ve tarif kargaşasına bir son vermek istemiştir (50). Sosyal güvenlik düşüncesine getirdiği yenilik ve bütünlük unsurları gözönüne alınarak, bu çalışmada büyük ölçüde Yazgan'ın çalışmasından faydalanılarak sosyal güvenlik izah edilmeye çalışılmıştır.

A. TEHLİKENİN SONUÇLARINA KARŞI MÜCADELE ARACI OLARAK SOSYAL GÜVENLİK

Tehlike, irade ve istek dışında meydana gelmesi mümkün ve mutlak bir hadiseyi ifade eder ve sonuçta, insanlar için

(47) Bu görüşün taraftarları arasında, Joseph A. Pechman, Henry J. Aaron, Michael K. Taussig ve John A. Brittain sayılabilir. bkz., Lawrence H. Thompson, "The Social Security Reform Debate", Journal of Economic Literature, vol: XXI, December, 1983, s. 1436.

(48) Robert M. Ball, J. Douglas Brown, W. Kip Viscusi, Peter A. Diamond, J.A. Mirrless ve Myers bu görüşü savunmaktadırlar. L.H. Thompson, a.g.m., s. 1437.

(49) Michael J. Boskin, Jennifer L. Warlick, Richard V. Burkhauser, Marcy Arvin, Kenneth Cone, Martin S. Feldstein ve Peter J. Ferrara' da bu görüşün taraftarları olarak bilinmektedir. L.H. Thompson, a.g.m., s. 1437.

(50) Turan Yazgan, "Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinliğinin Arttırılması", 2. Türkiye İktisat Kongresi, III. Cilt, İzmir, 1981, ss. 455-474 ve T. Yazgan, Türk Sosyal..., ss. 7-28.

can kaybına ve sakatlıklara, mal için ise zarar ve hasara yol açar" (51). İnsanlar ilk günden itibaren tehlikelerin kendisine karşı fert, toplum ve devlet olarak mücadele etmişler, ancak bu mücadelede kısmi ve yetersiz başarılar elde edebilmişlerdir. Çünkü tehlike hiçbir zaman ortadan kalkmayacak, insanlar tehlike ile iç içe yaşayacaklardır.

İnsanlar tehlikeyi ortadan kaldırmak veya azaltmak için mücadele ederken, her şeye rağmen tehlikeye maruz kalan insanlar olacağından, tehlikelerin sonuçlarına karşı da fert, toplum ve devlet olarak mücadele etmişler, bu mücadelede başarıyı arttıracak müesseseler oluşturmuşlardır. Bu bakımdan geniş anlamda sosyal güvenlik; "tehlikenin sonuçlarına karşı mücadeleyi sağlayan müesseseleri ifade etmektedir" (52).

Tehlikeye maruz kalan fert, çalışma gücünü ve gelirini veya yalnızca gelirini kaybedebilir. Her iki durumda da fert ve bakmakla yükümlü olduğu insanların sefalet içerisinde düşmesi sözkonusudur. Hastalık ve kaza gibi tehlikeler ayrıca bakım ihtiyacını da gerektirdiği için harcamalarda bir artış

(51) Sosyal güvenlik açısından tehlike, sosyal güvenlik ihtiyacının kaynağını oluşturur. Meydana geliş sebeplerine göre; insan iradesi ile ve iradesi dışında meydana gelen tehlikeler (hırsızlık, öldürme ve kazalar gibi), tabiat kuvvetlerinin sebep olduğu tehlikeler (depremler, toprak kaymaları ve seller gibi), biyolojik kuvvetlerin sebep olduğu tehlikeler (ihtiyarlık ve hastalıklar gibi), ve son olarak da iktisadi olayların sebep olduğu tehlikeler (işsizlik gibi), olmak üzere incelenebilir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., T. Yazgan, Sosyal Sigorta, ss. 16-24.

(52) Burada, tehlikenin kendisine karşı mücadele fonksiyonlarını yerine getiren, Milli güvenlik, eğitim ve koruyucu sağlık hizmetleri gibi devletin diğer faaliyetlerini, tehlikenin sonuçlarına karşı mücadele aracı olan sosyal güvenlikle ayrı tutmak gerekir. bkz., T. Yazgan, Türk Sosyal..., ss. 7-13. Ancak uzun dönemde bu iki tür mücadele birbirinden ayrılmaz. Nitekim, tehlikenin kendisine karşı yürütülecek mücadelenin başarıya ulaşmasının, sosyal güvenlik programlarının yükünü azaltacağı belirtilerek, koruyucu sağlık hizmetleri ile iş kazaları ve meslek hastalıklarını azaltma faaliyetlerinin de sosyal güvenlik programları kapsamına alınması gerektiği ileri sürülmektedir. I.L.O., Twenty-First..., ss. 60-62.

meydana gelir ve ihtiyacın şiddeti artar (53). Bu safha da sosyal güvenlik, insanların ihtiyaçlarının esiri olmamasını, kaderlerine terkedilmesini veya başkalarının lütuf, atıfet ve yardımlarına muhtaç olmamalarını temine çalışır (54). Sosyal güvenlik, bu mücadeleyi tehlikeye uğrayanlara gelir kesilmesini telafi edecek nakdi ödemeler yaparak, ve/veya bakıma muhtaç olanlara hizmet vererek gerçekleştirmeye çalışır.

1952 tarih ve 102 sayılı Milletlerarası Çalışma Teşkilatı (ILO), "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi", sosyal güvenlik programlarının fertleri ve ailesini koruma garantisine aldığı tehlikeleri şu şekilde belirtmiştir (55);

- Hastalık, (Bakım giderlerinin telafisi)
- Hastalık, (Kazanç kaybının telafisi)
- Analık,
- Sakatlık,
- Yaşlılık,
- İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları,
- Ölüm,
- Aile Yardımları,
- İşsizlik,

(53) Konumuzla olan ilgisi bakımından sosyal güvenlik tehlikelerinin, iktisadi sonuçlarına göre şu şekilde bir tasnifi yapılabilir;

1. Gelir kaybına yol açan riskler,
 - A. Geçici gelir kaybına yol açan riskler
 - a) Hastalık, kaza ve analık halleri,
 - b) İşsizlik,
 - B. Sürekli gelir kaybına yol açan riskler,
 - a) Çalışma gücünde sürekli azalma, sürekli kısmi iş göremezlik,
 - b) Çalışma hayatından ayrılma,
 - c) Aileyi geçindirenin ölümü,
2. Gider artışına yol açan riskler,
 - a) Hastalık, kazalar ve analık halleri,
 - b) Çocuk yetiştirme,
 - c) Ölüm.

Bu tasnif için bkz., Sait Dilik, "Türkiye'de Sosyal Sigortalar" ss. 83-126.

(54) O. Tuna, a.g.e., s. 16.

(55) K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 4-5.

Her ülke kendi sosyal güvenlik sistemini, toplum yapısı ve mali kaynaklarını dikkate alarak bu tehlikelerin tamamını veya bir kısmını kapsama alacak şekilde kurar. Aile yardımları ve işsizlik dışındaki tehlikeler, gelişmişlik seviyesine bakmaksızın genel olarak her ülkede sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Aile yardımları ve işsizliğin kapsama alınması iktisadi gelişmenin belirli bir safhasına eriştikten sonra mümkün olabildiğinden, ancak gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sistemine dahil edilmiştir (56).

Özet olarak, sosyal güvenliği bu anlamda, fert, toplum ve devlet olarak tehlikenin sonuçlarına karşı mücadele aracı olarak tarif etmek mümkündür.

B. SİSTEM OLARAK SOSYAL GÜVENLİK

Sosyal Güvenlik, "bir hukuk dalı ve iktisat disiplini olmaktan öte, sosyal siyasetin bir vasıtası olarak, insanların geleceğini garanti altına almaya yönelik devamlı değişen gaye kural, prensip ve metodlara sahip olan dinamik bir sistemdir" (57). Sistem olarak sosyal güvenlik tehlikenin sonuçlarına karşı mücadelesini belirli prensipleri dikkate alarak yürütür. Bu prensipleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Sosyal güvenlik koruma birimi olarak aileyi (anne, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aileyi) esas alır. Çünkü ferdin tehlikeye uğraması, gelir kesilmesine maruz kalması ve harcamalarının artışı yalnız kendisini değil, bakmakla yükümlü olduğu kimseleri de ihtiyaç içerisine dü-

(56) Ülkelerin milli gelir seviyesi ile sosyal güvenlik programlarına dahil edilen sigorta kolları arasında yakın bir ilişki olduğu, I.L.O. tarafından fert başına milli gelir dikkate alınarak yapılan bir araştırmada belirtilmiş, özellikle aile yardımları ve işsizlik sigortalarında bu ilişkinin daha kuvvetli olduğu görülmüştür. bkz., T. Yazgan, Sosyal Sigorta, ss. 68-71.

(57) J.H. Richardson, a.g.e., s. 16.

şürür. Nakdi ödemelerde, ailenin fert sayısı ve bağımlılık durumlarına göre farklılaştırma yapılır. Özellikle hizmetlerde, temel koruma biriminin aile olduğu daha belirgindir. Ailenin temel koruma birimi olarak alınmasındaki gaye, toplumun temel taşı aileye ve dolayısı ile topluma huzur kazandırmaktır.

Gelir garantisinin sağlanması her zaman amacı gerçekleştirmek için yeterli olmaz. Aile muhitinden mahrum kimsesiz çocuklar, kendine bakacak kimsesi olmayan aciz ihtiyarlar ve sakatlar için gelir garantisi sağlamaktan öte, aile muhitine benzeyen (mümkünse gönüllü aileler yanına) yerlere yerleştirilmeleri, yaşlarının ve durumlarının gerektirdiği özel bakım, eğitim, geçim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması gerekir (58). Toplum huzuru bakımından büyük önem taşıyan ve sosyal güvenliğin önemli bir parçasını oluşturan bu tür faaliyetlere sosyal refah hizmetleri adı verilir (59) ve sistemin önemli bir parçasını teşkil ederler.

Sosyal güvenlik koruma garantisini sağlarken, nakdi ödemeleri, yaşama standardını asgari seviyede sürdürmeyi temin edecek kadar yapar (60). Bu ilke ile gerçekleştirilmek istenen gaye, fertleri tehlikeden uzak kalmaya, korunmaya, tehlike için tasarruflarını arttırmaya teşvik etmektir (61). Çalışma gücünün kaybedilmesi halinde ise sosyal güvenlik, bu gücün yeniden kazandırılması ve ferdin kendi kendine yeterli

(58) T. Yazgan, "Sosyal Güvenliğin...", ss. 459-460.

(59) T. Yazgan, "Sosyal Güvenliğin...", ss. 460.

(60) Sosyal güvenlik programları ile ilgili tartışmalardan en önemlilerini şüphesiz tehlikeye uğrayana verilecek olan nakdi ivazların seviyesi teşkil edir. Amaç, tehlikeye uğrayanı başkasına muhtaç etmemektir. Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, sosyal güvenlikle ilgili sözleşmelerde değişik sigorta kolları için bu nisbeti, ferdi ve aile durumunu dikkate alarak nakdi ücretin % 40-50'si civarında tespit etmiştir. Ancak ülkelerin gelişmişlik seviyelerine bağlı olarak bu nisbetlerin belirli bir marj dahilinde değişebileceğini de belirtmiştir. Bkz., J.H. Richardson, a.g.e., ss. 33-35.

(61) T. Yazgan, "Sosyal Güvenliğin...", ss. 461-462.

hale gelmesi için azami gayreti sarfeder. Bu tür hizmetler, mümkün olan en yüksek standartta ve gerektiği kadar uzun süreli olarak temin edilir (62).

Sosyal güvenlik sistemleri, kamu sosyal güvenlik harcamaları ve sosyal sigortalardan meydana gelen bir bütündür. Aktuarya hesaplarına dayanarak çalışan sosyal sigortaların, teknik ve idari boşluklar sebebiyle koruma kapsamına alamadığı fertler, kamu sosyal güvenlik harcamaları ile koruma kapsamına alınırlar (63). Esas olan sosyal sigorta ile koruma kapsamına alma, mümkün olmadığı yerlerde ve şartlarda da kamu sosyal güvenlik harcamaları ile fertleri ve ailelerini ihtiyaçlarının esiri olmaktan kurtarmaktır. Sosyal güvenliğin fonksiyonlarını tam olarak yerine getirebilmesinde bu iki temel programın arasında sağlanacak işbirliği ve uyumun önemi büyüktür (64).

Bu açıdan bakıldığında zaman sosyal güvenlik, koruma fonksiyonunu belirli prensiplerle yerine getirmeye çalışan müesseselerden meydana gelmiş bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. İNSAN HAKKI ve DEVLET GÖREVI OLARAK SOSYAL GÜVENLİK

Toplumun bir üyesi olarak ferdin ve ailesinin, iradeleri dışında meydana gelen tehlikelerin zararlarından kurtar-

(62) T. Yazgan, "Sosyal Güvenliğin..., ss. 463-464.

(63) Sosyal sigorta programları aktuarya hesaplarına bağlı olarak işleyen teknik bir müessese olma vasfı taşıdığından, ivaz alabilmek için belirli süre sigortalı olma ve prim ödeme şartları aranır. Bir kısım sosyal sigorta kapsamındaki fert veya kapsama alınmamış olanlar, bu şartları yerine getiremeden tehlikeye maruz kaldıkları zaman kapsama alınmazlar. Bu durumda meydana gelen boşluğa, "teknik boşluk", denilir. Bunun dışında "idari boşluk"tan da söz etmek mümkündür. Bu da, idari teşkilatlanma yetersizliği sebebiyle ülkenin her bölgesindeki veya değişik meslek gruplarındaki fertlerin kapsama dahil edilememeleri sebebiyle ortaya çıkar. Özellikle sistemin ilk kuruluş yıllarında her iki tür boşluk ta kendini kuvvetle hissettirir. Bkz., T. Yazgan, Sosyal Sigorta, ss. 37-38.

(64) T. Yazgan, Türk Sosyal..., ss. 22-25.

rılma garantisine sahip olma hakkı vardır. Ferdi mücadele özellikle günümüzde çok yetersiz kalmakta, toplumun ve devletin kurdukları müesseselerin de, bu mücadelede ferdin yanında yer alması gerekmektedir. Devlet, bu mücadeleye iştirak ve önderlik yapmakla varlığını meşrulaştırmaktadır. Fertlerin bir çoğunun bizzat devlet politikaları sonucu tehlikeye maruz kalması, devletin bu mücadeleye iştirak etme mecburiyetinin bir başka sebebini teşkil etmektedir (65).

Sosyal güvenliğin bir insan hakkı ve devlet görevi olduğu Milletlerarası Antlaşmalar ve Ülkelerin Anayasalarında da yer almıştır. İnsan Hakları Beyannamesinin 22-25 maddeleri sosyal güvenliğe tahsis edilmiş, 22. maddede;

" Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olması itibarıyla sosyal güvenliğe hakkı vardır. Haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır" (66)

denilmiştir. Aynı beyannamenin 25. maddesinde ise;

" Her şahsın gerek kendisi, gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere, sağlığını ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkanlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır" (67),

ibaresi yer almaktadır. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler

(65) Özellikle iktisadi bir tehlike olan işsizlik için bunu söylemek mümkündür. Devlet, iktisadi hayatta giderek artan bir rol alması sonucu takip ettiği politikalarla (para-kredi, yatırım, vergi, dış ticaret vb.), işyerlerinin kapanmasına ve fertlerin işsiz kalmalarına yol açabilmektedir. İşgücüne yeni iştirak edenlere yeterli iş sahalarının temin edilememesi de devletin takip ettiği politikaların yetersizliğinden kaynaklanabilir.

(66) TÜRK-İŞ, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Uygulaması, Türk-İş Yayınları, No: 96, Ankara, 1976, s. 13.

(67) TÜRK-İŞ, a.g.e., s. 13.

Çalışma Teşkilatı sözleşmelerinde ve tavsiye kararlarında (68), "Avrupa Sosyal Güvenlik Kanunu"nda, sosyal güvenlik hakkı ve devletin bu alandaki görevlerinden bahsedilmiştir (69).

Anayasalarda da, sosyal güvenliğin bir insan hakkı ve devlet görevi olduğu belirtilmiş (70), sosyal güvenlik sistemi ile ilgili kanunlar çıkarılmış ve devletin bu görevini, sahip olduğu kaynaklar nisbetinde yerine getirebileceği de genellikle belirtilmiştir.

Sosyal güvenliğin bir insan hakkı ve devlet görevi olduğunun herkes tarafından kabul edilmesinin en büyük sonucu, ferdin tehlikeye maruz kaldığı zaman korunmayı talep edebilme hakkına sahip olması, uğradığı tehlikenin tür ve boyutlarına göre kendine sağlanacak koruma garantisinin, çeşidi, miktarı ve süresi konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olmasıdır (71). Bu sayede fert, kendisinin ve ailesinin hayatı ile ilgili olarak daha uzun vadeli planlar yapma ve davranışlarını düzenleme şansına sahip olmaktadır.

D. SOSYAL GÜVENLİĞİN TARİFİ

Sosyal güvenliğin bütün unsurlarını ihtiva eden bir tarifini yapmanın güçlüklerinden dolayı, yapılacak bir ta-

(68) 1952 tarih ve 102 sayılı "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi", I.L.O. seviyesinde yer alan en önemli sosyal güvenlik düzenlemesini teşkil eder. Bu sözleşme sosyal güvenlik programlarını teşkil edecek ülkeler için sistemin kurulması, işlemesi ve özellikleri ile ilgili temel prensipleri belirtmektedir.

(69) Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nin temel özellikleri için, bkz., K. Tunçomağ, a.g.e., ss. 39-40.

(70) Nitekim kendi Anayasalarımızdan buna örnek göstermek mümkündür. 1961 Anayasası'ndan sonra, 1982 Anayasası'nda da sosyal güvenlik hakkına yer verilmiş. 60-65. maddeler sosyal güvenlik hakkının düzenlenmesine ayrılmıştır. 60. madde de, "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatı kurar", denilmektedir. Diğer maddelerde de sosyal güvenlik programlarının kapsamı ile ilgili düzenlemeler yer almış, kapsam konusunda temel prensipler ve öncelikler belirtilmiştir.

(71) I.L.O. Twenty-First..., ss. 74-76.

rifte bulunması gereken özellikleri sıralamayı tercih ettik. Buna göre (72);

- Sosyal Güvenlik temel insan haklarından biridir ve devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerindendir. Her ferдин sosyal güvenliği talep etme hakkı, devletin de sahip olduğu kaynakların müsaade ettiği nispette, bu talepleri karşılama görevi vardır.

- Tehlikelerin sonuçlarına karşı mücadele aracı olarak sosyal güvenlik, çalışma gücünün yeniden kazandırılmasında azami, gelir kayıplarının telafisinde ise, insan hayatına yaraşır bir asgari seviyenin altına düşmemek üzere, çalışma ve tasarrufu, tehlikelerden korunmayı unutturmayacak, asgari bir garanti sağlar.

- Sosyal güvenlikle temel koruma birimi ailedir ve nakdi ivazlar ile sağlanan hizmetlerde çekirdek aile yapısı dikkate alınır.

- Modern sosyal güvenlik, birbirini bütünleyen ve aralarında sıkı bir işbirliği bulunan sosyal sigortalar ve kamu sosyal güvenlik harcamaları müesseselerinden meydana gelir.

- Sosyal güvenlik fertlere ve ailelere yarınından emin olma garantisi ve güven duygusu sağlama gayretindedir (73).

- Son olarak sosyal güvenlik, hiçbir ferdi açıkta bırakmaksızın koruma kapsamına alma idealine sahip bir müesseseler ağından teşekkül eder (74).

(72) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 31.

(73) C. Talas, *"Sosyal Güvenlik..."*, s. 84.

(74) T. Yazgan, *Türk Sosyal...*, s. 31.

İKİNCİ KISIM

TASARRUF: KAVRAM VE ÇEŞİTLERİ

I. TASARRUF KAVRAMI

Milli gelir, tüketim ve yatırım gibi temel iktisadi değişkenlerden biri olan tasarruf, mikro analizde ferdin (hane halkının) gelirinin, makro analizde ise milli gelirin kullanım yönü dikkate alındığı zaman tüketimle birlikte ele alınır. Feretler kullanılabilir gelirlerinin bir kısmını -bu genellikle gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturur- ihtiyaçlarını tatmin etmek için doğrudan tüketecekleri mal ve hizmetlerin satın alınmasında kullanırlar. Gelirin kalan kısmı, daha sonraki dönemlerde tüketilmek üzere tasarruf edilir. Makro açıdan ise, fertlerden oluşan toplum, milli gelirini bugünkü ihtiyaçlarını karşılamak üzere tüketim harcamalarına ve yarının tüketim mal ve hizmetlerini üretmek üzere yatırımlara kaynaklık edecek tasarruflara ayırmaktadır. Kısaca, kullanım yönüyle gelir, tüketim harcamaları ve tasarruftan oluşur. Tasarruf etmede de temel gaye, gelecek dönemlerin tüketimini sağlamaktır.

Tüketim ve tasarruf, iktisat teorisinde doktrinlere göre farklı öneme sahip olarak ele alınmıştır. Klasik doktrin, üretim ve paylaşım üzerinde önemle durduğu için sermaye birikimi ve tasarrufa büyük önem vermiş, tüketim ancak üretim ve paylaşım ile olan ilgisi nispetinde ele alınmıştır (75). Çünkü klasiklere göre tam istihdamda olduğunu varsaydıkları bir ekonomide, büyümenin gerçekleşebilmesi ancak bir kısım kaynakların tüketilmeyip tasarruf edilmesi ve yatırımlara dönüştürülmesi ile mümkündür. Keynes, genel teorisinde, tü-

(75) F. Sabri Ülgener, *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, Der Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 160.

ketim, milli gelir ve istihdam ilişkilerini ayrıntılı şekilde incelemiş, gelirin belirlenmesinde tüketimi esas, tasarrufu ise arta kalan gelir kısmı olarak değerlendirmiştir. Keynes'e göre tasarrufta bulunma değil tüketimde bulunma ve tüketimden vazgeçme kararları sözkonusu olmaktadır (76).

Tasarruf iktisat teorisinde eski önemine, büyüme modelleri ile ilgili analizlerde (77) ve ferdin (hane halkının) davranışlarını izah eden fayda maksimizasyonu analizlerinde kavuşmuştur (78). Bu çalışma da tasarruf, mikro açıdan ferdin hayat standardının devamlılığını sağlayan, makro açıdan ise, özellikle az gelişmiş ülkelerin iktisadi büyümelerini tayin eden temel değişken olarak ele alınacaktır. Tasarruf pasif bir bakiye değil, aktif bir kısım olarak değerlendirilecektir.

A. TASARRUF NEDİR?

Tasarruf kavramının tarifini farklı açılardan yaklaşılarak yapmak mümkündür. Bu çalışmada tasarruf, mikro ve makro açıdan ele alınarak değişik gayelerle yapılan tariflerine yer verilecektir.

- (76) John Maynard Keynes, *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*. (Çev: Asım Baltacıgil), Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1980, ss. 61-65.
- (77) İktisadi büyüme teorilerinde tasarrufun sahip olduğu önem konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz., *İktisadi Büyüme ve Gelişme: Seçme Yazılar*, İ.Ü. Yayın No: 1193, İktisat Fakültesi No: 189, İktisadi Gelişme Enstitüsü, No: 4, Sermet Matbaası, İstanbul, 1966. Bir örnek vermek gerekirse, Domar büyüme modelinde dengeli büyüme hızı, $r = \alpha Q$ olarak formüle edilmiştir. Burada r_y , dengeli büyüme hızını, $y(\alpha)$, tasarruf eğilimini ve (Q) , sermayenin potansiyel verimliliğini göstermektedir. Sermayenin potansiyel verimliliği sabit kalmak üzere, tasarruf eğilimi ne kadar yüksek olursa iktisadi büyüme hızı da o kadar büyük olacaktır. Tayin edici faktörlerden biri tasarruf olmaktadır.
- (78) Kayıtsızlık eğrileri kullanılarak yapılan bu analizde ferdin davranışları iki dönem içinde incelenir. Fert (hane halkı), sahip olduğu gelir kaynaklarını bugün tüketmek veya gelecek dönemlerde tüketmek üzere tasarruf ederek kullanmak durumundadır. Fert, iki dönem arasında tercih yaparken faiz haddini temel belirleyici olarak alır. Bütçe imkanları doğrusu ile en yüksek faydayı sağlayan kayıtsızlık eğrisinin kesiştiği noktayı, kendi denge noktası olarak belirler. Bu tür bir analizin şekil yardımıyla anlatımı için bkz., Sencer Divitçioğlu, *Mikroiktisat*, Sermet Matbaası, 6. Basım, İstanbul, 1982, ss. 146-149.
- (79) J.M. Keynes, a.g.e., s. 61.

Keynes'e göre tasarruf, gelirden tüketim harcamaları çıktıktan sonra arta kalan kısımdır. Tüketim esastır, tasarruf ise tüketim için yapılacak harcamaların üstündeki gelir fazlasıdır (79). Özetle tasarruf, kalıntıdan başka birşey değildir.

Zaman unsurunu dikkate alarak tasarrufun dinamik bir tarifini de yapmak mümkündür. D. H. Robertson'a göre tasarruf; "Dün kazanılmış fakat bugün kullanılır hale gelmiş gelirden -kullanılabilir gelir- tüketime sarfedilmeyen miktardır" (80). Bu tarifi; "dün kazanılmış bugün kullanılabilir hale gelmiş gelirden, yarın tüketmek üzere sarfedilmeyen gelir miktarı tasarruftur", şeklinde bir yaklaşımla güçlendirebiliriz.

Tüketici dengesini ve fayda maksimizasyonunu sağlamaya yönelik analizlerde tasarruf, bir davranış şekli olarak ele alınmaktadır (81). Fert, gelir, faiz ve diğer faktörlerin tesirlerini gözönüne alarak sahip olduğu kaynakları bugün ve yarın arasında nasıl dağıtması gerektiğine karar vermektedir. Yani fert hayatı boyunca elde edebileceği gelirini dikkate alarak ne kadarını bugün tüketip-tasarruf edeceğine karar vermek durumundadır (82).

Sosyal güvenlik açısından tasarruf, tehlikenin doğurduğu zararlardan kurtulmak için iradi ve gayri iradi olarak yapılan ve tehlikeye karşı mücadelede değerini kaybetmeyen bir vasıta (83). Bu özelliğiyle tasarruf yalnızca iktisadi bir müessese değil, milli eğitim ve terbiye sistemle-

(80) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 206.

(81) L.D. McClements, a.g.e., s. 79.

(82) Bu yaklaşım şekli, hayat devresi modelinde ve kayıtsızlık eğrileri analizinde benzer şekilde ele alınmaktadır.

(83) T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 9.

rinde daima temel unsur olarak alınan sosyal bir müessese vasfı da kazanır (84). Geniş anlamda sosyal güvenliği sağlayan her müessese tasarrufların transferi ile bu fonksiyonunu gerçekleştirir (85).

Makro açıdan tasarruf, yatırımları besleyen kaynak olarak ele alınır. Millet ekonomisinin reel üretim vasıtaları mevcuduna yapılmış ilaveler manasında ele alınabilen yatırım, milli gelirden tüketilmeyip tasarruf edilen meblağlarla yapılır (86). Özellikle az gelişmiş ülkelerde yetersiz sermaye teşekkülü, gelişmeyi engelleyen en önemli darboğazı oluşturur ve bu darboğazı ortadan kaldırarak gelişmeyi hızlandıracak faktör tasarruflardır (87). Bu bakımdan tasarruf, iktisadi gelişmenin ve millet refahının tayin edici unsurudur.

Sonuç olarak tasarruf, mikro ve makro açıdan gelirin kullanımı ile ilgilidir. Fert ve toplumun hayat standardını devam ettirmenin, yükseltmenin ve sonraki nesillere daha geniş imkânlı bir hayat sağlamanın vasıtasıdır.

B. TASARRUFUN ÖNEMİ

Tasarrufun önemini, mikro ve makro iktisadi birimler itibarıyla ele almak mümkündür. Mikro iktisadi birimler, fert (hane halkı) ve teşebbüsler, makro iktisadi birim ise bütün bir ekonomidir.

(84) T. Yazgan, *Sosyal Sigorta*, s. 10.

(85) T. Yazgan, *Sosyal Sigorta*, s. 11.

(86) F.S. Ülgener, a.g.e., ss. 195-196.

(87) *Tasarruf ve iktisadi gelişme ilişkisi hakkındaki görüşler için bkz., Ragner Nurkse, Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü, (Çev: Şevki Adalı), İktisat Teorisi Kitaplığı, Seri No: 1, İstanbul, 1964, ss. 82-83. ve Vural Fuat Savaş, Az Gelişmiş Memleketlerde Kalkınmanın Finansmanı, (Doktora tezi), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 17, Eskişehir, 1963, s. 68.*

1. Mikro Birimler İtibarıyla Tasarrufun Önemi

Tasarrufun fertler açısından önemini, niçin yapıldığına bağlı olarak izah etmek mümkündür. Keynes, tüketim fonksiyonundaki kayma ve değişimleri incelerken, fertleri tüketimden vazgeçiren (tasarruf yapmaya sevkeden) faktörleri objektif faktörler ve subjektif faktörler olmak üzere ikiye ayırmıştır (88). Objektif faktörler; ferdin tüketim davranışına tesir eden dıştan gelen (eksojen) faktörleri, subjektif faktörler ise, tüketici olarak ferdin eğilimleri, istek ve arzularını, yani davranış faktörleri olmaktadır. Bu açıklamaların ışığı altında fertleri tasarruf yapmaya sevkeden faktörler aşağıdaki sebeplerle izah edilebilir (89);

- Beklenmedik durumlar için yedek fonlar bulundurmak,
- Gelecek dönemleri dikkate alarak, ihtiyarlık veya çocukların yetiştirilmesi gibi durumlar için tedarikli bulunmak,
- Başkalarına muhtaç olmaktan kurtulma ve kendi başına bağımsız olarak yaşayabilme arzusunu gerçekleştirmek,
- Gelecek dönemlerde daha yüksek bir gelir ve buna bağlı olarak daha yüksek bir hayat standardı temin etmek için, ertelenmiş tüketimin faiz ve değer fazlasından faydalanmak,
- Kolay kazanmak veya ticaret yapabilmek için elinde hazır para bulundurmuk, (spekülatif gayeler için tasarruf),

(88) J.M. Keynes, a.g.e., ss. 88-113.

(89) J.M. Keynes, a.g.e., ss. 103-109.

- Neslini devam ettirme arzusunun gerçekleştirmek için, kendinden sonraki nesillere daha iyi bir hayat standardı sağlamak gayesi ile bırakılacak miras miktarını arttırmak, ve son olarak da,

- Hasislik duygularını tatmin etmek için tüketimden vazgeçmek (tasarruf yoluyla elde edilecek servet birikimi ile kendine toplumda üstünlük statüsü sağlamak gayesi).

Fertlerin tasarruf yapma gayelerini gözden geçirdiğimiz zaman spekülatif gayeler ve kendini tatmin arzusu dışındaki bütün unsurların sosyal güvenliği temin etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Fertler, tehlikeye maruz kaldıkları zaman muhtaç duruma düşmemek ve hayat standartlarında bir düşmeye yol amamak için bugünün tüketim imknlarından vazgeçmekte, tasarruf yapmaktadırlar. Bu manada tasarruf, bir hayat tarzını ifade etmektedir.

Mikro iktisadi üretim birimi olarak firmalar için de tasarruf bir zarurettir. Firmalar  sebeple tasarruf yaparlar. Birinci sebep, üretim esnasında yıpranan ve aşınan üretim araçlarının yenileme giderlerini karşılamaktır. Amortisman payları şeklinde yapılan bu tür tasarruflar, firmanın üretim kapasitesinin devamlılığını sağlamak gayesi güder. İkinci tasarruf sebebini ise, büyüme gayelerini gerçekleştirmek teşkil eder. Yeni ve daha kârlı sahalarda ortaya çıkacak yatırım imkânlarını değerlendirmek, mevcut üretim kapasitesini arttırmak gayelerine yönelik bu tür tasarruflar, iktisadi büyümenin gerçekleşmesine hizmet eder. Firmaların kendi tasarrufları ile yapılan yatırımların maliyeti, diğer kaynaklardan sağlanacak kredilerle yapılacak yatırımlardan daha düşük olma eğilimindedir. Firmaların tasarruflarının (otofinansman kaynakları), son olarak firmanın bağımsızlığını da arttırdığını belirtebiliriz. Kendi ihtiyaçlarını sahip

olduğu kaynaklarla temin eden firmalar dışı bağımlılıklarının az olması sebebiyle, iktisadi dalgalanmalara karşı koymada daha güçlüdürler ve hayatiyetlerini sürdürebilirler (90).

2. Makro-İktisadi Birim İtibarıyla Tasarrufun Önemi

İktisatçıların sosyal gelirin tüketim ve tasarruf arasında bölüşümüne verdikleri büyük önemin tasarruf açısından sebebi, tasarrufların bir milletin servet birikiminin kaynağını teşkil etmesi, mal ve hizmet üretiminin kapasitesini, yani refah seviyesini belirlemesidir. Tasarruf, gelecek dönem üretiminin genişlemesini temin etmektedir (91). Kısaca tasarruflar, iktisadi büyümenin temel tayin edici unsuru olan sermayenin birikiminin kaynağını teşkil etmektedir.

Tasarrufun iktisadi büyüme üzerine tesiri, ekonominin tam istihdamda olup olmamasına göre farklılaşmaktadır. Eğer ekonomi eksik istihdamda bulunuyorsa, önce tasarruf edip daha sonra yatırım yapmak yerine doğrudan tüketim harcamalarını arttırmak yolu ile de milli gelir artışını temin etmek mümkündür (92). Böyle bir ekonomide, atıl kapasitenin talep artışı ile harekete geçirilmesi söz konusu olmaktadır. Tam istihdamdaki bir ekonomide, tüketim ve yatırım malları arasında bir rekabet söz konusu olduğu için, tüketim lehine yapılan tercihler, yatırımları ve dolayısı ile üretim kapasitesini olumsuz etkiler. Bu ekonomilerde reel milli gelir artışı, ancak yatırımların ve yatırımların kaynağı olan sermaye teşekkülünü sağlayan tasarrufları arttırmakla mümkündür (93).

(90) Oto finansman kaynaklarının firmaların faaliyetlerini sürdürmelerinde diğer kaynaklara göre üstün olduğu noktalar konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Sait Yüksel, Para Bulma ve Yatırım: İşletme Finansmanı, Değiştirilmiş İkinci Baskı, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1977, özellikle 70-90. sayfalar.

(91) James Tobin, Essays in Economics: Consumption and Econometrics, Vol: II. North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1975, s. 64.

(92) V.F. Savaş, a.g.e., s. 72.

(93) V.F. Savaş, a.g.e., s. 72.

Az gelişmiş ülkeler, eksik istihdamda bulunmaları ve atıl kaynaklara sahip olmalarına rağmen, üretim faktörleri arasındaki nisbet dengesizliği sebebiyle tam istihdamdaki bir ekonominin bazı özelliklerini gösterirler. Üretim kaynaklarını harekete geçirecek teknolojiye ve sermayeye sahip değildirler. Bu ülkelerde gelir çarpanının harekete geçirilebilmesi, ancak sermaye mevcudundaki artışla sağlanabilir (94). Bu sebeple tüketim ve tasarruf rekabet halindedir. İktisadi büyüme, tüketimi kısıp tasarrufları arttırmakla mümkün olacaktır. Bu durumu, fakirliğin fasit dairesi ile izah edebiliriz (95).

Sermaye teşekkülünün arzı yönünden fakirliğin fasit dairesi, birbirine bağlı olarak düşük gelir seviyesi, yetersiz tasarruf kapasitesi, yetersiz sermaye birikimi ve bütün bunlara bağlı olarak, düşük istihsal seviyesi şeklinde tarif edilir. Bu fasit daireyi kırıp iktisadi büyümeyi sürekli hale getirmenin az gelişmiş ülkeler bakımından yegane yolu, tasarrufların arttırılması ve yetersiz sermaye birikimi noktasından çenberi kırmaktır. Az gelişmiş ülkelerde tasarrufların arttırılması değişik faktörlere bağlı olarak gerçekleşir (96). Tasarrufların arttırılması yanında bir başka önemli hususu da, hangi tasarruf çeşidiyle sermaye birikiminin sağlanacağı oluşturur. Tasarruf çeşitleri bölümünde ele alınacak olan bu hususta özet olarak, en sağlıklı sermaye birikiminin tüketim kısılarak yapılan özel gönüllü tasarruflar vasıtasıyla sağlanabileceğini söylemek mümkündür.

Fertlerin olduğu kadar, fertlerden oluşan toplumun da sosyal güvenliğini sağlamanın vasıtası tasarruflar olmaktadır. Tasarruf aynı neslin değişik hayat devreleri arasında veya nesiller arasında transfer edilerek sosyal güvenlik

(94) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 427.

(95) R. Nurkse, a.g.e., s. 82.

(96) Az gelişmiş ülkelerde tasarrufların arttırılabilmesi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., V.F. Savaş, a.g.e., ss. 84-92. ve R. Nurkse, a.g.e., ss. 53-68.

ihtiyacı karşılanmaktadır. Bu manada tasarruf, millet olmanın bir unsurunu gerçekleştirmekte, nesiller arasındaki dayanışmayı güçlendirmektedir.

Sonuç olarak; tasarruf, fertler, firmalar ve toplum için hayatiyetini devam ettirmenin en önemli vasıtalarındandır. Bu sebeple tasarrufun iktisadi manasını, geciktirilmiş veya vazgeçilmiş tüketimden farklı değerlendirmek gerekir. Tasarrufu bir fazilet olarak addetmek daha doğrudur.

II. TASARRUF ÇEŞİTLERİ

Tasarruf, tek bir başlık altında toplanamayacak kadar çeşitlilik gösteren bir mahiyet arz etmektedir. Tasarruf kavramını daha iyi anlamak için, önce yurt içinde ve dışında yapılmasına göre iki temel grupta, daha sonra da mecburi veya gönüllü olarak yapılmasına göre alt başlıklar altında tasnif ederek sunacağız.

A. YURT İÇİNDE YAPILAN TASARRUFLAR

Bir ülke sınırları içindeki iktisadi birimler, fertler, firmalar ve devletin yaptığı tasarruflara yurt içi tasarruflar denilir. Bu tasarruflar, ya serbest iradeye bağlı olarak gönüllü, veyahut gayri iradi olarak mecburi şekilde yapılırlar.

1. Özel Gönüllü Tasarruflar

İktisadi birimlerin hiçbir baskı altında olmaksızın, kendi arzu ve iradeleriyle, belirledikleri gayeleri gerçekleştirmek için yapmış oldukları tasarruflardır. Fertler ve müesseseler tarafından yapılır. Sermaye birikimini hızlandırmanın en önemli göstergelerindendir ve takip edilecek politikalarla seviyesi değiştirilebilir (97).

a. Ferdi (hane halkı) Tasarruflar

Fertlerin kullanılabilir gelirlerini, bugün ve gelecek dönem ihtiyaçlarını dikkate alarak, tüketmek ve tasarruf etmek tercihlerine bağlı olarak ortaya çıkar. Fertler, sahip oldukları geliri, değişik faktörlerin belirleyici şartları altında, bugün veya yarın kullanmanın bir mukayesesini yapmak-

(97) Nihal Tuncer, "Tasarruf", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt V. Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 1129.

tadır. Ferdi tasarruflar, güven duygusu sağlamak, hayat standardını kesintisiz devam ettirmek ve yükseltmek, yüksek kazanç fırsatlarından faydalanmak ve neslini devam ettirmek gibi gayelerle yapılır.

Özel ferdi tasarrufların makro ekonomi bakımından en büyük sakıncası, parçalı bir şekilde, dağınık ve küçük miktarlarda bulunmalarıdır. Ancak günümüzde bu sakınca ortadan kalkmaktadır. Çünkü ferdi tasarruflar günümüzde tasarruf sandıkları, özel sigortalar, banka ve bankerlik kuruluşları ve işletme içi cemiyetler vasıtasıyla müesseseseleşmiş olarak toplam miktarlar şeklinde sermaye piyasasına akmaktadır (98). Özellikle sermaye piyasasındaki malî aracı kurumların geliştiği, gelişmiş ülkelerde ferdi tasarruflar büyük ölçüde müesseseseleşmiştir.

Fertlerin tasarruf kararlarına ve tasarruflarının miktarına tesir eden faktörleri şu şekilde belirtebiliriz;

- Gelir seviyesi; Ferdi tasarrufları belirleyen temel faktör, kullanılabilir gelirin seviyesidir. Gelir seviyesi yükseldikçe tasarruf miktarı ve oranı da artar (99).

- Gelir Dağılımı; Ekonomilerde geri üretim usûlleri ile üretim yapan geleneksel kesim ve yeni teknolojilerle üretim yapan modern kesim olmak üzere iki kesim vardır. Modern kesim, gelir seviyesinin ve buna bağlı olarak da tasarrufların yüksekliği ile karakterize edilir. Bir ekonomide modern kesim ne kadar büyük ise, ferdi tasarrufların seviyesi ve miktarı da o kadar büyük olacaktır (100).

(98) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 207.

(99) Gelir ve tasarruf arasındaki doğrusal bağlantı yalnızca Keynes'in mutlak gelir hipotezinde sözkonusu olmaktadır. Diğer tüketim ve tasarruf teorilerinde bu tür bir ilişkinin varlığı her zaman gerçekleşmez. Tasarruf teorileri arasındaki önemli farklılıklardan bir tanesini de, bu husus teşkil etmektedir.

(100) F.S. Ülgener, a.g.e., ss. 211-212.

- Tasarrufların getiri haddi; Banka ve bankerlik kuruluşlarının tasarruflara sağladıkları getiri haddi, fertlerin tüketim kararlarına tesir eder. Faiz haddi yükseldikçe, bugün tüketmenin maliyeti artmaktadır. Faiz haddi düştükçe, tüketimden vazgeçmenin bedeli azalmaktadır.

Paranın istikrarı; Paranın istikrarlı bir değere sahip olması fertlere daha uzun dönemli plânlar yapma fırsatı verdiğinden, tasarruf kararı ve miktarını etkiler. Para değerinin hızla değiştiği enflasyon dönemleri tasarruf kararlarına olumsuz olarak tesir eder. Benzer şekilde iktisadi dalgalanmalar tasarruftan kaçma eğilimini arttırır (101).

Malî aracı kurumların etkinliği; Fon yaratan ve fon kullanan kesimler arasındaki akımları düzenleyen sermaye piyasası kurumları, bankalar, bankerler ve sigorta kurumlarının faaliyetlerinde gösterecekleri etkinlik tasarrufları etkiler (102). Uzmanlaşmış, güvenilir ve etkin olarak çalışan malî aracılardan varlığı, fertleri tasarruf yapmaya teşvik edebilir.

Sosyal ve Siyasi istikrar; Ülkenin sosyal ve siyasi yapısında meydana gelen istikrarsızlıklar, uzun vadeli plânlar yapmayı etkilediği ölçüde, tasarruf yapanların tasarruf eğilimine tesir eder (103).

Sosyal güvenlik ihtiyacı; Fertlerin sosyal güvenlik ihtiyacının sağlanmış olup olmaması da tasarruflara tesir eder. Sosyal güvenlik sisteminin varlığı ve sağladığı sosyal güvenlik standardı, tasarrufların seviyesine tesir eder (104).

(101) Ali Özgüven, *İktisat İlmine Giriş*, İ.Ü. Yayın No: 2046, İktisat Fakültesi Yayın No: 345, İstanbul, 1975, s. 415.

(102) N. Tuncer, a.g.a., s. 1130.

(103) A. Özgüven, a.g.e., s. 415.

(104) R. Nurkse, a.g.e., s. 86, dipnotta getirilen izah.

Tasarruf terbiyesi; Sosyal bir müessese olarak tasarruf yapmanın fazileti, fertlere verilmemiş, eğitim sistemi bu duyguya aşılammamış ve fertler tasarrufun önemini idrak edememişlerse, tasarruf meyli önemli ölçüde azalır (105). Batı ekonomilerinde ekonominin canlılığını devam ettirmek için teşvik edilen tüketim eğiliminden kendini tecrit edebilme, az gelişmiş ülkelerde tasarruf eğilimine tesir eden önemli bir faktördür. Nitekim, Japonya'nın iktisadi gelişme çabalarının başlangıcında bu tecridi sağlayabilmesi, başarı şartlarından biri olarak gösterilmektedir (106).

Az gelişmiş ülkelerde fertlerin tasarruf eğilimlerini belirleyen faktörler ve tesir yönleri daha değişiktir. Tasarrufu teşvik edecek faktörler ya çok zayıf, ya da tasarrufu azaltan tesirlere sahiptirler. Ferdi gelir seviyesinin düşük olması ve ancak zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar olması, tasarruf eğilimini düşük tutan en büyük faktördür (107). Gelir dağılımındaki adaletsizlik, bu ülkelerde beklenen tasarruf artışı ve sermaye birikimini sağlamaz. Çünkü gelir seviyesi yüksek olan gruplar tasarruflarını arttıracakları ve sınaî yatırımlarda kullanacakları yerde, spekülâtif faaliyet sahalarına ve gösteriş tüketimine harcamaktadırlar. Kazançların genellikle spekülâtif ve kısa sürede elde edilmesi de tüketim eğilimini arttıran bir unsur olmaktadır (108).

(105) Burada yalnızca gelirin kullanımı ile ortaya çıkan nakdi tasarruflar sözkonusu değildir. Geniş anlamda sahip olunan her türlü kaynağın kullanımında ihtiyaç fazlasının tüketilmemesi, israf edilmemesi manasında ele alınmaktadır. Sahip olunan her türlü kaynağın kullanımında ortaya çıkan israfın milli ekonomiler için önemi hususunda bkz., Agah Oktay Güner, İsraf Ekonomisi, Damla Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 1977.

(106) R. Nurkse, a.g.e., ss. 93-94.

(107) V.F. Savaş, a.g.e., s. 74.

(108) Gerald M. Meier and Robert E. Baldwin, Economic Development, Theory, History, Policy, 2. Baskı, New-York, 1959'dan zikreden V.F. Savaş, a.g.e., s. 79.

Gösteriş tesiri ile tüketim ve haberleşme imkanlarının artması ile tüketimi teşvik eden politikaların düşük gelirli kesimlere de yaygınlaşması, az gelişmiş ülkelerde tasarruf eğiliminin gelecek dönemler içinde düşük olmasına yol açar. Değer yargıları, toplumu ve fertleri tüketim seviyesi ile ölçer vasıf kazandıkça, bu eğilim kendi kendini teşvik ederek güçlenir (109).

Az gelişmiş ülkelerde, iktisadi düşünce tarzının da tasarruflara tesiri büyüktür. Daha çok cemaat tipi hayat tarzını benimsemiş bu ülkelerde, iddihar merakı oldukça fazladır (110). Bunun yanında sosyal statü elde etmek, gayrimenkul mülkiyeti ile mümkün olabilmektedir. Bu durum da tasarrufları azaltan bir unsur olmaktadır (111).

Az gelişmiş ülkelerde tüketimi arttıran faktörler yanında tasarrufu teşvik edecek müesseseler de yoktur. Mali aracı kurumlar çok cılız ve güven vermekten uzaktır. Siyasi ve iktisadi istikrar sağlanamamıştır. Kimlik buhranları sebebiyle belirli bir tasarruf terbiyesi de aşılanamamıştır.

Özet olarak; gelişmiş ülkelerde ferdin tasarruf kararlarına objektif faktörlerin tesir ettiğini, az gelişmiş ülkelerde ise bu faktörlerin eksikliği ve ilâve subjektif faktörlerin varlığının fertlerin tasarruf davranışlarını belirlediğini ifade edebiliriz.

b. Müesseseyi Tasarruflar

Bu başlıkta, yalnızca firmaların yaptığı tasarruflara yer verilecektir. Diğer müesseseyi tasarruflar gönüllülük

(109) Gösteriş tesiri ile tüketimin, az gelişmiş ülkelerde fertlerin tasarruf eğilimlerine tesirleri hususunda daha ayrıntılı bilgi için bkz., F.S. Ülgener, a.g.e., ss. 176-178; R. Nurkse, a.g.e., ss. 83-100. ve V.F. Savaş, a.g.e., ss. 79-80.

(110) V.F. Savaş, a.g.e., s. 80.

(111) V.F. Savaş, a.g.e., s. 80.

unsurunu taşımadıkları için, mecburi tasarruflar kısmında ele alınmaktadır.

Firmalar, bir yandan üretim güçlerinin devamlılığını sağlamak için amortisman giderlerini karşılayacak, diğer yandan mevcut üretim kapasitelerini arttıracak yeni yatırımların kaynak ihtiyacını karşılamak için, faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kazançlarının bir kısmını hissedarlara dağıtmayıp fon şeklinde tutarlar. Amortisman payları ve dağıtılmamış şirket kâr payları, tasarruf anlamındadır ve firmaların otofinansman kaynaklarını oluştururlar.

Firmaların tasarruflarının yatırılabilir kaynaklar haline dönüşmesi, özel ferdi tasarruflardan daha kolaydır. Çünkü, yatırılabilir kaynaklar doğrudan yatırım yapacakların elindedir ve aracı yoktur. Aracı müesseseler ve işlemler olmadığı için de firmalar için daha elverişlidir. Bir diğer üstünlüğü de, tasarruf yapanla yatırım yapan arasında geçen işlemler sebebiyle meydana gelebilecek fireler, bu tür tasarruflarda sözkonusu değildir. Firma, kendi tasarrufları ile yaptığı yatırımlarda diğer kaynaklarla yapacağı yatırımlara nazaran daha az riske katlanmaktadır (112). Aracı kurumların yüklediği maliyetlerden de tasarruf etme imkânı sağlaması sebebiyle, daha ucuzdur.

Firmaların tasarruf seviyesi, iç ve dış faktörlerden etkilenir. Firmanın benimsediği büyüme ve yatırım politikası, yöneticilerin ve hissedarların tutumları ve bütün bunların ötesinde kârlılık oranı, içten gelen faktörlerin en önemlileridir. Dıştan gelen faktörler ise, firmanın faaliyet gösterdiği piyasanın rekabet şartları ve yatırım fırsatları olarak belirtilebilir.

(112) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 214.

Firmaların tasarruf politikaları, idarenin takip ettiği iktisadi politika tedbirlerinden etkilenir. Bu tedbirler, firmaları kendi otofinansman kaynaklarını kullanmaya teşvik veya mecbur eden vasıfta olabileceği gibi, tasarruf etmeden alıkoyan, elde edilen kazançları dağıtmaya zorlayan vasıflarda da olabilir (113).

Müessesesevi tasarruflarla ilgili bir hususu da, bu tür tasarrufların ferdi tasarruflarla olan ilişkisi ve toplam tasarrufa tesirleri teşkil eder. Dağıtılan şirket kazançları yüksek tasarruf eğilimine sahip kişilere gidiyorsa, bu takdirde toplam tasarruflardaki azalma asgari olur. Eğer hissedarlar tasarruf eğilimi düşük kimselerden teşekkül ediyorsa, dağıtılmayıp firmada alıkonan kaynaklar, toplam tasarruflarda net bir artış sağlar.

Az gelişmiş ülkelerin firmaları da, tasarruf konusunda farklı davranışlar gösterirler. İşletmecilik bilgi ve metodlarını eksik kullanmadan kaynaklanan rasyonel olmayan davranışlar yanında, fertlerin gösterdiği gösteriş tüketiminden de etkilenirler. Elde edilen yüksek kârlar, gösterişli şirket binalarının yapımında, lüks malzeme ile döşenmiş bürolara yapılan harcamalarda telef edilmektedir. Bu ülkelerdeki firmalar, spekülâtif kazanç peşinde koşma eğilimi sebebiyle, çok zaman kendi faaliyet sahaları dışında gayrimenkûl alımı gibi üretimle ilgisi olmayan yatırım faaliyetlerine de yönelmektedirler. Genellikle bu ülkelerde takip edilen iktisadi politikaların istikrarsız olması ve yanlış uygulanması, firmaları tasarruf yapmaktan alıkoyar. Piyasa şartları da firmaları bu tür eğilimlere iten özellikler taşırlar.

(113) Yüksek enflasyon hızının olduğu dönemlerde, eğer kredi maliyetleri fiyat artışlarının gerisinde kalmışsa, yani kredi kullanmanın maliyeti düşmüşse, firmalar için yabancı kaynak kullanmak kendi kaynaklarına başvurmaktan daha kârlı hale gelmiştir. Bu durumda firma, daha küçük öz sermaye ve daha çok yabancı sermaye kullanmayı tercih edecektir. Oto finansman kaynaklarına başvurmaktan kaçınılacaktır. Tersî bir durumun varlığı da sözkonusu olabilir. Bütün bunlar firmaların dışında cereyan eden politikaların bir sonucu olarak karşımıza çıkabilir.

Özet olarak, özel gönüllü tasarrufları belirleyen faktörlerin az gelişmiş ülkelerde, fert ve firma seviyesinde tasarrufları azaltan faktörler olarak işlediği görülmekte, içinde bulundukları fakirliğin fasit dairesini kırmalarını güçleştirmektedir.

2. Mecburi Tasarruflar

Mecburi tasarruflar, fertlerden ve kurumlardan iradeleri dışında veya başlangıçta gönüllü olarak kabul ettikleri yetki devrinden sonra mecburi olarak gelirlerinin bir kısmının alıkonulması ile oluşur. Mecburi tasarruflar, devletin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi veya doğrudan fertlere götürülecek hizmetlerin finansman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yapılır. Gelişmekte olan ülkelerde, özel gönüllü tasarruflar iktisadi büyüme hedeflerini gerçekleştirmede yetersiz kaldığı için, mecburi tasarruflar daha büyük öneme sahiptirler (114). Mecburi tasarrufları aşağıdaki sınıflama ile incelemek mümkündür.

a. Vergiler

Vergi, tüketim harcamalarının kısılmasında başvurulan en etkin metodlardan biri olarak, fertlerden ve kurumlardan mecburi olarak tahsil edilen iktisadi değerleri ifade eder. Bir başka anlamda vergi, satın alma gücünün fertlerden ve müesseselerden devlete transferi anlamına gelir ki, iki yönlü bir tesiri de beraberinde getirir (115). İlk tesiri, fertlerin tüketimlerini kısıması, diğeri ise, tasarruf gücünü özel sektörden kamu sektörüne transfer etmesidir. Vergi ödemeye karşı meydana gelen direnme, bu iki sebepten dolayı ortaya çıkar (116).

(114) Arif Nemli, *Gelişmekte Olan Ülkeler ve Vergi Politikası*, T. Güray Matbaası, İstanbul, 1979, s. 38. ve R. Nurkse, a.g.e., ss. 209-210.

(115) V.F. Savaş, a.g.e., s. 86.

(116) V.F. Savaş, a.g.e., s. 86.

Günümüzde çok çeşitli vergiler vardır. Değişik açılardan yaklaşarak vergi konusu incelenebilir. Bir yaklaşım şekli, vergileri dolaylı vergiler, dolaysız vergiler olarak ele alır. Burada esas alınan kriter, verginin tahakkuk şekli ve yansıma özellikleridir (117). Bir başka vergi, yaklaşımı da, mükellefin ekonomik ve sosyal durumu dikkate alınarak yapılmaktadır. Bu durumda vergiler, şahsi vergiler ve gayrişahsi vergiler olarak tasnif edilir (118). Vergileri kaynakları bakımından da tasnif etmek mümkündür. Bir kaynaktan elde ediliyorsa özel, birden fazla kaynaktan elde ediliyorsa genel vergiler sözkonusudur (119).

Vergi, maliye politikalarının en güçlü vasıtasını teşkil eder ve bütün iktisadi değişkenlere tesirleri olan bir öneme sahiptir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde olmak üzere, kalkınmanın finansmanın da kullanılması halinde, aşılması güç bazı engelleri de beraberinde getirir. Bu güçlükleri şu şekilde sıralamak mümkündür (120).

- Gelişmekte olan ülkelerin, milli gelir seviyeleri düşük olduğu için, vergi ödeme güçleri de sınırlıdır. Kalkınmanın finansmanının yalnızca vergi gelirlerine bağlı olması halinde, bu sebeple başarısız kalınabilir.

- Vergi politikasına ağırlık vermek, iktisadi bakımdan fertleri ve müesseseleri yatırım yapmaktan alıkoyabilir.

- Ekonominin yapısı sağlıklı bir vergileme politikasının takip edilmesi için müsait olmayabilir ve vergi politikası bu sebepten başarısız olabilir.

(117) Akif Erginay, Kamu Maliyesi, Çağ Matbaası, Ankara, 1982, ss. 84-85.

(118) A. Erginay, a.g.e., ss. 85-87.

(119) A. Erginay, a.g.e., s. 87.

(120) İsmail Türk, Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Doğan Yayınevi, Ankara, 1975, ss. 272-274.

- Bilhassa demokratik rejimlerde, siyasi iktidarlar baskı gruplarının faaliyetleri sonucu sosyal adalet prensiplerine uygun bir vergi politikası takip edemeyebilirler ve vergi yükü iktisaden zayıf olan kesimler üzerinde kalabilir. Oy endişesi de idareleri vergi düzenlemeleri yapmaktan alıkoynabilir.

- Ücretlilerden alınan vergilerin kaynakta kesilmesi, tahsilinde kolaylıklar getirir. Siyasi iktidarlar, vergi yükünü bütün toplum kesimlerine yaymakta başarısız kaldıkları zaman, bu tür vergilere daha fazla ağırlık verirler. Bu tür bir uygulama da kalkınmanın yükünün dar gelirliilerin omuzunda kalması anlamına gelir ve sosyal adalet bakımından arzu edilen bir durum değildir.

Tüketimi kısarak iktisadi kaynakların yatırımlara gitmesini sağlamak, tasarrufları arttırmak, kamu yatırımlarının finansman ihtiyacını karşılamak, yatırımları iktisadi gelişmeyi hızlandıracak bir terkibe kavuşturmak ve gelir dağılımında adaleti gerçekleştirme gayelerine yönelik olarak alınan vergilerin, az gelişmiş ülkelerde aşağıdaki genel prensipler dahilinde uygulanması gerekir (121).

Verimli yatırımlarda kullanılmayan kaynaklar vergilendirilmeli, mükelleflere ödeme güçlerine uygun vergi yükü yüklemeli, Milli gelir artışının tamamen tüketime gitmesini önleyecek bir vergi politikası takip edilmeli, milli gelir artışı vergi yüküne de yansıtılmalı ve son olarak da vergi yükü, iktisadi gelişmede sektörler arasındaki dengeyi bozmayacak şekilde sektörler arasında, sosyal adaleti bozmayacak şekilde de toplum grupları arasında dengeli olarak dağıtılmalıdır.

(121) İ. Türk, a.g.e., s. 275-276.

Vergi ile ilgili bir başka önemli hususu da, vergi yükü kavramı oluşturur. Vergi yükü, vergi gelirlerinin milli gelire oranı olarak tarif edilir. Vergi yükü ne kadar ağırsa, verginin tasarruf yaratma gücü de o kadar fazla olur. Az gelişmiş ülkelerde vergi yükü iki özellik gösterir. Gelişmiş ülkelerle bir mukayese yapıldığı zaman vergi yükü ve kamu kesimi gelirleri çok düşüktür (122). Bir oran vermek gerekirse, az gelişmiş ülkelerde % 18'i geçmeyen vergi yükü, gelişmiş ülkelerde % 25-35 civarında seyrederek (123). İkinci özellik, vergi yükünün kesimler arasında dengesiz dağılmış olmasıdır. Vergi yükü daha çok vergilendirilmesi kolay olan düşük gelirli ücretliler üzerindedir.

b. İç Borçlanma

İç borçlanma, devletin tahvil veya bono ihraç ederek tasarruf sahiplerinin tasarruflarını, belirli bir süre için, geri ödemek üzere, kendine aktarmasını ifade eder. Bu anlamda bir iç borçlanma, mecburilik özelliği arz etmez. Ancak az gelişmiş ülkelerde, fertlerin ve müesseselerin iradi tasarrufları yetersiz olduğu için, devlet bu tahvil ve bonoların satın alınmasını kanuni düzenlemelerle mecburi hale getirebilir. Bankalar, kamu kurumları, özel şirketler, sigorta şirketleri, belirli oranlarda tahvil satın almaya mecbur tutulurlar. Fertlerden de bu yolla tasarruf transferi yapılabilir (124).

(122) N. Tuncer, a.g.a., s. 1132.

(123) N. Tuncer, a.g.a., s. 1132.

(124) Bono satışlarının mecburi olarak yapılması ile benzer bir iç borçlanma politikası ülkemizde uygulanmıştır. Devlet memurlarına 1961 yılında çıkarılan, "Yatırımların Finansman Fonu ve Tasarruf Bonoları" adlı kanunla devletin çıkardığı tasarruf bonoları satılmıştır. Bono bedelleri, memurların maaşlarından iradeleri dışında kesildiği için mecburilik vasfı taşımıştır. Bu uygulamanın mecburi tasarruf vasıtası olarak tesirleri hususunda değişik görüşler için bkz., Orhan Dikmen, Türkiye'de Tasarruf Bonoları, İ.Ü. Yayın No: 1116, İktisat Fakültesi No: 164, Maliye Enstitüsü No: 20, İstanbul, 1960.

İç borçlanma, başlangıçta, savaş ve benzeri kamu harcamalarını arttıran özel durumlarda veya iktisadi şartların özellik arzettiği kriz dönemlerinde başvurulmuş bir finansman metodu olmuştur (125). Zamanla, siyasi iktidarlara sağladığı kolaylıklar sebebiyle, olağan bütçe açıklarını karşılamak için de iç borçlanmaya başvurulmuştur (126). Kamu harcamalarındaki sürekli artış ve bu artışı karşılayacak gelir kaynaklarının elde edilememesi, vergi politikasında değişiklikler yapmanın getirdiği güçlükler, iç borçlanmayı sürekli bir devlet geliri haline getirme eğilimindedir.

İç borçlanma, uzun vadede sağlıklı bir gelir kaynağı olma özelliği taşımaz. Genel olarak kısa vadeli olarak yapılır. Tahvil ve bonoların, satışını kolaylaştırmak için yüksek getiri haddi veya vergi muafiyetleri gibi avantajlar sağlanır ve vadesi gelince faizi ile birlikte geri ödenmek durumundadır (127). Gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin bu kaynaktan faydalanma imkânları sınırlıdır. Bu metoda başvurdıkları zaman mecburilik özelliğini kuvvetlendirirler, bu da olumsuz tesirleri ile birlikte direnmeyi de beraberinde getirir (128).

İç borçlanma politikasının başarılı olabilmesi, ihraç edilen tahvil ve bonoların hazine garantisine sahip olması, istendiği anda nakde çevrilebilmesi ve geri ödeme husunda güven ortamının sağlanması ile mümkündür (129). Siyasi ve mali istikrarsızlığın olmaması da, başarılı olması için ge-

(125) A. Erginay, a.g.e., s. 16.

(126) Nitekim, 1984 yılında ve içinde bulunduğumuz 1985 yılında gerek A.B.D. ve gerekse ülkemizde, bütçe açıklarını kapatmak için piyasa faiz hadlerinin üstünde getiri sağlanarak hazine tahvilleri çıkarılmıştır. Bu tahvillere istendiği zaman paraya çevrilebilme ve vergiden muaf olma gibi avantajlar da sağlanmıştır. Bu eğilimin önümüzdeki yıllarda da devam etme ihtimalinin kuvvetli olduğu yolunda işaretler de vardır.

(127) N. Tuncer, a.g.a., s. 1131.

(128) İ. Türk, a.g.e., s. 265.

(129) İ. Türk, a.g.e., s. 266.

rekli şartlardan biridir ve az gelişmiş ülkelerde genellikle bu unsur da yoktur (130).

c. Enflasyon

Bir iktisadi dengesizlik çeşidi olarak enflasyon, toplam talebin toplam arzdan fazla olması durumunu ifade eder ve cari fiyatlar seviyesinde bir yükselmeye yol açar. Bugün iktisatçıların en çok üzerinde durdukları konulardan biri olan enflasyon, çok değişik sebeplere bağlı olarak meydana gelir. Bir defa başladıktan sonra, kendi kendini hızlandıran bir yapıya sahiptir.

Enflasyon yolu ile kaynak yaratma, gösterdiği büyük farklılıklara rağmen tasarrufa benzer (131). Enflasyon sebebiyle yükselen fiyatlar, tüketim malları sanayinin pahalı hale gelmesine ve eski genişlikte kullanılamamasına sebep olacaktır. Ferdi düzeyde ise, sahip olunan kaynaklarla daha az tüketim malı satın alınabilecektir. Enflasyon sebebiyle yükselen fiyatlar ve artan kârlar, tüketimden kopardığı fonları yatırımların finansmanı için hazır hale getirir ki, buna cebri tasarruf adı verilir (132). Enflasyonun yüksek fiyatlar ve kârlar vasıtasıyla gelirin dağılımını bozarak değiştirmesi, geliri yükselen bu kesimin ve toplam tasarrufların artmasını sağlayacaktır (133). Daha önce de belirttiğimiz gibi, geliri yükselen kesimlerin gösteriş tüketimi sebebiyle, bu vasıta, tasarrufları arttırmada başarısız olabilir. Az gelişmiş ülkelerde ihtiyari tasarrufların yetersiz olması sebebiyle, sermaye birikiminin cebri tasarruflar yoluyla sağlanması savunulur (134). Bir çok ülkenin benimseyiği bu metodun fiyat artışlarını sürekli hale getirme gibi bir baskıyı da beraberinde getirme tehlikesi vardır (135).

(130) İ. Türk, a.g.e., s. 266.

(131) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 210.

(132) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 210.

(133) İ. Türk, a.g.e., s. 88.

(134) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 210.

(135) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 210.

Enflasyon yolu ile kaynak yaratma politikasının başarılı olabilmesi, yatırımlarda emek-yoğun teknoloji kullanılması, kısa sürede reel üretim artışlarına yol açması, enflasyon sebebiyle gelirleri artan kesimlerin artan gelirlerini kamu kesimine aktaracak bir vergi politikasının takip edilmesi (136), veya transferlerin doğrudan devlete aktarılması (137), şartlarının gerçekleşmesi halinde mümkündür. Bunun yanında, gelir dağılımını bozarak sosyal adaleti zedelemesi, spekülatif kazançları arttırarak tüketimi teşvik etmesi ve reel yatırım sahalarına yatırım yapmaktan alıkoyması, kaynak dağılımını tüketim malları lehine bozması ve fertlerde ve firmalarda sürekli enflasyon beklentisi duygusu yaratarak iktisadi davranış şekillerini uzun vadede bozması gibi olumsuz tesirleri sebebiyle, uzun süre takip edilecek bir politika vasfına sahip değildir.

d. Sosyal Güvenlik Müesseseleri

Sosyal güvenlik müesseselerine iştirakin mecburi olması ve prim ödenmesi, çok zamanda bu primlerin ferdin iradesi dışında kaynakta kesilmesi, bu müesseseleri birer mecburi tasarruf fonksiyonu kazandırır (138).

(136) N. Tuncer, a.g.a., s. 1133.

(137) Enflasyon yolu ile kaynak yaratma, iktisadi gelişmenin değişik devrelerinde ülkemizde de başvurulan bir metod olmuştur. Ancak bu yolla yaratılan kaynakların devlet kesimine aktarılması 24 Ocak 1980 tedbirlerinden sonra açık olarak görülmüştür. Devlet, ekonomide büyük öneme sahip olan temel mal ve hizmetleri üreten K.İ.T.'ler aracılığıyla kaynakları kendine aktarmaktadır. Bu yolla uzun yıllar zarar eden K.İ.T.'lerin nominal değerlerle kâr etmeleri sözkonusu olmuştur.

(138) T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 220.

Sosyal güvenlik müesseselerinin tasarruf yaratan kurumlar olması, bazı şartların gerçekleşmesi halinde mümkündür. Sistemin fon metoduna göre kurulmuş olması gerekir (139). Ancak bu takdirde, sermaye birikimine katkıda bulunabilir. Yılı yılına finansman metodunda fon oluşturulmadığı için böyle bir fonksiyonu yoktur veya çok zayıftır (140). Bir başka husus, primlerin fertlerin tüketim ve tasarruf kararlarına tesiri ile ilgilidir. Primlerin kullanılabilir gelirde meydana getirdiği azalma tüketimden kısılarak karşılanıyorsa tasarruf fonksiyonu gerçekleşir.

Sosyal güvenlik kapsamının yaygınlık derecesi de, bu müesseselerin tasarruf yapma güçlerini arttıran bir başka önemli unsuru teşkil eder. Sosyal güvenlik müesseselerine işverenlerin ve devletin iştiraklerinin tasarruf tesirleri farklıdır. İşveren primleri, fiyatlar aracılığıyla tüketiciye yansıtıldığı ölçüde tasarrufları arttırmaktadır (141).

(139) Fon metodunun esasını, fertlerin veya nesillerin kendi sosyal güvenlik ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması teşkil eder. Bu sebeple sosyal güvenliğin finansmanında yalnızca cari dönemle ilgili gelişmeler değil, gelecek dönemlerle ilgili ihtimaller de dikkate alınır. Fon metodu, daha çok yaşlılık, mâlûllük ve ölüm gibi uzun vadeli tehlikelerle ilgilenen sigorta kolları için benimsenmektedir. J.H. Richardson, a.g.e., s. 62. ve S. Dilik, a.g.e., s. 329. Bu metod iki şekilde uygulanabilir. Eğer ivazlar, ferdin kendi hesabına ödediği primler ve onun getirisinden karşılanıyorsa, "ferdi kapitilizasyon", metodu, fertlerin durumu dikkate alınmaksızın bütün kapsamda olanların primleri dikkate alınıyorsa "kollektif Kapitilizasyon" metodu söz konusu olmaktadır. C. Talas, a.g.e., ss. 363-364. Sosyal güvenlik programlarına dahil olanların sayısı, primlerin ve ivazların seviyesi ile ivazlara hak kazanma şartları ve son olarak da primlerden elde edilen fonların işletilmesi sonucu sağlanan getiriler, bu metodda oluşturulan fonların miktarını tayin eder.

(140) Sosyal güvenlik programlarının bir yıllık gelirleri ile bir yıllık giderlerinin karşılanması prensibini esas alan bu metod, sosyal güvenlik ivazlarının büyük dalgalanmalar göstermediği sigorta kolları için uygulanır. J.H. Richardson, a.g.e., s. 62. Ancak özellikle gelişmiş ülkelerde olmak üzere fon metodunun sakıncaları bütün sosyal güvenlik programlarının bu metodla finanse edilmesi tercihine sebep olmuştur. Bu sistemin hiç fon teşkil edilmeden uygulanması sözkonusu değildir. Bu sebeple uygulamada iki finansman metodu arasındaki farkın ayrılan fonların miktarlarındaki farklılıkla izah edildiği de belirtilmektedir. C. Talas, a.g.e., s. 361.

(141) Türkan Öncel, *Parafiskal Yükümlülükler*, i.Ü. Yayın No: 3115, İktisat Fakültesi No: 494, İstanbul, 1983, s. 104.

Devletin iştiraklerinin tasarruf tesiri, gelir kaynaklarına göre değişir. Merkez bankası kaynakları ile iştirakler karşılanırsa, enflasyon vasıtasıyla tüketicilere yansıtılıp tasarruf yaratması mümkündür. Devletin iştirakleri genel bütçeden karşılanırsa, vergilerin tüketimi kısıması ölçüsünde tasarruf yaratması mümkündür (142).

Sosyal güvenlik müesseseleri, dağınık ve küçük miktarları toplayarak büyük miktarlar halinde ekonominin emrine tahsis etmektedir. Sağladığı fonların uzun vadeli olması da, diğer tür tasarruflara göre bir avantajını teşkil eder. Bu özellikleri sebebiyle, giderek artan oranda olmak üzere önemli fonlar yaratmakta, bu fonları iktisadi gelişme faaliyetlerine tahsis etmektedir (143).

(142) T. Öncel, a.g.e., s. 104.

(143) Sosyal güvenlik fonları, sigortalılar, işverenler ve devlet tarafından ödenen primlerden teşekkül etmektedir. Primler bir görüşe göre, sosyal güvenliğin temin ettiği garantinin bir fiyatı olarak tarif edilmektedir. T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 88. Primlerin "geciktirilmiş ücret", J.H. Richardson, a.g.e., s. 50, "geri bırakılmış, dolaylı veya sosyal ücret", olarak ücretin bir parçası şeklinde tarif edilmeleri de sözkonusudur. Bkz., C. Talas, a.g.e., s. 358. Primler, fonlara kaynak teşkil etmesi sebebiyle, maliye kökenli araştırmacılar tarafından "parafiskal gelirler"den biri kabul edilmektedir. Buna göre primler; "sosyo-ekonomik alanda devlet müdahaleciliğinin genişlemesi sonucu artan kamu harcamalarının bir kısmını karşılayarak belirli amaçların gerçekleştirilmesi için kurulan, kamu veya yarı kamu niteliğindeki ekonomik, sosyal veya mesleki örgütlere, bu amaçların finansmanına tahsis edilmek ve bunlardan yararlananlardan zorunlu olarak tahsil edilmek üzere, kamu otoritelerince gelir toplama yetkisinin verilmesiyle ortaya çıkan bütçe dışı bir çeşit kamu geliri" şeklinde tarif edilmektedir. Aykut Herekmen, Teoride ve Türkiye'de Parafiskal Gelirler, (Doktora tezi), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 99/55, Eskişehir, 1972, s. 11. Parafiskal gelirler anlamında olmak üzere sosyal güvenlik müesseselerinin sağladığı fonların yurt içi tasarruflardaki payı ülkemiz için çok büyüktür. Nitekim 1977 yılı itibarıyla bu oran % 28.7'dir. Bu oran % 20'lerin altına inmeme eğilimindedir. Prim gelirlerinin yurt içi tasarruflara oranının artma eğiliminde olması ve bu artışın tasarrufların artışından fazla olması da, diğer dikkat çekici özellik olmaktadır. Bkz., T. Öncel, a.g.e., ss. 56-57. Sosyal güvenlik müesseselerinin Türk ekonomisine sağladıkları likit kaynaklar hakkında tahlili bir yaklaşım için bkz., İbrahim Kanyılmaz, Teoride ve Türkiye'de Likiditelerin Transformasyonu ve Transformasyonla Finansman, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Bursa, 1981, ss. 165-184.

Yurt içi tasarrufları, özel gönüllü tasarruflar ve mecburi tasarruflar olmak üzere iki başlıkta ele aldık. Arzu edilen, mikro iktisadi birimlerin kendi irade ve arzularıyla yaptıkları tasarrufların, fertlerin ve üretici birimler firmaların ihtiyaçları yanında, makro tasarruf ihtiyacını karşılamasıdır. Fakat bu mümkün olmadığı için, kamu kesimi mecburi vasıtalarla doğrudan kendisi veya yetki verdiği müesseseler vasıtasıyla ilâve tasarruflar yaratma gayretine girmektedir. Az gelişmiş ülkelerde fertler ve firmalar, değişik faktörlerden dolayı yeterli tasarruf yapamazlar. Çok zaman rasyonel bir davranış tarzı da gösteremezler. Devletin bu eksikliği telâfi etmek için kullandığı vasıtalar da, bu yetersiz tasarrufları telafi edecek nitelikte olamamaktadır. Yurt içinde sağlanan kaynakların yetersiz kalması sebebiyle, fasit daireyi kırarak iktisadi kalkınmasını gerçekleştirmek isteyen ülkeler, ilâve bir kaynağa başvururlar; Bu yeni kaynak, dış tasarruflardır.

B. DIŞ TASARRUFLAR

Prensip olarak, kalkınmanın finansmanın yurt içinde sağlanan kaynaklarla karşılanması yolu tercih edilir. Ancak bu tür kaynakların yetersiz olması, topyekün millet ekonomisine bir maliyeti olan dış kaynaklardan faydalanma zaruretini doğurur (144). Az gelişmiş ülkeler, dış kaynakları kullanıp kullanmama konusunda bir tercih şansına dahi sahip değildirler ve fakirliğin fasit dairesini kırmak için mutlaka bu kaynağa başvururlar (145). Ancak dış tasarruflar hiçbir zaman kalkınmanın finansmanında aslî kaynak olarak kullanılamazlar (146).

(144) T. Öncel, a.g.e., s. 53.

(145) V.F. Savaş, a.g.e., s. 113.

(146) V.F. Savaş, a.g.e., s. 116.

Dış tasarruflarla ilgili önemli bir husus, bu tasarrufların yurt içinde yapılan tasarrufları tamamlayıcı mı, yoksa ikame edici mi rol oynadığıdır. Esas olan yurt içi tasarrufları tamamlayıcı nitelikte olmasıdır (147). Dış tasarruflarla ilgili bir başka önemli hususu da, gösteriş tüketimi tesiri ile bu kaynakların verimsiz sahalara gitmesini önleyecek, yeterli yurt içi tedbirlerin alınması gereği teşkil eder (148).

Dış tasarrufları aşağıdaki başlıklar altında ele alabiliriz (149):

1. Yabancı Özel Yatırımlar

Yabancı özel yatırımlar, gelişmiş ülkelerdeki müteşebbislerin, az gelişmiş ülkelerde yatırımda bulunmalarını ifade eder. Bu tür yatırımlar değişik şekillerde yapılır. Az gelişmiş ülkede, müteşebbis doğrudan kendi mülkiyetinde olan bir teknik üretim ünitesi kurarak yatırım yapabilir. Az gelişmiş ülkenin müteşebbisleri ile ortaklaşa yatırım yapılması da mümkün olabilir. Veyahut ülkelerde halen faaliyet gösteren bir teşebbüsü tamamen satın almak veya ortak olmak (portföy yatırımı) suretiyle de yabancı özel yatırımlar gerçekleştirilir.

Yabancı özel yatırımların az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınma faaliyetlerine katkısının bulunup bulunmadığı, iktisatçılar tarafından yoğun olarak tartışılmış, hangi

(147) R. Nurkse, a.g.e., s. 135.

(148) R. Nurkse, a.g.e., s. 141.

(149) Dış tasarruflar, çeşitleri ve elde edilmeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Cahit Kayra, Dış Finansman Teknikleri, İ.Ü. Yayın No: 1581, İktisat Fakültesi No: 286, Maliye Enstitüsü, No: 46, İstanbul, 1970.

şartlarda yapılırsa faydalı olacağı araştırılmıştır (150). Genel bir ifade ile belirtmek gerekirse, bu tür yatırımlar, az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları ile uyumlu olduğu ölçüde iktisadi kalkınma çabalarına yardımcı olur (151). Az gelişmiş ülkelerde, bu tür yatırımlar konusunda zamanla tavır değişiklikleri ortaya çıkmıştır (152). Yabancı özel yatırımların az gelişmiş bir ülkede yapılabilmesi için de, iktisadi ve siyasi istikrar, kâr transferi garantisi ve müdahale ile mülkiyeti devletleştirmeme gibi hususlarda garantinin sağlanması talep edilir. Bugün az gelişmiş ülkeler bu garantiler ve kendilerinin sağladığı ilâve teşviklerle yabancı özel sermayeyi çekmeye çalışmaktadırlar. Çünkü sermaye talebinin yapısı günümüzde büyük değişme göstermiştir (153).

2. Dış Borçlanma

Getirilen düzenlemelere rağmen dahi, yabancı özel yatırımların ülkenin ihtiyaçlarına uygun yatırımlar olması, teşebbüs sahiplerinin kazanç prensibine ağırlık vermeleri sebebiyle mümkün olmaz. Buna karşı, az gelişmiş ülkelerin bir çoğunun yaptığı gibi, belirli bir faiz haddinden ülkelerden veya milletlerarası finansman kurumlarından alınan borçla sermaye birikimi sağlanmaya, daha doğrusu eksikliği telâfi edilmeye çalışılır. Bu yolla sağlanan kaynaklar, söz konusu ülkenin iradesi altında tespit edilen sahalara yatırılacağı için iktisadi kalkınma faaliyetlerine daha fazla katkısı bulunabilir (154). Mevcut uygulamalar ve araştırmalarda bu durumu doğrulamaktadır (155).

(150) R. Nurkse, a.g.e., ss. 135-142.

(151) İ. Türk, a.g.e., s. 240.

(152) İ. Türk, a.g.e., ss. 241-244.

(153) İ. Türk, a.g.e., s. 242.

(154) R. Nurkse, a.g.e., s. 135.

(155) Nurkse bu iddiasını desteklemek için Japonya ve Çin'i mukayese etmektedir. Japonya, dış finansman ihtiyacını büyük ölçüde dış borçlanma ile temin etmiş ve kalkınma faaliyetinde başarılı olmuştur. Dış finansman ihtiyacını yabancı özel yatırımlara ağırlık vererek karşılamak isteyen Çin ise daha az başarılı olmuştur. Bu mukayese için bkz., R. Nurkse, a.g.e., ss. 132-133.

Dış borçlanma ile sağlanan kaynaklar, her zaman ülkenin kendi iradesine bırakılmaz. Borç veren müessese veya ülkeler, veyahut bugün olduğu birden fazla ülke grubu veya bu ülkelere ait çok sayıda müessesenin bir havuz oluşturmaya ortaya çıkan konsorsiyomlar, verilen borcun geri dönüşünü garanti altına almak için kendi belirledikleri şartlar dahilinde, belirlenen sahalara yatırım yapılmasını isteyebilirler. Borç verenlerin müdahalesi bir başka şekilde de ortaya çıkabilir. Doğrudan kaynakların hangi sahada kullanılacağına sınırlayıcı şartlar getirmeden dolaylı yoldan bu gayeye hizmet edecek şekilde, o ülkenin belirli iktisadi ve mali politikalar takip etmesini isteyebilirler ve bu konuda reçeteler de tavsiye edebilirler. Bu şartlar, ülkenin kendi kendini yönetme iradesine bir müdahale kabul edilerek, iç politikada yoğun tartışma ve hoşnutsuzluklara yol açabilir (156). Bütün bunlara rağmen, milletlerarası sermaye piyasasında bu kaynaklardan faydalanmak için yoğun bir rekabet vardır. Bu piyasalardan borç almak, çok zaman iktisadi göstergelerin iyiye gitme yolunda olduğu zamanlarda mümkün olduğu için, borç alan ülke tarafından itibar kazanma olarak da yorumlanmaktadır. Dış borçlanma ile ilgili bir hususta, bu tür kaynaklardan faydalanmada yalnızca iktisadi göstergelerin yeterli olmadığıdır. Ülkeler arasında siyasi ilişkilerin gelişimi bu kaynaktan faydalanmayı olumlu ve olumsuz şekilde etkileyebilir.

(156) Milletlerarası Para Foru, IMF, bu konuda başı çeken teşkilatlarıdır. Herhangi bir ülkeye kredi sağlamadan önce, kendi uzmanlarının hazırladığı politikalar çerçevesinde kalınacağı husunda kredi verdiği ülkeden garanti istemektedir. IMF'nin kredi sağlama konusundaki önemi, yalnızca verdiği kredi miktarından kaynaklanmamaktadır. IMF'nin olumlu cevabı, diğer finansman kurumları için müsbet bir işaret olarak değerlendirilmektedir. Bir anlamda ülkenin dış finans piyasasında itibarını tayin etmektedir. Ancak demokratik rejimlerde iktidarın IMF ile ilişkileri muhalefet tarafından siyasi bağımsızlığa müdahale olarak yorumlanması sebebiyle, yoğun eleştirilere konu teşkil eder. Özellikle politikaların başarısız olduğu dönemlerde bu eleştirilerin yoğunluğu artar.

Diğer ülkeler ve milletlerarası müesseselerden alınan sermayenin ülkenin iktisadi kalkınmasına katkıda bulunması, bu kaynakların rasyonel olarak kullanımını ülke içinde engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması (157), borçlanmanın ülke içindeki tasarruf faaliyetlerinin yerine geçmemesi ve tasarruf gayretlerini gevşetmemesi ile mümkündür (158). Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kendi yapılarının gösterdiği özellikler ve borçlanma şartlarından dolayı, bu kaynaktan faydalanma imkânları genel olarak sınırlıdır (159).

3. Milletlerarası Hibeler ve Yardımlar

Az gelişmiş ülkelerin borçlanma yoluyla yeterli sermayeyi elde edememeleri, milletlerarası sermaye piyasasının bu ülkelerin yoğun taleplerine cevap verememesi, yeni bir kurumu, hibe ve yardımları ortaya çıkarmıştır (160). ABD, Sovyetler Birliği ve son zamanlarda konsorsiyomlar oluşturarak Batı Avrupa ülkeleri, bu tür transferlere kaynaklık etmekte, ülke az gelişmiş ise hibe şeklinde, gelişmekte ise, yardımın kredi şeklinde yapılması sözkonusu olmaktadır (161). Yardım ve hibelerin sebeplerini, kalkınmış ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesinin açılması, iki blok halindeki dünyada taraf kazanmaya yönelik ideolojik mücadeleler, az gelişmiş ülkelerin büyük ideallerinin desteklenmesi, ülkeler arasındaki iktisadi dayanışmayı güçlendirme, iktisadi buhranların bütün ülkelere tesir etmesi sebebiyle bu buhranlara karşı mücadele ve son olarak da dini ve insani duygular olarak, belirtmek mümkündür (162).

(157) V.F. Savaş, a.g.e., s. 125, A. Hirschman'dan zikretmiştir.

(158) R. Nurkse, a.g.e., s. 135.

(159) Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, dış borçlanma ile kalkınmanın finansmanı için kaynak elde etmede başarısız kalmalarının sebepleri için bkz., İ. Türk, a.g.e., ss. 247-249.

(160) İ. Türk, a.g.e., s. 253.

(161) İ. Türk, a.g.e., s. 253.

(162) İ. Türk, a.g.e., ss. 253-259.

Milletlerarası hibeler ve yardımlar diğer kaynaklara nazaran daha küçük miktarlarda olduğu için, kalkınmanın finansmanında, yeterli bir kaynak olamaz. Belirsizlik unsuru da bir başka eksikliğıdir. Karşılıksız ve tahditsiz olarak sağlanmaları halinde beceriksiz yöneticiler tarafından tüketim harcamalarına kaynaklık etmesi ve kalkınma gayesine hizmet etmemesi de sözkonusudur (163).

4. Dış Ticaret Kazançları

Dış ticaret kazançlarının, yurt dışı tasarruflardan sayılabilmesi için temel şartın, "bu yoldan sağlanacak kazançların tüketim harcamaları ve yurt içi ödemelerde kullanılmaksızın, doğrudan sermaye malları ithalinde kullanılması" olduğu belirtilmiştir (164). Dış ticaret vasatısıyla elde edilen kazançların, yurt içi talebi kısması, yatırımları teşvik edecek motivasyonlara sahip olması ve yurt dışı kaynaklara bağımlılığı azaltması sebebiyle az gelişmiş ülkeler tarafından son yıllarda önemle üzerinde durulmasına vesile olmuştur. Ancak dış ticaret kazançları, az gelişmiş ülkelerin en şanssız oldukları sahalardan birini teşkil eder. Tarım üretimi yapmaları ve tarım ürünleri ihraç etmek zorunda olmaları, bu ürünlerin nispi fiyatlarının düşük olması, sınai mallarda rekabeti sağlayacak kalite ve ucuz fiyatlara sahip olamamaları ve milletlerarası piyasaların rekabet şartlarını bilmemeleri gibi bir çok olumsuz faktör sebebiyle bu kaynaktan da faydalanma imkânları sınırlıdır.

Tasarruf çeşitleri dikkate alındığı zaman, iktisadi kalkınmanın finansmanında asıl kaynağın yurt içi tasarruflar olduğu görülmekte, ancak şartların mecburi kılması yurt dışı kaynaklardan da geçici olarak, uygun şartlarda faydalanma zaruretinin ortaya çıktığı görülmektedir.

(163) R. Nurkse, a.g.e., s. 136.

(164) V.F. Savaş, a.g.e., s. 136.

Bütün olumsuz şartlara rağmen, az gelişmiş ülkelerin kalkınma faaliyetlerinin finansmanında kullanabilecekleri potansiyel güçleri vardır. Tasarruflar açısından ele alırsak;

"Fiili tasarruflar yetersiz olmasına rağmen, her devirde, atıl halde bulundurulmuş dondurulmuş kaynaklar, göstermelik tüketim, atalet ve dinlenme gibi zaman israfı şeklinde fiilî hale getirilebilecek bir potansiyel tasarruf kapasiteleri vardır. Potansiyel tasarrufları fiilî tasarruflar haline getirecek sermaye piyasası müesseselerinin kurulması ile dondurulmuş kaynaklar hareket geçecektir. Az gelişmiş ülkelerin bu imkândan faydalanmaları, potansiyel tasarrufları fiilî tasarruflar haline çevirebilmeleri, modern kesimin geleneksel kesime oranının fazla olması halinde daha büyük olacaktır " (165).

Bu arada yalnız tasarrufları arttırmanın ve sermaye birikimi temin etmenin yeterli olmadığını, elde edilen kaynakların israfını önleyecek, fireleri ortadan kaldıracak veya asgariye indirecek rasyonel kullanım metodlarının gerçekleştirilmesi gerektiğini de vurgulamak gerekmektedir (166).

(165) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 211.

(166) F.S. Ülgener, a.g.e., s. 212-213.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİĞİN TASARRUF
EĞİLİMİNE TESİRLERİ

BİRİNCİ KISIM

SOSYAL GÜVENLİK İKTİSADİ VE SOSYAL GÜVENLİĞİN TESİRLERİ

I. SOSYAL GÜVENLİK İKTİSADİ

İktisat, insan refahını azami seviyeye yükseltmeyi gaye edinen tercihler ilmi olarak tarif edilir. Kıt olan üretim kaynaklarının sonsuz olan ihtiyaçların tatminini sağlamak için, hangi üretim sahalarına, ne miktarda tahsis edileceği, üretilen mal ve hizmetlerin hangi teknoloji ile üretilileceği ve son olarak da, dağıtımın nasıl yapılacağı hususlarında tercihleri belirleyen temel prensipler koymuştur. Gerçek hayatın zamanla iktisadi ilişkiler bakımından çok karmaşık bir yapı arzemesi, genel iktisat prensiplerini yetersiz kılmış, yeni prensiplere ve daha tahsisi alanlarda kullanmak için iktisat ilminin alt bölümlerde ele alınması ihtiyacını doğurmuştur. İşletme iktisadı, milletlerarası iktisat, gelişme iktisadı, tarım iktisadı, azgelişmişlik iktisadı gibi çok değişik konularda, iktisat ilminin genel prensipleri ve o konu ile ilgili olarak geliştirilmiş yeni prensipler, yukarıda belirttiğimiz gayelerin gerçekleştirilmesi için sistematize edilmiştir.

İlk bölümde de belirtildiği gibi, sosyal güvenlik başlangıçta sosyal siyasetin bir vasıtası olarak sosyal yanı ağır basan bir müesseseler ağı olarak değerlendirilmiştir. Ancak sosyal güvenlik, işleyişinin gösterdiği özellikler sebebiyle, gelir ve gider işlemleri olan iktisadi bir müessese özelliği de göstermektedir. Bu sebeple sosyal güvenlik, dar anlamda kamu harcamalarının kalemlerinden birini oluş-

turan önemli bir sektör olarak kabul edilmeye başlanmıştır (1). Sosyal güvenlik sisteminin gayrisafi milli hasıla içinde sahip olduğu büyük önemin yanında, bu payın artma eğiliminde olması da, bu sektörle ilgilenmeyi, iktisadi bir müessese olarak diğer iktisadi değişkenlerle ilişkisini ortaya koymayı cazip ve hatta mecburi hale getirmiştir (2).

Sosyal güvenliğin iktisadi yönünün ele alınmasını zaruri kılan faktörlerden birisi de, iktisadi büyüme hızının gösterdiği seyir ve iktisadi hayatın denge durumudur. İktisadi büyümenin hızlı ve istikrarın olduğu dönemlerde sosyal güvenlik, hükümetlerin en başarılı sosyo-ekonomik müessesesi olarak değerlendirilmiştir (3). Ancak, 1950 ve 1960'lı yıllarda sağlanan hızlı iktisadi büyümenin 1970'li yıllarda

(1) L.D. McClements, a.g.e., s. 2, Burada iktisatçıların, sosyal güvenlik anlayışlarındaki farklılıklar sebebiyle sektör olarak sosyal güvenliğin farklı tarif ettiklerini belirtmek gerekir. Genellikle uzun vadeli sigorta kolları olan yaşlılık, maluliyet ve ölüm sigortaları sosyal güvenlik sektörünün tarifine dahil edilmektedir. Bir kısım tariflerde ise, -ülkemizde olduğu gibi- sağlık hizmetlerinin de bu müesseseler tarafından verilmesi sebebiyle, sosyal güvenlik sektörüne, tehlikenin sonuçlarına karşı mücadele için oluşturulan müesseselerin bütününe gelir ve giderlerinin bu sektöre dahil edildiği görülmektedir. Sosyal güvenlikle ilgili milletlerarası mukayeselerde tarihten doğan bu farklılıkların dikkate alınması, daha sağlıklı sonuçlara varılmasını temin edecektir.

(2) Sosyal güvenliğin iktisadi açıdan önemi konusunda yakın zamanda çok sayıda araştırma ve yayın yapılmıştır. I.L.O.'nun periyodik olarak yayınladığı, "The Cost of Social Security", iki yılda bir ve ayrıntılı bilgileri ihtiva edecek bir niteliğe sahiptir. Sosyal güvenliğin milli gelir ve kamu harcamaları içindeki yeri ve bunun seyri, prim gelirlerinin seyri, ivaz miktarları gibi konularda mukayeseli şekilde bu bilgiler verilmektedir.

Sosyal güvenliğin milli gelirden aldığı pay ve bu payın artma eğiliminde olduğunu destekleyen bir kaç örnek vermek istersek, Avrupa Ekonomik Topluluğunun üyesi olan dokuz ülke 1980 yılında, toplam milli gelirlerinin % 26'sına, tekabül eden 216 milyar Frank'ı vatandaşlarının sosyal güvenlikleri için harcamıştır. Sosyal güvenliğin milli gelirden aldığı pay, Hollanda'da 1970 yılında % 20.8 iken, 1980 yılında % 30.7'ye ulaşmış, yani on yılda % 50 gibi yükselerek bir artış hızı göstermiştir. Bu oranlar sırası ile, Danimarka'da % 19.6-28, Fransa'da, % 19.2-25.8 olarak gerçekleşmiştir. 1970-1980 yılları arasında Lüksemburg'da % 61.6, ve İrlanda'da % 66.7'lik bir artış olduğunu belirtirsek, sosyal güvenlik sektöründeki büyümenin hızı konusunda bir fikir sahibi olmak mümkündür. Bkz., Philippe Peymann-Sylvie Perelman, "Sosyal Güvenlik", Avrupa-79, Mart, 1983, s. 8.

(3) Colin D. Campbell, Financing Social Security, Washington D.C., 1979, s. 19.

yavaşlaması ve hatta durması, iktisadi istikrarın yüksek enflasyon oranları ile bozulması, gayrisafi milli hasıladan büyük bir pay alan sosyal güvenliğin de iktisadi tesirlerinin, milli ekonomilere yüklediği maliyetler açısından ele alınmasını gerektirmiştir. Şüphesiz sosyal güvenlik sisteminin maliyetlerindeki hızlı artışın, iktisadi sistemdeki durgunlukla birlikte sistemi mali bakımdan kriz içerisine düşürmesinin de bu konuya ilginin artmasına teşvik olmuştur (4).

Sosyal güvenlik ve tesirleri ile ilgili olarak yapılan iktisadi çalışmalar, gerek teorik, gerekse ampirik olarak meseleyi başlangıçta kısmi olarak ele almış, sistemin bir bütün olarak iktisadi hayat içindeki yeri ve önemini belirlemekten uzak kalmıştır. Bu eksiklik, sosyal güvenlik sisteminin bütün özelliklerini ihtiva eden sosyal güvenlik iktisadına duyulan ihtiyacı arttırmıştır.

Sosyal güvenlik iktisadı, terim olarak yeni olduğu için, bu disiplinde hangi konuların, hangi sistematikle ele alınacağı hususu henüz kesinlik kazanmamıştır. Bu konuların mevcut sosyal güvenlik iktisadı ile ilgili çalışmalarda genel olarak şu sistematik içinde ele alındığı görülmektedir. Sosyal güvenliğin iktisadi önemi ile ilgili bir giriş bölümü ve daha sonra, mikro iktisadi birimlerden fert (hane halkı) ve firmaların davranışlarına tesirlerinin ele alındığı ikinci bölüm yer almaktadır. Bu bölümde ferdin ve firmaların fayda maksimizasyonu sağlama faaliyetlerinde sosyal güvenlik prim ve ivazlarının tesirleri incelenmektedir. Özellikle fert açısından, çalışma-boş zaman, tüketim-tasarruf tercih-

- (4) Nitekim, "Uzay roketi hızıyla artan sosyal güvenlik maliyetinin refah devletini krize soktuğu", "Who Pay's The Bill", *Newsweek*, July, 25, s. 8.; "yakın bir gelecekte sosyal güvenlik sisteminin devamının tehlikeye düşebileceği ve sosyal güvenliğin bir yol ayrımına geldiği", "Social Security at The Crossroads" *I.L.R.* Vol: 119, No: 2, 1980, s. 139, belirtilmiş, adeta patlayan maliyetiyle sosyal güvenlik sistemi, nüfus artışı, beslenme ve geri kalmışlık gibi günümüzün önemli problemlerinden biri olarak alınmıştır. Bkz., Colin D. Campbell, Contemporary Economics Problems: The Exploding Cost of Social Security, A.E.I. Washington D.C. and London, 1981, s. 281 ve devamı.

lerine sistemin tesirleri ele alınmaktadır. Firmalar açısından ise, sosyal güvenlik primlerinin maliyeti, yansımaları ve üretim teknolojilerinin seçimine tesirleri ele alınmaktadır. Makro iktisadi açıdan sosyal güvenliğin tesirleri üçüncü bölümde ele alınmaktadır. Gelirin yeniden dağılımına tesirleri, tasarruflar ve sermaye terakümüne tesirleri ve bunlara bağlı olarak iktisadi gelişmeye tesirleri ile makro açıdan emek arzına tesirleri ele alınmaktadır. Bu tesirler tek yönlü olmadığı için, yatırım, iktisadi büyüme, gelir dağılımı, demografik yapı gibi değişkenlerin de sistem üzerindeki tesirleri incelenmektedir. Bu temel bölümler içinde daha alt başlıklarda olmak üzere, sosyal güvenlik sisteminin tarihi gelişimi, finansman kaynakları, finansman metodları ve milletlerarası mukayeseler, sistemin diğer değişkenlerle ilişkilerini daha iyi ortaya koyma bakımından konuyu bütünleyici özellikte olmak üzere yer almaktadır.

Özetle belirtmek istersek, sosyal güvenlik iktisadi; sosyal güvenlik sistemlerinin, iktisadi birimlerin davranışlarına ve buna bağlı olarak refah seviyelerine tesirlerini ve milli gelir, tüketim, tasarruf, yatırım, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı ile olan karşılıklı ilişkilerini, genel iktisat prensipleri ile izah etme gayesinde olan iktisat disiplini.

II. SOSYAL GÜVENLİĞİN İKTİSADİ TESİRLERİ

Sosyal güvenlik programlarının milli hasıladan gide-
rek artan oranda pay alması, iktisatçıları bu programların
iktisadi tesirlerini araştırmaya sevketmiştir. Teorik ve
ampirik çalışmalarda sosyal güvenliğin gelir dağılımına,
tasarruf ve emek arzına tesirleri ağırlıklı olmak üzere ik-
tisadi tesirleri araştırılmıştır. Bu değişkenlere tesirleri
hususunda iktisatçıların hem fikir olabilecekleri tatmin
edici bir görüş henüz ortaya konulmadığı için, teorik ve
ampirik çalışmalar yoğun olarak devam etmektedir (5).

Sosyal güvenlik programları, sık sık idarenin değişik
düzenlemeler yapmak için müdahale ettiği politik bir müesse-
se olma vasfı da taşımaktadır (6). Kriz içerisinde olduğu
belirtilen sosyal güvenlik sistemlerine siyasi karar merkez-
lerinin müdahalelerinin isabetli olması, bu çalışmalar so-
nucunda sistemin tesirlerinin gerçek olarak tespiti ile müm-
kün olacak, elde edilen sonuçlar yenilik ve değişme sağlayan
düzenlemelerde yol gösterici olacaktır (7).

Bir kısım iktisatçıya göre, sosyal güvenlik sistemi-
nin işleyiş özellikleri ve büyümesi emek arzı, tasarruflar
ve gelir dağılımı üzerindeki menfi tesirler yaratmakta, 1970'
li yıllarda görülen düşük ekonomik gelişme hızının sorumlusu
kabul edilmektedir (8). Böyle bir görüşün arkasında, sosyal
güvenlik sisteminin müessesesevi yapısının değiştirilmesi ile
ilgili iddialarını bu sonuçları ele alarak ispat etme gayre-
tini göstermektedirler.

(5) Henry J. Aaron, *The Economics Effects of Social Security*, The
Brookings Institution, Washington D.C., 1982, s. 2.

(6) L.H. Thompson, a.g.e., s. 1426.

(7) H.J. Aaron, a.g.e., s. 2.

(8) H.J. Aaron, a.g.e., s. 1.

Sosyal güvenlik programlarının iktisadi tesirlerini tayin eden beş önemli faktör vardır (9); Sosyal güvenlik ivazlarının ortalama kazançlara oranı ilk önemli faktördür. İkinci faktör, sosyal güvenlik ivazları ve primleri arasındaki iskonto edilmiş değer farkının büyük olması, primlerle ivazlar arasındaki bağın koparılmasıdır. Sosyal güvenlik programlarının ivazları, sosyal güvenlik tehlikelerinin geçidine göre farklılaştırması da bir üçüncü faktör olmaktadır. İvaz alanlara uygulanan kazanç testlerinin varlığı da sosyal güvenliğin iktisadi tesirlerini belirleyici olmaktadır. Son olarak sosyal güvenlik sistemi ivazlarının, ücretler veya fiyatlar dikkate alınarak indekslenmesi de önemli bir faktördür. Bu beş faktöre, sosyal güvenlik sisteminin finansman metodunun fon esasına veya yılı yılına finansman esasına göre kurulmasını da ilâve edebiliriz.

Sosyal güvenliğin iktisadi tesirlerini araştıran çalışmalar, gelir dağılımına, emek arzına ve tasarruflara tesirleri üzerinde durmuşlardır.

A. SOSYAL GÜVENLİĞİN GELİR DAĞILIMINA TESİRLERİ

Gelir dağılımı, üretim faktörlerinin üretime katılmaktan dolayı aldıkları paylarla gerçekleşir. Bu payları da, üretim faktörlerinin fiyatı tespit eder. Sosyal güvenlik, birinci derecede meydana gelmiş olan gelir dağılımını sonradan yeniden dağıtan vasıtalarından biridir. Bu sebeble, sosyal güvenliği, yeniden gelir dağılımını sağlayan önemli vasıtalarından biri kabul etmek gerekir (10).

Gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirmenin iki temel gayesi vardır ve geniş anlamda sosyal güvenlik her iki

(9) H.J. Aaron, a.g.e., ss. 5-7.

(10) Turan Yazgan, Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik, Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul, 1975, s. 185.

gayenin gerçekleşmesine hizmet eder. Birinci gaye, fertlerin değişik sebeplerden dolayı iradeleri dışında karşılaşmış oldukları tehlikeler sonucunda maruz kaldıkları gelir kayıplarını telafi etmektir (11). Sosyal güvenlik programları ve bilhassa sosyal sigortalar bu fonksiyonu görür. Burada önemli olan ferdi eşitlik unsurudur. Ferde yapılacak olan ödemede, ödediği prim miktarı, süresi gibi faktörler dikkate alınır. Yaşlılık, maluliyet, işsizlik ve analık sigortalarının bu fonksiyonları kuvvetlidir. Primlerle finansman ve ivaz almada belirli şartların aranması sosyal güvenliğin bu özelliğini doğurur (12). Aynı durumdaki herkese eşit ödeme yapma gayesi olarak da nitelendirebileceğimiz bu gaye, sistemin işleyişi ile ilgili olarak yapılan teknik düzenlemelerle büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir.

İkinci önemli gaye, sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir. Sosyal güvenlik, prim-ivaz ilişkisine göre çalışan bir sistem olarak düşünülmemektedir. Toplumun bir üyesi olarak ferdin tehlikeye uğradığı zaman ihtiyaçlarının esiri olmaması felsefesi, sosyal güvenliğin bu fonksiyonu ortaya çıkarmıştır. Vergi ağırlıklı olarak finanse edilmesi ve faydalanacak olanlarda aranan ön şartların asgari olması gibi özellikleriyle, sosyal güvenlik sisteminin diğer önemli parçası olan kamu sosyal güvenlik harcamaları da bu gayeye hizmet eder. Batılı gelişmiş ülkelerde bu tür harcamalara kamu yardımı veya daha geniş anlamda olmak üzere refah programları adı verilmektedir (13). Sosyal güvenliğin bu fonksiyonunu gerçekleştirmesi hakkındaki görüşler farklıdır. Milletlerarası Çalışma Teşkilatı (ILO), uzmanlarınca yapılan mukayeseli bir çalışmada, "büyük miktarlara varan ödemelere

(11) Sheldon Danziger and Robert Haveman and Robert Plotnick, "How Income Transfer Programs Affect Work, Savings, and The Income Distribution: A Critical Review", *Journal of Economic Literature*, Vol: XIX, September 1981, s. 976.

(12) L.H. Thompson, a.g.m., s. 1449.

(13) S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 977 ve L.H. Thompson, a.g.m., s. 1449.

rağmen sosyal güvenliğin fakirliği ortadan kaldırma gayesini temin etmede başarısız kaldığı " belirtilmiştir (14). Buna karşı, "sosyal güvenlik gelirlerinin, özellikle yaşlı nüfusun büyük bir kesiminin tek gelirini teşkil etmesi sebebiyle bu gayesini gerçekleştirdiği"de ileri sürülmektedir (15). Aynı husustaki karşıt görüşlerin varlığı, net tesiri ortaya çıkarmaya yönelik ampirik çalışmaların yapılmasını da teşvik etmiştir (16).

Sosyal güvenlik yeniden gelir dağılımını, nesiller arası, nesiller içi ve zamanlar arasında olmak üzere üç tür gelir transferini gerçekleştirerek sağlar (17). Sosyal güvenliğin finansman metodu ve finansman kaynakları bu üç tür transferin gerçekleşmesinde önemli rol oynarlar. Nesiller arası transferler, yılı yılına finanse edilen bir sosyal güvenlik programı ile sağlanabilir. Bugün çalışan nesil, kendinden bir önceki neslin ivaz giderlerini, ödedikleri primlerle karşılamaktadır. Bunu yaparken kendinden sonraki neslin de kendi ivazlarını finanse edeceğini bilmektedir. İktisadi büyüme hızı, nüfusun demografik yapısının değişmesi, çalışan nüfus/ivaz alan nüfus oranının değişmesi ve prim-ivaz seviyelerinin değiştirilmesi bu transferlerin nesiller arasında negatif veya pozitif olmasını tayin eder.

Zamanlar arası transfer, sistemin finansman metod ve kaynaklarına bağlı olmaksızın ferdi seviyede gerçekleşir.

(14) I.L.O. Twenty-First..., s. 5.

(15) H.J. Aaron, a.g.e., ss. 70-71.

(16) Bu ampirik çalışmalar ve sonuçları için bkz., S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., ss. 1006-1015, ayrıca bkz., Richard V. Burkhauser and Timothy Smeeding, "The Net Impact of The Social Security System on The Poor", Public Policy, Vol: 29, No:2, Spring, 1981.

(17) Bu transferlerden en çok "nesiller içi" transferler üzerinde durulmaktadır. Bkz., Laurence J. Kottlikoff, "Testing The Theory of Social Security and Life Cycle Accumulation", The American Economic Review, Vol: 69, No: 3 June 1979, s. 396. Sosyal güvenlik programlarından sosyal sigortaların gelir dağılımına tesirleri hususunda bkz., Sait Dilik, "Sosyal Sigortaların Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVI, Sayı: 2, Ankara, 1971.

Sosyal güvenlik programları, ferdin çalışma yıllarında prim ödeyerek yaptığı mecburi tasarrufları, tehlikeye maruz kaldığı zaman ona geri vermektedir. Sosyal güvenliğin bu fonksiyonu en bariz olanıdır.

Nesiller içi transfer, tehlikeye maruz kalmayanlardan tehlikeye uğrayanlara doğru gerçekleşir. Fertlerin tehlike ile karşılaşma ihtimallerinin birbirinden farklı olması, prim ve ivazlarda tavan-taban uygulamaları bu tür transfere yol açar.

Sosyal güvenliğin yeniden gelir dağılımına tesiri, yeniden gelir dağılımının seviyesi ile ilgili olarak ferdi seviyede ve cemiyet için makro seviyede ele alınarak, negatif veya pozitif olması bakımından da incelenebilir (18).

Sosyal güvenlik programlarının gelir dağılımına tesirleri, daha tahsisi olarak, sosyal güvenlik risklerinin uzun veya kısa süreli olmasına göre (19) veyahut yeniden gelir dağılımını tayin eden faktörler bakımından da ele alınabilir (20).

Sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden gelir dağılımına tesirlerini ele alan çok sayıda teorik ve ampirik çalışma yapılmış (21), bu fonksiyonu ile, sosyal güvenliğin refah yaygınlaşmasına katkısı araştırılmıştır.

(18) Sosyal güvenliğin gelirin yeniden dağılımına tesirlerine bu açıdan bir yaklaşım için bkz., T. Yazgan, *Gelir Dağılımı...*, ss. 71-105.

(19) S. Dilik, a.g.m., ss. 138-149 ve T. Yazgan, *Gelir Dağılımı*, ss. 86-105.

(20) T. Yazgan, *Gelir Dağılımı...*, ss. 106-184.

(21) Gelir dağılımına tesirleri ele alan ampirik çalışmaların genel değerlendirmesi ve sonuçlar için bkz., H.J. Aaron, a.g.e., ss. 73-80. ; S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1006'daki tablo, ; L.D. McClements, a.g.e., ss. 136-144. ve L.H. Thompson, a.g.m., ss. 1454-1462.

B. SOSYAL GÜVENLİĞİN EMEK ARZINA TESİRLERİ

Sosyal güvenlik programlarının kapsamının hızla yaygınlaştığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yaşlı nüfusun işgücüne iştirak oranının hızla düşmesi ve ekonominin tam istihdamda olduğu dönemlerde emek arzının yetersizliği sebebiyle üretim potansiyelini değerlendirememesi endişesinin doğması, sistemin emek arzı üzerine tesirlerinin incelenmesini gündeme getirmiştir (21).

Sosyal güvenlik programları, mecburi olarak prim tahsil ederek ve fertlerin kullanılabılır gelirlerini azaltarak, çalışma ve boş zaman arasındaki tercihlerine tesir etmektedir. Primler, çalışmanın maliyetini arttırmakta, marjinal faydasını azaltmaktadır. Bir başka ifade ile, boş zamanın maliyeti azalmaktadır (22). Primlerin yarattığı ikame tesiri, emek arzı eğrisinin eğimine bağlı olarak ferdin çalışma saatlerini değiştirir (23). Ancak bu her zaman meydana gelmez. Eğer fertler sosyal güvenlik kurumlarına ödemiş oldukları primleri diğer vergilerle bir olarak değerlendirmez, emeklilik yıllarında veya tehlikeye maruz kaldıklarında kendilerine ivaz olarak geri ödeneceğini bilirlerse, çalışma saatlerinde bir azaltmaya gitmeyebilirler (24).

(22) Sosyal güvenlik prim ve ivazlarının, ferdin çalışma saatleri tercihi-
ne tesirlerini ele alan kayıtsızlık eğrisi analizi için bkz.,
L.D. McClements, a.g.e., ss. 68-79.

(23) L.H. Thompson, a.g.m., s. 1446. Çalışma saatlerinde sosyal güvenlik sisteminin yarattığı azalmaya bir örnek vermek istersek, Burkhauser ve Turner, A.B.D. için yaptıkları ampirik bir çalışma sonucunda, sosyal güvenlik sebebiyle, haftalık çalışma saatlerinde 2-3 saatlik bir azalma meydana geldiğini bulmuşlardır. Bir başka ifade ile eğer sosyal güvenlik olmasaydı fertler haftalık çalışma saatlerini şimdi olduğundan 2-3 saat daha fazla olarak düzenleyeceklerdi. bkz., Richard V. Burkhauser and John A. Turner, "Social Security, Preretirement Labor Supply and Saving: A Confirmation and a Critique", *Journal of Political Economy*, Vol: 90, No: 3, 1982, s. 643.

(24) L.H. Thompson, a.g.m., s. 1447.

Sosyal güvenliğin emek arzına ikinci ve daha önemli tesiri, fertlerin çalışma hayatlarının uzunluğunu tespit etmesi ile ortaya çıkar. Hayat devresi modeline göre çalışmanın ve tasarruf etmenin gayesi, emeklilik yıllarının tüketimini karşılamaktır. Sosyal güvenlik sistemi sağladığı ivazlarla, ferdin bu ihtiyacını ortadan kaldırmakta, çalışmanın fonksiyonunu zayıflatmaktadır. Sosyal güvenlik ivazı alabilme hakkının belirli yaşlarda emekli olabilme şartına bağlanması ve emekliliği teşvik eden unsurlara sahip olması da, fertleri çalışmayı ve emeklerini arz etmeyi düşündükleri süreden daha önce emekli olmaya teşvik edebilir. Verilen ivazların miktarı ve fertlerin ihtiyaçlarının seviyesi de diğer faktörlerle birlikte emek arzına tesir eder.

Sosyal güvenliğin emek arzına tesiri, fertlerin yaş durumlarına göre de farklı olarak ortaya çıkar. Yaşlı ve emeklilik arzusu kuvvetli insanlar, sosyal güvenlik ivaz ve kazanç testlerine karşı daha duyarlıdır (25). Bu durum, sosyal güvenliğin erken emekliliği teşvik tesirinin kuvvetli olarak hissedilmesine yol açmıştır (26).

Ferdî seviyede emekliliği teşvik tesiri, makro seviyede işgücüne iştirak oranının düşmesine yol açmaktadır. İşgücüne iştirak oranlarının İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle emeklilik yaşı olarak tesbit edilen kronolojik yaşa gelindiği zaman hızla düşmesi, sosyal güvenliğin diğer faktörlerle birlikte emek arzına tesirinin varlığını ortaya koymaktadır (27).

(25) H.J. Aaron, a.g.e., ss. 56-57.

(26) Martin S. Feldstein, "Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation", Journal of Political Economy, Sept-Oct., 82 (5), 1974, s. 910.

(27) A.B.D. için yapılan çalışmalarda, sosyal güvenlik ve işgücüne iştirak nisbetinde özellikle yaşlılar için meydana gelen değişmelerin seyri için bkz., H.J. Aaron. a.g.e., ss. 32-33, Tablo: 4-5.

Sosyal güvenliğin emek arzına bir başka tesirini de emeğin niteliği üzerinde görmek mümkündür. Tehlikeye düştüğü zaman ferde ve ailesine sağladığı tehlikenin zararından kurtarılma garantisi ve bu garantinin getirdiği güven duygusu, huzurlu ve yüksek verimle çalışmayı teşvik eder. Tedavi edici sağlık hizmetleri de emeğin arz edilmesini engelleyen geçiçi unsurları ortadan kaldırarak işgücü arzının devamlılığını sağlar (28). Diğerlerinin aksine bu tesir emek arzı üzerinde müsbet sonuçlar yaratır.

Sosyal güvenliğin emek arzı üzerine tesirlerini ortaya koymak üzere yapılan çok sayıdaki teorik ve ampirik çalışma (29), genellikle negatif bir tesirin varlığının daha kuvvetli olduğunu ve sosyal güvenliğin emek arzını azalttığını vurgulamıştır.

(28) Birol Faik Dündar, Sosyal Güvenlik Araçlarının Makro Ekonomik Etkileri, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 76, Ankara, 1976, s. 66.

(29) Sosyal güvenliğin emek arzına tesirlerini inceleyen teorik ve ampirik çalışmalardan önemli olanlarına örnek olarak aşağıdaki çalışmalar vermek mümkündür; L.H. Thompson, a.g.m., ss. 1446-1453.; S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., ss. 979-980. ve 993-999.; H.J. Aaron, a.g.e., ss. 60-66.; L.D. McClements, a.g.e., ss. 189-192.; Richard V. Burkhauser and John A. Turner, "A Time Series Analysis on Social Security and its Effect on The Market Work of Men at Younger Ages", Journal of Political Economy, Vol: 86, No: 4, August, 1978.; Alan S. Blinder and Roger H. Gordon and Donald E. Wise, "Reconsidering The Work Disincentives Effects of Social Security", National Tax Journal, Vol: XXXIII, No:, 1980.; Michael J. Boskin, "Social Security and Retirement Decisions", Economic Inquiry, Vol: XV, Jan-1977.; Eytan Shenski, "A Model of Social Security and Retirement Decisions", Journal of Public Economics, 10 (3), December, 1978.; Sheng Cheng Hu, "Social Security, The Supply of Labor and Capital Accumulation", The American Economic Review, Vol: 69, No: 3, June, 1978. Ayrıca sanayileşmiş sekiz ülke ile ilgili olarak yapılan çalışmanın emek arzı ile ilgili bölümleri için bkz., The World Crisis In Social Security, (derleyen, Jean-Jacques Rosa), FNEP and ICS, France, 1982, ss. 24, 61-63, 11-113, 137, 172-173 ve 195-197.

C. SOSYAL GÜVENLİĞİN TASARRUF EĞİLİMİ ve SERMAYE BİRİKİMİNE TESİRLERİ

Sosyal güvenlik ve tasarruf arasındaki ilişkinin iki yönü vardır. İlk ve temel, tehlike ile mücadele aracı tasarrufların, ferdi seviyede yetersiz kalması, toplu tasarruf müesseseleri anlamına da gelen sosyal güvenlik programlarını ortaya çıkarmıştır. Lonca üretim sistemindeki orta sandıklarından, modern sosyal güvenlik programlarından iştirak esasına dayanan sosyal sigortaya kadar temel felsefe budur; Toplu tasarrufla, ferdi tasarrufların yetersizliğini ortadan kaldırmak.

Sosyal güvenlik sistemlerinin bugün varmış olduğu seviye, sistemin özelliklerinden dolayı, fertlerin tüketim-tasarruf tercihleri üzerinde kuvvetli bir tesirin varlığını ortaya çıkarmıştır. Sosyal güvenlik primlerinin seviyesi, tahsil şekli, ivazların seviyesi ve verilme şartları ile fertlerin sosyal güvenlik programlarına bakış açıları, tüketim-tasarruf davranışını belirleyen unsurlar olarak rol oynamaya başlamıştır.

Ferdi seviyede tasarruf davranışına tesir, makro seviyede sermaye birikimini etkilemektedir. Fertler arasında farklılık gösteren tasarruf tesirinin net sonucu, makro seviyede sermaye birikimini arttıran veya azaltan tesirler ortaya çıkarmaktadır. Bu arada, sistemin finansman metodunun fon esası veya yılı yılına finansman esasına göre kurulmuş olması da sermaye birikimine tesir etmektedir.

Bu çalışma, sosyal güvenlik sisteminin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini ele almaktadır. Bu alanda yapılan teorik ve ampirik çalışmalar sonucunda ortaya çıkan tesir yönleri ilgili bölümde verilecektir. Ancak, fertlerin davranışlarının ölçülebilir değerler haline getirilmesi mümkün

olmayan çok sayıda psikolojik faktör tarafından belirlenmesi, bu konuda da görüş birliği sağlanan bir sonuç ortaya çıkarılmasını engellemiştir.

D. SOSYAL GÜVENLİĞİN DİĞER İKTİSADİ TESİRLERİ

Sosyal güvenlik sistemi, gelir dağılımı, emek arzı ve tasarruf eğilimi üzerine olan doğrudan tesirleri ile diğer iktisadi değişkenler üzerinde de doğrudan ve dolaylı tesirlerde bulunmaktadır. Nitekim, gelirin yeniden dağılımına tesir ederek; iktisadi etkinliğe, tüketim seviyesine ve tasarruflara, emek arzı üzerine olan tesirleri ile; ücret hadlerine, firmaların istihdam politikalarına, emek-yoğun veya sermaye-yoğun teknoloji ile çalışma tercihlerine ve makro seviyede istihdam seviyesine, tasarruflar üzerine olan tesirleri ile ise; sermaye birikimine, faiz hadlerine, yatırımların seviyesine, üretim kapasitesine ve bütün bu tesirlerin birleşimi olarak, bütün iktisadi faaliyetlerin etkinliğine, büyüme hızına ve istikrarına tesir etmektedir (30).

Sosyal güvenlik ile bu iktisadi değişkenler arasındaki ilişkinin mahiyetini ortaya koymak, uygun teorik çerçeve olmaması, yeterli ve güvenilir veriler elde edilememesi ve ilişkilerin çok yönlü olması sebebiyle çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Bu sebeple daha çok araştırma, daha değişik açılardan konuya yaklaşarak bu tesirleri tespit için yapılmaktadır.

(30) Bu tür tesirler hususundaki teorik görüşler için bkz., B.F. Dündar, a.g.e. ve Selahattin Birkan, Dünyada Sosyal Güvenlik Ekonomisi, Yakın ve Ortadoğu Çalışma Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul, 1969. Ayrıca, sosyal güvenlik sisteminin çok yönlü tesirlerini ele alan bir ampirik çalışma ve sonuçları için bkz., Frank T. Denton and Byron G. Spencer, "A Macro-economic Analysis of The Effects of a Public Pension Plan", Canadian Journal of Economics, Vol: XIV No: 4, November, 1981.

III. SOSYAL GÜVENLİĞİN SOSYAL VE KÜLTÜREL TESİRLERİ

Sosyal güvenlik toplum hayatı üzerinde, belki de iktisadi tesirlerinden daha önemli olarak sosyal ve kültürel tesirlere sahiptir. Sosyal bilimlerin bilinen özelliklerinden dolayı bu tesirlerin muhteva, yön ve derecesini ortaya koymak son derece güç olmaktadır. Buna rağmen genel olarak sosyal güvenlik, toplum olarak bir arada yaşamak için gerekli olan moral değerlerin fertler tarafından hissedilmesini ve güçlenmesini sağlar. Geleceğinin garanti altına alındığını bilmenin verdiği huzur ve güven duygusu, nesiller arası dayanışmayı ve birlikte yaşama arzusunu güçlendirir. Sosyal güvenliğin fert, aile ve toplum üzerindeki müsbet tesirlerinin yanında menfi tesirleri de vardır. Müsbet ve menfi tesirlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Aile hayatı dışında kalmış kimsesiz, gelir garantisine sahip olmayan veya olsa bile başkasının bakım ve ihtimamına ihtiyaç duyan yaşlılar ve çocuklar, sosyal güvenlik tedbirleri ile terkedilmişlik, işe yaramızlık ve yalnızlık duygularından ve ihtiyaçlarının esiri olmaktan kurtarılırlar. Bu fonksiyonu ile sosyal güvenlik, toplumun şu anda ulaştığı üretim kapasitesi ve refah seviyesinin sağlanmasında emeği olan yaşlı nesile karşı vefa duygusunun yerine getirilmesine aracılık etmektedir. Kimsesiz muhtaç çocukların kurtarılmaları ile bugünkü toplum huzurunun bozulmaması sağlanmakta, diğer yandan bir süre sonra üretici hale gelecek bu nesilin toplumun refah seviyesini devam ettirmesini temin etmektedir. Bir bakıma bugünkü nesil, kendi yarınını garanti altına almaktadır.

Sosyal güvenlik en büyük tesirini aile yapısı üzerinde göstermektedir. Sanayileşme ve hızlı şehirleşmenin ortaya çıkardığı anne, baba ve az sayıdaki çocuktan meydana gelen çekirdek ailenin parçalanıp yok olmasını önleyerek, toplum

yapısını güçlendirmektedir. Sosyal güvenlik, geniş ailenin çözülmesi ve sosyal güvenlik fonksiyonunu kaybetmesi üzerine geniş ailenin yerini almaktadır. Bu sebeble, finansman birimi olarak hane halkı reisini dikkate almasına rağmen, koruma birimi olarak aileyi almıştır (31). Sosyal güvenliğin aile hayatı üzerindeki tesirinin farkına varan bir çok ülke, sistemi aile hayatını yönlendirmede bir araç olarak kullanma gayretine girmiştir. Bu gayretler Batılı gelişmiş ülkelerde, nüfus azalmasını ortadan kaldırmak için ailelerin yükünü azaltan, çocuk bakmanın maliyetini asgariye indiren tedbirler şeklinde ortaya çıkmıştır (32). Güney Kore gibi ülkelerde ise, sanayileşme ve şehirleşmenin ortaya çıkardığı yeni hayat tarzının aile birimine zararlarını asgariye indirmek, örf ve adetlerin yaşamasını sağlamak gibi gayelerle sosyal güvenlik vasıtaları kullanılmıştır (33).

Yaşlılara sağlanan sosyal güvenlik ivazları, çekirdek aileye, aile büyüklerinin katılmasını teşvik etmekte, böylece ailenin yüküde hafiflemektedir. Örf ve adetlerin de tesiri ile birleşince, sosyal güvenlik, sanayileşme ve şehirleşmeye rağmen bir veya iki aile büyüğü ile birlikte yaşanan

- (31) Sosyal güvenliğin prim tahsilinde ferdi, koruma kapsamı birimi olarak ise aileyi esas alması, gelişmiş ülke toplumlarında, aileye bakış açısındaki değişmeye de bağlı olarak demode olmuş sosyal güvenlik hükümleri olarak değerlendirilmektedir. Bu görüşle, aile ilgili bazı sosyal güvenlik düzenlemelerinin değiştirilmesi ileri sürülmektedir. Bu tartışmalardan Avustralya örneği için bkz., "Changing Family Patterns and Social Security Protection: The Australian Scene", International Social Security Review, Year, XXXII, No: 1, 1979, ss. 3-20.
- (32) Philippe Peymann-Florence Pericard, "Dikkat Yaşlanıyoruz", Avrupa, Mayıs, 1983, ss. 13-14.
- (33) Kore'liler için ailenin en yaşlı üyesine bakmak önemli bir adettir. Bu sebeple, son derece modern ve konforlu huzur evlerinin yapılmasına rağmen, yaşlıların buralarda kalma oranları çok düşüktür. Sanayileşme ile birlikte çekirdek aile yapısına doğru gidişi ve hayat pahalılığının yaşlılara bakmayı bir külfet haline getirmesini önlemek için, Kore sosyal güvenlik sistemi, yaşlılara verilecek ivazların onu bakan kimselere verilmesini, bu şekilde ailedeki parçalanmanın önlenmesini temine çalışmaktadır. Bu tedbirler için bkz., "Changing Family Patterns and Social Security Protection: The Case of The Republic of Korea", International Social Security Review, year XXXII, No: 1, 1979, ss. 21-31.

orta büyüklükte bir aile yapısına sebep olmaktadır (34). Aile büyüklerinin evde bulunması aile fertleri arasındaki ilişkilere çok zaman müsbet tesir etmekte, yaşlı insanların taşıdığı bir çok manevi değer bu temasla sonraki nesillere aktarılabilenmekte, milli kültür değerlerinin yaşaması sağlanmaktadır. Çocukların gözetimi gibi bir fonksiyonla da çocuk bakımının yükünü azaltmakta, aile reisine ve eşine daha fazla boş zaman verme gibi faydaları da ortaya çıkmaktadır.

Sosyal güvenlik programları, aile yapısına bir başka şekilde de tesir etmiştir. Bu yeni bir tür aile hayatının ortaya çıkışı şeklinde olmuştur. Yeni aile hayatının özelliği, tek aile büyüğünün olmasıdır (35). Aile reisinin ölmesi durumunda sosyal güvenlik programlarının geride kalanların geçim garantilerini üzerine alması, diğer aile büyüğünün yeniden evlenmesini engelleyen bir rol oynamaktadır. Nitekim, bütün sosyal güvenlik programları bu prensip dahilinde, erkek çocukların iş hayatına atılmaları ve tahsilini tamamlamalarına, kız çocukların ise evlenmelerine kadar ivaz alabilme haklarını tanımıştır.

Sosyal güvenliğin aile hayatı üzerine tesirleri her zaman müsbet olarak değerlendirilmemektedir. Nitekim, sosyal güvenlik tedbirlerinin aile reisi olarak erkeği esas aldığı, tedbirlerin bu yönde ağırlık kazandığı ileri sürülmekte, kadının durumunun dikkate alınmaması sonucunda yeni bir bağımlılık ilişkisinin ortaya çıktığı ve kadının erkeğe daha çok bağımlı olmak zorunda bırakıldığı belirtilmektedir (36). Bu görüşe göre, ayrı yaşama günümüz şartlarının ortaya çıkardığı bir hayat tarzıdır. Sosyal güvenlik müesseseleri, ivaz verme şartları ile fertleri evlilik bağı altında zorla

(34) Yaşlılara verilen sosyal güvenlik ivazlarının, muhtaçlık faktörüne bağlı olarak ileri yaşlarda meydana gelen evlilikleri büyük ölçüde önlediği ülkemizde de görülmektedir.

(35) I.L.O. Twenty-First..., s. 13.

(36) I.L.O. Twenty-First..., s. 6.

bir arada yaşamaya mecbur etmektedir. Sosyal güvenliğin günümüz toplum hayatının ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için bu hususların düzeltilmesi gerektiği belirtilmektedir (37).

Sosyal güvenlik sistemi iyi kurulmamış ve adil işlemiyorsa, toplum hayatının ahengini bozacak menfi tesirlerde de bulunabilir. Kurulmuşta veya daha sonradan, çalışanla-çalışmayanı, tasarruf edenle-etmeyeni tehlikeden sakınanla sakınmayanı ve fedakârlıklara katlananla-katlanmayanı ayırt etmeyen bir sistem adil değildir ve sosyal güvenlik sisteminden değil, bir 'lütuf' veya 'iane' veyahutta 'imtiyazlı grupların kuruma sisteminden' bahsetmek daha doğru olur (38). Bu sebeble sistemin teknik işleyişinde "ferdi eşitlik" unsuruna ağırlık vermeli, prim ve ivazlar bu esaslar dikkate alınarak tesbit edilmelidir. Öte yandan, gerçek tehlikeye düşen tesbit edilerek zarurettten kurtarılmalı, "sosyal adalet" ilkesinin gerçekleşmesine de itina gösterilmelidir. Sosyal güvenlik sistemi, çalışmayanı, tasarruf etmeyeni ve tehlikeden kendini korumayanı mükafatlandırmamalıdır. Türk sosyal güvenlik sisteminin bir çok özelliği sebebi ile toplum yapımız üzerinde son derece zararlı tesirleri olduğu, vasıtayı gaye haline getirdiği, meselâ, ülkemiz insanını emekli olma peşinde koşma gayretine düşürdüğü, "genç emekliler ülkesi" veya "emekliler mezarı" kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olduğu belirtilmektedir (39).

Sosyal güvenliğin iktisadi, sosyal ve kültürel tesirlerini gerçek değeri ile ortaya koymak gayesiyle yapılan çalışmalar, sistemlerin insan unsuru için daha faydalı olması ve ihtiyaçlara tam olarak cevap vermesi için yapılacak düzenlemelerde karar mercilerine yol gösterecek, menfi tesirlerin asgari seviyeye inmesine yardımcı olacaktır. Teşhisin doğru konması tedaviyi kolaylaştıracaktır.

(37) I.L.O. Twenty-First..., ss. 37-44 ve aynı konuda, *Changing Family...*, *Australian Scene*, ss. 10-14.

(38) Turan Yazgan, *Görüşler*, Kutsun Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 28.

(39) Sosyal güvenliğin bu tür menfi tesirleri için bkz., T. Yazgan, *Görüşler*, ss. 26-36.

İKİNCİ KISIM

SOSYAL GÜVENLİĞİN TASARRUF EĞİLİMİNE TESİRLERİ

I. ANALİTİK MODEL VE MODELLE İLGİLİ PROBLEMLER

Sosyal güvenlik, ferdin iktisadi hayatı ile ilgili temel tercihlerini değiştirerek tasarruf eğilimine tesir etmektedir. Bu tesirin mahiyetini teorik olarak ortaya koymak, ampirik olarak içine hesaplamak hususunda, uygun analiz metodunun teşkil edilmesi problemi ile karşılaşılmaktadır. Bu konudaki güçlükler, insan davranışını açıklayan uygun teorik çerçevenin belirlenmesi, sosyal güvenlik sisteminin karmaşık yapısı ve özellikleri, araştırma konusunu teşkil eden insanların birbirlerine göre çok farklı pozisyonda bulunmaları ve ölçülebilir değerlerle ilgili olarak yeterli verileri bulamamaktan kaynaklanmaktadır.

İktisat teorisi, insanların davranışlarını nasıl şekillendirdikleri, ne kadar uzun dönemli plânlar yaptıkları ve gelecekle ilgili tercihlerinde bilgileri nasıl kullandıkları hususunda tam ve yeterli bir davranış modeli geliştirememiş, konuya açıklık kazandıramamıştır (40). Bununla birlikte, insan davranışlarını analiz için, değişik kaynaklardan gelen darboğazları aşmak ve en uygun teorik çerçeveyi tespit etmek hususunda birbirine zıt varsayımlara sahip üç farklı görüş vardır (41): Hayat devresi Modeli (The Life-Cycle Model), çok nesilli model (The Multigenerational Model) ve kısa dönemli model (The Short-Horizon Model).

Hayat devresi modeli, karar birimi olan fertlerin, bütün bir hayat sürelerini ihtiva eden plânlar yaptıklarını

(40) H.J. Aaron, a.g.e., s. 10.

(41) H.J. Aaron, a.g.e., ss. 10-11.

kabul eder. Fertler, içinde bulundukları zaman diliminde sahip oldukları her türlü kaynağın şimdiki ve gelecek dönemlerdeki miktarını tam olarak bilmekte, çalışma-boş zaman, tüketim-tasarruf ve diğer iktisadi kararlarını kendi hayat uzunluğunu ihtiva eden bir dönem için vermektedirler. Model, tüketim-tasarruf kararları ile ilgili olarak, ferdin bütün gelirini bildiğini, sahip olduğu kaynakların tamamını tüketmek ve öldüğü zaman miras bırakmamak arzusunda olduğunu, yaşlı insanların tüketim eğilimlerinin daha fazla olduğunu kabul etmektedir. Hayat devresi modeli çerçevesinde sosyal güvenliğin davranışlara tesirini tespit etmek isteyen araştırmacı, sosyal güvenlik primleri, ivazları, kazanç testleri ve bunlarla ilgili değişikliklerin karar birimlerinin gelecekle ilgili beklentilerine ve plânlarına nasıl tesir ettiğini ölçmeyi sağlayan bir veya bir kaç değişkeni modele dahil etmesi gerekir (42). Feldstein tarafından geliştirilen sosyal güvenlik serveti (Social Security Wealth = SSW), hesaplanmasında bir çok güçlük arz etmesine rağmen, bu konuda en uygun değişken olarak kabul edilmektedir (43).

Hayat devresi modelinin miras bırakma veya çocuklardan aile büyüklerine doğru olan gelir transferlerinin varlığını izah edememesi, hane halkı araştırmalarında hayat devresi modelinin varsayımlarının aksine olarak tasarruf sapmalarının meydana gelmesi ve bunlara modelin tatmin edici cevaplar verememesi, insanların kendi hayat sürelerinden daha uzun bir süreyi dikkate alarak plânlarını yaptıklarını, davranışlarını belirlediklerini yani çok nesilli model yaklaşımını gündeme getirmiştir (44). Miras bırakmanın hayat devresi modelinde ileri sürüldüğü gibi, ölüm tarihinin belirsiz olması sebebiyle ortaya çıkan arızı bir davranış şekli

(42) H.J. Aaron, a.g.e., s. 11.

(43) Bu değişkenin hesaplanması ile ilgili varsayımlar ve daha ayrıntılı bilgi, Feldstein'in çalışması ile ilgili bölümde verilecektir.

(44) H.J. Aaron, a.g.e., s. 20.

olmadığı, insanların kuvvetli bir miras bırakma arzusuna sahip olduğu ileri sürülmüştür (45). Sosyal güvenlik, miras bırakma arzusuna ve buna bağlı olarak da bu gaye ile yapılan tasarruflara tesir etmekte, davranış değişikliklerine yol açmaktadır (46).

Çok nesilli modelin ve hayat devresi modelinin insanları uzun dönemli plânlar yapabilen, elindeki kaynakları tam olarak bilen ve rasyonel davranan birimler olarak ele alması, birçok iktisatçı tarafından, insanların değişik sebeblerle rasyonel davranmadığı görüşünden hareketle eleştirilmiş, davranış şekillerini analiz için kısa dönemli model yaklaşımını geliştirmişlerdir (47). Sözkonusu kısa dönem 1 yıl olacağı gibi, bir kaç ay, bir kaç gün gibi kısa bir süreyi de ihtiva etmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin de ivazlar, primler ve kazanç testleri ile kısa dönemde insan davranışlarına tesir ettiği, analizin de bu kısa dönemli tesirleri ortaya çıkarma gayesine yönelik olarak yapılması gerektiğini belirtmişlerdir (48).

Her üç modelin de insan davranışlarına kısmi izahlar getirdiği, ancak bütünü tam olarak açıklayamadığı bir gerçektir. Sosyal güvenliğin iktisadi tesirlerini belirlemek için, bu modeller arasında en uygun çerçeveyi hayat devresi modelinin temin ettiği iddia edilmesine rağmen (49), modelin kullanılmasının tüketim-tasarruf davranışını izah etmeye yönelik ampirik ve teorik çalışmalarda yetersiz kalacağı belirtilmiştir (50).

(45) Alfred Marshall, *Principles of Economics*, 8th edition, MacMillan, New-York, 1949, ss. 22-228'den zikreden, Paul L. Menchik and Martin David, "Income Distribution, Life-Time Savings and Bequests", *The American Economic Review*, Vol: 83, No: 4, September, 1983, s. 673.

(46) Alan S. Bilinder, "Intergenerational Transfer and Life-Cycle Consumption", *The American Economic Review*, Vol: 66, No: 2, May, 1976, ss. 88-89.

(47) H.J. Aaron, a.g.e., ss. 23-24.

(48) H.J. Aaron, a.g.e., s. 25.

(49) M. Feldstein, *Induced Retirement...*, s. 906.

(50) H.J. Aaron, a.g.e., s. 20.

Analiz modelinden kaynaklanan problemlere ilâve olarak, sosyal güvenlik sisteminin de çok karmaşık bir yapıya sahip olması ve insan davranışlarına çok yönlü tesirleri olabilecek özellikler arz etmesi de güçlükler yaratmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin teknik işleyişinin zaruri bir sonucu olarak primlerin tahsili, seviyesi ve çeşitleri, ivazların seviyesi, çeşitleri ve verilme şartları gibi özellikler fertler üzerinde farklı davranış tesirlerine sebep olmaktadır. Bütün bunları bir model çerçevesinde formüle etmek ve parametre değerlerini tespit etmek hususunda, yetersiz ölçmeden kaynaklanan büyük eksiklikler vardır.

Sosyal güvenlik programlarının kapsamında olan fertlerin, yaş, cinsiyet, mesleki durum, sosyal statü, kazanç seviyesi, sosyolojik çevre ve daha önemlisi psikolojik bakımdan farklı zevk ve arzulara sahip olması da, davranış tesirlerini tespit etmeyi güçleştirmektedir (51). Bu güçlükleri bertaraf etmek için kullanılan varsayımlar çoğaldıkça, sınırlayıcı şartlar artmakta, modelin gerçek hayatı temsil özelliği zayıflamaktadır.

Yeterli ve modele dahil edilmiş değişkenlerle ilgili güvenilir veri kaynaklarının olmaması da bu konudaki bir başka önemli darboğazı oluşturmaktadır. Teorik görüşlerin doğruluk derecesini test etmek için yapılan ampirik çalışmaların bir çoğu veri, yetersizliğinden eksiklikler arz etmektedir. Uygun verilerin bulunamaması sebebiyle, teorik modelde yer alan değişkenlerin bir kısmının model dışında tutulması da bu konudaki güçlük yaratan bir diğer husus olmaktadır.

Bütün bu faktörlere rağmen, araştırmacılar hayat devresi modelinin sosyal güvenliğin davranışlara tesirini tüke-

(51) H.J. Aaron, a.g.e., s. 11.

ketim-tasarruf tercihleri bakımından test etmek için uygun analitik çerçeveyi sağladığı inancıyla, çalışmalarını bu model çerçevesinde yoğunlaştırmışlardır. Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirleri hususundaki çalışmalar, modelin genişletilmesi, varsayımlarının değiştirilmesi veya yeni varsayımlar ilâve edilmesi şeklinde gelişmiştir. Hayat devresi modeline sosyal güvenliğin tesirlerini ortaya koyacak bir veya birden fazla değişkenin dahil edilmesi ve bu değişkenlerin tarifleri hususundaki görüş farklılıkları da farklı araştırmaların yapılmasını teşvik etmiştir.

Bu çalışma da, önce sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini teorik açıdan ele alan görüşlere yer verilecektir. Hayat devresi modelinin esas alınması sebebiyle, bu görüşler, eski görüşler ve hayat devresi modeli ile ilgili görüşler olmak üzere iki temel başlıkta ele alınacaktır.

Teorik görüşleri doğrulamak ve test için değişik veriler kullanılarak yapılan çok sayıda ampirik çalışmanın kullandığı modeller ve elde ettikleri sonuçlar, zaman serileri verileri, bir ülkeye ait mekan serileri verileri ve son olarak da milletlerarası mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar başlıkları altında sunulacaktır. Bu arada, sosyal güvenlik sistemi ile ilgili ampirik çalışmaların A.B.D. üzerinde yoğunlaşması ve mukayese yapma imkânlarını sınırlaması ampirik çalışmalarla elde edilen sonuçların yeterliliğini tartışma konusu haline getirmiştir.

II. SOSYAL GÜVENLİĞİN TASARRUF EĞİLİMİNE TESİRLERİ:

A. TEORİK GÖRÜŞLER

İktisat teorisinin fertlerin tasarruf davranışları hususunda, üzerinde hemfikir olunabilecek bir teorik modeli henüz geliştirememiş olması ve bu husustaki görüş farklılıklarının devam etmesi, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini ele alan çalışmaların seyrine de tesir etmiştir (52). Bugünkü noktada hayat devresi modeli, tasarruf eğilimi üzerine tesirleri inceleyen çalışmalar için bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu sebeple, hayat devresi modelinin dışında gelişen teorik görüşler, eski görüşler bölümünde ele alınmıştır. Hayat devresi modelinin de sonradan yapılan ilavelerle büyük ölçüde değiştirilmesi sebebi ile bu modelle ilgili görüşler de, modelin ilk şekline ve geliştirilen şekillerine dayanmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Bu şekildeki bir tasnif, konu ile ilgili tartışmaların ve görüşlerin kronolojik bir sıra ile sunulmasını da sağlamıştır. Bu şekilde, teorik tartışmaların bugünkü noktaya gelmeden önceki gelişme seyrini de takip etmek mümkün olabilecektir.

1. Eski Görüşler

Keynezyen mutlak gelir hipotezi açısından sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ve tasarruflara tesirini incelemek için, sosyal güvenlik prim ve ivazlarının cari gelir, cari tüketim üzerindeki tesirlerini ele almak gerekecektir (53).

(52) Jeffrey Carmichael and Kim Hawtrey, "Social Security, Government Finance and Savings", *Economic Record*, December, 1981, s. 332.

(53) Mutlak gelir hipotezi, gelirin tüketim harcamalarına tesirini tespit etmek için, cari dönem analizleri yapan Keynes tarafından geliştirilmiştir. Buna göre ferdin tüketim ve tasarruflarını belirleyen cari gelirin mutlak seviyesidir. Ancak gelir miktarı arttıkça tüketim ve tasarruf eğilimleri değişir. Gelir miktarı arttıkça tüketim azalır, tasarruflar ise artar. Kısa dönem analizi esas alındığı için, kısa dönemde gelirde meydana gelecek ani artış ve azalışlar tüketim seviyesine tesir etmez. Ancak tasarrufların seviyesini değiştirir.

Tasarruf davranışına mikro seviyede çok fazla açıklık getirmeyen bu yaklaşımda, tasarruf tesirini tespit için makro düzeyde prim ödeyenlerle ivaz alanlar arasındaki marjinal tüketim eğilimi farkına bakmak gerekmektedir. Eğer makro seviyede ödenen primlerle ivazlar birbirine eşit ise (yılı yılına finansman metodunda sağlanan bir durum), tasarrufların artması, prim ödeyenlerin marjinal tüketim eğilimlerinin, ivaz alanların marjinal tüketim eğilimlerinden fazla olması şartına bağlı olacaktır. Tersine bir durumda tasarruflar azalacaktır. Mutlak gelir hipotezi, insanları kısa dönemli düşünen (myopic) ve davranışlarını kısa dönemler için düzenleyen birimler olarak varsaydığı için, uzun vadede fertlerin tüketim-tasarruf kararlarına, sosyal güvenlik prim ve ivazlarının tesiri olmadığını varsaymaktadır (54).

Sosyal güvenlik programlarının tasarruf eğilimi üzerine tesirleri olduğu, geleneksel görüş taraftarlarınca fark edilmiş (55), ancak sözkonusu edilen tesirin teorik bir çerçeveye oturtulmamış olması sebebiyle ampirik çalışmalara temel teşkil edilecek modeller kurulamamış (56), varlığı ileri sürülen tesirin mahiyeti hakkında yeterli ve kantitatif sonuçlar elde edilememiştir. Bu görüş taraftarları, fertlerin emeklilik dönemlerinde asgari seviyede de olsa bir gelir garantisine kavuşturulmalarının, çalışma yıllarında elde edecekleri geliri daha serbest harcama eğilimini teşvik edeceğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim, bu görüş taraftarlarından Friedman; "fertlerin devletten (burada sosyal güvenlik kurumları kastedilmektedir) yardım alacaklarının farkına varmalarının, özel gönüllü tasarruflara olan ihtiyaçlarını azaltacağı için plânlanmış tasarruflarını azaltma-

(54) Samuel H. Williamson and Warren L. Jones, "Computing The Impact of Social Security Using Life-Cycle Consumption Function", *The American Economic Review*, Vol: 73, No: 5, December, 1983, s. 1036.

(55) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 906.

(56) Alicia H. Munnell, "The Impact of Social Security on Personal Saving", *National Tax Journal*, Vol: XXVII, No: 4, December, 1974, s. 554.

larına sebep olacağı"nı ileri sürmüştür (57). Bu görüş yalnız klâsik iktisatçılar tarafından değil, Keynes başta olmak üzere bir kısım keynezyen iktisatçı tarafından da benimsenmiştir (58).

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirleri hususunda önemli bir teorik katkı da Philippe Cagan ve George Katona tarafından yapılmıştır. Bu teorik görüşlerin ampirik çalışma sonucunda geliştirilmiş olması da ilginç bir husus olmaktadır. Cagan, tüketicilere yönelik olarak yapılan bir anket çalışmasında, emeklilik geliri sağlayan programlara iştirak etmiş olan fertlerin, bu programların kapsamında olmayan fertlere nazaran daha yüksek oranda tasarruf etme eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur (59). Fertlerin emeklilik müesseselerine ödemiş oldukları primlerin miktarı arttıkça nisbi olarak tasarrufları da artmaktadır. Cagan bu sonucu sürpriz olarak değerlendirmiş ve "görgü tesiri", (recognition effect) ile izah etmiştir. Buna göre, emeklilik müesseselerinin kapsamında olan fertler, yaşlandıkları zaman ihtiyaç içine düşeceklerinin farkına varmakta, o dönemin ihtiyaçlarını temin için tasarruflarını arttırma eğilimine girmektedirler. Emeklilik plânları, fertlere ihtiyaçlarını hatırlatan eğitici bir rol oynamakta, çalışma yıllarında ex ante olarak kabul ettikleri fayda fonksiyonlarını değiştirmektedir (60).

Tüketiciler üzerine yaptığı bir çalışma ile Katona, emeklilik programlarının tasarruf eğilimine tesirlerine yeni bir izah getirmiştir. Katona'da bu programların fertlerin tasarruf eğilimlerini arttırdığını, sözkonusu bu tesirin, "hedeflerin derecelendirilmesi" veya "hedeflerin gerçekleştirilebilirliği" tesiri ile (Goal gradient-goal Feasibility),

(57) Milton Friedman, *A Theory of Consumption Function*, Princeton University Press, Princeton, 1957, s. 123.

(58) A.H. Munnell, *The Impact...*, s. 554.

(59) Philippe Cagan, *The Effect of Pension Plans on Aggregate Savings*, Nat.Bur.Econ.Res. New-York, 1965'den zikreden M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 907.

(60) P. Cagan, a.g.e., s. 907.

izah edilebileceğini belirtmiştir (61). Bu sonuçta, insan davranışını izah eden psikolojik araştırmaların sonuçlarından da büyük ölçüde faydalanılmaktadır. Buna göre fertlerin tasarruf kararları sonradan değişebilecek şekilde endojen bir niteliğe sahiptir ve alışılmış ekonomik analizlerin dışında olmak üzere psikolojik tesirler sebebiyle de fertler, gayretlerini en yakın gayenin gerçekleşmesi için birleştirmektedirler (62). Katona, elde ettiği sonuçların sosyal güvenliğin tasarruf eğilimini teşvik ettiğini ortaya koyduğunu belirtmiş, Cagan'ın elde ettiği sonucu bir başka şekilde izah etmiştir (63).

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirleri, primlerin kullanılabilir gelirde meydana getirdiği tesirle, tek yönlü olarak da izah edilmektedir. Prim, ferdin gelirinde bir azalmaya yol açarak, ferdin tüketim-tasarruf kararını yapacağı gelir miktarını azaltmakta, bir başka ifade ile tercihlerini sınırlamaktadır. Primlerin tahsil şeklinin de önemi büyüktür. Eğer sosyal güvenlik primleri kaynakta kesilirse, fertler bu yükü çok zaman hissetmezler. İradeleri dışında mecburi tasarrufları artmıştır. Yüksek gelirlielerde ise, primlerin tesiri daha farklıdır. Eğer fert, prim giderlerini tüketim harcamalarını değiştirmeksizin özel gönüllü tasarruflarından kısararak karşılarsa, toplam tasarruflarda bir azalma meydana gelmez. Ancak, gönüllü tasarruf/mecburi tasarruf oranı, gönüllü tasarruf aleyhine azalır. Fert prim

(61) George Katona, *Private Pensions and Individual Savings*, Ann Arbor Survey Research Center Institute For Social Research, Michigan Uni. 1964'den zikreden, A.H. Munnell, "The Impact...", s. 554.

(62) G. Katona, a.g.e., s. 555.

(63) Cagan ve Katona'nın sonuçları hakkında bir değerlendirme yapmak için bir hususu açıklamakta fayda görmekteyiz. Katona ve Cagan, daha çok fertlerin gönüllü olarak katıldıkları özel emeklilik kurumlarını araştırmalarında esas almışlardır. Özel emeklilik kurumlarının kapsamında olanlar, genel olarak yüksek gelirli olanlar olduğu için tasarruf eğilimlerinin gelir seviyesine bağlı olarak yüksek çıkması beklenebilir. Prim ödemelerini de özel gönüllü tasarruflarından karşılamaları mümkündür. Zaten yüksek tasarruf eğilimine sahip olan bu fertlerin, "emeklilik kapsamında olmaları sebebiyle tasarruflarını arttırdıkları" iddiasını dikkatle değerlendirmek gerekir.

giderlerini, tüketim harcamalarını kısararak karşılar, gönüllü tasarruf/mecburi tasarruf oranı yine azalır, fakat toplam tasarruflar artar. Bu tür bir tesirin ortaya çıkması, tasarrufların birden çok gaye ile yapılması ve bu tasarruflar arasındaki ikame imkânlarının sınırlı olması durumlarında daha güçlüdür.

Primlerin bizzat fert tarafından ödenmesi halinde, yükü daha kuvvetli olarak hissedilir. Ferdin tüketim-tasarruf kararlarına tesiri, daha büyüktür. Bu tür prim tahsilinin fertlerdeki sosyal güvenlik bilincinin gelişmesine de tesiri büyüktür. Prim-ivaz bağlantısı fert tarafından daha kuvvetli olarak hissedilecek, uzun vadeli düşünme ve plân yapma eğilimi gelişecektir.

Kısaca özetlemek gerekirse, bu bölümdeki görüşler sosyal güvenliğin tasarruflar üzerinde zıt yönlü tesirlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. İkame tesiri ile tasarruf ihtiyacını azaltarak tasarruf eğilimini zayıflatmakta, eğitici tesiri ile ise tasarruf yapmanın önemini fertlere hatırlatmakta, tasarruf eğilimlerini kuvvetlendirmektedir.

2. Hayat Devresi Modeli ile İlgili Görüşler

Hayat devresi modelinin temel görüşü, tasarrufun ihtiyarlık dönemindeki sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamak gayesi ile yapıldığıdır. Fertler, çalışma yıllarında emeklilik yıllarının ihtiyaçlarını karşılamak için tasarruf ederler. Sosyal güvenlik programları da birçok aile için emeklilik dönemindeki sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan bir tasarruf vasıtası olarak kabul edilmektedir (64). Hayat devresi modelinin tasarruf davranışına getirdiği bu izah, sos-

(64) Martin Feldstein, "Social Security and Saving: The Extended Life-Cycle Theory", *The American Economic Review*, Vol: 66, No: 3, may 1976, s. 77.

yal güvenlik felsefesine de uygun olduğu için, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini analiz için uygun bir çerçeve sağlamaktadır.

Hayat devresi modelinin temel varsayımları ile ilgili yoğun teorik tartışmalar, modelin temel görüşlerinde değişikliklere yol açmıştır*. Bu değişiklikler sosyal güvenliğin tesirini inceleyen araştırmacıların analizlerini de değiştirmiştir. Bu sebeble, hayat devresi modeli ile ilgili görüşler, geleneksel hayat devresi ve genişletilmiş hayat devresi modelleri çerçevesinde ele alınmıştır.

a. Geleneksel Hayat Devresi Modeli ile İlgili Görüşler

Geleneksel hayat devresi modelinde ferdin davranışlarının izahı ile sosyal güvenlik sisteminin fonksiyonları arasında bir uyum vardır. Modele göre fert, herhangi bir zaman diliminde sahip olduğu bütün kaynaklarını, gelir ve servetinin miktarını bildiğinden, hayat standardının devamlılığını sağlayacak bir tercihle, kullanımlarını belirler. Çalışma hayatının ve emeklilik yıllarının uzunluğunu da bildiğinden, belirlediği tüketim standardını sağlamak için kaynaklarının ne kadarını tasarruf etmesi gerektiğine karar verir. Sermaye piyasasının tam bir belirlilik altında işlediği varsayıldığından yapmış olduğu tasarrufların getiri haddini de tahmin edebilmektedir. Ferdin yaptığı bu tercih, bütün hayatını kapsar ve değişiklik göstermez. Gelir ve servetinde bir değişme meydana gelirse, temel tercih aynı kalmak üzere, bu artış ve azalışlar tüketim ve tasarruf arasında dağıtılır. Fert, bu tercihlerini kendi iradesi ile yapar.

(*) Hayat devresi modelinin tüketim-tasarruf davranışlarına getirdiği izahların, çalışmamız açısından önemli olması sebebiyle bu modelin esasları ve getirilen değişiklikler, EK'de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Sosyal güvenlik, ferдин iradesi dışında çalışma yıllarında belirli oranda bir prim tahsil ederek, emeklilik yıllarında ivaz olarak geri öder. Bu fonksiyonu ile sosyal güvenlik, fert adına hayat devresi modelindeki davranış tarzına uygun bir rol oynar. Fert için emeklilik yıllarındaki tüketimini karşılayacak alternatif bir tasarruf şekli oluşturur. Sosyal güvenlik sistemi de hayat devresi modelinin öngördüğü gibi, belirlilik altında çalışır. Çalışma yıllarında fertten ne kadar süre ile, ne miktarda prim kesileceği belirlidir. Sosyal güvenlik sistemi prim ve ivazlarla ferдин tüketim ve tasarruf tercihi doğrusunun yerini değiştirir.

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini sistemin fertlerden tahsil ettiği primlerle, onlara ödediği ivazlar arasındaki ilişki tayin etmektedir. Bu ilişkiyi iki farklı durumda ele almak mümkündür (65);

Birinci durum, ferдин ödediği ivazların bugünkü değeri ile, sosyal güvenlik sisteminin vereceği ivazların bugünkü değerinin eşit olduğu durumdur. Böyle bir eşitlik, sistemin aktueryal olarak dengede ve adil bir sistem olduğunu gösterir. Sosyal güvenlik sistemi bu durumda ferdi tasarruf eğilimine tesir etmez (66). Sosyal güvenlik sisteminin işleyişi esnasında primlerde bir değişme meydana gelirse, fert bu değişikliğin ivazlara yansıtacağını bildiğinden davranışlarında herhangi bir değişiklik yapmaz. Bu durumda toplam tasarruflara olan tesiri, sistemin finansman metodu tayin edecektir. Toplam tasarruflarda bir artışı ancak fon esasına göre finansman metodunun sağlaması sözkonusu olacaktır ve bu artış rezerv olarak ayrılan fonların faiz getirisine eşit olacaktır. Çünkü oluşturulan fonlar fertlerin özel

(65) H.J. Aaron, a.g.e., s. 13.

(66) H.J. Aaron, a.g.e., s. 14.

gönüllü tasarruflarında kendine denk bir azalmaya sebep olacaktır. Yılı yılına finansman metodunda ise böyle bir faiz geliri söz konusu değildir (67).

İkinci durum, ferdin ödediği sosyal güvenlik primlerinden daha fazla ivaz aldığı durumdur. Sosyal güvenlik sisteminin ilk kurulduğu yıllarda, sosyal adalet düşüncesi ile yeterli prim ödemediği halde kapsama alınmalarından dolayı fertler bir fazlalık sağlarlar. Sosyal güvenliğin politik müdahalelere açık bir sistem olması sebebiyle, yapılan düzenlemelerle ivazlarda bir artış sağlanması da kapsamda bulunan bir nesile, ödediği primlerden daha fazla ivaz alma hakkı sağlar. Bu iki durumda da fertler, kendilerine sağlanan fazlalığı gelirlerindeki bir artış olarak nitelendirirlerse, tasarruf eğilimlerini değiştirirler. Bu değişme, tasarruf ihtiyacının azalması sebebiyle tasarruf eğiliminin düşmesi şeklinde ortaya çıkar (68).

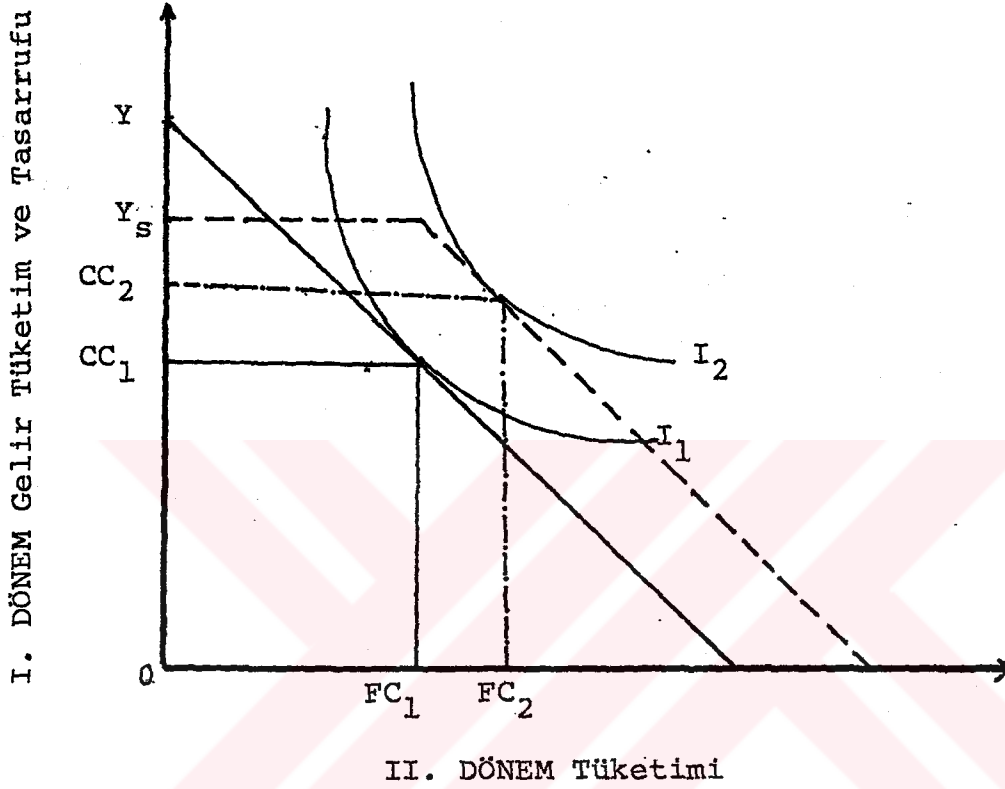
Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini şekil-1 yardımıyla da izah etmek mümkündür (69). Şekil, hayat devresi modelinin varsayımlarına uygun olarak oluşturulmuştur. Aşırı bir basitleştirme ile ferdin hayatı iki temel döneme ayrılmıştır. Birinci dönemde fert çalışır, tüketir ve tasarruf eder. İkinci dönemde ise çalışmaz, tüketir ve tasarruf etmez. Kısaca, birinci dönemde yaptığı tasarrufları bu dönemde çözer varsayılmaktadır.

Dikey eksen, I. dönemde elde edilen gelirin tüketim ve tasarruf arasında nasıl bölüştürüldüğünü, yatay eksen ise, II. dönem tüketimini göstermektedir.

(67) H.J. Aaron, a.g.e., ss. 15-16.

(68) H.J. Aaron, a.g.e., s. 16.

(69) Sosyal güvenliğin fertlerin tüketim-tasarruf kararlarına tercihine tesirlerinin şekil yardımıyla izahı için bkz., L.D. McClements, a.g.e., ss. 79-82.

ŞEKİL-1, Sosyal Güvenliğin Tasarruf Eğilimine
Tesirleri

Sosyal güvenlik sisteminin olmadığı bir durumda hane halkı, emeklilik dönemini dikkate alarak, I. dönem geliri (OY) den ne kadar tasarruf etmesi gerektiğine karar verir. Bunu yaparken, yaptığı tasarrufların belirli bir oranda getiri sağlayacağını ve II. dönem tüketimini tayin edeceğini bilir. Hane halkı kendi bütçe imkânları doğrusuna teget olan kayıtsızlık eğrisinin toplam faydasını maksimum kılacağını bilincinde olarak, I. dönemde (OCC_1) kadar tüketmeye, ($OY - OCC_1$) kadar tasarruf etmeye karar verir. Bu tercih hane halkına II. dönemde (OFC_1) kadar bir tüketim standardı sağlar.

Sosyal güvenlik sistemi kurulduğu zaman, hane halkının tüketim-tasarruf kararlarını verdiği kullanılabilir gelirlerini sosyal güvenlik primleri kadar azaltır ve (OY_s) seviyesine düşürür. I. Dönemde meydana gelen bu gelir azalması, II. dönem tüketiminde bir artış imkânını da beraberinde getirerek, hane halkının bütçe imkânları doğrusunu sağa doğru kaydırır (II. Dönem tüketiminde bir artış olduğu bu analiz için kabul edilmiştir). Bu yeni durumda hane halkının I. Dönem tüketimi (OCC_2) , kadar olacaktır. II. Dönem tüketimi ise (OFC_2) ye yükselecektir. Tasarruflarda ise, $(OY-OCC_1)$ den, (OY_s-OCC_2) ye bir düşme meydana gelecektir.

Tasarruflarda meydana gelecek olan azalmanın derecesini hane halkının içinde bulunduğu gelir dilimi tayin edecektir (70). Eğer hane halkı gelir diliminin en altında bulunuyorsa, hiç tasarruf etmeyeceği veya çok az tasarruf edeceği için, sosyal güvenlik primleri tüketimden kısılarak karşılanacaktır. II. Dönem tüketimi ise bütçe doğrusunun önemli şekilde sağa kayması ile artacaktır. Bu gruptaki hane halkları için sosyal güvenlik ivaz/prim oranları yüksek olacaktır. Yüksek gelir dilimlerinde bulunanlar için durum daha karmaşıktır. Primlerin tahsilinde tavan-taban ücret sınırlarının benimsenmesi sebebiyle, primler tasarruflarının küçük bir yüzdesini teşkil edecektir. İvaz/prim oranı düşük olacaktır. Bütçe imkânları doğrusu yüksek gelirliilerden düşük gelirliilere bir gelir transferini yansıtacak şekilde sola kayacaktır. Bu grubun tasarruflarındaki azalma, sosyal güvenlik primlerinin yol açtığı azalmadan daha düşük olacaktır.

Hayat devresi modelinin rasyonel insan davranışları ile ilgili kuvvetli varsayımları öngörmesi ve sosyal güven-

(70) Gelir seviyesi ve sosyal güvenliğin tasarruf tesirinde meydana gelen farklılıklar için bkz., L.D. McClements, a.g.e., ss. 80-82.

lik sistemlerinin davranışlara çok yönlü tesir edecek karmaşık yapısını dikkate almaması, bu çerçevede içinde sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirleri hususunda kesin sonuçlara varılmasını temin etmektedir (71). Ancak bu iki faktör de gerçek hayatı yansıtmada bakımından modeli zayıflatmış bir rol oynamaktadır.

b. Genişletilmiş Hayat Devresi Modeli ile İlgili Görüşler

Geleneksel hayat devresi modelinin yetersiz kalması sebebiyle varsayımları değiştirilerek, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini tesbit etmek için daha uygun bir analitik çerçevede geliştirilmeye çalışılmıştır.

Feldstein, geleneksel hayat devresi modelinin, fertlerin çalışma ve emeklilik yıllarını değişmez olarak varsayıp eksojen bir değişken olarak kabul etmesinin ve model dışında tutmasının, davranışlarla ilgili araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara ters düştüğünü belirtmiştir. Amerikan işgücünde, yaşlılar arasındaki iştirakin düşmesini bu duruma delil olarak göstermiş, emeklilik değişkeninin endojen bir değişken kabul edilerek modele dahil edilmesi halinde çalışma ve emeklilik yılları nisbetinin fertten ferde farklılıklar göstereceğini ve modelin işlerliğini arttıracığını ifade etmiştir (72). Sosyal güvenlik sistemi fertleri erken emekli olmaya teşvik ederek, çalışma yılları ve emeklilik yıllarının uzunluğunu değiştirecek, bu yeni durum fertleri tüketim-tasarruf kararlarını gözden geçirmeye mecbur edecektir. Feldstein, sosyal güvenliğin emekli olma yaşını değiştirdiğinin kabulü ile, daha önceki çalışmalarda ortaya

(71) H.J. Aaron, a.g.e., s. 13.

(72) M. Feldstein, "Social Security and...", s. 78. Nitekim mekan serileri kullanılarak yapılan analizlerde de sosyal güvenliğin yaşlılar arasında işgücüne iştirak nisbetini azaltan en büyük faktör olduğunu ortaya koymuştur. Bkz., A.H. Munnell, "The Impact...", s. 556.

konan, "sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerinin zıt yönlü olarak meydana geldiği" iddialarına da açıklık getireceği inancındadır (73). İkili tesir "Dual Impact" (74) olarak nitelendirilen bu yeni izah tarzı şöyledir;

Sosyal güvenlik ivazları, fertler için emeklilik dönemlerinde tüketimlerini devam ettirmeyi sağlayan varlıklar birikimi, yani servet olmaktadır. Böyle bir servetin garanti edilmesi, fertleri özel tasarruflarını azaltmaya, sosyal güvenlik ivazlarını özel tasarruflarının yerine ikame etmeye teşvik etmektedir. Buna, "varlık ikame tesiri" (asset-substitution effect) (75), "ivaz tesiri", (benefits Effect), (76) veya daha yaygın olarak "servet tesiri", (wealth effect) adı verilmektedir.

İkinci tesir, sosyal güvenlik programlarının fertleri erken emekli olmaya teşvik ederek, çalışma yılları/emeklilik yılları nisbetini değiştirmesi sonucu ortaya çıkar. Emeklilik yılları uzayan fertler, uzun emeklilik yıllarında aynı hayat standartlarını devam ettirmek için, kısalan çalışma hayatı yıllarında daha fazla tasarruf etme eğilimine girerler. Buna "emeklilik tesiri" (retirement effect) (77), denilmektedir. Sosyal güvenliğin ferdin tasarruflarına yaptığı tesirin yönünü bu iki zıt tesirin net sonucu verecektir. Eğer ikame tesiri daha kuvvetli ise tasarruf eğilimi düşecek, emeklilik tesiri daha kuvvetli ise tasarruf eğilimi artacak, toplam tasarrufların seviyesi yükselecektir. Sosyal güvenliğin fertler tarafından varlık birikimi veya servet olarak

(73) M. Feldstein, "Induced Retirement...", ss. 907-908.

(74) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 908. "İkili Tesir" görüşü, A.H. Munnell tarafından aynı yıl içinde yapılan sosyal güvenliğin tasarruflara tesirleri ile ilgili çalışmada da kullanılmıştır. Bkz., A.H. Munnell, "The Impact...", s. 555.

(75) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 908.

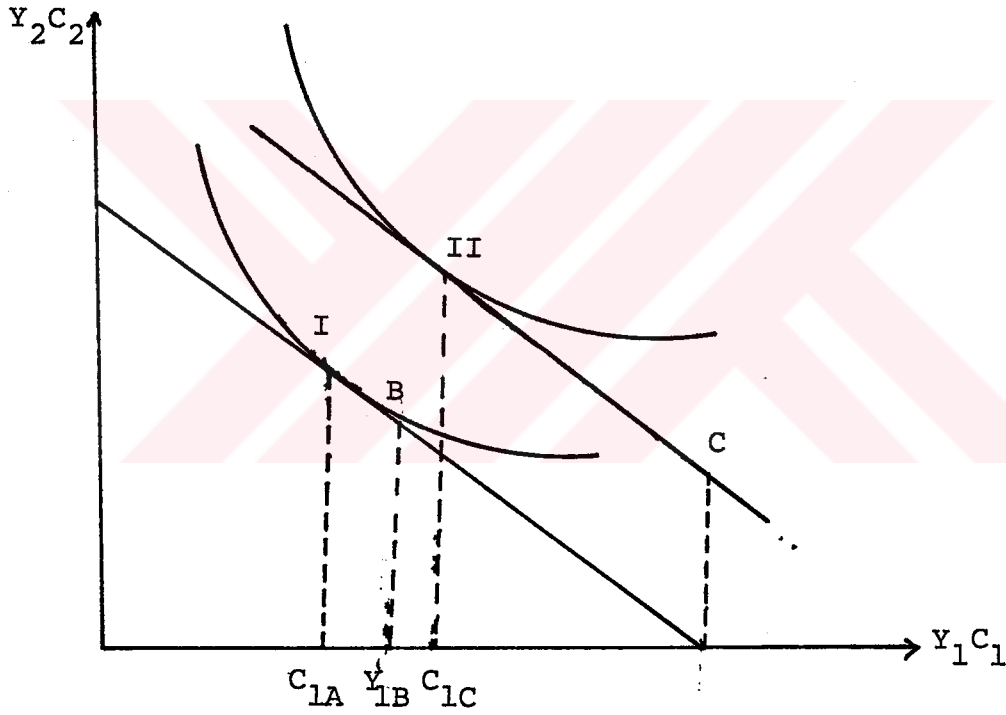
(76) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 556.

(77) M. Feldstein, "Induced Retirement...S. 908 ve A.H. Munnell, "The Impact...", s. 556.

değerlendirilmesi, ölçülebilir değer olarak ampirik çalışmalarda değişken şeklinde tarif edilmesini ve modele dahilini sağlamaktadır.

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine olan ikili tesirinin değişik fertler üzerindeki muhtemel tesirlerini şekil-2 yardımıyla incelemek mümkündür (78).

II. DÖNEM, 65 Yaş Sonrası Gelir-Tüketim

I. DÖNEM, 65 Yaş Öncesi Gelir-Tüketim

ŞEKİL-2, Sosyal Güvenliğin İkili Tesiri

(78) Şekil yardımıyla izah için bkz., M. Feldstein, "Induced Retirement...", ss. 908-910.

Yatay ekseninde, ferдин 65 yaş öncesi (çalışma yılları) gelir ve tüketimi ele alınmıştır (Y_1, C_1). Dikey ekseninde ise, 65 yaş sonrası (emeklilik yılları) gelir ve tüketimi (Y_2, C_2) gösterilmiştir. Analizi kolaylaştırmak için 65 yaş öncesindeki gelire, sosyal güvenlik sisteminin kurulmasının tesiri olmadığı varsayılmıştır.

Sosyal güvenlik sistemi olmadığı zaman 65 yaşında emekli olmayı plânlayan bir ferдин, I. dönem geliri OY_{1A} , II. dönem geliri ise sıfır olacaktır. Fert, faiz hadlerini gözönüne alarak bütçe doğrusu üzerinde (I), noktasında tüketim-tasarruf tercihini belirleyecektir. Bu durumda fert I. dönemde OC_{1A} kadar tüketmekte, $OY_{1A} - OC_{1A}$ kadar tasarruf etmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin kurulması, ferdi prim ödeme mecburiyetinde bırakacak ve B, noktasına getirecektir. Bu noktada ferдин I. dönem geliri, primler kadar azalarak OY_{1B} noktasında olacak, fakat II. dönem geliri sosyal güvenlik ivazları kadar artacaktır. $OY_{1A} - OY_{1B}$ farkı, piyasa faiz hadlerinden sosyal güvenlik ivazlarını finanse edecek büyüklüktedir. Sosyal güvenliğin girmesi bütçe doğrusunu değiştirmedığından fert başlangıç denge noktasında kalacaktır. Kullanılabilir gelirindeki azalma gönüllü tasarruflarını, $OY_{1A} - OC_{1A}$ dan, $OY_{1B} - OC_{1A}$ ya düşürecektir.

Sosyal güvenlik sisteminin bazı fertlerin tasarruf eğilimlerinde yol açtığı bu azalma, 65 yaşından sonra da çalışmayı plânlayan fertleri erken emekli olmaya teşvik ederek dengelenmektedir. Bu durumdaki bir fert, sosyal güvenlik sistemi kurulmadan önce 65 yaş sonrasında çalıştığı için bir gelir sahibi olacak ve başlangıçta C, noktasında bulunacaktır. II. nolu denge noktasında OC_{1C} kadar tüketir ve diğer fertlerden daha az olmak üzere $OY_{1A} - OC_{1C}$ kadar tasarruf eder. Sosyal güvenlik sistemi kurulduktan sonra, bu durumdaki bir fert 65 yaşında emekli olmaya teşvik edilir. Ferдин I. dönem

geliri, ödediği sosyal güvenlik primleri kadar, II. dönem geliri ise, sosyal güvenlik ivazları ile karşılanamayacak şekilde azalır. Fert, başlangıçtaki C noktasından, B noktasına doğru kayar. Yeni denge noktasını da (I). nolu nokta oluşturur. Bu noktada ferdin tasarrufları, $OY_{1A}-OC_{1C}$ den $OY_{1B}-OC_{1A}$ ya kadar değişmiştir. $OY_{1B}-OC_{1A} > OY_{1A}-OC_{1C}$ olduğundan tasarrufları artmıştır. Bu durumdaki fertler için de "teşvik edilmiş emeklilik" tesiri sebibiyle, sosyal güvenlik tasarrufları arttırıcı rol oynamıştır.

Sosyal güvenliğin makro açıdan toplam tasarruflara tesirini, bu iki farklı durumda olan fertlerin nisbeti tayin edecektir. Eğer, 65 yaşından sonra da çalışma arzusunda olanlar sayı olarak çoğunlukta ise ve sosyal güvenlik erken emekliye teşvik ederse, tasarruflar artacaktır. Aksi durumda ise tasarruflar azalacaktır.

Feldstein son olarak, sosyal güvenlik programlarının birçok Amerikan vatandaşı için en önemli tasarruf vasıtası olduğunu belirtmiştir (79).

Geleneksel hayat devresi modeline, bir başka önemli yenilik getiren Barro, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini inceleyen çalışmaların seyrini de değiştirmiştir. Barro, Samuelson (1958) ve Diamond (1965) tarafından geliştirilen "çakışan nesiller" (Overlapping-Generations) modeline fiziki sermayeyi de dahil ederek hükümetlerin iç borçlanma için çıkardıkları tahvillerin, fertlerin net servetlerin de bir artış yaratıp yaratmadığını, "statik zamanlar arası" (Intertemporal) bir modelde analiz etmiştir (80). Sosyal güvenlik sistemlerinin de hükümetlerin iç

(79) M. Feldstein, "Social Security and...", s. 77.

(80) Robert J. Barro, "Are Governments Bonds Net Wealth", Journal of Political Economy, Vol: 82, No: 6, 1974, s. 1098.

borçlanmalarına benzer tesirler ortaya çıkardığı, bu sebeple aynı teorik çerçevenin sosyal güvenliğin tesirlerini de tesbit etmede kullanılabileceğini belirtmiştir (81).

Fertlerin fayda fonksiyonu, yalnızca kendi tüketimlerine değil, bir sonraki neslin tüketimine de bağlıdır. Bu durumda bugünkü neslin faydası, dolaylı olarak gelecek bütün nesiller tarafından tayin edilmektedir. Hükümet borçlanması bugünkü nesile refah, gelecek nesillere de borç yükümlülüğü getirdiğinden, bugünkü nesil, kendine refah sağlamak için gelecek nesillerin borç altına sokulmasının yükünü hafifletmek için kendinden sonraki nesle bırakacağı miras miktarını arttıracaktır (82). Bir sonraki nesle bırakılan miras miktarının artması, bugünkü neslin tasarruflarını arttırması demektir. Durum sosyal güvenlik programları bakımından da aynıdır. Sosyal güvenlik mecburi bir nesiller arası transfer vasıtası olmakta, ilk kurulduğu zaman pozitif bir mirasla dengede bulunan ilk nesle artı kazanç temin ettiği için (ivazlar), bu nesil kendisine ödenen ivazlar sebebiyle ilâve bir yük altına giren kendinden sonraki neslin yükünü hafifletmek için, bırakmak istediği miras miktarını arttıracaktır. Bu, ilk neslin tasarruflarını arttırması anlamına gelir. Sosyal güvenlik nesiller arasındaki transferleri miras vasıtasıyla değiştirmekte, tüketim kalıpları değişmediği için doğrudan tasarruflara tesir etmektedir (83). Barro, bu sonuçları, nüfus değişmesinin ve milli gelir artışının olmadığı bir ekonomi de elde etmiştir.

Barro'nun miras tesirine tepkiler değişik olmuştur. Feldstein, miras unsurunun modele dahil edilmesinin hayat devresi modeli için önemli bir yenilik olduğunu, ancak Barro'

(81) R.J. Barro, "Are Government...", s. 1097.

(82) R.J. Barro, "Are Government...", ss. 1103-1106.

(83) R.J. Barro, "Are Government...", s. 1107.

nun ele aldığı ekonominin varsayımlarının gerçek hayatla tutarlılığının çok az olduğunu, sonuçların da güvenilir olmadığı ileri sürmüştür (84). Gerçekçi bir ekonomide, yılı yılına finansman metodu ile çalışan sosyal güvenlik programı, fertlere, ödedikleri primlerin iskonto edilmiş değerinden daha fazla ivaz ödemesi yapacak yani, "zımnî bir getiri oranı" (Implicit Rate of Return), elde edeceklerdir (85) (86). Sistem sürekli olarak bütün nesillere zımnî getiri oranı sağlayarak işleyeceğinden, her nesil bir önceki nesilden daha yüksek bir refah seviyesine ulaşacak, bunun bilincinde olan fertler bıraktıkları mirasın miktarını arttırmayacaklar, hatta azaltma yoluna gideceklerdir. Miras miktarının azalması, tasarruflarını ve dolayısı ile toplam sermaye birikimini de azaltacaktır (87).

Sosyal güvenliğin, miras vasıtasıyla gerçekleştirdiği nesiller arası transfer tesirlerini negatif miraslar yönünden de ele almak mümkündür. Çalışma yıllarında değişik sebeplerden dolayı yeterli tasarruf yapamayan fertler yaşlandıkları zaman kendi çocuklarının bakımına muhtaç olmakta, negatif bir miras ortaya çıkmaktadır. Çocuklardan yaşlılara doğru olan bu transfer, sosyal güvenlik sistemi kurulduğu zaman, yaşlıların bakımı için ivaz temin ettiği için azaltmakta, genç neslin kullanılabilir gelirlerinde bir artışa yol açmakta, dolayısı ile tasarruflarına tesir etmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin bu tür negatif miras transferini

(84) Martin S. Feldstein, "Perceived Wealth in Bonds and Social Security: A Comment", Journal of Political Economy, Vol: 84, No: 2, 1976, s. 331.

(85) M. Feldstein, "Perceived Wealth...", s. 333.

(86) "Zımnî getiri oranı", ortalama ücretlerin büyüme oranı artışı, nüfus artış hızı, olarak tarif edilmektedir. Sosyal güvenlik programları ilk kurulduğu yıllarda veya kanuni müdahalelerle ivaz-prim bağlantısı zayıflatıldığı zaman ortaya çıkar. Bazı ülkelerde sistem sürekli olarak böyle bir getiri oranı sağlar. Zımnî getiri oranı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., June A. O'Neill, "Alternatives for Financing a Mature Social Security System", Financing Social Security, Washington D.C., 1979, ss. 175-177.

(87) M. Feldstein, "Perceived Wealth", s. 333.

büyük ölçüde azalttığını destekleyen çok sayıda destekleyici sonuç elde edilmiştir (88).

Miras unsurunun modele dahil edilerek nesiller arası bir transferin varlığının kabul edilmesi, hayat devresi modelinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Hayat devresi modeline göre tasarruf yapmanın gayesi emeklilik dönemi tüketim ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu yeni durumda fertlerin yalnızca emeklilik dönemi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, kendinden sonraki nesile miras bırakmak arzusu ile de tasarruf yaptığı ortaya çıkmaktadır. Geleneksel hayat devresi modeli yalnızca emeklilik için yapılan tasarrufları dikkate aldığından, ferdin toplam tasarruf davranışını izah etmek bakımından eksiklikler arzuetmektedir (89). Miras unsurunun modele dahil edilmesi, hayat süresinin belirsizliği varsayımının izahını da kolaylaştırmaktadır. Hayat süresinin belirsiz olmasının kabul edilmesi halinde, fertlerin ne zaman öleceklerini bilemedikleri için varlıklarının tamamını tüketemedikleri söylenebilir. Diğer taraftan bazı insanların yaşlandığı zaman sahip oldukları, varlıklarının miktarındaki artışları da açıklar (90). Yaşlandıkça miras bırakma arzusunun güçlenmesi ve yaşlı insanların tehlikelerin daha çok farkında olmaları, hayat devresi modelinin öngördüğünün aksine, yaşlı insanların tüketim eğilimlerinin düşük, tasarruf eğilimlerinin yüksek olmasına yol açmaktadır (91).

Fertlerin hayat süresinin belirsiz olduğunun kabul edilmesi, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirleri-

(88) S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 991 ve H.J. Aaron, a.g.e., s. 23.

(89) Lawrence H. Summers, "Capital Taxation and Accumulation in a Life-Cycle Growth Model", The American Economic Review, Vol: 71, No: 4, 1981, s. 537.

(90) James B. Davies, "Uncertain Lifetime, Consumption and Dissaving in Retirement", Journal of Political Economy, Vol: 89, No: 2, 1981, s. 561.

(91) P. Menchik and M. David, a.g.m., s. 688.

ni de belirsiz hale getirir (92). Sosyal güvenliğin, fertlerin varlık miktarında bir artışa yol açıp açmadığının tesbiti ancak hayat süresinin belirliliği altında mümkün olmaktadır. Hayat süresinin belirsiz olarak kabul edilmesi durumunda da ivazların ve primlerin iskonto edilmiş değerlerinin hesaplanarak mukayese edilmesi imkânsız hale gelmektedir.

Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesiri, piyasa şartları bakımından da ele alınmıştır. Hayat devresi modeli, özellikle sermaye piyasası bakımından herhangi bir belirsizliğin olmadığını kabul eder. Gerçek hayatta piyasaların eksik rekabet şartları altında çalışmaları ve sınırlayıcı şartların olması belirsizlikleri arttırır. Belirsizlik altında fertler, sosyal olarak arzu edilenden daha fazla tasarruf ederek iktisadi faaliyeti sekteye uğratabilir. Sermaye piyasası müesseselerinin şeffaf olmaması, özel emeklilik plânlarının ikili sözleşmelerle işlemesi, emek piyasasındaki aksaklıklar, emeklilik için tasarrufu teşvik eden vergi muafiyetlerinin olması ve miras bırakma hususunda vergileme sebebiyle getirilen müdahaleler, tasarrufları toplum için arzu edilenden daha yüksek bir seviyede gerçekleştirebilir (93). Sosyal güvenlik, bu durumdaki belirsizliklerin çoğunu ortadan kaldırarak, tasarrufların optimal bir seviyede gerçekleşmesine hizmet eder. Özellikle varlık ikame tesiri bu yönde bir fonksiyon görür.

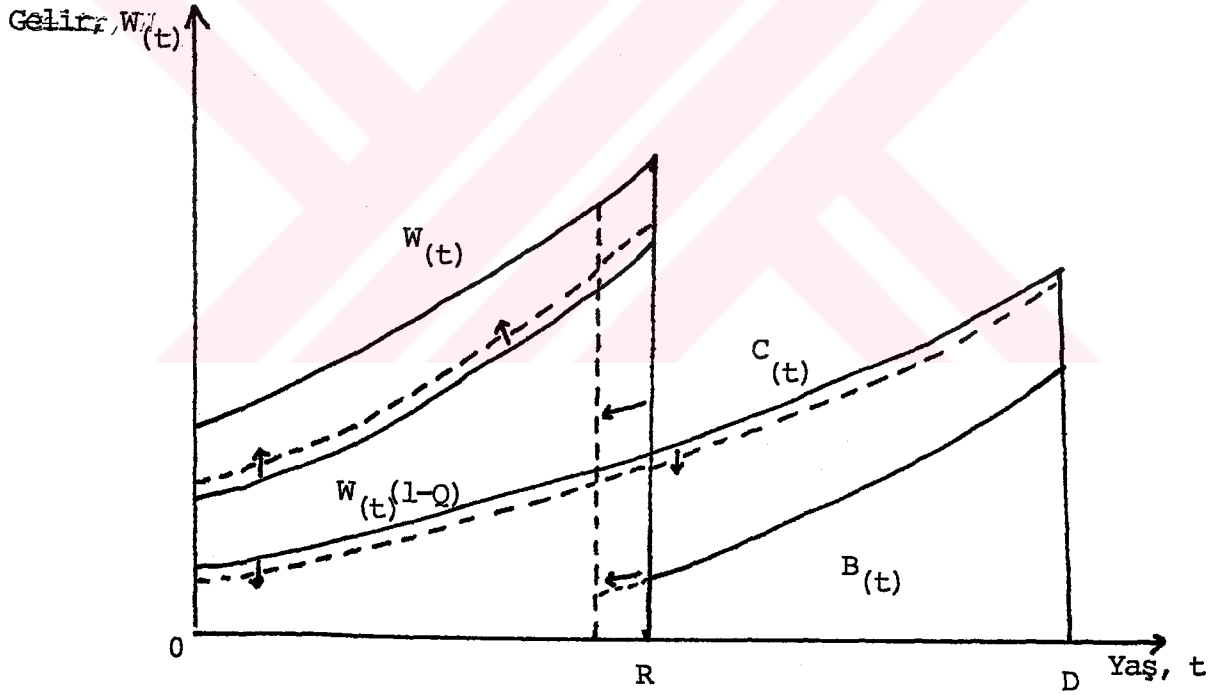
Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine muhtemel tesirlerinden en fazla, varlık ikame (servet) tesiri ve erken emekliliğe teşvik tesiri üzerinde durulmaktadır. Teorik ve ampirik çalışmalar bu iki tesir üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyal güvenliğin bu iki tesirini, faydasını maksimize etmek

(92) J.B. Davies, a.g.m., s. 576.

(93) J.B. Davies, a.g.m., s. 563.

isteyen bir fert için hayat devresi modelinin varsayımları altında şekil 3 ve denklemlerle izah etmek mümkündür (94).

(D) ömür süresine sahip bir fert, sosyal güvenlik sistemi olmadığı zaman ($W(t)$), kadar bir gelir akımına sahip olacak, bütün ömrü boyunca, (C_t) kadar tüketim kalıbını tercih edecektir. (R), yaşında emekli olacak olan fert, miras bırakma arzusu taşımadığı için, (LTW) bütçe imkânları doğrusunun sınırlayıcı şartları altında toplam faydasını maksimize etmeyi düşünecektir.

ŞEKİL-3, Sosyal Güvenliğin Servet ve Emeklilik Tesiri

(94) Şekil yardımıyla sosyal güvenliğin tesirlerini izah için bkz., Laurence J. Kottlikoff, "Social Security and Equilibrium Capital Intensity" *The Quarterly Journal of Economy*, Vol: 93, No: 2, 1979, sss. 234-236.

Şekil-3, yardımıyla ferdin ömür boyu tüketimini ve gelirini aşağıdaki denklemle gösterebiliriz;

$$\int_0^D C(t) e^{-rt} dt \equiv LTW = \int_D^R W(t) e^{-rt} dt \quad (1)$$

Burada, r , tasarruf edilen miktarın sağlayacağı getiri haddini, (LTW) , hayat boyu elde edilecek serveti (Lifetime Wealth), göstermektedir. (ferdin sahip olduğu her türlü gelir akımı servet olarak kabul edilmiştir).

Sosyal güvenlik kurulduğu zaman, ferdin ömür boyu elde edeceği geliri, emeklilik öncesi dönemde (OR) , sosyal güvenlik primleri kadar azalacaktır. Bu azalma (QW_t) , kadardır. (Q) prim haddini göstermektedir. Çalışma yıllarında gelirden meydana gelen bu azalma, emeklilik yıllarında (RD) , $B(t)$ kadar bir ivaz geliri sağlayacaktır.

Bu yeni durumda, ferdin yeni bütçe imkânları doğrusu ve gelir-tüketim eşitliği şu şekildedir;

$$LTW' = \int_0^{R'} W(t) (1-Q) e^{-rt} dt + \int_{R'}^D B(t) e^{-rt} dt \quad (2)$$

Eğer, ferdin emekli olma tarihinde bir değişiklik meydana gelmezse $(R'=R)$, sosyal güvenlik sistemi ferdin ödediği primlere piyasa faiz haddi (r) , kadar bir zımnî getiri sağlar. Bu takdirde $(LTW'=LTW)$, olacağından, sosyal güvenlik sistemi tüketim seviyesini değiştirici tesirde bulunmaz. Fertler sosyal güvenlik primlerini, emeklilik öncesi dönemdeki özel gönüllü tasarruflarla bire-bir oranında ikame ederler. Buna "ikame tesiri" (Replacement effect) denir (95).

(95) Bu tesir daha önce M. Feldstein ve A.H. Munnell tarafından, "varlık ikame tesiri" veya "servet tesiri" olarak adlandırılmıştı. Burada kullanılan "ikame tesiri" ile de aynı şey kastedilmektedir. Ancak, "servet tesiri" en yaygın şekilde kullanılan kavramdır.

Ancak aktüaryal olarak adil olan bir sistemde, bu tesir meydana gelir. Bu durum aşağıdaki eşitlikle ifade edilir.

$$\int_0^R W(t) Q e^{-rt} dt = \int_R^D B(t) e^{-rt} dt \quad (3)$$

Eğer, ekonomide nüfusun istikrarlı, büyüme oranının da (n) olduğu varsayılırsa sosyal güvenlik bütçe doğrusu,

$$B(t) = QW(t) \cdot L/M \quad (4)$$

olacaktır.

(L) işgücünü, (M) emeklilerin sayısını gösterecektir.

Böyle bir ekonomide, nüfusun büyüme haddi artı produktivite artışı, piyasa faiz haddini aşarsa, L/M nisbetinden dolayı, sosyal güvenlik sistemi, fertlerin ömür boyu gelirinde (LTW), bir yükselmeye sebep olacaktır. Buna sosyal güvenliğin "hasıla tesiri" (yield effect), adı verilir. Ferdin ömür boyu gelirindeki yükselme, hayat devresi modeline göre belirlediği tüketim eğrisini yukarı kaydırır. Bu durumda sosyal güvenlik primleri ferdin özel gönüllü tasarruflarında bire-birden daha fazla bir azalmaya sebep olacaktır ve toplam tasarruflar azalacaktır.

Bu şekil üzerinde, emeklilik tarihinin değişmesinin tesirlerini de görmek mümkündür. Eğer sosyal güvenlik ferdin plânladığı emeklilik yaşını değiştirir ve erken emekli olmaya teşvik ederse, kazanç süresi (OR), azalacak, emeklilik süresi (RD), ise daha uzun olacaktır. Fert, gelirinde bir değişme olmadığını bilerek hayat boyu tüketimini $C(t)$, daha düşük seviyeye çekecek, tasarruflarını arttıracaktır.

3. Diğer Görüşler

Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine olan tesirleri, belirli bir teorik çerçeveye oturtulmadan çeşitli şekillerde de ele alınmıştır. Bunlar genellikle, ikinci derecedeki dolaylı ve kantitatif değerler haline getirilmesi güç tesirlerdir.

Sosyal güvenlik sistemi bir bütün olarak ferdin ortalama hayat süresini uzatan bir tesire sahiptir. Emekli olma yaşının ortalama hayat süresindeki artışa paralel olarak yükseltilmemesi halinde, çalışma yılları sabit kaldığı halde emeklilik yılları uzamakta, tüketim ihtiyacı artmaktadır. Bu durumda fertler çalışma yıllarında daha fazla tasarruf etme eğilimine girecektir.

Sosyal güvenlik sisteminin toplam tasarruflarda bir azalmaya yol açtığı kabul edildiği zaman, bu azalmadan dolayı sermaye arz ve talebinin, sermaye arzı aleyhine bozulması sözkonusudur. Sermaye talebi sabit kalacağı için, kıt sermayeye daha fazla faiz geliri verilecek, faiz haddine karşı tasarruf eğilimleri elastik olan fertler tasarruflarını arttırmak isteyeceklerdir (96). Tüketim ve tasarruf kararlarının faiz elastikiyeti, tasarruflardaki artışın derecesini tayin edecektir (97).

Doğum ve ölüm oranları, sahip olunmak istenen çocuk sayısı gibi faktörler sosyal güvenlik sistemini tayin edici faktörlerdir. Ancak sistem kurulduktan sonra bu tesirler geriye doğru da işler. Gözlemler bu geri dönüş tesirlerini doğrulamaktadır (98). Çok çocuğun bir nevi sigorta kabul edildiği yerlerde, sosyal güvenlik sistemi bu eğilimi de-

(96) L.D. McClements, a.g.e., s. 88.

(97) L.H. Summers, a.g.m., s. 533.

(98) F. Denton and B. Spencer, a.g.m., s. 612.

tiren bir faktör olabilir. Daha çok çocuk, daha az harcama anlamına geleceğinden tasarrufların artışı sözkonusu olabilir. Burada tayin edici temel faktörün, fertlerin tüketim alışkanlıkları olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.

Sosyal güvenlik sistemi kurulurken veya daha sonradan düzenlemeler yapılırken, siyasi karar merkezleri seçilme düşüncesi ile, aktueryal dengeyi düşünmeksizin, belirli kesimlere sürekli veya geçici olarak hak edilmemiş kazaçlar sağlayabilirler. Menfaat gruplarının baskıları sebebiyle bu aksaklıkları gidermek sonradan güçtür ve sistemin ilk kuruluş özellikleri devam eder (99). Böyle bir durum genellikle tasarruflar üzerinde olumsuz tesirler yaratır. Sistemin işleyişi ile ilgili yanlış bilgiler de bu tür olumsuz eğilimleri güçlendirir (100).

Sosyal güvenlik ivazlarının Milletlerarası standartların üzerinde tespit edilmesi ve tehlikenin cazip hale getirilmesi, ivaz alabilme şartlarının kolaylaştırılması, yanlış istihdam politikaları sebebiyle emeklilik yaşının düşük

(99) Sosyal güvenlik sistemleri bir kez kurulduktan sonra, bu sistemin verdiği hakların geri alınması, düzeltmeler sağlamak gayesi ile de olsa, kamuoyunun sert tepkisi sebebiyle çok zaman mümkün değildir. Bu sebeble başlangıçta meydana gelen dengesizlik devam eder. Sosyal güvenlik programlarının işleyişinde yapılacak düzenlemelere karşı kamuoyunun tavrı konusunda bkz., Peter G.C. Townley, "Public Choice and The Social Insurance Paradox: A Note", Canadian Journal of Economics, Vol: XIX, No: 4, November, 1981, ss. 712-717.

(100) Sosyal güvenlik programlarının işleyişi hakkında kamuoyunun yanlış bilgi sahibi olmasının, beklentilerde meydana getirdiği değişikliklerle ilgili olarak, A.B.D.'de yapılan bir araştırmanın sonuçları için bkz., Social Security In Amerika's Future, Final Report of The National Commission on Social Security, March, 1981, Appendix-B, ss. 380-391.

tutulması veya düşürülmesi gibi işleyiş özellikleri fertlerin tasarruf eğilimlerine menfi tesirlerde bulunur (101).

Gözlemlere bağlı olarak, sosyal güvenliğin insan davranışları üzerine muhtemel tesirlerini çoğaltmak mümkündür. Ancak bunların sağlam teorik esaslara dayandırılabilmesi, çok zaman ikinci derecede kalan tesirler olması ve ölçülebilmelerinin güçlükler arz etmesi, ihmal edilmelerine yol açmaktadır.

4. Teorik Görüşlerin Değerlendirilmesi

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirleri hususundaki teorik görüşlerin sonuçlarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Sosyal güvenlik, "görgü tesiri" ile fertlerin tasarruf eğilimlerini arttırır. Sistemin kapsamında bulunma fertler için eğitici bir fonksiyon görmekte, emeklilik döneminin ihtiyaçları fark edilerek tasarruflar arttırılmaktadır.

(101) Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, "Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nde" her ülkenin kendi mali imkânlarını esas alarak ivazların seviyesini belirleyeceği belirtilmekle birlikte, normal şartlarda bu ivazların seviyesinin % 40-50 civarında olmasını, genel olarak bütün ülkelere tavsiye etmektedir. Bir çok ülkede bu oranlar değişik sebeblere bağlı olarak, belirtilen bu orandan çok yüksektir. Sosyal güvenlik programları yalnız ivaz seviyesi ile değil, ivaz alabilme şartlarının da kolaylaştırılması ile de tasarruf eğilimlerine tesir edebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, ülkemizde sosyal sigortalardan emeklilik iyazı alabilme şartının yalnızca belirli bir kronolojik yaşa gelme şartına bağlı olmayıp, belirli süre içinde ödediği primleri faizleri ile birlikte geri alabilmesi de, sistemin tasarruflar üzerine tesirlerini arttırmaktadır. Bkz., T. Yazgan, Sosyal Sigorta, s. 91, Dipnot, 1.

- Sosyal güvenlik, fertlerin emeklilik dönemleri için yaptıkları tasarruflara olan ihtiyaçlarını azaltarak "ikame tesiri" ile tasarruf eğilimlerinde düşmeye sebep olmaktadır.

- Sosyal güvenlik, fertleri erken emekli olmaya teşvik ederek çalışma yıllarının kısalmasına, emeklilik yıllarının ise uzamasına sebep olmakta, çalışma yıllarında yapılan tasarrufların miktarını arttırmaya teşvik etmektedir. Bu da "emekliliği teşvik tesiri" olmaktadır.

- Sosyal güvenlik, fertlerin ödediği primlerden daha fazla ivaz ödeyerek, servet tesiri ile gelirlerini arttırmakta, tasarruf eğilimlerini düşürmektedir.

- Sosyal güvenlik, fertlerin miras bırakma arzusuna olan tesirleri ile nesiller arası transferlerin miktarına tesir etmektedir. Yaşlı nesil, kendilerine sağlanan sosyal güvenlik ivazlarının külfetine prim ödeyerek katlanan kendinden sonraki neslin yükünü hafifletmek için, onlara bıraktığı miras miktarını arttırmaktadır. Bu da tasarruf eğilimlerinin artması anlamındadır. Çocuklardan yaşlılara doğru olan transferlerin miktarı da, sosyal güvenlik tarafından yaşlılara gelir garantisi sağlanması sebebiyle azalmaktadır. Bu sebeple, genç neslin kullanılabilir gelirindeki artmanın tasarruf eğilimlerini arttırması beklenmektedir.

- Sosyal güvenlik, toplam tasarruf eğilimi yanında, gönüllü tasarruf/mecburi tasarruf oranına da tesir etmektedir. Tasarruf azaltıcı tesirlerinin olduğu durumlarda bu oran küçülmekte, aksi takdirde artmaktadır.

- Sosyal güvenlik bu tesirlerinin yanında, ölçülebilir değerler olarak tarif edilmesi güç tesirlere de sahiptir. Yüksek ivaz oranları, ivaz alma hakkının kolaylaştırıl-

ması gibi işleyiş özellikleri fertleri tasarruf yapmaktan alıkoyan, atalete sevk eden bir menfi tesirler yaratabilmektedir.

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini analiz etmek için değişik görüşlerden faydalanılmakla beraber, büyük eksikliklerine rağmen hayat devresi modeli en uygun çerçeveyi sağlamaktadır. Bazı varsayımların değiştirilmesi ile teorideki gelişmeler, bu teorinin sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini izah etme gücünü arttırmaktadır.

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini izah eden görüşlerin, üç temel güçlkle karşılaştıkları görülmektedir. Bunlardan birincisi, iktisat teorisinin davranışları izah etmede yeterli bir davranış modeli geliştirememiş olması, ikincisi sosyal güvenliğin karmaşık özellikleri ve son olarak da konu ile ilgili ölçülebilir değerlere ait bilgilerin yeterli olmaması yanında, ölçülemeyen çok sayıda değişkenin model dışında tutulmasıdır.

Özet olarak; teorik görüşler sosyal güvenliğin tesirleri hususunda zıt yönlü sonuçlar ortaya koymuştur. Tasarruf arttırıcı ve azaltıcı tesirlerden birlikte bahsedilmektedir. Genel olarak sonuçlar bu alanda belirsizliğin olduğu şeklindedir (102). Yeni teorik görüşlere olan ihtiyaç yanında mevcut görüşlerin test edilebilmesi için ampirik çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar, muhtemel tesirin yönünü ve derecesini ölçmeye yardımcı olacaktır.

(102) Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini ele alan çalışmaların genel değerlendirmesini yapan bütün araştırmacılar, teorik görüşlerle ortaya konan sonuçların belirli bir tesirin varlığını kesin olarak ortaya koyamadığını, genel olarak bu konuda bir belirsizlikten bahsedilebileceği sonucuna varmışlardır. Bkz., S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 932, ve L.H. Thompson, a.g.m., s. 1145.

B. AMPİRİK ÇALIŞMALAR

1. Niçin Ampirik Çalışma?

İktisat teorisi, iktisadi olayları tayin eden değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünü teorik olarak izah etmeye çalışır. Teorik çalışmaların sağladığı çerçeve içinde, iktisadi olayları teşhis etmek ve değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini anlamlı bir şekilde ortaya koymak için, kantitatif modeller kurulur ve bu modeller üzerinde ampirik çalışmalar yapılır (103). Kantitatif modeller, teorik görüşlerin arz ettiği dağınıklığı ortadan kaldırır ve iktisadi hayatla ilgili kararları almak durumunda olanlara yol gösterici bilgilerin sunulmasını sağlayacak hesapların yapılmasını temin eder. Ancak, kantitatif modeller iktisadi olayı aşırı derecede basitleştirecek varsayımlarla çalışmak durumundadır ve çok zaman iktisadi olayı tayin eden değişkenlerin bazıları model dışında tutulur. Varsayımlar çoğaldıkça ve sınırlayıcı şartlar arttıkça, modelin gerçek hayatı yansıtır derecesi ve sonuçların güvenilirliği de azalır. Elde edilen sonuçların yalnızca eksik veya aşırı değerlerle çıkması değil, aynı zamanda ters bir işaretle çıkması sakıncası da vardır. Bütün bu eksikliklere rağmen, teorik görüşlerin havada kalmaması da ancak bu çalışmaların yapılması ile mümkündür.

Sosyalgüvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini izah eden teorik görüşler, sonuçta birbirine zıt tesirlerin varlığını ortaya koymuş, net tesirin belirsizliğini vurgulamıştı. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak için ampirik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur (104). Sosyal

(103) Ahmet Kılıçbay, *Kantitatif İktisat Teorisi ve Politikası*, İ.Ü. Yayın No: 1952, *İktisat Fakültesi* No: 289, Sermet Matbaası, İstanbul, 1970, s. 111.

(104) Selig D. Lesnoy and Dean R. Leimer, "Social Security and Private Saving: Theory and Historical Evidence", *Social Security Bulletin*, Vol: 48, No: 1, January, 1985, s. 18; S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 982 ve H.J. Aaron, a.g.e., s. 28.

güvenliğin tasarruflar üzerine eğilimini tesbit etmek için yapılan ampirik çalışmalar, konu ile ilgili teorik görüşlere destek sağlamak ve sözkonusu edilen tesirin yönü ve derecesini ölçmek gayeleri ile yapılmıştır. Bu sebeble ampirik çalışmalar, teorik görüşlerin gelişme seyrine paralel bir gelişme arz etmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, tasarruf eğilimi ile ilgili yeni teorik görüşlerin ileri sürülmesi de sözkonusu olmuştur.

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini inceleyen ampirik çalışmalar, kullandıkları veri çeşidine göre üç temel grupta yapılmıştır;

- Zaman serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar,
- Mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar, ve,
- Milletlerarası mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar.

Sağladığı kolaylıklar sebebiyle, en çok zaman serileri verileri ile ampirik çalışma yapılmıştır. Bu tür verilerin sağladığı bilgilerin niteliği de, tercih edilmeleri için bir diğer sebep olmuştur.

Ampirik çalışmaların bir özelliğini de özellikle bir ülkede, A.B.D. de yoğun olarak yapılmış olması teşkil etmektedir. Tasarruf eğilimi üzerine teorik görüşler de genellikle bu ülke araştırmacıları tarafından ileri sürülmüştür. Ampirik çalışmaların yapılmasını sağlayacak verilerin elde edilebilmesinin daha kolay olması çalışmaların bu ülke de yoğunlaşmasına yol açmıştır. Diğer ülkelerde yapılan çalışmaların sayısı çok sınırlı ve A.B.D. deki çalışmalar için kullanılan modellerin küçük değişikliklerle kullanılması ile yapılmıştır.

Ampirik alışmalar, milletlerarası mekan serileri verilerini kullanarak yapıldığı zaman, yalnızca iktisadi gelişme seviyesi belirli bir noktaya erişmiş olan ülkeleri kapsamıştır. Bu durum, sonuçların genelleştirilmesini engellemiştir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde muhtemel olarak bu sonuçların daha farklı çıkması ihtimali çok güçlüdür. Sosyal güvenliğin bu ülkelerdeki tesirleri çok farklı olduğu için, teorik izahların da gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkabilecektir.

2. Zaman Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmalar

a. Zaman Serileri Verilerinin Özellikleri

Bir iktisadi olayın zaman dilimleri arasında göstermiş olduğu gelişme seyrini ve meydana gelen dalgalanmaları, zaman serileri verileri ile anlamak mümkündür. Bu veriler, aynı iktisadi olayın gelecek dönemlerde göstereceği muhtemel seyri tahmin etmek imkânını da temin eder. Verileri, değişkenler arasındaki ilişkilerin formüle edildiği modeller ve regresyon denklemlerinde kullanarak, değişkenlerin parametreleri hesaplanır. Bu parametreler de değişkenler arasındaki ilişkinin niteliğini izah eder.

Zaman serileri verilerini kullanarak yapılan analizler, iktisadi hayatla ilgili makro değişkenlerin zamana bağlı olarak aralarında ortaya çıkan bağlantıları elde etmemizi sağlar. Verilerin özelliklerinden dolayı, özellik gösteren fonksiyonel ilişkilerde de zaman serileri verilerini kullanmak icap eder. Nitekim, üretim fonksiyonu gibi teknik nitelik taşıyan fonksiyonlarla ilgili çalışmalar da, şayet teknik gelişme hızı yavaş ise, özellikle zaman serileri verileri kullanılır (105).

(105) A. Kılıçbay, a.g.e., ss. 59-60.

Zaman serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalarda sonuçların gerçeğe yakın olması için, verilerin değerlerinde meydana gelecek dalgalanmaların iyi bilinmesi ve düzeltilmesi gerekir. Bünyevi, konjonktürel, mevsimlik ve tesadüfi veya geçici faktörlerden meydana gelen tesirlerin, verilerde meydana getireceği değişmeler araştırmacı tarafından mutlaka dikkate alınmalıdır (106). Dalgalanmaların hangi faktör veya faktörlerden meydana geldiğini tesbit edip düzelttikten sonra, sözkonusu iktisadi olayın yıllara göre göstermiş olduğu bünyevi eğilimini hesaplamak için kullanılacak hesaplama metodunun belirlenmesi gerekir. Bunun için değişik hesaplama metodları olmakla beraber, en yaygın olarak kullanılanı "en küçük kareler" metodudur.

b. Ampirik Çalışmalar

Teorik görüşlerle paralel bir gelişme seyri arz etmesi ve çalışmaların birbirinin devamı olması sebebiyle, zaman serileri verileri kullanılarak yapılan ampirik çalışmalar kronolojik bir sıra ile sunulmuştur. Bu sayede ampirik çalışmalarda ortaya çıkan tartışmaların seyrini de takip etmek mümkün olabilecektir. Yenilik getiren ampirik çalışmalar ve görüşlere daha ayrıntılı yer verilmiş, kullandıkları modeller ve değişkenlerinden de bahsedilmiştir.

i. Martin S. FELDSTEIN (1974)

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini inceleyen bütün araştırmacılar, Feldstein'in, teorik ve ampirik olarak bu alanda ilk ve en önemli katkıları yaptığı düşüncesini paylaşmaktadırlar. Feldstein, Katona ve Cagan' (106) Haluk Cillov, İktisadi Olaylara Uygulanan İstatistik Metodlar, İ.Ü. Yayın No: 2005, İktisat Fakültesi No: 346, Sermet Matbaası, İstanbul, 1975, s. 77.

in araştırmaları sonucunda ortaya çıkardıkları ve "paradoks" bir durum olarak değerlendirdikleri, "emeklilik müesseselerinin kapsamında olan fertler daha fazla tasarruf etme eğilimindedirler" görüşünün, geleneksel hayat devresi modelini genişletip emeklilik değişkenini endojen bir değişken olarak modele dahil etmekle izah edilebileceğini ileri sürmüştür (107).

Feldstein, Ando-Modigliani (1963), tarafından formüle edilen hayat devresi tktim fonksiyonuna,

$$C_t = \alpha + \beta_1 Y_t + \gamma_1 W_{t-1} \quad (1),$$

kendi tarif ettiği sosyal güvenlik serveti değişkenini (SSW = Social Security Wealth) dahil etmiştir (108).

$$C_t = \alpha + \beta_1 Y_t + \gamma_1 W_{t-1} + SSW_t \quad (2)$$

Bu denklemde, C_t , tktim harcamalarını, Y_t , sürekli geliri W_t , ferdin (hane halkının) sosyal güvenlik serveti dışında sahip olduğu servet stokunu ve SSW_t , sosyal güvenlik servetini göstermektedir. Sosyal güvenlik serveti, net ve gayri-safi olmak üzere iki farklı şekilde tarif edilmiştir. Gayri-safi sosyal güvenlik serveti (t), yılında işgücünde bulunan ve emekli olmuş bütün fertlerin alacakları emeklilik ivazlarının, (t) yılındaki bugünkü değeri olarak tarif edilmiştir. Bu değerden (t), yılında işgücünde bulunanların demiş olduğu sosyal güvenlik primlerinin bugünkü değerinin çıka-

(107) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 907.

(108) M. Feldstein, "Induced Retirement...", ss. 910-911.

rılması halinde de net sosyal güvenlik serveti elde edilmektedir (109).

Sosyal güvenlik servetinin tüketim fonksiyonunun da alacağı katsayı değeri, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin yönünü ve derecesini gösterecektir. Bu katsayı, "emekliliği teşvik" ve "servet ikame" tesirlerinin net sonucunu gösterecektir. İki tesiri bir değişkenle gösterme imkânı sağlamaktadır. Eğer "servet ikame" tesiri daha güçlü ise, pozitif bir değerle tüketim fonksiyonunda yer alacak ve tasarrufları azaltacak, "emekliliği teşvik" tesiri üstün ise, negatif işaretle tasarrufları arttıran bir tesire sahip olacaktır.

Feldstein, A.B.D. için, 1929-1971 yılları arasını, savaş yılları olan 1941-46 yıllarını hariç tutarak hesaplamıştır. Zaman serileri verilerini, 1958 yılını esas alarak yeniden düzenlemiş ve toplam tüketim fonksiyonunu kullanmıştır. Ayrıca 1947-1971 dönemi ile ilgili hesaplamalarda yap-

(109) Sosyal güvenlik serveti tarifi için bkz., M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 911. Daha önce de belirttiğimiz gibi, sosyal güvenlik serveti, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini ortaya koymak için en uygun değişken olarak kabul edilmesine rağmen, hesaplanması büyük güçlükler arz etmektedir. Nitekim sosyal güvenlik servetinin hesaplanması için, sosyal güvenlik ivazlarının; miktarı, gelişme seyri, verilme şartları, gelecek dönemlerde alabileceği muhtemel seyir, primlerin; miktarı, gelişme seyri ve gelecek dönemlerde meydana gelebilecek muhtemel değişiklikler, kazanç testleri, emeklilik yaşı, emeklilik yaşında meydana gelebilecek değişiklikler, ivaz alanların sayısı, yaşı, yaşama ümitleri, sahip olduğu çocukların sayısı, bu çocukların tahsil ve evlenme durumları, kapsamda bulunan sigortalının evlenme ve boşanma ihtimalleri, boşanmadan sonra dul kalan sigortalı eşinin durumunda meydana gelecek değişiklikler ve bütün bunlara ilâve olarak fertlerin gelecek dönemlerde almayı ümit ettiği sosyal güvenlik ivazı miktarı hususundaki beklentilerinin, hesaplanması gibi çok sayıda ölçülmesi zor değişkenler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Özellikle fertlerin gelecek dönemlerle ilgili beklentilerindeki değişikliklerin hesaplanması, en zor kısmı teşkil etmektedir. Hesaplanmasındaki güçlükler sebebiyle sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini inceleyen ampirik çalışmaların sonuçlarının güvenilirliği tartışılmaktadır. Yani ampirik çalışmaların yapılması da bu sebeplerle güç olmaktadır. Sosyal güvenlik servetinin hesaplanmasında karşılaşılan güçlükler için bkz., H.J. Aaron, a.g.e., ss. 34-39.

mıştır. Kullandığı tüketim fonksiyonunun son hali aşağıdaki şekildedir.

$$C_t = a + b_1 YD_t + b_2 YD_{t-1} + b_3 RE_t + b_4 W_t + b_5 RU_t + b_6 SSW_t + u_t \quad (3)$$

(RE) dağıtılmamış gayrisafi şirket kazançlarını, (RU) işsizlik oranı değişkenini göstermektedir. Feldstein, (RE) nin dikkate alınmaması halinde de sonuçların değişmeyeceğini vurgulamıştır (110). Teorik görüşlerinde yer vermemesine rağmen, işsizlik değişkenini hesaplamalarda dikkate almıştır.

Hesaplama dönemini farklılaştırarak, sosyal güvenlik servetini net veya gayrisafi olarak ele alarak, işsizlik değişkenini hariç veya dahil tutarak ve sosyal güvenlik servetinin hesaplanmasında dikkate alınan iskonto oranı, reel gelirin büyüme hızı ile varsayımları değiştirerek 10 ayrı hesaplama yapmıştır (111). Genel olarak değerlendirmesine esas aldığı, büyüme hızını % 2, iskonto oranını da % 3 olarak dikkate aldığı ilk denklemin, 1929-71 yıllarına ait hesaplama sonuçları şu şekilde çıkmıştır.

$$C = 228 + 0.530 YD + 0.120 YD_{-1} + 0.356 RE + 0.014 W + 0.021 SSWG$$

(31) (0.047) (0.035) (0.074) (0.004) (0.006)

$$R^2 = 0.99, D.W = 1.82$$

(parantez içindeki değerler standart hata değerlerini göstermektedir).

Feldstein'e göre, değişkenlerin değerleri beklenen işaretlere sahip olarak çıkmıştır. Sosyal güvenlik servetinin katsayısının (0.021), normal servetin katsayısından (0.014), yüksek çıkmasının hayat devresi modelinin varsayımı (110) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 914.
(111) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 917, Tablo, 2.

larını doğruladığını, değişkenin modele dahil edilmesinin ne kadar isabetli olduğunu ispatlamaktadır. SSWG'nin denklemde aldığı değer, "servet ikame" tesirinin daha kuvvetli olduğunu, yani tasarruf eğilimini azalttığını göstermektedir (112).

Feldstein, bu sonuçlara göre sosyal güvenliğin tasarruflarda yol açtığı azalmanın miktarını da hesaplamıştır. Sosyal güvenlik, özel ferdi tasarrufları % 50 oranında azaltmaktadır. Bir başka ifade ile, sosyal güvenlik programları olmasaydı, özel ferdi tasarruflar bugünkü seviyesinin iki katı olacaktı. Feldstein, özellikle düşük gelirli için sosyal güvenlik servetinin tam bir "ikame tesiri"ne sahip olduğunu, bu sebeple sonuçların tutarlı olduğunu belirtmiştir (113). Ayrıca özel ferdi tasarruflardaki azalmanın toplam tasarruflara ve sermaye birikimine tesirlerini de hesaplamıştır. Özel ferdi tasarruflar, toplam tasarrufların % 60'ını oluşturduğu için, sosyal güvenlik toplam tasarruflarda % 38'lik bir azalmaya yol açmaktadır. Uzun dönemde, özel sermaye stokunda da bir azalmaya yol açacak olan bu tesir olmasaydı, gayrisafi milli hasılanın şimdi olduğundan % 15 daha fazla olması mümkün olacaktı (114).

Feldstein, işsizlik değişkenini (RU), dahil ettiği denklemler dışında yaptığı bütün hesaplamalarda, kendi iddialarını destekler nitelikte katsayı değerleri bulmuştur. Zaman periyodunun değişmesi veya iskonto oranlarının farklı olması sonuçları fazla değiştirmemiştir (115).

(112) M. Feldstein, "Induced Retirement...", ss. 920-921.

(113) M. Feldstein, "Induced Retirement...", s. 920.

(114) M. Feldstein, "Induced Retirement...", ss. 922-923.

(115) M. Feldstein, "Induced Retirement...", ss. 918-920.

ii. Alicia H. MUNNELL (1974)

Munnell, doğrudan hayat devresi tasarruf modelini kullanarak, 1900-71 yılları arasında A.B.D. için sosyal güvenliğin tasarruflara olan tesirlerini araştırmıştır. Munnell çalışmasında iki görüşü test etmeye çalışmıştır (116);

- Sosyal güvenliğin özel ferdi tasarruflar üzerine olan birbirine zıt yönlü iki tesiri, birbirini dengeleyici vasıftadır ve net tesir sıfırdan çok fazla farklı değildir.

- İnsanlar yalnızca emeklilik gayesi ile tasarruf etmezler. Bu takdirde, sosyal güvenlik programlarının emeklilik için yapılan tasarruflara gerçek tesiri nedir?

Munnell, bu gaye ile toplam tasarruflar ve emeklilik için yapılan tasarrufları ayrı ayrı bağımlı değişkenler olarak ele almıştır. Bu gaye ile kullandığı temel denklem ve değişkenleri aşağıdadır (117);

$$S_t = \gamma_1 + \gamma_2 YD(B_1 + B_2 LF65) + \gamma_3 SS + \gamma_4 NW + \gamma_5 RU + u_t$$

(S_t) ferdi tasarrufları, (YD) kullanılabilir geliri, (LF65) 65 yaşında işgücüne iştirak edenlerin oranını, (NW) hane halkının sahip olduğu net serveti göstermektedir. (SS) ise, sosyal güvenliğin tasarruf tesirini ölçmeye yardımcı olacak sosyal güvenlik değişkenidir.

Munnell, denklemde yer alan iki değişkenin katsayıları ile sosyal güvenliğin tasarruflara net tesirinin bulunacağını belirtmiştir. SS, ferdi tasarrufları azaltan "servet

(116) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 557.

(117) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 559.

ikame" tesirini, YDLF65, ise tasarrufları arttıran "emeklilik teşvik" tesirini göstermektedir.

SS, değişkeninin iki farklı şekilde hesaplanmış şekli denklemde yer almıştır. İlkinde, işçi ve işveren primleri birlikte alınarak, ödenen primlere göre ferdin emekli olduğu zaman alması muhtemel asgari ivaz miktarını temsil için kullanılmıştır. İkinci hesaplamada ise, Feldstein tarafından geliştirilen sosyal güvenlik serveti dikkate alınmış, net ve gayrisafi olarak hesaplanmıştır (118). Munnell'de analiz dönemini farklılaştırarak, sosyal güvenlik servetini net ve gayrisafi olarak hesaplayarak hesaplamalar yapmış, 1958 yılı fiyatlarını esas almıştır. Elde ettiği sonuçlar şu şekildedir;

Ando-Modigliani toplam tasarruf fonksiyonu ile yapılan hesaplamalar, sosyal güvenlikle ilgili değişkenlerin, (sosyal güvenlik primleri, sosyal güvenlik ivazları, emeklilik değişkeni ve 65 yaşın üzerindekiilerin işgücüne iştirak oranı), hesaplama yapılan her üç dönem için de (1900-71, 1929-71, 1946-1971), beklenen işarete sahip olarak, önemsiz değerlerde çıkmıştır (119). Emeklilik için yapılan tasarrufların bağımlı değişken olarak alındığı hesaplamada ise, ivaz ve emeklilik değişkeni katsayıları, toplam tasarruf denklemiindeki değerlerine benzer değerler almışlardır.

Munnell sosyal güvenlik sisteminin tasarruflara tesirini dolar olarak da hesaplanmıştır. Buna göre, gelir, servet ve işsizlik seviyesi veri olarak alınmak üzere, 1946-71 dönemi hariç, sosyal güvenlik primlerinin ferdi tasarruflarda 47-64 dolar arasında değişen azalmalara sebep olduğu bulunmuştur. Aynı dönemde, yaşlıların işgücüne iştirak oranla-

(118) A.H. Munnell, "The Impact...", ss. 559-560.

(119) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 560.

rındaki azalma ise (emekliliği teşvik tesiri), ferdi tasarruflarda 31-44 dolarlık bir artışa yolaçmıştır. Munnell, bu sonuçların elde edilmesine dayanarak, zaman serileri verilerinin sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini ölçmede, "ikili tesir" hipotezine uygun bir veri çeşidi olduğunu vurgulamıştır (120).

Feldstein tarafından geliştirilen sosyal güvenlik servetinin kullanılması halinde, sosyal güvenliğin iki yönlü tesirinin, sonuçta ferdi tasarruflarda net 20 dolarlık bir azalmaya sebep olduğunu bulmuştur (121).

Sosyal güvenliğin, ferdi seviyede tasarruflarda meydana getirdiği azalmanın makro seviyedeki tesirleri de hesaplanmıştır. Sosyal güvenlik serveti katsayısının 1969 yılında -0.008, 1958 yılı fiyatlarıyla sosyal güvenlik servetinin de aynı yılda 1.424 milyar dolar olduğu dikkate alınır, sosyal güvenlik makro seviyede emeklilik için yapılan tasarrufların, 11.4 milyar dolar daha düşük olması sonucunu doğurmuştur. Erken emeklilik tesirinin ise tasarruflarda 8.5 milyar dolarlık bir artışa yol açtığı, sonuçta sosyal güvenlik sisteminin net tesirinin tasarruflarda 2.9 milyar dolarlık bir azalmaya denk olduğu belirtilmiştir. 1969 yılında toplam ferdi tasarrufların 35.2 milyar dolar olduğu dikkate alınır, sosyal güvenlik sistemi tasarruflarda % 12.1'lik bir azalmaya sebep olmaktadır (122).

Munnell, ampirik çalışmasının, sosyal güvenliğin "ikili tesiri"ni doğruladığını, özellikle emeklilik için yapılan tasarruflar dikkate alındığı zaman bu tesirlerin daha belirginleştiğini belirtmiş, zıt tesirler sebebiyle tasarruflar üzerindeki tesirin dengelenme eğiliminde olduğunu ifade et-

(120) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 561.

(121) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 561.

(122) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 562.

miştir. Munnell'e göre bu sonuç, A.B.D. için, 1900 yılından sonra savaş dönemleri hariç olmak üzere, ferdi tasarruflar ve toplam tasarruflar serilerinin büyük değişimler göstermemesini de izah etmektedir (123).

iii. Robert J. BARRO (1977)

Barro, zaman serilerini kullanarak A.B.D. için sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini, 1929-74 dönemi için incelemiştir (124). Feldstein'in temel verilerini kullanmış, modelinde şu değişiklikleri yapmıştır;

- inceleme dönemi 1974 yılına kadar genişletilmiştir.
- Bazı değişkenlerin tarifleri değiştirilmiştir.
- Modele yeni açıklayıcı değişkenler ilâve edilmiştir.
- Hesaplamalar, sabit terim dahil edilerek veya hariç tutularak ayrıca yapılmıştır.
- Barro'nun, modelde kullanılan değişkenlerin kullanılabilir gelire bölünmüş değerlerini alması da bir başka yenilik olmaktadır.

Barro'nun hesaplamalarında kullandığı temel denklem ve değişkenleri şu şekildedir;

$$C_t = a + b_1 YD_t + b_2 YD_{t-1} + b_3 RE_t + b_4 W_t + b_5 (RU.YD) \\ + b_6 SS_t + b_7 SUR_t + b_8 DUR_t + u_t$$

RE, net dağıtılmayan teşebbüs kazançlarını, W, hane halkının net servetinin değerini, SS, sosyal güvenlik değişkenini, SUR, kamu sektörünün toplam fazlasını, DUR, mesken

(123) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 563.

(124) Robert J. Barro, Social Security and Private Savings: Evidence From The U.S. Time Series, University of Rochester, april, 1977'den Zikreden, Louis Esposito, "Effect of Social Security on Savings: Review of Studies Using U.S. Time Series Data", Social Security Bulletin, Vol: 41, No: 5 may, 1978, s. 14.

dışında hane halkının sahip olduğu dayanıklı tüketim mallarının net değerini ve (u), hata terimini göstermektedir.

Barro, temel denklem üzerinde sosyal güvenliğin tesirini tesbit için farklı değişken tarifleri kullanmıştır. Feldstein'in tarif ettiği gayrisafi sosyal güvenlik servet değişkeni ve emekli başına düşen cari ivazların, sosyal güvenlik kapsamındaki fertlerin toplam işgücüne oranı ile çarpımından elde edilen değişken, iki alternatif hesaplama şeklidir. Barro'nun tarif ettiği ikinci değişken, yapılan hesaplamalarda önemli bir değere sahip olarak görülmemiştir. Bu sebeple tartışmalar sosyal güvenlik serveti ile yapılan hesaplamalar üzerinde yoğunlaşmıştır (125).

Gayrisafi sosyal güvenlik serveti kullanıldığı zaman yapılan hesaplamalarda bu değişkenin katsayı değerinin, 1929-74 ve 1947-74 dönemleri için, Feldstein'de olduğu gibi pozitif ve önemli olarak çıktığı görülmüştür. Yani sosyal güvenliğin tasarrufları azaltıcı tesiri daha kuvvetlidir.

Barro, farklı bir işsizlik değişkeni tarifi yaparak temel denkleme dahil etmiş ve hesaplamalar yapmıştır. İşsizlik değişkeni dahil edildiği zaman sosyal güvenlik serveti katsayısının ele alınan her iki dönem için de önemsiz değerlere sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuç da Feldstein'in sonuçları ile uyumlu çıkmıştır. Ancak işsizlik değişkeninin tarifi ve modele dahil şekli farklıdır. Barro, işsizlik değişkenini tek olarak değil, daha iyi temsil eder düşüncesi ile kullanılabilir gelir ile çarparak kullanmıştır. Barro, Feldstein'den farklı olarak, işsizlik değişkeninin model dışında tutulmasının önemli olduğu, sosyal güvenlik serveti katsayısının gölge değişken olarak bu değişkenin değerini de temsil ettiğini, ancak işsizlik değişkeninin model dışın-

(125) R.J. Barro, "Evidence From the U.S...", s. 14.

da tutulması halinde, gerekli düzeltmelerin yapılmaması sebebi ile Feldstein ve kendi sonuçlarının, sosyal güvenliğin tasarrufları önemli ölçüde azalttığı görüşünü desteklemediğini belirtmiştir (126).

Barro son olarak, sabit değişkeni modele dahil ederek ve hariç tutarak hesaplamalar yapmış, elde edilen sonuçların sosyal güvenliğin tasarrufları önemli ölçüde azalttığı görüşünü destekleyen sonuçlar vermediğini belirtmiştir (127). Barro'nun sonuçları bütün olarak alındığı zaman da, sosyal güvenliğin tasarrufları azaltan tesirlerinin olmadığı sonucuna varılmaktadır.

iv. Michael R. DARBY (1978)

Darby'de A.B.D. ye ait zaman serileri verilerini kullanarak, sosyal güvenliğin tasarruflara tesirini incelemiş, ancak daha önceki çalışmalardan çok farklı bir temel denklem kullanmıştır (128). Bu farklılık, alışılmış şekilde hayat devresi tüketim ve tasarruf denklemleri yerine sürekli gelir hipotezine göre oluşturulan tüketim fonksiyonunu kullanmasından kaynaklanmaktadır. Modellerin farklı olması, sosyal güvenliğin tesirini ölçmeye yarayan sosyal güvenlik servetinin hesaplanmasını da değiştirmektedir.

Barro'nun sürekli gelir hipotezini dikkate alarak oluşturduğu temel denklem şöyledir:

$$C_t = a + b_1 YP_t + b_2 YT_t + b_3 M_t + b_4 D_{t-1} + b_5 (PD/PND) \\ + b_6 I_t + b_7 SS_t + u_t$$

(126) R.J. Barro, "Evidence From the U.S...", s. 15.

(127) R.J. Barro, "Evidence From the U.S...", s. 15.

(128) Michael R. Darby, The Effects of Social Security on Income and The Capital Stock, American Enterprise Institute Washington, D.C. 1978'den zikreden L. Esposito, a.g.m., s. 15.

YP, sürekli geliri, YT, arizi geliri, M, reel para dengesini, D, dayanıklı tüketim malları stokunu, PD, dayanıklı tüketim malları fiyatlarını, PND, dayanıksız tüketim malları fiyatlarını, İ, piyasa faiz haddini ve SS, sosyal güvenlik değişkeni olarak tarif edilmiştir.

Temel denklem üzerindeki hesaplamalar, Barro'da olduğu gibi, 1929-74 dönemi için (1941-46 hariç) ve 1947-1974 dönemleri için ayrı ayrı yapılmıştır. Sosyal güvenliğin tesirini ölçmek için, net ve gayrisafi sosyal güvenlik servetleri, sosyal güvenlik primleri ve sosyal güvenlik ivazları kapsamı olmak üzere, dört farklı değişken kullanılmıştır. Bunlardan sonuncusu istatistiki olarak arzu edilen sonuçları vermemiştir.

Darby, diğer üç değişkeni, reel para dengesinin iki farklı tarifini de dikkate alarak hesaplamıştır (M_1 , tedavüldeki para ve mevduat talebini, M_2 , ise, M_1 artı bankalardaki kaydi parayı göstermektedir). 1971 yılı için özel ferdi tasarruflarda % 20 azalma meydana getirecek bir katsayıya sahip olmuştur. Ancak 0.05 anlamlılık düzeyinde iki yönlü istatistiki testler uygulandığı zaman, katsayılar önemsiz ve sıfırdan fazla farklı olmayan değerlere sahip olmuştur. 0.05 anlamlılık düzeyinde sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı hipotezi reddedilmektedir (129).

M_1 , kullanıldığı zaman, ampirik çalışmalar sosyal güvenlik serveti katsayısını önemli değere sahip olarak ortaya çıkarmıştır. 0.05 anlamlılık düzeyinde yapılan istatistiki testler de olumlu sonuçlar vermiştir. Ancak Darby, M_1 'in 1929-1974 dönemleri için reel para dengesini temsil etme bakımından güvenilir olmadığını belirterek, elde edilen sonuçların şüphe ile karşılanması gerektiğini belirtmiştir (130).

(129) M. Darby, a.g.e., s. 16.

(130) M. Darby, a.g.e., s. 16.

Savaş sonrası dönem, 1947-74 için yapılan ampirik hesaplamalarda sosyal güvenlik serveti katsayısı önemsiz değerlere sahip olmuştur. Sonuçlar, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesir ettiğini destekler mahiyette değildir. Darby'nin çalışması bir bütün olarak ele alınıp sonuçlar değerlendirildiği zaman, sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı hipotezi destek görmemiştir (131).

v. Louis ESPOSITO (1978)

Esposito, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini ele alan yeni bir ampirik çalışma yapmamıştır. Feldstein, Munnell, Barro ve Darby'nin çalışmalarında ortaya çıkan sonuçları istatistiki testlere tabi tutmuş ve değerlendirmiştir (132).

1929-74 ve 1947-74 dönemleri ile ilgili olarak elde edilen sonuçlar, 0.05 ve hatta 0.10 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak önemli değerlere sahip olarak çıkmamışlardır. 0.10 anlamlılık düzeyinde iki yönlü olarak yapılan testlerde de aynı sonuç elde edilmiştir. Bütün bu sonuçlar değerlendirildiği zaman, sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı hipotezi reddedilmiştir (133).

Esposito'ya göre, istatistiki testlerin anlamlı sonuçlar vermemesi böyle bir tesirin olmadığını göstermez. Böyle bir tesir varsa, verilerin yetersizliği, modellerin eksik kurulmaları, değişken tarifleri eksik veya yanlış olmayı veya, A.B.D. için yapılan hesaplamaların bu tesiri izole etmekte yetersiz kalması gibi sebeplerle ortaya çıkarılamamaktadır.

(131) M. Darby, a.g.e., s. 16.

(132) L. Esposito, a.g.m., s. 16.

(133) L. Esposito, a.g.m., s. 16.

Esposito son olarak, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu, yapılan çalışmaların birbirinden çok farklı sonuçlar vermesi halinde iki ihtimalin varlığının düşünülebileceğini belirtmiştir. Bu iki ihtimal, A.B.D. zaman serileri verilerinin tasarruf tesirini tespit etmede yetersiz kaldığı veya gerçekten sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine hiçbir tesirinin olmadığı veya çok az olduğudur (134).

vi. Martin S. FELDSTEIN (1979)

Feldstein, 1974 yılında yaptığı ampirik çalışmadan hemen sonra, Ticaret Bürosu tarafından A.B.D. milli gelir rakamlarının gözden geçirilerek yeniden yayınlanması üzerine, 1974 yılında kullandığı temel denklemi değiştirmeksizin yeni ampirik çalışmalar yapmıştır (135). Bu yeni hesaplamanın sonuçlarını değerlendirirken, zaman serilerinin özelliklerinden dolayı ortaya çıkan iki temel yetersizliğin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu eksiklikler;

1. Sosyal güvenlik ivazı alacak fertlerin, modelin öngördüğü davranış şeklini göstermemeleri ihtimalinin varlığı ve buna bağlı olarak değişkenlerin katsayılarının beklenen değerden farklı çıkması ve,

2. Zaman serileri verilerine göre oluşturulan denklemlerdeki değişkenlerin, zamanla değişme eğilimine girmesi ve değişkenler arasında çoklu bağlantının (multicollinearity) varlığı sebebiyle birbirlerinin katsayı değerlerine tesir etmeleridir (136).

Yeni verilerle, 1929-40, 1947-74 dönemi için elde edilen katsayı değerleri şöyledir;

(134) L. Esposito, a.g.m., s. 16.

(135) Martin S. Feldstein, "Social Security and Private Saving: Another Look", Social Security Bulletin, Vol: 42, No: 5, may, 1979 s. 37.

(136) M. Feldstein, "Another Look...", s. 37.

$$C_t = 338 + 0.604 YD_t + 0.111 YD_{t-1} + 0.194 RE_t$$

(80) (0.061) (0.040) (0.076)

$$+ 0.006 W_t + 0.024 SSWG1$$

(0.005) (0.009)

$\bar{R}^2 = 0.99$
D-WS=1.45

(parantez içindeki değerler, standart hataları göstermektedir.)

Sosyal güvenlik serveti katsayısı, 1974 yılında olduğu gibi istatistiki bakımdan önemli bir değere sahip olarak çıkmıştır (0.024). İşsizlik değişkeni 1974 yılında yapılan çalışmada modele dahil edildiği zaman, sosyal güvenlik katsayısını 0.021'den 0.010 seviyesine düşürerek önemsiz bir hale getiriyordu. Feldstein, yeni verileri kullandığı zaman, işsizlik değişkeninin modele dahil edilmesinin katsayı değerine tesirinin azaldığını görmüştür. Analiz döneminin uzatılmasının da bu değişiklikte payı olabilir. Yeni sonuçlar aşağıdadır:

$$C_t = 289 + 0.619 YD_t + 0.127 YD_{t-1} + 0.236 RE_t + 0.005 W_{t-1}$$

(133) (0.070) (0.053) (0.118) (0.006)

$$+ 0.019 SSWG1 + 1.033 RU_t$$

(0.013) (2.212)

$R^2 = 0.99$
D.W.S. = 1.43

Bu yeni sonuçlar, sosyal güvenlik servetinin katsayısının 0.024'ten 0.019'a düştüğünü, işsizlik değişkeninin ise anlamsız hale geldiğini göstermektedir (137).

Feldstein, işsizlik değişkenini modele Barro'nun tarif ettiği şekilde, kullanılabılır gelirle çarparak dahil etmenin daha isabetli olduğunu belirtmiş ve modelini yeni (137) M. Feldstein, "Another Look...", s. 38.

işsizlik değişkeni ve yeni verilerle tekrar hesaplamış, aşağıdaki değerleri elde etmiştir.

$$C_t = 327 + 0.606 YD_t + 0.116 YD_{t-1} + 0.205 RE_t + 0.006 W_{t-1}$$

(108) (0.063) (0.049) (0.105) (0.006)

$$+ 0.023 SSWG1 + 0.162 RU.YD_t$$

(0.012) (1.078)

$R^2 = 0.99$
DWS = 1.44

1929-40, 1947-74

Sosyal güvenlik servetinin aldığı 0.023'lük katsayı değeri, sistemin tasarrufları azaltan tesirinin varlığının Ticaret Bürosunun yeni verileriyle de desteklendiğini göstermektedir. Makro ekonomi seviyesinde bu azalmanın tesirleri ise şu şekilde hesaplanmıştır:

Sosyal güvenlik serveti katsayısı, 1972 yılında 1.85 trilyon dolar olan sosyal güvenlik serveti vasıtasıyla, tasarruflarda 44.4 milyar dolarlık bir azalmaya sebep olmaktadır. 1972 yılında şirketlerin tasarrufları 25.9, ferdi tasarruflar ise 49.4 olmak üzere toplam özel tasarruflar 75.3 milyar dolardır. Sosyal güvenlik serveti, bu miktar üzerinden % 59'luk bir azalmaya sebep olmaktadır. Eğer sosyal güvenlik sistemi olmasaydı toplam tasarruflar 119.7 (75.3 + 44.4) milyar dolar olacaktı. Bu toplam değer üzerinden hesaplanan tasarruf azalması ise % 37 civarında olacaktır (138).

Feldstein, Munnell, Barro ve Darby'nin çalışmalarını değişik açılardan kritik etmiştir. Bu üç çalışma hakkındaki görüşleri özetle şöyledir:

(138) M. Feldstein, "Another Look...", s. 38.

Munnell'in çalışmasının, sosyal güvenlik sisteminin tesirini tesbit etmek bakımından, en iyi değişkenin sosyal güvenlik serveti olduğu görüşünü doğruladığını, ancak hesaplamalarında toplam tasarruflar yerine emeklilik için yapılan tasarrufları almasının eksiklik olduğunu belirtmiştir (139). Barro'nun modele yenilik olarak dahil ettiği kamu harcamaları fazlasının yüksek bir değere sahip olmasının, bu değişkenin yanlış olarak modele dahil edildiğinin bir delili olduğunu, buna rağmen bulunan 0.014'lük sosyal güvenlik serveti katsayısının da tasarruflarda önemli bir miktarda azalmaya sebep olacağını ifade etmiştir (140).

Feldstein, Darby'nin sonuçlarının, "sosyal güvenlik tasarrufları önemli ölçüde azaltır" hipotezini desteklediğini" belirtmiştir. Bununla birlikte reel para dengesinin ve faiz haddinin aynı modele dahil edilmesini tasavvur edilmesi güç bir durum olarak değerlendirmiştir. Savaş sonrası dönemlerle ilgili olarak belirsiz sonuçlar elde edilmesinin istatistikî ölçme problemlerinden kaynaklanabileceğini, ölçme hatalarını asgariye indirecek yeni çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (141).

vii. Michael R. DARBY (1979)

Darby, ikinci ampirik çalışmasını, 1929-40, 1947-74 dönemlerini ele alarak, Feldstein'in bulmuş olduğu tasarruf azaltıcı tesirin, iktisadi büyüme ve yatırımlar üzerine etkilerini tesbit için yapmıştır (142).

(139) M. Feldstein, "Another Look...", s. 39.

(140) M. Feldstein, "Another Look...", s. 39.

(141) M. Feldstein, "Another Look...", s. 39, Feldstein aynı sonuca daha önceki ampirik çalışmasında da varmıştı. Bkz., M. Feldstein, "Social Security and...", s. 82.

(142) Michael R. Darby, The Effects of Social Security on Income and Capital Stock, American Enterprise Institute, Washington D.C., 1979'dan zikreden S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 999.

Bağımlı değişken olarak ferdi tasarrufları, sosyal güvenliğin tesirlerini izah etmek için de bağımsız değişken olarak, gayrisafi ve net sosyal güvenlik serveti değişkenlerini almıştır. Darby, bu çalışması sonunda iki temel sonuç elde etmiştir;

- Feldstein, hesaplamalarında net sosyal güvenlik serveti yerine gayrisafi sosyal güvenlik serveti değişkenini kullanmakla, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini % 15 daha fazla hesaplamıştır.

- Feldstein, sosyal güvenlik primlerinin tasarruflar üzerine tesirini de dikkate almakla, transferler sebebiyle meydana gelen tasarruf azalmasını da sosyal güvenlik programlarına yüklemekte, negatif tesirin yüksek çıkmasına sebep olmaktadır. Bu iki kaynaktan gelen aşırı hesaplamalar düşüldüğü zaman, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin % 38 değil, % 26 olacağı sonucuna varmıştır (143).

Kendi orjinal denklemi üzerinde yaptığı hesaplama ile sosyal güvenliğin tasarrufları % 20 civarında azalttığını belirten Darby, sosyal güvenlik sisteminin, emeklilik dönemi tüketim ihtiyacını karşılama gayesi dışında yapılan tasarruflara tesirinin, yok denilebilecek kadar az olduğunu ileri sürmüştür (144).

viii. Michael J. BOSKIN - Marc ROBINSON (1980)

Boskin ve Robinson'da, A.B.D. zaman serileri verilerini kullanarak, 1929-40, 1947-74 dönemi için, sosyal güvenliğin tesirlerini incelemişlerdir (145).

(143) M. Darby, a.g.e., s. 999.

(144) M. Darby, a.g.e., s. 1000.

(145) Michael J. Boskin and Marc Robinson, "Social Security and Private Saving: Analytical Issues, Econometric Evidence and Policy Implications", U.S. Congress Joint Economic Committee, Dec, 1980 (4), 'den zikreden S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1002.

Bağımlı değişken olarak alışılmış şekilde cari tüketim harcamalarını değil, dayanıklı tüketim mallarının satın alınması için yapılan harcamaları hariç tutan, hizmet alımlarını ise ihtiva eden bir reel tüketim değişkenini kullanmışlardır. Daha önceden kullanılan sosyal güvenlik serveti değişkenlerinin tariflerinde bazı yenilikler yapmışlar, sosyal güvenliğin tesirini ölçmek için yeni bir değişkeni, ivaz-kapsamını (benefit-coverage) da modele dahil etmişlerdir.

Net sosyal güvenlik servetini dikkate alarak yapmış oldukları hesaplamalarda, sosyal güvenliğin özel tasarruflarda % 25-30 arasında azaltan bir tesire sahip olduğu görülmüştür. Sosyal güvenlikle ilgili diğer iki değişken, gayrisafi sosyal güvenlik serveti ve ivaz kapsamı değişkenlerinin katsayıları farklı değerlere sahip olarak ve önemsiz şekilde çıkmıştır. Bu değişkenler, sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı hipotezini destekler mahiyette sonuçlar vermemiştir (146).

ix. Dean R. LEIMER - Selig D. LESNOY (1982)

Feldstein'in ampirik çalışmasına en ciddi eleştiri Leimer ve Lesnoy'dan gelmiştir. Leimer ve Lesnoy eleştirilerini iki sebebe bağlamaktadırlar (147):

1. Sosyal güvenlik servet değişkeni, bir kompüter hesaplama hatası sebebiyle, sonuçları önemli ölçüde değiştirecek şekilde fazla hesaplanmıştır.

2. Sosyal güvenlik servetinin hesaplanması ile ilgili olarak Feldstein'in benimsediği varsayımlar, ikinci derecede

(146) M. Boskin and M. Robinson, a.g.m., s. 1000.

(147) Dean R. Leimer and Selig D. Lesnoy, "Social Security and Private Saving: New Time Series Evidence", Journal of Political Economy, Vol: 90, No: 3, 1982, s. 606.

kalan ve alternatif varsayımlar yapılabilek zayıf varsayımlardır. Bu varsayımlar, fertlerin gelecekte almayı düşündükleri ivaz, ödemeyi düşündükleri primler ve çalışanlara bağımlı nüfusun (eşler, dullar, çocuklar) sayısının hesaplanması ile ilgilidir.

Leimer ve Lesnoy, önce Feldstein'in hesaplamasındaki eksik ve yanlışlıklar üzerinde durmuşlar, Feldstein'in sosyal güvenlik serveti ile ilgili varsayımlarını gözden geçirmişlerdir. Yaptıkları düzenlemelerin ışığı altında yeniden hesapladıkları sosyal güvenlik servetinin, 1937-1957 yılları arasında Feldstein'in sonuçlarına çok yakın çıktığını, ancak bu yıldan sonra Feldstein'in değişkeninin seri değerinin hızla büyüyerek 1974 yılında kendi hesapladıkları değerden % 37 daha fazla çıktığını ortaya koymuşlardır (148). Bu farklılığın kaynağını, dullar için hesaplanan sosyal güvenlik servetinin kümülatif olarak bir kompüter programlama hatası ile aşırı şekilde hesaplanması oluşturmaktadır.

Leimer ve Lesnoy yeniden düzenledikleri gayrisafi sosyal güvenlik serveti ile, Feldstein'in orjinal tüketim harcamaları fonksiyonunda hiçbir değişiklik yapmadan hesaplamalar yapmışlardır. Sonuçlar önemli ölçüde farklı çıkmıştır. Nitekim, savaş yılları hariç olmak üzere 1930-74 dönemi için, gayrisafi sosyal güvenlik servetinin katsayı değeri 0.026'dan 0.011'e düşmüştür. Bu son değeri ile önemsiz hale gelmiştir. Net servetin katsayı değeri ise, 0.037'den 0.009'a büyük bir düşme göstermiştir (149).

Savaş sonrası dönem için yapılan hesaplamalardaki farklılıklar daha büyük çıkmıştır. Feldstein'de, gayrisafi sosyal güvenlik serveti değişkeninin katsayısı 0.004 gibi

(148) D. Leimer and S. Lesnoy, "New Time Series...", s. 610.

(149) D. Leimer, and S. Lesnoy, "New Time Series...", s. 610.

anlamsız bir değere sahipken, yeni hesaplama sonucunda ters işaretle -0.060 gibi büyük bir değerle bulunmuştur. Net sosyal güvenlik servetinde meydana gelen değişme de, 0.059'dan -0.095'e şeklinde meydana gelmiştir. Aslında katsayıların eksi değerler alması ters bir sonuç değildir. Hayat devresi modeline göre, savaş sonrası dönemde, (1947-74) sosyal güvenliğin erken emekliliği teşvik ederek tasarrufları artırdığı görüşü ile uyumludur. Ancak, teorik olarak mümkün olan bu sonuçlar inanılmaz büyüklüklere sahip oldukları için doğrulukları kabul edilemez. Nitekim, makro seviyede bu katsayıların tesirlerini hesaplarsak şu sonuçlar elde edilir: Sosyal güvenlik sistemi olmasaydı, 1974 yılında reel ferdi tasarruflar 1972 yılı fiyatlarıyla, gayrisafi sosyal güvenlik servetine göre yapılan hesaplama için 114.8, ve net sosyal güvenlik serveti ile yapılan hesaplama için 89.9 milyar dolar daha düşük olacaktı. 1974 yılında reel ferdi tasarrufların 61.3 milyar dolar olduğu dikkate alınırca, sosyal güvenlik olmadığı zaman tasarrufların negatif olması, gibi bir sonuç ortaya çıkacaktı. Leimer ve Lesnoy, bu garip sonucun, savaş sonrasında meydana gelen bazı değişmelerin modelde iyi yansıtılamamış olması ve yapı ile ilgili değişikliklerin ihmal edilmesi sebebiyle ortaya çıkmış olabileceğini belirterek, Feldstein'in, "sosyal güvenlik özel ferdi tasarrufları önemli ölçüde azaltır", sonucunu destekleyen delillerin elde edilmediği kanaatinde olduklarını ifade etmişlerdir (150).

Leimer ve Lesnoy, Feldstein'in tüketim harcamaları fonksiyonunu kullanarak, sosyal güvenlik ivazlarının seviyesi ile ilgili değişik varsayımların benimsenmesi halinde, tasarruflar üzerine tesirin nasıl değiştiğini de incelemişlerdir. Feldstein, 1971 yılına kadar göstermiş olduğu seyri

(150) D. Leimer and S. Lesnoy, "New Time Series...", s. 611.

dikkate alarak, "ivaz/kullanılabilir gelir oranını" A.B.D. için 0.41 olarak bulmuş ve bunun değişmeyeceğini kabul etmişti. Fertler bu oranın değişmeyeceğini bilerek ileriye yönelik plânlarını yapıyor kabul edilmişti. Ancak zaman içinde bu oranın sabit kalmayıp devamlı bir yükselme eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Bu yükselme eğiliminin varlığı, fertlerin geleceğe yönelik tüketim-tasarruf plânlarına tesir edeceğinden, sosyal güvenliğin de tasarruflar üzerine tesiri değişecektir. Leimer ve Lesnoy, bu hususta fertlerin beklentileri ile ilgili üç değişik varsayımla yeniden hesaplamalar yapmışlardır. Bu üç varsayıma göre bu oranın gelişme seyri şu şekildedir;

- "ivaz/kullanılabilir gelir oranı" değişmez,
- Bu oranın seviyesi giderek yükselir,
- Fertler, "ivaz/kullanılabilir gelir oranı"nın değişeceğini bilirler. Fakat tam bir ileri görüşlülükle, (perfect-foresight) bu değişimleri dikkate alarak gelecek ile ilgili beklentilerini ayarlarlar.

Bu üç varsayım dikkate alınarak gayrisafi ve net sosyal güvenlik serveti ile tüketim fonksiyonunda hesaplamalar yapılmıştır. Sonuçlar sosyal güvenlik servetinin hangi varsayımla hesaplanmış olduğuna bakılmaksızın, tasarruflar üzerine olan negatif tesirinin küçük olduğunu göstermektedir. İstatistiki bakımdan katsayıların anlamlılık testleri dikkate alınmazsa, bu katsayılar, 1974 yılında 61.3 milyar olan özel ferdi tasarruflarda 0.7 milyar dolar ile 28 milyar dolar arasında değişen bir azalmaya yol açmaktadır (151).

Leimer ve Lesnoy, Feldstein'in varsayımlarından zayıf bulduklarını yeniden gözden geçirmişler, düzeltmelerle yeni

(151) D. Leimer and S. Lesnoy, "New Time Series...", s. 613, Tablo için bkz., s. 614.

hesaplamalar yapmışlardır. Feldstein'in en zayıf kaldığı noktalardan birisini, sosyal güvenlik ivazı almaya hak kazanma ihtimali olan fertlerin sayısını hesaplamada başarısız kalması teşkil etmektedir. Özellikle, gelecekte dul kalarak ivaz alacakların sayısının hesaplanmasında bu eksiklik bariz olarak görülmüştür. Bu eksiklikler telâfi edilip, hayat ümidindeki değişmeler de dikkate alınarak sosyal güvenlik servetini yeniden hesaplamışlardır. Hesaplama dönemini 1930-74 ve 1947-74 olarak ayrı ayrı dikkate almışlar, Feldstein'in kullandığı tüketim fonksiyonunda değişiklik yapmaksızın, fertlerin farklı "ivaz/kullanılabilir gelir" beklentilerini de gözönüne alarak bir dizi hesaplama yapmışlardır. Bu yeni çalışmanın sonuçları özetle şöyle çıkmıştır (152):

- Hesaplama döneminin farklılaştırılması, sosyal güvenlik servetinin net ve gayrisafi olarak alınması ve beklentilerin farklı şekillerde denkleme dahil edilmesi ile ayrı ayrı yapılan hesaplamaların hiç birinde, sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığını destekleyen sonuçlar çıkmamıştır. Hatta savaş sonrası dönem için yapılan hesaplamalar, bir nebze tasarruf artırıcı tesirin varlığını ortaya koymuştur.

- Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine hiç tesirinin olmadığı sonucu, Feldstein'in ikili tesir hipotezi ile uyumludur. Çünkü, birbirini dengeleyen tesirlerden bahsedilmektedir. Barro'nun ileri sürdüğü, "tasarruf azalmasını dengeleyici nesiller arası transferlerin arttığı" hipotezi de bu sonuç ile desteklenmektedir. Bu sonuçların, "hayat devresi modeli ferdin tasarruf davranışını iyi izah edemez", görüşüne de uygun olması bir başka ilginç noktayı oluşturmaktadır.

(152) D. Leimer and S. Lesnoy, "New Time Series...", ss. 617-619. Sonuçların düzenlendiği tablolar için bkz., ss. 620-623.

- Hesaplama döneminin kısa veya uzun tutulmasının elde edilen sonuçlara tesir etmeyeceği de ortaya çıkmıştır. Ancak modele dahil edilen değişkenlerin farklı tarif edilmesi veya değiştirilmesi sonuçlara tesir etmektedir. Tasarruflar üzerine tesiri konusunda meydana gelen belirsizlik, kısmen zaman serileri verilerinin yetersizliğinden, kısmen de fertlerin gelecekle ilgili beklentilerinin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

x. Martin S. FELDSTEIN (1982).

Feldstein, ampirik çalışmasının sonuçlarına itirazları cevaplandırmak için bu düzeltmeleri de dikkate alarak yeni hesaplamalar yapmıştır. Sonuçta, tasarruf azaltıcı tesirin varlığını ve önemli olduğunu tekrarlamıştır (153).

Proğramlama hatasının, verilerin fortran diline çevrilmesi esnasında meydana geldiğini belirten Feldstein, bu hata düzeltilip, Ticaret Bürosu tarafından yayınlanan yeni milli gelir verilerini kullandığı zaman, 1929-71 dönemi için sosyal güvenlik serveti katsayısını 0.015 olarak bulmuştur. 1971 yılının sosyal güvenlik servetinin 1.675 milyar dolar olduğu gözönüne alınırsa, sosyal güvenlik, 57 milyar dolar olan özel ferdi tasarruflarda % 44, toplam özel tasarruflarda ise % 34'e tekabül eden 25 milyar dolarlık bir tasarruf azalmasına sebep olacaktır. Bu sonuç da istatistiki bakımdan önemli bir tasarruf azaltıcı tesirin varlığını doğrulamaktadır (154).

Feldstein, 1972 yılında kanuni bir düzenleme ile ortalama ivaz seviyesinde yapılan % 20 civarındaki yükseltmenin tesirini de araştırmıştır. Bu arada bu düzenleme yapı-

(153) Martin Feldstein, "Social Security and Private Saving: Reply" *Journal of Political Economy*, Vol: 90, No: 3, 1982, s. 631.

(154) M. Feldstein, "Reply...", ss. 632-634.

larken, sonradan 5 yıllık bir gecikme ile düzeltilmesine rağmen ortaya çıkan çift indekslemenin tesirlerine de dikkatleri çekmiştir. Bu iki hususun fertlerin gelecekle ilgili beklentilerini nasıl değiştirdiğini ve bu değişikliklerin hesaplamalarda dikkate alınmak üzere modellere dahil edilmesinin büyük güçlükler arzettiğini belirtmiş, hesaplama dönemini 1974 yılına kadar genişleterek yeni değerleri bulmuştur. Sonuçta sosyal güvenlik değişkeni, 0.017 gibi anlamlı bir değere sahip olmuştur. Analiz dönemi tekrar uzatılarak 1976 yılına getirilmiş, katsayı değerinin 0.018 olduğu görülmüştür. Bu katsayı değeri, 1976 yılında 3.208 milyar dolar olan sosyal güvenlik serveti yoluyla, tasarruflarda 58 milyar dolarlık bir azalmaya sebep olmaktadır. Bu azalmanın cari özel tasarruflara oranı % 61, potansiyel özel tasarruflara oranı ise % 38'dir. Bu tesirin gayrisafi milli hasıladaki yaratacağı azalma ise % 3.4'dür. Bu sonuçları sosyal güvenlik primleri bakımından da yorumlamak mümkündür. Buna göre 1 dolarlık sosyal güvenlik primi, özel tasarruflarda 92 ¢'lik bir azalmaya yol açmaktadır.

Feldstein, demoğrafik değişkenlerin modele dahil edilmelerindeki güçlüklerden ve zaman serileri verilerinin yetersizliğinden bahsetmiş, bütün bunlara rağmen sosyal güvenliğin özel tasarrufları önemli ölçüde azalttığı görüşünü destekleyen sonuçların elde edildiğini belirtmiştir (156).

xi. Charles M. BEACH - Robin W. BOADWAY -
Jack O. GIBBONS (1984)

Beach, Boadway ve Gibbons, Feldstein'in 1974 ve 1982 yıllarında yapmış olduğu ampirik çalışmaların sonuçlarını, eş-anlı denklemler yardımıyla, sermaye birikiminin dinamik geri dönüş tesirini de ihtiva edecek şekilde yeniden gözden

(155) M. Feldstein, "Reply...", ss. 635-636.

(156) M. Feldstein, "Reply...", ss. 637-638.

geçirmişlerdir (157). Özellikle sermaye birikimine olan tesirler üzerinde durmuşlardır. Eş anlı denklemlerin ampirik analizler bakımından daha uygun bir çerçeve yarattığını ifade etmişlerdir. Kullandıkları model aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir.

$$C_t = a + bY_t + cY_{t-1} + dRE_t + eW_{t-1} + fSSW_t$$

$$Y_t - C_t + RE_t = W_t - W_{t-1} + \delta W_{t-1} \quad (1)$$

$$RE_t = g h Y_t + k RE_{t-1} \quad (2)$$

$$\log Y_t = \alpha + \beta \log W_t + \gamma \log L_t + \lambda T \quad (3)$$

$$W_t = (1 - e - \delta) W_{t-1} + (1 - b + h(1 - d)) Y_t - c Y_{t-1} + k(1 - d) RE_{t-1} - f SSW_t + g(1 - d) - a \quad (4)$$

$$= A_1 W_{t-1} + A_2 Y_t + A_3 Y_{t-1} + A_4 RE_{t-1} + A_5 SSW_t + A_0 \quad (5)$$

Bu denklemlerden ilki, Feldstein'in tüketim fonksiyonunu, ikinci denklem, tasarruf yatırım eşitliğini, üçüncü denklem alıkonulmuş kazançlar denklemini, dördüncü denklem, emek ve sermaye çıktılarını dikkate alan toplam üretim fonksiyonunu ve son denklem, servet birikimi denklemini göstermektedir (158).

İki türlü geri dönüş tesirinden bahsedilmiştir. Sosyal güvenlik, fertlerin normal servetlerinde bir azalmaya yol açabilir. Bu azalma bir dönemlik gecikme ile fertlerin tüke-

(157) Charles M. Beach, Robin W. Broadway and Jack O. Gibbons, "Social Security and Aggregate Capital Accumulation Revisited: Dynamic Simultaneous Estimates in a Wealth-Generation Model", Economic Inquiry, Vol: XXII, January, 1984, s. 68.

(158) C.M. Beach ve diğerleri, a.g.m., s. 71.

tim ve tasarruflarını da değiştirecektir. Sosyal güvenliğin servette meydana getirdiği azalma, kullanılabilir geliri ve alıkonulmuş kazançları azaltacak, bu azalma da servetteki azalmayı hızlandıracaktır. Böyle bir tesirin, basit tek denklemlili bir ampirik çalışma ile yansıtılmasının mümkün olmadığı belirtilerek yukarıdaki denklem seti oluşturulmuştur (159).

Hesaplamalarda, 1929-74 dönemi dikkate alınmış, sosyal güvenlik serveti ile ilgili seriler, Feldstein'in 1982 yılında yaptığı düzeltmelerden alınmıştır.

Önce her denklemle ilgili hesaplamalar, ayrı ayrı yapılmış, değişken katsayılarının işaretlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Feldstein'in denklemi dikkate alındığı zaman, sosyal güvenlik serveti katsayısının 1971 yılı için ferdi tasarruflarda % 43'lük bir azalmayı gösterdiğini bulmuşlardır (160).

Daha sonra bütün denklemleri ihtiva eden hesaplamalar yapılmıştır. Bu çalışmalar şu sonuçları ortaya çıkarmıştır (161).

- Sosyal güvenlik servetinin tüketim fonksiyonundaki katsayısının değeri, Feldstein'de olduğu gibi pozitif bir işarete sahip olarak çıkmış, ancak değeri Feldstein'in bulunduğu değer yarısından daha küçük bulunmuştur. Sonuç olarak istatistiki bakımdan önemsizdir. Yani sosyal güvenlik sistemi tasarruflar üzerinde önemli bir menfi tesire sahip değildir.

- Sosyal güvenlik servetinin uzun dönemde sermaye birikimine tesiri dikkate alındığı zaman, önemli bir geri dönüş tesirinin varlığı ortaya çıkmıştır.

(159) C.M. Beach ve diğerleri, a.g.m., ss. 69-70.

(160) C.M. Beach ve diğerleri, a.g.m., s. 77.

(161) Ampirik çalışmanın sonuçları için bkz., C.M. Beach ve diğerleri, a.g.m., ss. 78-79.

- Eş anlı denklemlerle yapılan hesaplamalar, özel sermaye stokuna olan tesirlerin Feldstein'in 1982 yılında bulduğundan daha küçük çaktığını göstermiştir. Nitekim, özel sermaye stoku üzerine tesirleri, % 31 ile % 5 arasında değişme göstermiştir. Benzer durum, ferdi tasarruflar için de sözkonusu olmuştur. Tasarruf azalması % 43 ile % 16 değerleri arasında çıkmıştır.

- Feldstein'in hesaplamaları ile kendi hesaplamaları arasındaki farkların muhtemel sebeblerini ise şöyle sıralamışlardır; Değişken değerlerinin hesaplanmasında farklı metodların kullanılması ve farklı simulasyon metodolojilerinin kullanılmış olması. Buna misâl olarak, özel sermaye stokuna tesirdeki farklılık gösterilmiştir. 0.31 ve 0.05 arasındaki farkın % 53'ünü simulasyon metodunun farklı olması, % 47'sini ise farklı değişken katsayıları hesaplamaları izah etmektedir.

Genel sonuç, sosyal güvenliğin tasarruf azaltıcı tesirinin Feldstein'in belirttiği gibi, çok fazla olmadığı şeklindedir.

xii. Selig D. LESNOY - Dean R. LEIMER (1985)

Lesnoy ve Leimer, 1980 yılındaki Amerikan Ekonomik Birliği toplantısında, araştırmacıların, sosyal güvenliğin tasarrufları azaltmadığı yolunda deliller sunmasına karşı, Feldstein'in 1982 yılında yaptığı hesaplara dayanak görüşlerinde ısrar etmesinin, bu konu ile ilgili çalışmalarını yeni bir sayfaya getirdiğini belirtmişlerdir (162). Bu sebeble, teorik görüşler ve ampirik çalışmaların sonuçlarını yeniden gözden geçirmişler, yeni hesaplamalar yapmışlardır.

(162) S.D. Lesnoy and D.R. Leimer, "Theory and Historical Evidence...", s. 14.

Sosyal güvenlik servetinin hesaplanması ile ilgili varsayımlar ve "ivaz/kullanılabilir" gelir oranı" hakkında fertlerin gelecek dönemlere ait beklentilerinin önemli olduğunu belirterek, bu değişken üzerinde durmuşlardır. Yeni varsayımların ışığı altında Feldstein'in 1930-1976 dönemine ait hesaplarını kontrol etmişler, sonuçta, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerinde menfi bir tesirinin varlığı kabul edilse bile, bu tesirin hiç bir zaman Feldstein'in hesapladığı büyüklükte olmayacağını belirtmişlerdir. Nitekim, en fazla tasarruf azalmasının meydana geldiği "tam-görüş" varsayımında bu tesir, % 19.9 olarak çıkmıştır. Sonuçların belli bir eğilim göstermemesi ve dağınıklık arzemesi de şüpheleri artırmaktadır. Bütün bunlara rağmen, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin olmadığını destekleyen delillerin de yokluğunu belirtmişlerdir (163).

Lesnoy ve Leimer, daha önce yaptıkları gibi, sosyal güvenlik servetinin hesaplanması ile ilgili varsayımları gözden geçirerek, 1930-76 dönemi için yeni hesaplamalar yapmışlar, sosyal güvenliğin tasarrufları azaltan bir tesirini bulamadıkları gibi, savaş sonrası dönem içinde tasarrufları artırıcı, tesirlerin varlığını bulmuşlardır. Savaş sonrası dönemde Feldstein'in varsayımlarını düzelterek yaptıkları tahminlerin birbirinden çok farklı çıkmasının, bu tesirlerin belirsizliğini vurguladığını belirtmişlerdir. Kendi metodları ile yaptıkları hesaplarda, sosyal güvenliğin tasarrufları % 205 gibi çok yüksek bir oranda artırdığı sonucunu bulmaları ise şüphelerini artırmıştır (164).

Lesnoy ve Leimer, Feldstein dışındaki araştırmacıların hiç birinde sosyal güvenliğin tasarrufları önemli ölçüde azalttığını destekleyen sonuçlar bulunmamasının, yeni

(163) S.D. Lesnoy and D.R. Leimer, "Theory and Historical Evidence...", ss. 22-23.

(164) S.D. Lesnoy and D.R. Leimer, "Theory and Historical Evidence...", ss. 24-25, ve bkz., Tablo 3, s. 25.

verilerle yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyurduğunu belirtmişlerdir. Mekan serileri verileri ile yapılacak ampirik çalışmalar bu hususta yardımcı olacaktır.

xiii. Zaman Serileri Verileri ile Yapılan Diğer alışmalar

Williamson ve Jones, tkretim fonksiyonunun iki farklı tarifinden hareketle, bütün insanların sosyal güvenlik kapsamında oldukları, fertlerin emeklilik dönemi için olduğu kadar miras bırakma arzusu ile de tasarruf yaptıkları ve ekonominin de "durağan-durum" (steady-state) dengede bulunduğu varsayımları altında sosyal güvenliğin tasarruflara tesirini incelemişlerdir (165).

Ampirik alışmaları sonucunda, sosyal güvenlik parametrelerinde meydana gelecek değişmelerin, tkretim fonksiyonuna olduğu kadar sosyal güvenlik servetine de tesir ettiğini, faiz haddi ve hayat ümidi gibi değişkenlerde meydana gelecek değişmelerin de sosyal güvenlik ve diğer değişkenler arasındaki ilişkinin şekli ve derecesini değiştireceğini, bu durumda konu ile ilgili çalışmaların farklı sonuçlar getirmesinin izah edildiğini ve yeni çalışmaların yapılmasına da ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir (166). Williamson ve Jones, zaman serileri verilerine dayanarak, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerinde hiç tesirinin olmadığı veya çok az olduğunu iddia eden görüşlerin yeteri kadar güvenilir olmadıklarını, tek başına yılı yılına finansman metodu ile kurulmuş olan bir sosyal güvenlik sisteminin tasarruflar üzerine büyük tesirleri olduğunun kendi çalışmalarının sonuçları ile ortaya konduğunu, ancak sosyal güvenliğin "emekliliği teşvik" tesirini dikkate alınca bu tesirin zayıfla-

(165) S.H. Williamson and W.L. Jones, a.g.m., s. 1038.

(166) S.H. Williamson and W.L. Jones, a.g.m., s. 1050.

dığını belirtmişlerdir. Sosyal güvenlik servetinin tek kat-sayı olarak kullanılması, sistemin tasarruflar üzerine olan tesirlerinin aşırı şekilde hesaplanmasına sebep olmaktadır. Çünkü, 1948-1982 yılları arasında, A.B.D.'de ferdi tasarrufların % 5.4 - 8.6 arasında değişen bir oranda seyretmesi, bu eğilimde de herhangi bir düşme görülmemesi, Feldstein'in sonuçlarının geçerliliğini zayıflatmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin tasarruflar üzerine tesiri vardır; ancak bu tesirin derecesi emeklilik yaşı ve hayat ümidi gibi değişkenler tarafından azaltılmaktadır (167).

Aurbach ve Kottlikoff, hayat devresi modelini de ihtiva eden bir eş-anlı denklemler seti ile, tüketim davranışı ve sosyal güvenliğin tasarruflara tesirini ampirik bir çalışma ile ortaya koymaya çalışmışlardır (168). Yılı yılına finansman metoduna göre kurulan bir sosyal güvenlik sisteminin ilk kuruluş yıllarında, kapsamdakilerin elde edebilecekleri hayat boyu servetlerinde bir artış sağlayarak, tasarruflarını azaltacağını varsaymışlardır. Tüketim fonksiyonunu denklemler setine dahil ederek zaman serilerini kullandıkları çalışmalarında, yalnız tasarrufları azaltıcı tesirlerin varlığını değil, tasarrufları artırıcı tesirlerin de olduğunu ortaya koymuşlardır. Sonuçta, sosyal güvenliğin tasarrufları artıran, azaltan veya hiç olmadığı şeklinde tesirlerini ortaya koymanın, hayat devresi modeli ile ilgili olarak yapılacak varsayımlara bağlı olduğunu belirtmişlerdir (169).

Sosyal güvenliğin, tasarruflar üzerine olan tesirleri, İngiltere için de ampirik çalışmalarla araştırılmıştır. Hemming, Threagold ve Furstenberg bu konuda çalışmışlardır.

(167) S.H. Williamson and W.L. Jones, A.g.m., ss. 1050-1051.

(168) Alan J. Aurbach and Laurence J. Kotlikoff, "An Examination of Empirical Test of Social Security and Saving", N.B.E.R. Working Paper, 730, 1981'den zikreden H.J. Aaron, a.g.e., s. 45.

(169) A.J. Aurbach and L.J. Kotlikoff, a.g.m., s. 45.

Hemming çalışmasında, Feldstein'in modelini kullanmış; ancak sosyal güvenlik servetinin hesaplanmasında İngiltere için varsayımlarda değişiklikler yapmıştır (170). Hemming'in çalışması daha kısa bir süreyi kapsamakta, yalnızca savaş sonrası dönemi ele almaktadır. Ampirik çalışma, sosyal güvenlik servetinin net değerindeki değişmelerin cari tüketimi ve dolayısı ile tasarrufları etkileyeceğini ortaya koymuştur. Ancak analiz döneminin kısa olması, sonuçların şüphe ile karşılanmasına sebep olmuştur (171). Hemming, ampirik çalışmasının sonuçlarına dayanarak, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin negatif olduğu görüşünün, İngiltere için geçerli olmadığını ileri sürmüştür (172).

Kessler ve Strauss-Kahn, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini tesbit için Fransa ile ilgili iki ampirik çalışma yapmışlardır. İki çalışma birbirine tamamen zıt tesirler ortaya koymuş, sonuçlar sosyal güvenliğin tasarruflara tesir etmediği görüşü üzerinde yoğunlaşmıştır (173). Ancak Picot, 1980 yılında, 1978 yılını ihtiva eden bir ampirik çalışma da, tasarrufları önemli ölçüde azaltan bir tesirin varlığını ortaya koymuştur. 170 milyar frank olan sosyal güvenlik primlerinin, 70-110 milyar franklık bir tasarruf azalması yarattığı, özel toplam tasarrufların aynı yıl 275 milyar frank olduğu dikkate alınırsa, bu tasarruf azalmasının % 25-40 arasında değiştiği görülmektedir. Fransa için de bulunan sonuçların, kullanılan metodoloji farklarından dolayı güvenilir olmadığı, gerçek tesirin ortaya konulması için yeni ampirik çalışmalara ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (174).

(170) Richard Hemming, "State Pensions and Personal Saving", Scottish Journal of Political Economy, Vol: 25 (2), 'den zikreden M.J. ... Browning, "Savings and Pensions: Some UK, Evidence", The Economic Journal, 92, December, 1982, s. 956.

(171) R. Hemming, a.g.m., s. 956.

(172) Richard Hemming and John A. Kay, "Great Britain", World Crisis, s. 42.

(173) J.J. Rosa, "France", World Crisis, s. 24.

(174) J.J. Rosa, a.g.e., s. 24.

c. Zaman Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik
Çalışmaların Değerlendirmesi

Zaman serileri verileri kullanılarak yapılan ampirik çalışmaların değerlendirilmesi şekil ve sonuçlar bakımından olmak üzere iki açıdan yapılabilir; Şekil olarak araştırmaların özellikleri şunlardır;

- Bir kaç çalışma hariç, bütün çalışmalar A.B.D. için yapılmıştır. Diğer ülkelerle ilgili olarak yapılan çalışmaların genel seyri etkileme özellikleri de yoktur.

- Ampirik çalışmalar süreklilik arzetmekte, ancak çalışmayı yapanların sınırlı sayıda kişi olduğu görülmektedir. Bu özellik sebebiyle, ampirik çalışma modellerinde yenilikler yapılması ihtimali azalmaktadır.

- Ampirik çalışmalar, başlangıçta sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini inceleyen, objektif bir yaklaşımla yapılan çalışmalar niteliği taşımıştır. Daha sonra bu çalışmalar, belirli bir iddianın aksini ispat etme gayretlerine dönüşmüştür. Bu konuda Feldstein, tasarruf azaltıcı tesirlerin kuvvetli olduğu, diğerleri ise (özellikle Leimer ve Lesnoy) böyle bir tesirin mevcut olmadığını veya ileri sürüldüğü kadar büyük olmadığını ispatlama gayretinde olmuşlardır.

- Ampirik çalışmalarda, genel olarak hayat devresi modelinin genişletilmiş şekli kullanılmıştır. Bunun dışında sürekli gelir hipotezini kullanan bir çalışma (Darby), ve eşanlı denklemleri kullanan iki çalışma yapılmıştır. Ampirik çalışmalar birbirleri ile yakından ilgili olarak yapıldığı veya bir iddiaya açıklık kazandırmak veyahut aksini ispat için yapıldıkları için, kullanılan zaman periyodu aynı dönem-

leri ihtiva etmektedir. Veri kaynakları da büyük ölçüde ay-
nıdır. Ancak, değişken tariflerine uygun olarak verilerde
düzenlemeler yapılmıştır.

Ampirik çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar bakımın-
dan gösterdiği özellikler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Zaman serileri verileri ile yapılan ampirik çalış-
malar da sosyal güvenliğin ferdi tasarrufları azaltan, artı-
ran tesirleri yanında hiç tesirinin olmadığı sonuçları da
ortaya çıkıştır. Tasarrufları azalttığı tesiri daha çok
tartışılan bir sonuç olmuştur. Tasarruf artırıcı tesir ise
değişken katsayılarının istatistiki bakımdan anlamsız hale
geldiği durumlarda ortaya çıkmış, bu sonucun güvenilirliği
tartışılabilir nitelikte olmuştur. Tasarruflar üzerine hiç
bir tesiri olmadığı yolundaki sonuçlarda bulunmuş, bu sonu-
cun hayat devresi modeline göre, sosyal güvenliğin tasarruf-
lara tesirini izah eden teorik "ikili tesir" hipotezini doğ-
rular bir vasıfta olduğu belirtilmiştir.

- Ölçülebilir değerler haline getirilebilmesi sebe-
biyle, en çok sosyal güvenliğin "servet ikame" ve "emekli-
liği teşvik" tesiri üzerinde durulmuş, bir çalışma da ise,
miras tesiri dikkate alınmıştır. Teorik görüşler bölümünde
yer verilen diğer tesirler, meselâ, eğitim tesiri, modeller-
de yer almamıştır.

- Araştırmacılar, zaman serileri verilerini kullana-
rak yaptıkları ampirik çalışmalarda iki temel problemle kar-
şılaşmışlardır:

1. Zaman serileri verilerinin özelliklerinden dolayı,
sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerinin tesbitinin
güç hale geldiği belirtilmektedir. Zaman serileri verileri

uygun bir baz oluşturmamıştır (175). Buna sebep, bir ölçüde de araştırma yapılırken karşılaşılan sınırlayıcı şartlar olmaktadır. Gözlem sayısının sınırlı olması, modelde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin sayısını da kısıtlamıştır. Bu sebeble seriler, iktisadi değişkenin değerinin, teorisinin öngördüğünden fiyat ve reel değer olarak çok uzaklaşmasına sebep olmuştur (176). Sınırlı sayıdaki değişken, modele dahil edilmeyen çok sayıdaki değişkenin tesirlerini de kendi katsayılarında temsil etmek durumunda kalmış ve gerçek katsayı değerlerinden uzaklaşmışlardır. Zaman serilerinin, zamana bağlı olarak değişkenler arasında çoklu bağlantı meydana getirecek değişiklikleri de ihtiva etmesi, bir başka darboğazı teşkil etmiştir. Basit doğrusal denklemlerle bu tesirleri tespit etmek ve ortaya çıkarmak güç olduğundan, sonuçlar da çoklu bağlantının tesirleri yansıtılamamıştır.

2. İkinci temel güçlük noktasını, sosyal güvenlik değişkeninin modelde yer alması teşkil etmiştir. Araştırmacılar, Feldstein tarafından tarif edilen sosyal güvenlik serveti değişkeninin bu konuda en iyi ölçü olduğu husunda hemfikir hale gelmişlerdir. Zaman zaman ilâve değişkenlerde kullanılmış, ancak bunlar ikinci plânda kalmıştır. Problemin kaynağını sosyal güvenlik servetinin ölçülmesi oluşturmaktadır. Özellikle fertlerin gelecek dönemlerle ilgili kararları alırken beklentilerinin hesaplanması, bu konudaki en güç noktayı teşkil etmiştir. Çünkü insan davranışı, özellikle hayat devresi modelinin öngördüğü uzun bir zaman süresi için değişebilir bir niteliğe sahiptir. Araştırmacılar, bu hususun sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini ele alan çalışmalar için en büyük belirsizlik kaynağı olduğu düşüncesinde birleşmektedirler (177). Bu özellik sebebiyle ampirik araştırmalarda, yeni modeller ve değişkenler ta-

(175) S.D. Lesnoy and D.R. Leimer, "Theory and Historical Evidence...", s. 28 ve S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1003.

(176) S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1003.

(177) Martin S. Feldstein, "Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation: A Correction and Updating", National Bureau of Economic Research, Working Paper, 579, 1980' den zikreden, S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1003.

rif etme şeklinde değil, mevcut değişken ile ilgili varsayımların değiştirilmesi, ve yenilerinin ilâve edilmesi veya düzeltilmesi şeklindeki düşünceler hakim olmuştur. Araştırmaların A.B.D. ile sınırlı olması da bir başka eksiklik olarak görülmüştür.

Özet olarak, zaman serileri verileri kullanılarak yapılan çok sayıda ampirik çalışma, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesiri hususunda hemfikir kalınabilecek, güvenilir sonuçlar sunamamıştır (178). Bu durumda, gerçek tesiri tespiti yönelik olarak çalışmalar yapılmaya devam edilecektir. Mevcut değişken tariflerinin düzenlenmesi yanında yeni modeller kurulması, değişken tarifleri yapılması ve teorik görüşlerde ortaya konan tesirlerin ölçülmesine izin verecek metodların geliştirilmesi, daha sağlıklı çalışmalar yapılmasına ve güvenilir sonuçlar elde edilmesine yardımcı olacaktır.

3. Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmalar

a. Mekan Serileri Verilerinin Özellikleri

Ampirik çalışmalarda kullanılan bir diğer veri tipini, mikro seviyede hane halklarına ait veriler (Micro-data on household) teşkil eder. Bu tür verilere mekan serileri verileri veya yatay-kesit verileri (cross-section) adı verilir. Bu çalışmada mekan serileri tabiri kullanılacaktır.

Mekan serileri verileri, herhangi bir iktisadi olayla ilgili olarak geçmiş yıllara ait veriler bulunmadığı veya temin edilmesinin güç olduğu zamanlarda tercih edilir (179).

(178) Bu genel sonuç için bkz., H.J. Aaron, a.g.e., s. 45; S.D. Lesnoy and D.R. Leimer, "Theory and Historical Evidence...", s. 23 ve S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1003.

(179) A. Kılıçbay, a.g.e., s. 59.

Bununla birlikte, bazı iktisadi olayların niteliği de bu tür verileri kullanmayı mecburi hale getirir. Mekan serileri verilerinin en çok kullanıldığı alan, gelir seviyesi ve tüketim harcamaları arasındaki ilişkinin araştırıldığı ampirik çalışmalardır. Zaman serileri verilerine göre bazı üstünlükleri ve eksiklikleri vardır. Konumuzla ilgili olarak sağladığı avantaj, hayat devresi modelinin öngördüğü, "sosyal güvenlik tasarrufları azaltır" iddiasının test edilmesine imkân sağlamasıdır (180). Zaman serileri verilerinde ortaya çıkan bir eksiklik mekan serileri verilerinde meydana gelmez. Bu, zamana bağlı olarak değişkenler arasında ortaya çıkan çoklu korelasyon durumudur. Herhangi bir zaman dilimi ele alındığı için zaman unsurunun tesirleri bertaraf edilmiş olmaktadır.

Mekan serileri verilerinin de yetersizlikleri vardır. Ele alınan iktisadi olayın gelecek dönemlerde göstereceği muhtemel seyir hakkında, herhangi bir tahmin yapma imkânı vermemesi bu yetersizliklerin en belirgin olanıdır (181). İktisadi olaylar arasındaki ilişkinin gelişme trendini bilmemek de olayı izahta yetersiz kalınmasına sebep olabilir.

Zaman serileri verileri toplam (aggregate) değerleri gösteren verilerdir. Bu sebeble makro iktisadi değişkenler arasındaki ilişkileri izahta kullanılır. Mekan serileri verileri ise, mikro değişkenler arasındaki olayların izahını sağlar. Mikro verilerin toplanarak makro veriler elde edilmesi metodu, her zaman için doğru değildir. Çünkü, mikro seviyede var olan ilişkilerin, makro seviyede de var olması her zaman gerekmez (182). Kaldı ki, mikro verilerden makro veri-

(180) H.J. Aaron, a.g.e., s. 45.

(181) A. Kılıçbay, a.g.e., s. 60.

(182) Alan S. Blinder, Roger H. Gordon and Donald E. Wise, "Life-Cycle Savings, and Bequests: Cross-Sectional Estimates of The Life-Cycle Model", Unpublished Paper, Princeton University, Princeton, 1981'den zikreden S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1003, dipnot bilgisi.

ler elde edilmesi halinde, ölçme ve toplama problemleri ile karşılaşılma ihtimali büyüktür.

Mekan serileri verilerinin bir özelliği de, teknik gelişmenin çok hızlı olduğu devrelerde değişkenler arasındaki ilişkiyi daha iyi izah etmesidir (183). Zaman serilerinde hızlı teknik gelişmenin yaratacağı değişkenler arasındaki bağılantı, bu verilerde elenmiş olmaktadır.

b. Ampirik Çalışmalar

İktisatçılar, eğer sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine herhangi bir tesiri varsa, bu tesirin mekan serileri verileri ile yapılan çalışmalarla da ortaya konulabileceği inancındadırlar (184). Hatta, mekan serileri verileri kullanılarak yapılan ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar, zaman serileri kullanılması halinde belirsiz kalan sonuçların izahında da yardımcı olacaktır. Mekan serilerinin veri sağlamadaki avantajları ve metodolojik olarak gösterdiği özellikler de bu tür verilerin kullanılmasının sebepleri arasındadır.

Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini mekan serileri ile izah etmek için, ampirik çalışma yapacak araştırmacının sağlıklı sonuçlar elde edebilmesi için aşağıdaki bilgilere sahip olması gerekecektir (185); Hane halklarının sahip olduğu her tür varlığın değeri, (buna hane halklarının gelecek dönemler için sosyal güvenlik kurumlarından almaya hak kazandığı her türlü ivaz geliri dahildir). Ayrıca sahip olunan hisse senedi, tahvil, bono ve benzeri pay senetlerinin gelecek dönemler için sağlayacağı gelir akımı da tam olarak bilinmelidir. Ev ve benzeri gayrimenkullerinin gerçek değerlerinin de sahip olunması gerek bilgiler

(183) A. Kılıçbay, a.g.e., s. 60.

(184) S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1003.

(185) H.J. Aaron, a.g.e., s. 46.

arasında önemi büyüktür. Fertlerin durumları ile ilgili olarak, yaş, cinsiyet, mesleki durum, kıdem, eğitim seviyesi ve sosyal statü gibi değişkenler hakkında bilgi sahibi olunması, bu değişkenlerin sosyal güvenlik servetinin hesabında dikkate alınan, fertlerin gelecek dönemlerle ilgili beklentilerine nasıl tesir ettiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bunların dışında, fertlerin borçlanma durumlarını tayin eden, sermaye piyasası şartları, borçlanma darboğazları ve borçlanma faizleri hakkında da bilgiler gerekecektir.

Yapılan hiç bir araştırmanın bu standartları tamamen sağlaması mümkün olmayacağından (zaman, maddi kaynak yetersizliği, eleman yokluğu gibi sebeplerle), modellerin kurulması esnasında değişkenlerin gerçek değerleri ile yer alması sözkonusu olmayacaktır. Bunun dışında hane halkının gizlilik unsuru sebebiyle kendine ait bilgileri çok zaman eksik olarak verme eğiliminde olması da bir başka eksiklik olmaktadır.

Mekan serileri verilerinin bütün nüfusu ihtiva etmemesi, inceleme için belirli sayıdaki bir örnek kütlenin esas alınması da bir başka eksiklik kaynağı olmaktadır. Örnek kütlenin seçimindeki problemler sebebiyle ana kütlenin özelliklerini yansıtmada derecesinin düşük veya yüksek olması da sonuçların güvenilirliğine tesir eder. Bütün bu eksiklikler, davranışları yetersiz şekilde temsil eden değişkenlerin dahil edildiği basit denklemlerle çalışma yapılması zaruretini ortaya çıkarır.

Eksikliklerine rağmen, mekan serileri verileri ile yapılacak ampirik çalışmalar, konuya yeni izahlar getirecek zaman serilerinin eksik bıraktığı alanların da doldurulması mümkün olacaktır. Zaman serileri ile yapılan çalışmalarda olduğu gibi, bu gruptaki ampirik çalışmaları da, tartışma-

ların seyrini ortaya koyması bakımından kronolojik sıra ile vereceğiz. Yapılan çalışmaların seyri de, kronolojik sıra ile aktarılmasını zaruri hale getiren bir özellikte gelişmiştir.

1. Philippe CAGAN - George KATONA (1965)

Cagan ve Katona, konu ile ilgili ilk ampirik çalışmayı yapmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptirler. Çalışmanın herhangi bir kantitatif modele oturtmadan, anket çalışması ile elde edilen sonuçlarla yapılması da bir başka ilginç noktayı teşkil etmektedir.

Cagan, 1965 yılında Tüketici Birliğine üye 15.000 kişi üzerinde, 1958-59 yıllarının tasarruf eğilimlerini tesbit etmeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Cagan bu çalışmasının sonucunda, sosyal güvenlik müesseselerinin fertlerin tasarruf eğilimlerini güçlendirdiğini, çünkü fertlere görgü tesiri ile emeklilik döneminin ihtiyaçlarının önemini hatırlattığını ileri sürmüştür (186). Munnell, Cagan'ın çalışmasını, eğitim, yaş, mesleki durum ve benzeri ferdi karakterleri dikkate alarak kontrol etmiştir. Sonuç olarak, emeklilik için yapılan tasarruflarda bir artmanın meydana geldiğini, ancak bu artışın diğer varlıkların miktarında bir azalma ile birlikte gerçekleştiği sonucuna varmıştır. Munnell, bu sonuca varırken, herhangi bir yılın tasarruflarını tek başına bağımsız olarak ele almamış, fertlerin sahip olduğu varlıklarda yıldan yıla meydana gelen değişimleri, yani net serveti esas almıştır. Sonuçta, Cagan'ın ileri sürdüğü tasarruf artırıcı tesirin olmadığını bulmuştur (187).

(186) A.H. Munnell, "The Impact...", s. 554.

(187) Charles Upton, "Alicia H. Munnell: The Effect of Social Security on Personal Saving", Cambridge Mass Ballinger, 1974 (Book Reviews), Journal of Political Economy, Vol: 83, No: 5, October, 1975, s. 1091.

Katona'da aynı yıl, bizzat görüştüğü 2000 kişi üzerinde 1962-63 yıllarına ait ferdi tasarruf eğilimini araştırmıştır. Sonuçta, Cagan gibi, emeklilik programlarının kapsamında olmanın fertlere tasarrufun önemini hatırlattığını, tasarruf artırıcı tesirinin olduğunu ileri sürmüştür. Buna, "görgü tesirine" ilâve olarak bir izah daha getirdi. O da emeklilik programlarının, fertlerin hedefler sıralamasında emeklilik için tasarruf yapmalarını ön plâna almalarını temin ettiği şeklinde idi (188).

Bu iki araştırma, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini incelemek isteyen birçok araştırmacı için başlangıç hipotezini teşkil etti. Böyle bir tesirin varlığını veya olmadığını ispat etme gayreti ile ampirik çalışmalar yaptılar.

ii. Alicia H. MUNNELL (1976)

Munnell, Ando-Modigliani tarafından geliştirilen hayat devresi tüketim-tasarruf modelini kullanarak, 1966 yılında 45-59 yaş grubunda bulunan 5000 ferdin (erkek), tasarruf davranışlarına emeklilik programlarının tesirlerini araştırmıştır (189). A.B.D. için yapılan bu araştırmada, tüketim, ferdin (hane halkının) ömür boyu elde edeceği gelirlerin bir fonksiyonu olarak tarif edilmiş ve aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir;

$$C_t = \frac{1}{LE} [Y_t + (D-T) \cdot Y^e + A_{t-1}]$$

Bu denklemde, D, ölüm yaşını, T, t yılında ferdin yaşını, LE, ferdin hayat ümidini, Y_t , t dönemindeki gerçek

(188) G. Katona, a.g.e., s. 554.

(189) Alicia H. Munnell, "Private Pensions and Saving: New Evidence" Journal of Political Economy, Vol: 84, No: 5, 1976, s. 1013.

geliri, Y^e , gelecek yıllarda ferdin almayı ümit ettiği geliri ve A_{t-1} , t dönemi başında ferdin elinde tuttuğu servet miktarını göstermektedir. Munnell, tüketim fonksiyonunun bu şekliinden hareket ederek, ampirik çalışmada esas aldığı tasarruf denklemini aşağıdaki şekilde formüle etmiştir (190).

$$S_t = \frac{(D-R-1)}{LE} Y_t - \frac{(D-R)}{LE} PEN - \frac{A_{t-1}}{LE}$$

S_t , t döneminde ferdin tasarruflarını, PEN, fertlerin gelecek dönemlerde almaya hak kazanmayı ümit ettikleri emeklilik ivazlarını göstermektedir. Ampirik çalışmanın gayesine uygun olarak, sosyo-ekonomik yapıdaki değişimleri standardize etmek üzere modele ilgili değişkenler dahil etmiştir.

Munnell, araştırmada kullandığı verileri Nüfus Sayımları Bürosundan, İşçi Bölümü'nün yardımları ile temin etmiş, araştırmanın başlangıçta belirlenen vasıflarına uygun gerekli bilgilerin, ancak % 50-60'ının temin edilebilmesi sebebiyle, sonuçların bütün nüfusa teşmil edilemeyeceğini belirtmiştir (191).

Munnell, modele dahil edilmeyen, ırk, bağımsız çalışma arzusu, eğitim seviyesi ve miras bırakmak gayesi ile tasarruf yapma unsurları için gölge değişkenler kullanmış, tasarruf davranışını 1966-69 ve 1969-71 dönemleri için ayrı ayrı incelemiştir. Servet dikkate alınarak, iki farklı hesaplama yapılmıştır. Net aile serveti kullanıldığı zaman, güvenilir veriler olması sebebiyle sağlıklı sonuçlar elde edildiği, ancak mesken değerinin değişmesi, hisse senetlerinin

(190) Bu fonksiyonel ilişkinin elde edilmesi ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz., A.H. Munnell, "Private Pensions...", ss. 1015-1016.

(191) A.H. Munnell, "Private Pensions...", ss. 1016-1017.

değerlerinin artması ve azalması gibi hususları yansıtmadığı için yetersiz kalındığını belirtmiştir (192). İkinci hesaplamada, net aile servetinin başlangıç kompozisyonunu ve sonradan bu kompozisyonda meydana gelen değişiklikleri ele almıştır. Bu yaklaşımda, yükselen fiyatların farkı yansıtması sebebiyle sermaye kazançları elimine edilebilmiştir (193).

Munnell, çalışma kapsamındaki fertleri daha alt yaş gruplarına tasnif ederek sonuçları sunmuştur. Munnell'in sonuçları şu şekildedir;

- Yaş ve gelir gruplarına göre yapılan tasnif sonucunda, emeklilik programlarının kapsamında olmayanların, düşük gelir grupları hariç olmak üzere, emeklilik ivazı almaya ümit edenlere göre daha fazla servete sahip oldukları görülmüştür (194).

- Munnell, kapsamında bulunan programın niteliğinin de tasarruf eğilimine tesirlerini incelemiştir. Buna göre sosyal güvenlik programları kapsamında olanlar, özel emeklilik müesseselerinin kapsamında olanlara göre tasarruflarını daha fazla azaltmaktadırlar. Nitekim dolar olarak ifade edilirse, 1966-69 dönemi için, özel emeklilik müesseseleri 671 dolar, sosyal güvenlik müesseseleri ise 1420 dolarlık bir tasarruf azalmasına sebep olmuştur. 1969-71 dönemi içinse sözkonusu tasarruf azalması, özel emeklilik müesseseleri için 2431 dolar, sosyal güvenlik müesseseleri için ise 4815 dolar olarak bulunmuştur (195). Munnell, başka bir yaklaşımla da bu tesiri ölçmüş, sonuçta özel emeklilik müesseselerinin 730 dolar, sosyal güvenlik müesseselerinin ise 1872 dolarlık tasarruf azalmasına yol açtığını bulmuştur (196).

(192) A.H. Munnell, "Private Pensions...", ss. 1017-1018.

(193) A.H. Munnell, "Private Pensions...", s. 1018.

(194) A.H. Munnell, "Private Pensions...", s. 102, Tablo 2.

(195) A.H. Munnell, "Private Pensions...", ss. 1022-1023, Tablo 3.

(196) A.H. Munnell, "Private Pensions...", ss. 1025-1028, Tablo 4, için bkz., ss. 1026-1028.

- Son olarak, yaş, emeklilik programlarının niteliği ve hayat ümidi gibi unsurları ihmal ederek, basit doğrusal bir tasarruf fonksiyonunda, tasarruf tesirini 1966-69 ve 1969-71 dönemleri için incelemiştir. Sonuçların, daha öncekilerle uyumlu olarak tasarrufları azalttığı hipotezini desteklediğini ortaya koymuştur (197).

Bütün ampirik çalışma sonuçlarını dikkate alarak Munnell, ele aldığı örnek kütle için, "sosyal güvenlik kapsamında olmanın fertlerin tasarruflarını azalttığını" ileri süren görüşünü destekler sonuçlar elde ettiğini, sosyal güvenlik programlarının kapsamının genişlemesi ve fertlerin emeklilik ivazı alma hususundaki beklentilerinin değişmesinin bu tesirin derecesini etkileyeceğini belirtmiştir (198).

iii. Laurence J. KOTLIKOFF (1979)

Kotlikoff, hayat devresi modeline göre, % 10 nisbetindeki bir vergi ile finanse edilen yılı yılına finansman metoduna göre kurulmuş bir sosyal güvenlik programının, genel denge durumunda, "durağan-durum sermaye stokunu" % 20, kısmi denge durumunda ise % 40 nisbetinde azaltacağını, ancak bu iddiaların doğrulanması için, sosyal güvenliğin tasarruflara ve dolayısı ile sermaye stokuna tesirinin hane halkı seviyesindeki verilerle araştırılması gerektiğini belirtmiştir (199).

Kotlikoff, iki doğrusal regresyon denklemi tarif etmiştir; Emeklilik öncesi dönemde hane halkının net servet birikimi ve ümit edilen emeklilik yaşı. Servet birikimi denkleminin formülü aşağıdadır;

(197) A.H. Munnell, "Private Pensions...", s. 1030, Tablo 5. için bkz., s. 1029.

(198) A.H. Munnell, "Private Pensions...", ss. 1030-1031.

(199) Laurence J. Kotlikoff, "Testing The Theory of Social Security and Life-Cycle Accumulation", The American Economic Review, Vol: 69, No: 3, 1979, s. 396.

$$\text{Net Worth} = B_1 + B_2 \text{ ASST} + B_3 \text{ LWI}_x + B_4 \text{ RETAGE} + B_5 \text{ LTLABI} \\ + \gamma'Z + E$$

Burada, net worth, hane halkının borçları dışındaki mal varlığının değerini, ASST, işçi ve işverenin ödediği primlerin piyasa faiz haddinden değerlendirilmiş bugünkü değerini, LWI_x , sosyal güvenlik sistemlerinin hane halklarına ödediği ivazların, hane halklarının ödediği primlerin değerini aşan kısmını, RETAGE, emeklilik yaşını, LTLABI, hane halkının ömür boyu gayrisafi emek gelirini, $\gamma'Z$, ilâve edilen eksojen değişkenlerin toplam vektörünü ve E, hata terimini göstermektedir.

Ümit edilen emeklilik yaşı denklemi ise şöyledir;

$$\text{RETAGE} = \alpha_1 + \alpha_2 \text{ SBENL} + \alpha_3 \text{ LWI}_x + \alpha_4 \text{ LTLABI} + \delta'H + u$$

SBENL, sosyal güvenlik prim değişkenini, $\delta'H$, ilâve edilen eksojen değişkenlerin toplam vektörünü ve u, hata terimini göstermektedir (200).

Kotlikoff, Nüfus Bürosunun 1966 yılında 45-59 yaş arasındaki hane halkları ile ilgili araştırma verilerinin mali durum, emeklilik plânları, sosyal güvenlik kapsamında olma gibi verileri de ihtiva ettiğini, bu sebeble bu verilerden analizinde faydalandığını belirtmiştir. Kotlikoff, hane halklarının ortalama gelirlerini ve yaşlarını dikkate alarak elde ettiği sonuçları tasnif ederek sunmuştur. Bu sonuçlar özetle şöyledir (201).

(200) L.J. Kotlikoff, "Testing The Theory...", ss. 389-402.

(201) L.J. Kotlikoff, "Testing The Theory...", s. 408.

- Kotlikoff, hayat devresi teorisinin, sosyal güvenlik değişkenlerinin büyüklüğü ve işareti hususunda, gerek biriktirilmiş tasarruf, gerekse yıllık tasarruf denklemlerinde kesin bilgiler sağladığını, tasarrufların emeklilik plânlarından, emeklilik plânlarının da sosyal güvenlik ivazlarının varlığından etkilendiğini, ortaya koyduğunu belirtmiştir.

- Hane halkı üzerinde yapılan ekonometrik çalışmalar ise birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymuştur. 45-59 yaş grubundakiler için, sosyal güvenlik, tasarruf birikimini büyük ölçüde değiştiren bir role sahiptir. Ancak, hane halklarının sosyal güvenlik primlerini, diğer vergiler gibi mi, yoksa özel bir tasarruf şekli gibi mi gördükleri hususu açık değildir. Sosyal güvenlik primlerinin özel tasarrufları ikame oranı 0.66 olarak bulunmuştur. Yani sosyal güvenlik primleri, özel tasarrufları bir dolara karşılık 0.66 dolar azaltmaktadır.

- Sosyal güvenlik primlerinin genç işçiler için, özel tasarruflarını azaltan önemli bir faktör olduğu, ancak makro seviyede böyle bir tesirin toplam tasarruflar üzerinde varlığını doğrulayan yeterli delil olmadığı belirtilmektedir. Bunu, zayıf delillerle de olsa yaşlı neslin, gençlerin tasarruflarındaki azalmaları dengeleyecek şekilde tasarruflarını artırdıklarına bağlamaktadır. Kotlikof'a göre fertlerin, sosyal güvenlik servetini ve emeklilik yaşlarını tam olarak bildikleri varsayımı ile ilgili şüpheler, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini inceleyen araştırmaların güvenilirliğini zayıflatmaktadır.

- Kotlikof, son olarak sosyal güvenlik sisteminin sağladığı zımnî getiri oranının tesirini araştırmış, net tesirin, bir dolarlık sosyal güvenlik servetinin diğer ser-

vet türlerinin miktarında 0.13 dolarlık azalmaya yol açtığı şeklinde çıktığını belirtmiştir. Bu sonucun hayat devresi modelinin varsayımlarına ters düştüğünü belirten Kotlikoff, konu ile ilgili yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

iv. Martin S. FELDSTEIN - Anthony PELLECHIO (1979)

Mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar içinde sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı yolundaki en büyük tesiri ortaya koyan Feldstein ve Pellechio olmuştur (202).

Yıllık tasarruf akımı yerine, biriktirilmiş servet stokunu esas almışlar, emek geliri ve ferdi servet birikimi üzerinde önemle durmuşlardır. Hayat devresi modelinin varsayımlarının ışığı altında, emek geliri ile servet birikimi arasındaki ilişkiyi, "her ferdin, sosyal güvenlik serveti de dahil olmak üzere arzu ettiği servet miktarı, son yıl emek gelirinin belirli bir nispetidir" şeklinde izah etmişlerdir (203).

Emekli olma yaşı, nesiller arası transfer, miras bırakma arzusu gibi hayat devresi modelini genişleten hususları belirli varsayımlarla denkleme dahil etmişlerdir. Kullandıkları modelin son şekli şöyledir;

$$A_i = \alpha_0 + \alpha_1 YL_i - \mu SSW_i + \alpha_3 YL_i^2 + U_i$$

A_i , emekli olma yaşına gelmiş bir ferdin sahip olduğu normal serveti, YL_i , vergi dışı net emek gelirini, SSW_i ,

(202) Martin S. Feldstein and Anthony Pellechio, "Social Security and Household Wealth Accumulation: New Microeconomic Evidence", *Review of Economics and Statistics*, Vol: 61, No: 3, 1979.

(203) M. Feldstein and Pellechio, a.g.m., s. 363.

sosyal güvenlik servetini, μ , sosyal güvenliğin net tesirini gösteren katsayı değerini ve u_1 , hata terimini göstermektedir. Bu denklemle getirilen yenilik, iki gelir değişkeninin kullanılması ve birinin üslü değere sahip olmasıdır. Feldstein ve Pellechio, net gelirlerin ve nesiller arası transferlerin, ferdin hayatı boyunca gösterdiği gelişme seyirini göstermek için bu değişikliği dahil ettiklerini, net gelirin büyüme haddinin üslü değerlerle ifade edilebileceğini belirtmişlerdir.

Ampirik çalışmada örnek kütle, 55-64 yaş grubuna dahil fertlerle sınırlandırılmış, verilerin elde edilmesinde tüketicilere yönelik olarak 1963 yılında yapılan bir araştırmadan faydalanılmıştır. Örnek kütledeki herkes sosyal güvenlik programlarının kapsamı içindedir. Hesaplamalarda meydana gelecek sapmaları asgariye indirmek için, en yüksek ve en düşük gelir grubunda bulunanlar araştırma dışında tutulmuştur. A_1 , değişkeninin de mevcut verilerle, hane halkının sahip olduğu servetini en iyi şekilde temsil etmesi için tarifile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Feldstein ve Pellechio'nun ampirik çalışmalarının sonuçları şu şekilde çıkmıştır:

- Ampirik çalışma, sosyal güvenliğin hane halkının diğer şekillerdeki servet birikimlerini önemli ölçüde azalttığını, bu azalmanın geleneksel hayat devresi modelinin öngördüğü gibi bir dolara-bir dolar değerine çok yakın olduğunu ortaya koymuştur (204).

- Feldstein ve Pellechio'ya göre, sonuçlar hayat devresi modelinin davranışlara getirdiği izahları ve hayat devresi (204) M. Feldstein and A. Pellechio, a.g.m., ss. 366-367.

resi modelinin sosyal güvenlik servetinin tasarruflara tesiri hakkındaki görüşlerini destekler mahiyettedir. Ayrıca, sosyal güvenliğin tasarrufları önemli ölçüde azalttığını ortaya koyan önceki çalışmaların sonuçlarını da güçlendirdiğini belirtmişler, mikro verilerde gerekli düzenlemeler yapılarak daha kesin sonuçlar elde edilebileceğini vurgulamışlardır (205).

v. Martin DAVID - Paul MENCHIK (1980)

David ve Menchik, 1890-1900 yılları arasında A.B.D. nin Wisconsin eyaletinde doğan erkekleri örnek kütle olarak alan bir ampirik çalışma yapmışlardır. Verileri, vergi kayıtlarından elde ettikleri ömür boyu gelir, ömür boyu sosyal güvenlik müesseselerine ödedikleri primler ve verasetle ilgili tutanaklardan aldıkları miras bilgilerinden derlemişler, bu verilerle Barro ve Feldstein'in hipotezlerini test etmişlerdir (206).

Modelde bağımlı değişken olarak fertlerin öldükleri zaman sahip olduğu net servet miktarını almışlardır. Sosyal güvenliğin tesirlerini ortaya koymak için bağımsız değişken olarak gayrisafi sosyal güvenlik servetini ve ümit edilen ivazların iskonto edilmiş bugünkü değerinden, primlerin iskonto edilmiş bugünkü değerini çıkararak buldukları farkı temsil eden değişkeni kullanmışlardır.

Ampirik çalışmada, fertlerin sahip oldukları servet miktarının yaşları ile bağlantısını, sosyal güvenliğin olduğu ve olmadığı iki durum için de incelemişlerdir. Gayrisafi sosyal güvenlik ivazlarının varlığının, fertlerin yaş-

(205) M. Feldstein and A. Pellechio, a.g.m., s. 367.

(206) Martin David and Paul Menchik, "The Effects of Social Security on Bequests", Discussion Paper No: 637-80, Institute for Research on Poverty, Madison, Wis, 1980'den zikreden S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1004.

ları ile bağlantılı servetlerinde önemli bir değişiklik meydana getirmediğini, buradan hareketle Feldstein'in hipotezinin reddedildiğini belirtmişlerdir. David ve Menchik, sosyal güvenlik sisteminin fertlere sağladığı zımnî getiri oranının servetlerinde meydana getirdiği artışın bırakmayı arzu ettikleri miras miktarına tesir etmediğini, bu sonuçla Barro'nun hipotezinin de reddedildiğini ileri sürmüşlerdir (207).

vi. Ann - Charlotte STAHLBERG (1980)

Stahlberg, İsveç Tamamlayıcı Emeklilik Programının (Supplementary Pension System-ATP), mecburi bir tasarruf müessesesi olarak ferdi ve toplam tasarruflara tesirlerini, hayat devresi modelinin varsayımlarına bağlı olarak kurduğu eş-anlı denklemler yardımıyla, ampirik çalışma ile incelemeye çalışmıştır (208).

ATP'nin müessesesevi özelliklerinden bahseden Stahlberg, programın 1960 yılından itibaren çalışanların gelirleri ile ilgili olarak ayrıntılı, düzenli ve güvenilir verilere sahip olduğunu, bu verilerden faydalanarak erkekleri dikkate alan bir çalışma yaptığını belirtmiştir. Bunun için önce, ortalama hayat boyu gelir kalıbını (pattern), hesaplamıştır (209). ATP'nin, mecburi tasarruflarının hane halkı tasarruflarına tesirini tespit için kullandığı modelde dört varsayım yapmıştır; Bunlar, bütün primlerin mecburi tasarruflar olduğu, yaşlandıkça sermaye gelirlerinin arttığı, sistemin fon esasına göre çalıştığı ve reel faiz haddinin tasarruf şekline bağlı olmaksızın aynı olduğu ve son olarak da, faiz hariç olmak üzere ferdi tasarruf şekillerinden herhangi birini

(207) M. David and P. Menchik, a.g.m., s. 1001 ve 1004.

(208) Ann-Charlotte Stahlberg, "Effects of Swedish Supplementary Pension System on Personal and Aggregate Household Saving", The Scandaniyian Journal of Economics, Vol: 82, No: 1, 1980, s. 25.

(209) A.C. Stahlberg, a.g.m., s. 27.

seçmesinin hayat boyu gelirini değiştirmeyeceği varsayımlarıdır (210). Tüketim ve tasarruf arasındaki temel ilişkiyi,

$$C_{(v,m)} = \alpha(m) \cdot F_{(v,m)}$$

olarak tarif etmiştir.

$C_{(v,m)}$, v , neslinde bulunan m , yaşındaki bir ferdin arzu ettiği reel tüketimi, $F_{(v,m)}$, ise, m , yaşındaki ferdin faiz haddi hariç olmak üzere, ümit edilen kullanılabilir gelirini ve reel net varlığını göstermektedir. Ferdi tüketim, ferdi tasarruf, toplam ferdi servet, net ferdi varlıklar, toplam tasarruf, toplam mecburi tasarruf, toplam kullanılabilir gelir ve nüfusun büyüme hızını temsil eden denklemler setinden eşanlı modelini teşkil etmiştir (211).

Aşırı basitleştirmeler ve duyarlılık testlerine rağmen, modelde hâlâ istikrarsızlık yaratan faktörler olduğunu belirten Stahlberg, α , değerinin belirsiz olduğunu ve nesiller arasında değer farklılıkları gösterdiğini ifade etmiştir. Hane halklarının özel tasarruflarının gelecek dönemlerde almayı ümit ettikleri emeklilik ivazlarına bağlılık derecesinin büyük olduğunu belirten Stahlberg, eğer hane halkının geliri yükselmezse, ATP'nin tüketimi azalttığı ve ATP'nin özel tasarruflarda % 40-50 arasında değişen azalmalara sebep olduğu sonuçlarını bulmuştur. Ancak yaşlandıkça tüketimin arttığı ve genç nüfusun oran olarak daha fazla olduğu dikkate alınır, toplam özel tasarruf oranı artı kollektif tasarruflardan oluşan toplam hane halkı tasarruflarının artacağını vurgulamıştır. Sistem, tam fon esasına göre çalışırsa, mecburi tasarrufların modelde kullanılan tasarruf oranını % 50-100 arasında arttıracak, sonuçların da buna bağlı olarak farklılıklar göstereceği belirtilmiştir (212).

(210) A.C. Stahlberg, a.g.m., ss. 28-29.

(211) A.C. Stahlberg, a.g.m., ss. 29-32, Ek bilgi için ise bkz., ss. 40-43.

(212) A.C. Stahlberg, a.g.m., ss. 39-40.

vii. Alan BLINDER - Roger GORDON - Donald Wise (1981)

Blinder, Gordon ve Wise, model ve değişken tarifleri- ne yenilikler getirerek ampirik çalışmalarını yapmışlar, veri olarak, 1971 yılında 60-65 yaş grubunda bulunan beyaz işçilere ait emeklilikle ilgili araştırmaların sonuçlarını almışlardır (213). Bağımlı değişken olarak, fertlerin sahip olduğu emeklilik iyazları dışındaki servet, sosyal güvenli- ğin tesirlerini ölçmek üzere de gayrisafi sosyal güvenlik serveti kullanılmıştır. Kullanılan model, hayat süresini, çocuk sayısını ve çocuk sayısı ile normal servet miktarına bağlı olan miras bırakmadan alınan zevki kesinlikle belirli olarak almaktadır. Fer- din toplam servetinin, sosyal güvenlik serveti, ömür boyu gelir ve diğer bir kaç değişkenin fonksiyonu olduğu, ancak sosyal güvenlik servetinin istatistiki değerinin çok büyük olmadığı belirtilmiştir (214).

Ampirik çalışmanın sonucunda, sosyal güvenlik serve- tinde bir dolarlık ilâve artışın, normal servet miktarında 0.54 dolarlık bir azalmaya yol açtığı bulunmuştur. Bulunan bu sonucun, özel emeklilik müesseseleri kapsamında bulunan fertlerin normal servetlerinin % 33 daha fazla olduğunu or- taya koyan sonuçlara ters düştüğü de belirtilmiştir (215). Blinder, Gordon ve Wise, ampirik çalışmalarının bu şekilde bir sonuç vermesinin, sosyal güvenlik servetinin normal ser- vet üzerindeki tesirlerini ele alan hipotezlerin reddedilme- sini gerektirmediğini belirtmişlerdir (216).

viii. Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Diğer
Ampirik Çalışmalar

Diamond ve Hausman, 4.000 dolardan fazla değerde mal varlığına sahip olan 45-59 yaş grubundaki erkekler üzerinde

(213) A. Blinder ve diğerleri, a.g.m., s. 1004.

(214) A. Blinder ve diğerleri, a.g.m., s. 1004.

(215) A. Blinder ve diğerleri, a.g.m., s. 1004.

(216) A. Blinder ve diğerleri, a.g.m.'den zikreden H.J. Aaron, a.g.e., s. 49.

1976-77 yıllarını ihtiva eden bir araştırma yapmışlardır (217). Çalışmada bağımlı değişken olarak, 65 yaşında ailenin sahip olduğu servete eşit olarak kabul ettikleri özel serveti almışlardır. Bu değişkeni tasarruf eğilimi, sürekli gelir, emeklilik kurumları kapsamında olma, sosyal güvenlik serveti ve bazı demoğrafik faktörlerin bir fonksiyonu olarak tarif etmişlerdir.

Çalışmada, fertlerin 65 yaşına kadar olan servet birikimini, 65 yaşında ümit edilen serveti ve 65 yaşından sonra servetin çözülmesini araştırmışlardır. Hesaplamalar sonucunda, sosyal güvenlik servetindeki bir dolarlık artışın, diğer varlıklarda 0.50 dolarlık bir azalmaya sebep olduğu bulunmuştur. Kotlikoff'un verilerini kullanarak bir başka hesaplama daha yapmışlar, sonucu bir başka şekilde, "fertlerin sosyal güvenlik iyazları ve özel emeklilik müesseselerinden alacakları aylıklardaki bir dolarlık artış, 65 yaşında plânlamış oldukları servetin miktarını, 5.84 ve 6.93 dolar azaltır" olarak bulmuşlardır (218).

Kurz, hane halkının tasarruf davranışının hayat devresi modeline göre tezahür etmediğini, emeklilik döneminde fertlerin ellerinde tuttıkları servetin miktarının azalmadığını ileri sürmüş, yaptığı ampirik çalışmada da, sosyal güvenliğin tasarruflar veya özel servet birikimine tesirinin çok zayıf olduğunu bulmuştur. Sosyal güvenliğin tasarruflar ve servet birikimine olan tesirinin yönünü ise, ele alınan grubun özelliklerinin, istatistik hesaplama metodlarının ve denklemin kuruluşunun tayin ettiğini vurgulamıştır (219).

(217) Peter Diamond and Jerry Hausman, "Individual Savings Behavior", Unpublished Paper, Cambridge, Mass, M.I.T. 1980'den zikreden S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., ss. 1004-1005.

(218) P. Diamond and J. Hausman, a.g.m.'den zikreden H.J. Aaron, a.g.e., s. 49, dipnot 26.

(219) Mordecai Kurz, "The Effects of Social Security and Private Pensions on Family Savings", S.R.I. International, 1981'den zikreden H.J. Aaron, a.g.e., ss. 48-49.

Dicks - Mireauk ve King, 12734 hane halkından oluşan bir örnek kütleden, belirledikleri varsayımlara uyan 8279 hane halkı üzerinde, 1976-1977 yılına ait mikro verilerle Kanada'da bir ampirik çalışma yapmışlar, sosyal güvenlik ve özel emeklilik müesseselerinin sağladığı servetin hane halklarının tasarruflara tesirini incelemişlerdir. Daha önceki çalışmalarda olduğu gibi doğrusal olarak tarif edilmiş denklemleri değil, logaritmik olarak tarif ettikleri denklemleri kullanmışlardır (220).

Ampirik çalışmada, reel iskonto oranı ve ümit edilen enflasyonla ilgili beş ayrı durum için hesaplamalar yapmışlardır. Sonuçta, sosyal güvenlik servetinin bir dolarının, hane halklarının sahip olduğu diğer varlıkların miktarında 0.196 dolar ile 0.209 dolar arasında değişen bir azalmaya sebep olduğunu bulmuşlardır. Bu azalmanın önemsiz olduğu belirtilmiştir. Özel emeklilik müesseseleri servetinin ise, 0.245 dolar ile, 0.344 dolar arasında değişen bir azalmaya yol açtığı, sosyal güvenlik sisteminin tesirlerinden daha fazla olduğu belirtilmiştir. Ancak bir hesaplamada bu değerin -0.095 gibi beklenmeyen bir işarete sahip olarak çıkması, diğer varlıkların miktarında önemli bir artışa yol açtığı sonucunu ortaya çıkarmış, hayat devresi hipotezlerine göre böyle bir sonucun elde edilmesinin mümkün olamayacağı belirtilmiştir (221).

Dicks-Mireaux ve King, sosyal güvenlik servetinin hane halklarının elinde tuttuğu diğer varlıkların miktarını azalttığının ortaya çıktığını, ancak bu tesirin ihmal edilebilecek kadar küçük olduğu sonucuna varmışlardır (222).

(220) Louis Dicks-Mireaux and Mervyn King, "Pension Wealth and Household Savings: Test of Robustness", Journal of Public Economics, Vol: 23 1984, ss. 124-125.

(221) L.D. Mireaux and M. King, a.g.m., s. 136.

(222) L.D. Mireaux and M. King, a.g.m., s. 137.

c. Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik
Çalışmaların Değerlendirmesi

Mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar da şekil ve muhteva bakımından değerlendirmek mümkündür. Şekil özellikleri büyük ölçüde zaman serileri verileri ile yapılan çalışmalarla aynıdır.

- Bir çalışma dışında, çalışmamıza dahil edilen bütün ampirik çalışmalar A.B.D.'ye ait verilerle yapılmıştır.

- Ampirik çalışmalar, zaman serileri ile yapılan çalışmaların aksine, birbirinden daha bağımsız olarak yapılmıştır. Araştırmacılar arasındaki görüş ayrılıklarının yeni çalışmalara tesiri büyük olmamıştır. Genel olarak araştırmacılar, hayat deyresi modelinin teorik varsayımlarını test etmek istemişlerdir.

- Araştırmaların hemen hepsinde sağlıklı veriler elde etme konusunda eksiklikler hissedilmiştir. Bazı araştırmalar, başka gayelerle yapılan araştırma sonuçlarını, bu amaç için yeniden düzenleyerek kullanmıştır. Araştırmacılar veri eksikliğinin, elde ettikleri sonuçların güvenilirlik derecesini azalttığını da ileri sürmüşlerdir.

- Modellerin kurulması ve değişkenlerle ilgili varsayımlarda yapılan değişikliklerin sonucunda, istatistiki değerlerin teorinin kabul ettiği görüşün tamamen tersi ve kabul edilemez bir sonuç vermesi, araştırmacıları, kullandıkları model ve varsayımlar hakkında şüpheye düşürmüştür.

- Mekan serileri verilerinde en büyük problemlerden bir tanesini de ampirik çalışma yapılacak örnek kütlenin seçimi teşkil etmektedir. Araştırmacılar bu husus üzerinde

durmuşlar, bir kısmı ele aldığı örnek kütle ile ilgili yeterli veri toplayamadığı için, sonuçların makro seviyede yoruma müsait olmadığını belirtmiştir. Konumuzla ilgili bazı önemli eksikliklerde görülmüştür. Şekil bakımından genellikle bütün araştırmalarda eksik olan bu hususlar şunlardır (223).

- Teorik görüşlerde ortaya konan, tasarruf artırıcı "emekliliği teşvik" ve tasarruf azaltıcı "servet ikame" tesirleri, genel olarak araştırmalarda kullanılan modellerde ayart edilmemiştir. Bu sebeble önemli belirsizlikler ortaya çıkmıştır.

- Sosyal güvenliğin tesirini ölçmeye yarayan, sosyal güvenlik servetinin ölçülmesi ile ilgili verilerin temin edilmesinde ve varsayımların yapılmasında yetersiz kalmıştır.

- Hayat devresi modelinin varsayımları dışında kalan, fakat fertlerin tasarruf davranışlarına tesir eden, miras bırakma arzusu, çocukların eğitimi için kaynak ayırma ve sermayenin getirisinde meydana gelen değişiklikler araştırmalarda ele alınmamış veya çok az önem verilmiştir. Bu ihmallere sosyal güvenliğin tasarruflara tesirini etkilemiştir.

- Zaman serileri ile yapılan çalışmaların aksine, yapılan çalışmaların dayandırıldığı temel hususunda bir dağınıklık göze çarpmaktadır. Bununla birlikte genel olarak hayat devresi modelinin varsayımlarını dikkate aldıkları görülmektedir.

Araştırmaların muhteva bakımından özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir;

(223) Mekan serileri verileri kullanılarak yapılan araştırmalarda tespit edilen eksiklikler için bkz., S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1005.

- Sosyal güvenliğin tasarruf tesiri üzerinde durulmakla beraber, tasarruf tariflerinde farklılıklar vardır. Genellikle servet tarifinden gidilmiş, sosyal güvenlik sisteminin, ferdin ömür boyu tasarruf ettiği miktarların toplamını ifade eden normal servete tesirleri araştırılmıştır.

- Sosyal güvenliğin tasarruflar (servet birikimi) üzerine tesirleri hususunda elde edilen sonuçlar belirli bir eğilim göstermemektedir. Feldstein dışında da tasarruf azaltıcı tesirlerin olduğunu ortaya koyan çalışmalar olmasına rağmen, genel olarak bu tesirin önemsiz boyutta olduğu kabul edilmiştir. Tasarruf arttırıcı bir tesirin çıkması ise, teorik görüşlere ters olarak kabul edilmiş ve veri eksikliğine bağlanmıştır.

- Bütün araştırmalar sonucunda, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin "belirsizlik" içinde kaldığı, mekan serileri verilerinin yeni sonuçlar sunmasına rağmen, daha ayrıntılı ampirik araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (224).

4. Milletlerarası Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmalar

a. Milletlerarası Mekan Serileri Verileri ile Yapılan Ampirik Çalışmaların Özellikleri

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini ele alan ampirik çalışmalardan bir grubunu da milletlerarası mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar teşkil etmektedir. Araştırmacılar, "ülkelere göre tasarruf oranlarının farklılıklar göstermesinin, sosyal güvenlik ivaz-

(224) Bu sonuç için bkz., H.J. Aaron, a.g.e., s. 50., "S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1005, ve S.D. Lesnoy, and D.R. Leimer", Theory and Historical Evidence..., s. 28.

larının seviyesinin farklı olması ile izah edilebileceği", düşüncesi ile, bu verilerle ampirik çalışma yapmışlardır (225). Ancak bu tür verilerle yapılan çalışmalar sınırlı sayıda yapılmıştır.

Milletlerarası mekan serileri ile yapılan ampirik çalışmalar, diğer tür verilerle yapılan çalışmalara ilâve olarak bazı güçlükler arz etmektedir. En gelişmiş ülkelerde bile sosyal güvenlik müesseseleri henüz istikrara kavuşmamıştır. Zaman zaman kanuni müdahalelerle sistemin işleyişi değiştirilmektedir. Konumuz açısından çok ilgili olacak şekilde, bu müdahaleler daha çok primler, ivazlar ve kapsamla ilgili düzenlemeleri ihtiva etmektedir. Bu değişkenlerle ilgili olarak yapılan her müdahale, sosyal güvenliğin tasarruf üzerine tesirini ölçen servet değişkeninin hesaplanmasını güçleştirmektedir. Çünkü ivaz ve primler hakkında fertlerin düşünceleri değişmekte, gelecekle ilgili beklentilerini yeniden düzenlemektedirler (226).

Değişik ülkeleri ihtiva edecek bir çalışmada, müesseselerin yapı olarak farklılıklar arz etmesi, bir diğer problem kaynağını teşkil etmektedir. Benzerliği sağlamak için yapılacak varsayımlar da sonuçların güvenilirlik derecesini azaltacaktır.

Araştırmanın yapılacağı modelin çerçevesini belirleme hususunda da güçlükler vardır. Hayat devresi modelinin bu konuda en uygun çerçeveyi sağladığı belirtilmekle beraber (227),

(225) H.J. Aaron, a.g.e., s. 50.

(226) Nitekim A.B.D.'de sosyal güvenlik programlarının kapsamında bulunan fertlerle bu konuda yapılan bir araştırma, sosyal güvenlik sistemine müdahalelerin fertlerin ivaz seviyeleri ile ilgili beklentilerini değiştirdiğini ortaya koymuştur. Beklentilerdeki değişme, ivazların sürekli bir artma eğiliminde olacağı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bkz., *Social Security in America's future...*, ss. 375-380, Appendix, A.

(227) Martin S. Feldstein, "International Differences in Social Security and Saving", *Journal of Public Economics*, 14 (1980), s. 228.

modelin varsayımlarına uygun matematik denklemlerin kurulmasında problemlerle karşılaşmaktadır.

Bu sahada yapılan araştırmaların en büyük darboğazlarından bir tanesinide, verilerin elde edilmesi oluşturmaktadır. Birden fazla ülkenin dahil edilmesi, bu ülkelere ait sağlıklı veriler bulunamaması ve en önemlisi de verilerin aynı tür bilgileri ihtiva edecek şekilde düzenlenmiş olmaları bu darboğazlardan bir kaçıdır. Model üzerindeki çalışmaların tek tip veri kullanmayı gerektirmesi, araştırmacı için verilerle ilgili düzenlemeler yapmayı mecburi hale getirmektedir. Farklı verilerle değişken tariflerinin yapılması halinde ise, çalışmanın gayesine ters bir sonuç çıkmakta, arzu edilen milletlerarası mukayeseyi yapma imkânını sınırlamaktadır (228).

Bu eksikliklere rağmen, yapılan çalışmaların sosyal güvenliğin tasarruflara tesiri hususunda yeni izahlar getireceği muhakkaktır. Diğer çalışmalarda elde edilen sonuçları destekleyen ve bütünleyen nitelikte veriler elde etmek mümkün olabilecektir.

b. Ampirik Çalışmalar

Bu bölümdeki az sayıdaki ampirik çalışma da, daha önceki bölümlerde olduğu gibi kronolojik bir sıra ile verilecektir.

i. Martin S. FELDSTEIN (1977).

Feldstein, 15 ülkeye ait verileri kullanarak sosyal güvenlik iyazlarının tasarruf oranlarına tesirini araştırmıştır (229).

(228) H.J. Aaron, a.g.e., s. 26, Dipnot, 36.

(229) Martin S. Feldstein, "Social Security and Private Savings: International Evidence In an Extended Life-Cycle Model", The Economics of Public Services, Edited by Martin Feldstein and Robert Inman, London Mac Millan, New York, 1977'den zikreden S. Danziger ve diğerleri, a.g.m., s. 1005.

Araştırmalarını, genişletilmiş hayat devresi modelinin varsayımları üzerine dayandırmıştır. Tasarrufun yapısı ile ilgili bir fonksiyon tarif ederek özel tasarruf oranlarını bağımlı değişken olarak ele almıştır. Sosyal güvenliğin tesirini yansıtmak için bağımsız değişken olarak, yaşlı insanların fert başına aldıkları sosyal güvenlik ivazının o ülkenin fert başına gelirine oranını almıştır. Ampirik çalışma 1954-1960 döneminde elde edilen verilerle yapılmıştır.

Feldstein, zaman serileri ve mekan serileri ile yaptığı ampirik çalışmaların sonuçlarını destekleyen sonuçlar elde etmiştir. Nitekim, sosyal güvenlik ivazlarının seviyesi yükseldikçe, özel ferdi tasarruf oranının düşük olduğu görülmüştür (230). Sosyal güvenlik ivazlarının seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde, ferdi tasarruf oranlarının düşük çıkması başlangıç hipotezini destekler bir mahiyet arzettir.

Bir başka sonuç da, ivazlardaki değişme oranlarının özel ferdi tasarruflardaki değişimin oranına tesiri ile ilgilidir. Yani marjinal eğilimler dikkate alınmıştır. Sosyal güvenlik müesseselerinin verdiği ivazların seviyesinde meydana gelen % 25 nisbetindeki bir yükselmenin, özel ferdi tasarrufların oranında % 17 nisbetinde bir azalmaya sebep olduğu görülmüştür (231). İstatistiki bakımdan oldukça önemli olan bu değer, iki değişken arasında % 68'lik bir değişme bağlantısının olduğunu göstermektedir.

ii. Robert J. BARRO - Glenn M. MacDONALD (1979)

Barro ve MacDonald, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ile ilgili ampirik çalışmaları yalnız bir ülkeye ait verilerle yapılan çalışmalar olmaktan kurtarmak, meseleye (230) M. Feldstein, "International Evidence...", zikreden H.J. Aaron, a.g.e., s. 50.

(231) M. Feldstein, "International Evidence...", s. 1005.

milletlerarası bir boyut kazandırmak için bu ampirik çalışmayı yaptıklarını belirtmişler, diğer araştırmalarda ortaya çıkan eksikliklerin bu tür çalışmalarla telafi edilebileceğini ileri sürmüşlerdir (232).

Hayat devresi modelinin varsayımları altında, yılı yılına finanse edilen bir sosyal güvenlik programının tesirlerini araştırmışlardır. Ancak böyle bir çalışmada yer alması gereken, ailedeki fert sayısı, çekirdek aile yapısı, çocuklardan yaşlılara veya yaşlılardan çocuklara miras yoluyla meydana gelen transferlerin, ivaz alma şartlarının çalışmayı teşvik tesirlerinin olup olmadığının ve çocuğu olmayan ailelerin sosyal güvenlik programlarına olan ilgi dereceleri gibi hususlarda, gerekli ve yeterli bilgilerin olmaması ve, ölçme ve modele dahil etme güçlüklerinin olması sebebiyle modele dahil edilmediğini, bu eksikliğin sonuçlara menfi tesiri olacağını da bildiklerini ifade etmişlerdir (233).

Araştırmanın yalnızca 16 ülke ile sınırlanması da veri elde etmenin güçlüklerine bağlanmıştır. Eksiklik, bir kısım sanayileşmiş ülkeyi ve özellikle az gelişmiş ülkeleri kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Modelle ilgili bir başka eksikliği de, verilerin özelliklerinden dolayı, 1960 yılları sonrası için analitik modelin kullanılmasının uygun olmaması teşkil etmiştir. Analize, 1951-1960 dönemi ile ilgili bilgiler dahil edilmiştir.

Bağımlı değişken olarak, "tüketim harcamaları/gelir", oranının kullanıldığı ampirik çalışma modelinin doğrusal olarak formüle edilmiş şekli aşağıdadır (234):

(232) Robert J. Barro and Glenn M. MacDonald, "Social Security and Consumer Spending In an International Cross-Section", Journal of Public Economics, June, 1979 (11) 3, s. 276.

(233) R.J. Barro and G.M. MacDonald, a.g.m., s. 275.

(234) R.J. Barro and G.M. MacDonald, a.g.m., ss. 276-277.

$$(C/Y)_{it} = (\alpha_0)_{it} + \alpha_1 (G/Y)_{it} + \alpha_2 \rho_i + \alpha_3 (U)_i + \alpha_4 (Y_{t-1}/Y_t)_i$$

$$+ \alpha_5 (OLD)_{it} + \alpha_6 (SS)_{it} + \epsilon_{it}$$

$$i = 1, \dots, 16$$

$$t = 1951, \dots, 1960$$

Burada, C, tüketim harcamalarını (dayanıklı tüketim malları için yapılan satın alma harcamaları ve beşeri sermaye yatırımları için herhangi bir düzeltme yapılmamıştır), Y, gayrisafi yurt içi hasılayı, G, idarenin mal ve hizmet için yaptığı kamu harcamalarını, ρ , fert başına düşen reel gayrisafi yurt içi hasılanın uzun dönemli büyüme oranını (sözkonusu ülke için analiz döneminde sabit olarak kabul edilmiştir), OLD, 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfusa oranını, SS, 65 yaş üstündeki nüfusa ödenen cari yaşlılık, malûliyet ve ölüm ivazlarının fert başına gayrisafi yurt içi hasılaya oranını, U, ülkeler arasındaki farklılıkları ölçmek için normalleştirilmiş işsizlik değişkenini ve ϵ hata terimini göstermektedir.

16 ülke ilgili, 152 gözleme ait sonuçları tablo halinde sunmuşlar (235), bu sonuçlarla Feldstein'in elde ettiği sonuca iştirak etmelerinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir (236). Ancak işgücüne iştirak oranının model dışında tutulması halinde, elde edilen sonuçların mukayese edilebilir bir nitelik kazandığı, sosyal güvenliğin tasarrufları azaltan tesirinin varolduğu görülmektedir. Feldstein'in ülkeler arasındaki gelir ölçmelerinin farklılıklarını telafi etmek için başvurduğu % 20'lik bir ilâveyi kendileri de yaptıkları zaman, sosyal güvenliğin C/Y, oranına önemli bir negatif tesirinin olmasını açıklanması güç bir durum olarak belirtmişlerdir. Ancak, ülkeler arasındaki ivaz seviyelerinin fark-

(235) R.J. Barro and G.M. MacDonald, a.g.m., ss. 284-285, Tablo. I.

(236) R.J. Barro and G.M. MacDonald, a.g.m., s. 283.

lı olması ve verilerin farklı şekillerde düzenlenmesinin bu güç durumu izah edebileceği sonucuna varmışlardır (237).

Barro ve MacDonald, daha önce yapılan zaman serileri ve mekan serileri ampirik çalışmalarını da dikkate alarak, "sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine önemli bir tesiri olmadığı" kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir. Konu ile ilgili yeni ampirik çalışmalara ihtiyaç olduğu da belirtilmiştir (238).

iii. Martin S. FELDSTEIN (1980)

Feldstein, "sosyal güvenlik programları tasarrufları önemli ölçüde azaltır" şeklindeki hipotezini desteklemek için, 1977 yılında yaptığı çalışmada kullandığı modeli esas alarak, fakat yeni veriler kullanarak bu çalışmayı yapmıştır.

Genişletilmiş hayat devresi tasarruf modelinin, zıt yönlü tesirlerin varlığını ileri sürmesi sebebiyle, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerinin belirsiz olarak yorumlandığını ifade eden Feldstein, gerçek tesirin ancak ampirik çalışmalarla ortaya konulabileceğini, emeklilik ivazlarının seviye bakımından ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermesinin, bu konu için uygun bir araştırma çerçevesi sağladığı, inancında olduğunu belirtmiştir (239).

A.B.D. sosyal güvenlik idaresinin, diğer sanayileşmiş ülkelerin sosyal güvenlik müesseseleri ile ilişki kurarak, "yeni emekli olmuş bir evli çiftin aldığı emeklilik ivazlarının, imalat sanayinde çalışan ortalama bir işçinin aldığı

(237) R.J. Barro and G.M. MacDonald, a.g.m., ss. 286-287.

(238) R.J. Barro and G.M. MacDonald, a.g.m., s. 288.

(239) M. Feldstein, "International Differences...", s. 225.

ücräte oranını" hesapladığı 12 ülkeye ait verileri kullanmış, araştırmada kullandığı verilerin bu gaye için özellikle toplanmış olması sebebiyle verilerin güvenilir olduğunu, sonuçların da daha sağlıklı olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen, modelle ilgili olarak, ivaz oranlarının devamlı yükselmesi, enflasyon sebebiyle ivaz oranlarındaki yükselmenin tam olarak yansıtılamaması, özel emeklilik müesseselerinin tam olarak modele dahil edilememiş olması ve en önemlisi de ivaz ödeme garantisinin sağlanması halinde, fertlerin davranışlarının nasıl değişeceğini bilinememesi gibi eksiklikler hâlâ vardır ve tesirini devam ettirmektedir (240).

Feldstein, genişletilmiş hayat devresi modeli varsayımlarına uygun olarak özel tasarruf oranını şu şekilde formüle etmiştir (241);

$$S/Y = B_0 + B_1 G + B_2 AGE + B_3 DEP + B_4 (B/E) + B_5 LPAGED \quad (1)$$

S/Y , özel tasarruf oranını, G , toplam özel gelirin büyüme oranını, AGE , "65 yaşın üzerinde bulunan emeklilerin sayısının, 20-65 yaş arasındaki nüfusa oranını", DEP , genç bağımlı nüfusun toplam nüfusa oranını, B/E , ivaz/kazanç ikame (replacement) oranını ve $LPAGED$, yaşlı insanların işgücüne iştirak nisbetini göstermektedir.

Feldstein, yaşlı insanların işgücüne iştirak nisbetlerinin modele dahil edilmesinin, ele alınan ülkelerle ilgili çok sayıda değişkenin modele transferini sağlayacağını belirtmiştir. $LPAGED$, i belirleyen değişkenler şunlardır (242).

$$LPAGED = X_0 + X_1 (B/E) + X_2 (100/y^*) + X_3 (y^*/100) + X_4 (RET) \quad (2)$$

(240) M. Feldstein, "International Differences...", ss. 225-227.

(241) M. Feldstein, "International Differences...", ss. 229.

(242) M. Feldstein, "International Differences...", s. 230.

(y*), ele alınan ülkede, 1970 dolar değeriyle fert başına ortalama geliri, RET, kazanç testlerini göstermektedir. Bu değişken değeri temel denklemde yerine konulursa, elde edilen indirgenmiş denklem, sosyal güvenlik ivazlarının ikame tesirini hesaplama imkânını verecektir.

İndirgenmiş denklemin son hali şu şekildedir;

$$S/Y = (\beta_0 + \beta_5 X_0) + \beta_1 G + \beta_2 AGE + \beta_3 DEP + (\beta_4 + \beta_5 X_1) (B/E) \\ + \beta_5 X_2 (100/Y^*) + \beta_5 X_3 (Y^*/100) + \beta_5 X_4 RET \quad (3)$$

Bu denklem üzerinde, 1970-1975 dönemi verileri ile yapılan ampirik çalışmada elde edilen katsayı değerleri ise şöyledir;

$$S/Y = 0.92 + 5.24 \cdot G - 1.21 \cdot AGE - 0.77 \cdot DEP - 0.37 \cdot (B/E) \\ (1.33) \quad (0.45) \quad (0.20) \quad (0.13) \\ - 0.54 \cdot LPAGED \quad R^2 = 0.90 \\ (0.27)$$

Bu sonuçlar, teorik görüşlere de uygun çıkmıştır. Nitekim, toplam reel gelir büyüme oranının büyük çıkması tasarrufları arttıran, 20-65 yaş dışındaki nüfusun toplam nüfusa oranının yüksek olması ise tasarruf oranını azaltan tesirlere sahip olduklarını göstermektedir. Feldstein'e göre bu çalışmanın ortaya koyduğu iki önemli sonuç vardır (243).

- Sosyal güvenlik ivaz değişkeni B/E'nin, - 0.37'lik bir değere sahip olarak çıkması, sosyal güvenliğin tasarrufları azaltmadığını, fertlerin tasarruf yaparken emeklilik

(243) M. Feldstein, "International Differences...", s. 234.

ivazlarını dikkate almadığını ve sosyal güvenliğin tasarrufları arttıracaklarını ileri süren görüşlerin geçersizliğini ortaya koymaktadır.

- Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin, nesiller arasında meydana gelen transferlerin değişmesi ile dengelendiğini ileri süren, Barro'nun görüşü de reddedilmektedir. Feldstein'e göre, bu sonuçların ışığı altında sosyal güvenlik ivazlarının kazançları ikame oranındaki % 10'luk bir yükselmenin, diğer şartlar aynı kalmak üzere, tasarruf oranında % 3.7'lik bir azalmaya sebep olacağını söylemek mümkündür.

Hesaplamalar sonucunda, ülkeler arasındaki tasarruf farklılıklarını izah edebilecek ikinci derece açıklayıcı değişkenleri de bu çalışma da bulmak mümkündür. Bunlardan bir tanesi de, 65 yaşında bulunan fertlerin hayat ümitleri değişkenidir. Ancak bunlar sonucu etkileyecek öneme sahip değildirler. Feldstein, tasarrufları dolaylı olarak etkileyen bir sonuç daha bulmuştur. Sosyal güvenlik ivazlarındaki % 10'luk bir yükselmenin, yaşlıların işgücüne iştirak nisbetlerini % 2.9 azalttığını bulmuştur. Yani başlangıçta belirtilen, "sosyal güvenlik erken emekliliği teşvik eder" hipotezi doğrulanmaktadır (244).

Feldstein, örnek olarak alınan ülke sayısının az olması ve parametre tahminlerinde büyük güçlüklerle karşılaşılmasına rağmen, sonuçların "sosyal güvenlik özel tasarrufları önemli ölçüde azaltır", şeklindeki başlangıç hipotezini desteklediğini ileri sürmüştür (245).

(244) M. Feldstein, "International Differences...", s. 236.

(245) M. Feldstein, "International Differences...", s. 238.

iv. Charles Y. HORIOKA (1980)

Horioka, 1950'li yıllara ait verileri kullanarak, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerini araştıran, ancak farklı sonuçlar bulan Feldstein (1977) ve Barro-MacDonald (B-M), 1979) ın çalışmalarını mukayeseli olarak analiz etmiştir (246).

Horioka, iki ampirik çalışma arasındaki muhtemel 5 farklı sebepten dolayı sonuçların değişik çıktığını belirtmiştir. Bu 5 sebep şunlardır (247):

- İki çalışma arasında tarif konusunda farklar vardır. Her iki çalışmada da indirgenmiş formlar kullanılması- na rağmen, Feldstein sosyal güvenlik ivazlarının tasarruflara net tesirini ölçmeyi gaye edinen işgücüne iştirak oranını sabit olarak aldığı yapısal tasarruf fonksiyonunu kullanmıştır. B-M ise farklı bir indirgenmiş form kullanmış, bu formla yapılan hesaplamalarda bütün ülkeler veya tek tek ülkeleri ele aldığı zaman farklı sonuçlar bulmuştur. Ancak, Horioka, iki araştırmanın kullandığı formlar arasındaki farkları gidererek düzeltmeleri yaptığı zaman, B-M'nin kullandığı formla da, tasarrufları azaltan tesirleri varlığı görülmüştür.

- İkinci fark, araştırmaların yapıldığı ülkelerin sayısı ile ilgilidir. Her iki çalışmada da ortak olan 10 ülke vardır. Yalnız Feldstein'de bulunan 5, B-M'de bulunan ise 6 ülke vardır.

(246) Charles Y., Horioka, "International Differences In Social Security and Saving: A Comparison of The Barro and Feldstein Estimates", *Journal of Public Economics*, Vol: 14, No: 2, October, 1980.

(247) C.Y. Horioka, a.g.m., ss. 239-241.

- Bir diğer farklılık, değişken tarifleri ile ilgilidir. Feldstein, özel tasarruf oranı, iktisadi büyüme oranı, fert başına reel gelir ve sosyal güvenlik değişkeni ile ilgili hesaplamalarda özel milli geliri esas almıştır. B-M ise, gayrisafi yurt içi hasılayı esas almıştır. Bir başka farklılık da, Feldstein'in reel gelirin büyüme oranını, B-M'nin ise fert başına reel gelirin büyüme oranlarını kullanmalarıdır.

- Dördüncü fark, veri kaynakları ile ilgilidir. Feldstein milli gelir verilerini Birleşmiş Milletler İstatistik Yıllıklarından, B-M, ise OECD ülkeleri milli gelir istatistiklerinden almıştır.

- Son fark, ele alınan analiz dönemlerinden kaynaklanmaktadır. B-M, 1951-1960 yılları arasındaki verileri, Feldstein ise 1954-60 dönemi arasındaki verileri almıştır. B-M'nin analiz dönemi daha uzundur.

Horioka, bu beş sebepten dolayı iki çalışma arasında meydana gelen farkları azaltan bir ampirik çalışma yapmıştır. Veri kaynaklarını, değişkenleri, örnek kütleye dahil olan ülkeleri ve tarifleri birleştiren bir tasarruf denklemi kullanmıştır (248).

Sonuçta, tarif farklılıklarının sonuçlar üzerinde önemli tesiri olduğunu, çünkü, örnek olarak alınan ülkeler, değişkenler, veri kaynakları ve analiz dönemlerini dikkate almaksızın, Feldstein'in tarifi kullanıldığı zaman sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesiri negatif ve çok önemli bir değere sahip olarak çıkarken, B-M'nin tarifi kullanıldığında, pozitif ve negatif olarak istatistiki bakımdan önem-

(248) C.Y. Horioka, a.g.m., s. 242, Tablo için bkz., s. 242.

siz tesirlerin çıktığı görülmüştür (249). Yine de tarif farklılıkları iki çalışma arasındaki farkları izahta yeterli olmamaktadır. Veriler, değişkenler ve ele alınan ülkelerin değiştirilmesi, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirleri hususunda farklı sonuçlar elde edilmesine yol açmaktadır.

Horioka, iki çalışma arasındaki 5 farklı hususun, farklılığı izahta nisbi olarak ne kadar öneme sahip olduklarını araştırmak istemiş, fakat yetersiz kalmıştır. Ülke sayısının arttırılarak, değişken tarifleri, model kurma, veri kaynakları, analiz dönemini uzatma gibi yeniliklerle yapılacak hesaplamaların, bu farklılıklara izahlar getirebileceğini, aynı zamanda da sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerinin daha açık hale geleceği belirtilmiştir. Feldstein'in tasarruf azaltıcı tesirinin bu alanda ileri sürülen en önemli tez olduğunu belirtmiş, modellere dahil edilecek sosyal güvenlikle ilgili değişkenlerin de öneminden bahsetmiştir (250).

v. Erkki KOSKELA - Matti VIREN (1983)

Koskela ve Viren, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi üzerine tesirlerini izah eden teorik görüşlerin yetersiz kalmasının, ampirik çalışmalara duyulan ihtiyacı ortaya koyduğunu, ancak ampirik çalışmaların da sonuçlar bakımından dağınık bir görünüm arzettiğini belirtmişlerdir. Kullanılan verilerin, tasarruf tariflerinin ve sosyal güvenlik değişkenlerinin tariflerinin de büyük bir çeşitlilik arzettiğini, ampirik çalışmalarının bu dağınıklığı azaltacak şekilde, hane halkı tasarrufları ve sosyal güvenlik arasındaki ilişkiye yeni bir izah getireceğini ileri sürmüşlerdir (251).

(249) C.Y. Horioka, a.g.m., s. 242.

(250) C.Y. Horioka, a.g.m., s. 243.

(251) Erkki Koskela and Matti Viren, "Social Security and Household Saving in an International Cross Section", The American Economic Review, Vol: 73, No: 1, march, 1983, s. 212.

Koskela ve Viren, ampirik çalışmalarının daha önceki çalışmalarda ihmal edilen iki hususta üstünlük arzettiğini belirtmiştir (252);

- İlk husus, birçok araştırmacı tarafından da milletler arası seviyede tasarruf davranışlarını izah etmek için kullanılması tavsiye edilen ve Angus Deaton tarafından geliştirilen "dengesiz tasarruf hipotezini" (disequilibrium saving hypothesis), kullanmalarıdır.

- İkinci husus, ülke sayısı ve analiz dönemi bakımından daha uzun bir süreyi çalışmaya dahil etmeleridir. 16 OECD ülkesi ile ilgili, 1960-77 dönemini ihtiva eden bir çalışma yapmışlardır. Bu alanda yapılan ampirik çalışmalara göre en yakın tarihe ait verileri kullanan araştırma vasfını da taşımaktadır.

Ampirik çalışmada kullanılan tasarruf oranı denklemini aşağıdaki şekilde kurmuşlar ve değişkenlerini tarif etmişlerdir (253);

$$(S/Y)_t = b_1 q_t + b_2 g_t + b_3 (S/Y)_{t-1} + b_4 r_t + b_5 (\Delta U)_t + b_6 (SS)_t \\ + b_7 OLD_t + b_8 PR_t + \sum_{j=1}^{16} d_j D_j + U_t$$

Denklemin sağ tarafında açıklayıcı değişken olarak yer alan ilk üç değişken, dengesiz tasarruf hipotezinin temel tarifi ile ilgilidir. Tasarruf oranı; "reel gelir oranı değişmelerine ve enflasyon oranı değişmelerine dayanır" görüşü hakimdir. Bir başka yenilik ise, geciktirilmiş tasarruf oranı S/Y_t 'nin modele dahil edilmesi olmuştur. r_t , reel faiz

(252) E. Koskela and M. Viren, a.g.m., s. 212.

(253) E. Koskela and M. Viren, a.g.m., ss. 212-213.

haddini, ΔU , işsizlik oranları arasındaki farkı, SS , "65 yaşın üstündekilerin aldığı sosyal güvenlik ivazlarının fert başına gayrisafi yurt içi hasıla ile bölünmüş değerine nisbetini" göstermekte olup, iki farklı hesaplaması yapılmıştır. OLD_t , 65 yaşın üzerindeki nüfusun toplam nüfusa oranını, PR_t ise, 65 yaşın üzerindeki nüfusun işgücüne iştirak nisbetini göstermektedir. Son değişken, hata terimi u_t 'dir.

Koskela ve Viren, ampirik çalışmalarının sonuçlarını şu şekilde özetlemişlerdir (254);

- Sonuçlar, dengesiz tasarruf hipotezini destekleyen katsayı değerleri vermiştir. Bu hipotezle ilgili olarak modele dahil edilen değişkenler beklenen işaretlere sahip olarak çıkmışlardır.

- Dört farklı şekilde yapılan hesaplamaların sonucunda, SS_t 'nin, yani sosyal güvenlik değişkeninin katsayısı önemsiz çıkmış, sosyal güvenliğin hane halkı tasarruflarına tesir etmediği kanaatine varmışlardır. Bu sonucun, Feldstein dışında bütün araştırmacıların sonuçları ile uyumlu olduğu belirtilmiştir.

- Koskela ve Viren, Feldstein'in 1977 ve 1980 yıllarında yaptığı çalışmanın sonuçları ile kendi sonuçlarının farklı çıkmasını, bağımlı değişken olarak kullanılan tasarrufların tariflerinin farklı olmasına ve veri kaynaklarının ve örnek kütledeki ülkelerin farklılığına bağlamışlardır.

- Tek tek ülkeleri dikkate alarak veya ülkeler arasındaki farkları yok ederek yapılan hesaplamalar sonucunda da, sosyal güvenliğin tasarrufları azaltan tesirlerinin varlığı ispatlanamamıştır.

(254) E. Koskela and M. Viren, a.g.m., ss. 214-215., Sonuçların tablo halinde verilmiş şekli için bkz., Tablo I. s. 214.

Koskela ve Viren'e göre sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirinin sıfır olmasını en az üç farklı görüşle izah etmek mümkündür (255);

- Emek arzının endojen değişken olarak alındığı genişletilmiş hayat devresi modelinde, "emekliliği teşvik" ve "varlık ikame" tesirleri birbirini dengeler vasıftadır. Bu durumda net tesir sıfır olur.

- Nesiller arası transfer değişerek, bir neslin tasarruflarında meydana gelen azalma diğeri tarafından telâfi edilmektedir.

- Sosyal güvenlik primlerinin alındığı çalışan neslin tüketimindeki azalma, emeklilerin bütün ivazları tüketmesi ile dengelenir. Bu takdirde, hane halkı tasarruflarında herhangi bir azalma meydana gelmez.

Bunlardan ilk izahın bu araştırma sonuçlarına daha uygun olduğu, bu sonucu destekleyen deliller bulunduğu görülmektedir.

c. Milletlerarası Mekan Serileri ile Yapılan Ampirik Çalışmaların Değerlendirilmesi

Milletlerarası mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini araştıran çalışmalar için de en çok eksiklik arz eden bir niteliğe sahip olmuştur. Bunun sebeblerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Birden fazla ülkede ampirik çalışma yapılması, veri toplamada güçlükler yaratmıştır. Toplanan verilerin esas (255) E. Koskela and M. Viren, a.g.m., ss. 215-216.

alınan ülkedeki verilere uygunluğunu sağlamak için yapılan düzeltmeler ise sonuçları büyük ölçüde değiştirmiştir.

- Ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin işleyiş felsefeleri farklıdır. Bu farklılık, sosyal güvenlik servetinin hesaplanmasında önemli bir unsur olan, gelecek dönemlerle ilgili beklentilerin farklı olmasına sebep olabilmekte, ancak, bu durum hesaplamalarda yansıtılmamaktadır.

- Sonuçları önemli ölçüde etkileyen bir eksiklik te, verilerin yetersizliği sebebi ile yalnızca gelişmiş ülkelere ampirik çalışmalar kapsamına alınmış olmasıdır. Gelir seviyesinin düşük olduğu ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin muhtemel tesirleri çok farklı şekilde tezahür edebilir. Davranışlara tesir eden faktörler, objektif olmaktan ziyade subjektiftir. Bu sebeble faiz haddi, sermaye piyasası şartları ve benzeri faktörler davranışları belirleme de daha az tesire sahiptir. Ayrıca bütün ülke fertlerinin kapsama alınmamış olması da bu ülkelerde makro seviyedeki tasarruf tesirini ölçmeyi güçleştiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ampirik çalışmaların muhteva bakımından gösterdiği özellikler ise şöyle özetlenebilir;

Temel iddia, ülkeler arasındaki ivaz seviyelerinin farklı olmasının, tasarruf oranlarının farklı olmasını izah eden bir açıklayıcı unsur" olduğu şeklindedir. Bu görüşü destekleyen sonuç, Feldstein'in sonuçları olmuştur. Diğer ampirik çalışmalarda araştırmacılar, tasarruf farklılıklarını izah edecek büyüklüğe sahip bir tesirin varlığını tesbit edememişler, ancak sonuçların hayat devresi modelinin varsayımlarına ters bir görüş ortaya koymadığını da belirtmişlerdir. Bütün araştırmacıların verilerin yetersizliğinden

bahsederek, sonuçlarının bu eksiklik dikkate alınarak değerlendirilmesini istemeleri de, bu çalışmaların bir diğer özelliğini teşkil etmiştir.

Özetle, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirleri olduğunu destekleyen görüşler, bu tür ampirik çalışmaların sonuçları tarafından yeteri kadar doğrulanmamıştır. Yeni ampirik çalışmalara bu sahada da ihtiyaç duyulmaktadır.

5. Sosyal Güvenliğin Tasarruflar Üzerine Tesirini İnceleyen Diğer Ampirik Çalışmalar

Sosyal güvenlik programlarının iktisadi hayat içinde sahip olduğu önemin giderek artması, iktisatçıları, bu müesseseleri değişik açılardan ele alan çalışmalar yapmaya sevk etmiştir. Bu bölümde, özellikleri sebebiyle diğer ampirik çalışma gruplarına dahil edemediğimiz ampirik çalışmalara yer vereceğiz. Çalışmanın bütününde olduğu gibi, burada da kronolojik sıra dikkate alınarak çalışmalar verilecektir.

Kotlikoff, sosyal güvenliğin makro düzeyde sermaye birikimini önemli ölçüde azalttığını ileri süren ampirik çalışmaları test etmek için, idealize edilmiş bir ekonominin durağan durum sermaye stokuna, sosyal güvenliğin tesirlerini incelemiştir (256). Hayat devresi modelinin varsayımları çerçevesinde, durağan durum sermaye stokunu (Steady-state Capital Stock) belirleyen değişkenlerden birinin de sosyal güvenlik primleri olduğunu belirterek, temel denklemi formüle etmiş, kısmi ve genel denge tesirlerini A.B.D. için test etmiştir. Kotlikoff, ampirik çalışmasında sosyal güvenliğin sermaye stokunu önemli ölçüde azalttığını, genel denge durumunda bu azalmanın % 20 civarında olduğunu, kısmi denge durumunda ise bu tesirin daha büyük olduğunu ortaya

(256) L.J. Kotlikoff, "Equilibrium Capital...", s. 233.

koymuştur (257). Kotlikoff ayrıca, sosyal güvenliğin ikâme (replacement), emeklilik (reticement) ve hasıla (yields) tesirlerini de ayrı ayrı hesaplayarak tablolar halinde sunmuş (258), ancak daha sağlıklı sonuçlar için mikro ve makro düzeyde yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Özetle, yılı yılına finansman metoduna göre kurulmuş bir sosyal güvenlik sisteminin basit hayat devresi modeline göre işlediği kabul edilen bir ekonomide, sermaye stokuna tesirinin çok olduğunu ve bu tesirin tahrip edici nitelikte olduğunu ifade etmiştir (259).

Carmichael ve Hawtrey, sosyal güvenliğin kamu kesimi tarafından finansmanının, tasarruf davranışı ve toplam iktisadi faaliyetlere tesirini mikro verilerden faydalanarak tespit etmek istemişler ve çalışmaları ile iktisat teorisinin tasarruf davranışı konusundaki açıklamalarına katkıda bulunacaklarını belirtmişlerdir (260). Ampirik çalışmaları için Samuelson ve Diamond'un geliştirdiği iki dönemli tüketim modelinin, üretim dahil edilerek değişik şekilde düzenlenmiş bir formunu kullanmışlar, temel değişkenlerden tasarrufu, reel sermaye birikimi olarak tarif etmişlerdir. Modellerinde yer alan değişkenlerle ilgili varsayımlara ayrıntılı şekilde yer veren araştırmacılar, Avustralya'ya ait verileri kullanmışlardır.

Ampirik çalışma, sosyal güvenlik ve hükümet borçlanması, tüketicinin ferdin hayat devreleri arasındaki dağılımını değiştirerek ferdi plânlara tesir ettiğini, ancak ferdi düzeydeki bu tesirlerin makro seviyede birbirini dengeleyerek nötr hale geldiğini ortaya koymuştur. Sosyal güvenlik iyazlarındaki artışı finanse etmek için primlerin arttırıl-

(257) L.J. Kotlikoff, "Equilibrium Capital...", ss. 243-245.

(258) L.J. Kotlikoff, "Equilibrium Capital...", ss. 246-247.

(259) L.J. Kotlikoff, "Equilibrium Capital...", s. 248.

(260) J. Carmichael and K. Hawtrey, a.g.m., ss. 332-333.

masının tasarruf davranışına önemli bir tesirde bulunmadığı da ortaya konmuştur. Carmichael ve Hawtrey ampirik çalışmada ortaya çıkan bütün sonuçları dikkate alarak, "Avustralya sosyal güvenlik sisteminin kapsamında meydana gelecek değişmelerin tasarruf ve sermaye birikimine menfi tesirlerinin olmayacağı kanaatine vardıklarını" ifade etmişlerdir (261).

Denton ve Spencer, Kanada emeklilik plânlarının makro seviyede tesirlerini ortaya koymak için çok geniş kapsamlı bir ampirik çalışma yapmışlardır. Analiz için kullandıkları model milli bir emeklilik plânının da dahil edildiği, "ekonomik-demoğrafik bir sistem" modelidir. Emeklilik plânlarının yılı yılına finansman metoduna göre işlediği, emeklilik ivazlarının ise milli seviyede ücret ortalamasına yakın bir değerde olduğu belirtilmiştir. Emeklilik plânları ile milli ekonomiyi bütünleştiren modellerinde, demoğrafik yapı ile ilgili 8 denklem, işgücü ve istihdamla ilgili 6 denklem, genel ekonomi ile ilgili 12 denklem ve emeklilik plânları ile ilgili 6 denklem olmak üzere 4 ana grupta toplanan 32 denklem tarifi yapmışlardır (262). Araştırmayı Kanada'nın gelecek 75 yılı için yapmışlardır. Kullandıkları ampirik modeli, simulasyon analizine uygun olarak adapte etmek için doğum ve ölüm oranları, işgücüne iştirak ve işsizlik oranı, yaş, cinsiyet ve produktivite katsayıları, emeklilik plânı katsayısı ve diğer katsayılarla ilgili varsayımları ve aldıkları değerleri sıralamışlardır (263). Bu simulasyon modelini, on birayrı deneyde birbirinden farklı gayeler için kullanmışlardır. Biz bu sonuçlardan tasarruflar ve sermaye birikimi ile ilgili olanları dikkate alacağız (264).

(261) J. Carmichael and K. Hawtrey, a.g.m., s. 342.

(262) F. Denton and B. Spencer, a.g.m., ss. 612-617.

(263) F. Denton and B. Spencer, a.g.m., ss. 617-618.

(264) Yapılan deneylerin sonuçlarının tablolar halinde sunulmuş şekli için bkz., F. Denton and B. Spencer, a.g.m., ss. 619-622.

Emeklilik plânlarının yok kabul edildiği ilk deneyde, gayrisafi tasarruf oranı önemli bir değişme göstermemiştir. Emeklilik plânlarının uygulandığı ikinci deneyde, emekli aylıklarının tamamının tüketilmesi sebebiyle tasarruf oranları önceleri % 1, daha sonraları ise % 1.5 azalma göstermiştir. Emekli aylıklarının, ücretler dikkate alınarak incelendiği üçüncü deneyde, tasarruf oranlarındaki düşme bir nebze daha büyük, fakat önemsiz değerde çıkmıştır. Emeklilik kurumlarının en fazla tasarruf azalmasına yol açtığı durum, primlerin bir vergi gibi görüldüğü, fertlerin özel tasarruflarını primler kadar azalttıkları dördüncü deneyde olmuştur. Bu durumda tasarruflar, % 6'lık bir azalma göstermiştir. Emeklilik programlarının kapsamının genişletildiği altıncı deneyde de tasarruf azalması görülmüştür. Yedinci deneydeki erken emekliliğe teşvik unsuru, sosyal güvenlik sisteminin yol açtığı azalmaya ilâve olarak, tasarruflarda % 50 daha fazla bir azalmaya sebep olmuştur. İktisadi büyüme hızının düştüğü ve emeklilik müesseselerinin yükünün arttığı onbirinci deneyde, tasarruflar hızla azalmış, 75 yıllık simülasyon dönemi sonunda bu azalma, % 8.7 oranında olmuştur.

Denton ve Spencer hayat devresi modeli ile yapılan ampirik çalışmaları kendi çalışmaları ile mukayese etmişler, sonuçta, "tasarruflarda, sosyal güvenlik sistemlerinin sebep olacağı azalmanın, kendilerinin hesapladığı maksimum tasarruf azalmasından daha fazla olmayacağını" belirtmişlerdir (265). Ayrıca, fon sistemine göre kurulmuş bir emeklilik programının sırası ile tasarruf oranı, sermaye birikimi ve büyüme hızını arttıracığını bulmuşlardır (266). Bütün ampirik çalışma sonucunda, emeklilik kurumlarının tasarrufları azaltacağını, ancak bu azalmanın hiçbir zaman Feldstein'in hesapladığı kadar büyük oranda olmayacağı sonucuna varmışlardır (267).

(265) F. Denton and B. Spencer, *a.g.m.*, s. 629.

(266) F. Denton and B. Spencer, *a.g.m.*, ss. 629-631.

(267) F. Denton and B. Spencer, *a.g.m.*, s. 631.

Browning, İngiltere'ye ait verileri kullanarak yılı yılına finanse edilen bir emeklilik programının, verdiği ivazlarda meydana gelen marjinal değişikliklerin toplam tasarrufları nasıl değiştirdiğini araştırmıştır (268). Emeklilik ivazlarındaki değişimin gelirin yeniden dağılımını ve fertlerin gelecekte almayı ümit ettikleri servet olarak tarif edilen emeklilik ivazlarının, miktar ve kompozisyonunu değiştirerek tüketim ve tasarruflara tesir edeceğini, bunlardan yeniden dağılım tesirinin başlangıçta tasarrufları azaltacağını, ancak orta dönemde bu azalmanın düşeceğini, uzun dönemde ise sıfır elastikiyete sahip olacağını belirtmiş, servet tesirinin de benzer bir gelişme seyri göstereceğini ifade etmiştir (269). 1975 yılı başlarında, emeklilik ivazları ve primler % 1 yükseltilirse, bu yükselmenin tüketim harcamalarını (1975+i) yılında $\% 0.0135 \times (0.92)^1$ kadar arttırması beklenecektir. Bu da toplam, 60×10^9 sterlinlik bir tüketim artışına denktir. Eğer iktisadi büyüme hızı sıfır ise, % 1'lik artış, tüketimi tek bir yılda % 0.16 kadar arttıracak, tasarrufları da bu miktarda azaltacaktır. Halbuki, normal servet miktarında % 1'lik artış, emeklilik ivazlarındaki artmanın 4-5 katı daha fazla tesire sahiptir (270). Browning, birçok ferdin, emeklilik ivazlarının miktarındaki değişmelerin farkında olmadıklarını ve Kotlikoff'un belirttiği gibi, fertlerin sosyal güvenlik servetini tam olarak hesaplamalarının şüpheli olduğunu ispatladığını, dolayısı ile sosyal güvenlik sisteminin tasarruflar üzerine muhtemel tesirinin küçük çıktığını belirtmiştir (271).

Hamermesh, sosyal sigorta programlarının tüketim ve tasarruf eğilimine tesirini ampirik bir çalışma ile, hayat devresi modeli çerçevesinde incelemiş, fertlerin, ivazların miktarındaki artışın devamlı olacağı inancı ile artışları

(268) M.J. Browning, "Savings and Pensions: Some U.K. Evidence", *The Economic Journal*, 92, December, 1982, s. 954.

(269) M.J. Browning, a.g.m., s. 955.

(270) M.J. Browning, a.g.m., s. 962.

(271) M.J. Browning, a.g.m., ss. 962-963.

diğer sürekli gelirleri gibi tükettiklerini ve tüketim harcamalarını değiştirecek yerde, tasarruf eğilimlerini değiştirdiklerini ortaya koymuştur (272). Hamermesh, bu çalışma modelinin diğer tür sosyal güvenlik programlarına da uygulanabileceğini de ilâve etmiştir.

Watson, bugünkü neslin tasarruf eğilimindeki değişimin, sermaye stokunun büyümesine çok önemli tesirleri olduğunu, bu sebeble tasarruf eğilimine etki eden sosyal güvenlik programlarının tesirlerinin araştırıldığını ifade etmiştir (273). Watson, çok sayıda ampirik çalışmaya rağmen sosyal güvenlik sistemlerinin tasarruflar üzerine tesirleri hususunda henüz görüş birliği sağlanamamış olmasını, bir kaç ampirik çalışma dışında hiçbir araştırmacının sosyal güvenlik iyazları, ücretler ve fiyatlarla ilgili gelecek dönemlerde ortaya çıkması muhtemel belirsizliklerin, fertlerin tasarruf davranışlarına tesirlerini modellerine dahil etmesine başlamaktadır (274). İki dönemli bir tüketim fonksiyonu modeli kullanmış, ele alınan dönem uzadıkça, belirsizlik faktörünün tesirini arttırdığını belirterek, fayda maksimizasyonu sağlamak isteyen ferdin, her iki döneme ait kararları hangi sınırlayıcı şartlar altında verdiğini belirten varsayımlar sıralamıştır (275).

Watson, sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı iddiasının geçerlilik kazanması için, daha kuvvetli varsayımlara ihtiyaç olduğunu, bir sosyal güvenlik programının uygulanmaya başlanmasının, tasarruflar üzerine tesirinin belirli yönde bir eğilime sahip olmadığını, belirtmiştir. Eğer sistem aktüaryal olarak adil olmaz ve iyazlar ödenen primlerin bugünkü değerini aşarsa, tasarrufları azaltacağını, ferdin iyaz

(272) Daniel S. Hamermesh, "Social Insurance and Consumption: An Empirical Inquiry", The American Economic Review, Vol: 72, No: 1, 1982, ss. 111-112.

(273) H. Watson, "Saving, Social Security and Uncertainty", Southern Economic Journal, Vol: 49, No: 2, October, 1982, s. 330.

(274) H. Watson, a.g.m., s. 331.

(275) H. Watson, a.g.m., ss. 333-332.

alışı ile birlikte riskde artarsa, sistemin fertleri daha fazla tasarruf yapmaya teşvik edeceğini bulmuştur (276). Elde ettiği sonuçlarla, sosyal güvenliğin şimdiki neslin tasarruf davranışına nasıl tesir edeceği hususunda kalitatif tahminler yapılabileceğini, bugünkü nesilde tasarruf azalmasına yol açan tesirlerin gelecek nesilleri tasarruf arttırmaya teşvik edeceğini, sonuç olarak, "sosyal güvenliğin tasarruf tesirini araştıran ampirik çalışmaların riks unsurunu mutlaka modellerine dahil etmesi gerektiğini" vurgulamıştır (277).

6. Sosyal Güvenliğin Tasarruf Eğilimine Tesirlerini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Genel Değerlendirmesi

Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini ortaya koymak için yapılan ampirik çalışmalarda iki temel gaye esas alınmıştır;

- Teorik görüşlerle ortaya konulan tesirlerin test edilmesi, ve,
- Eğer varsa, bu tesirin yönünün ve derecesinin tesbit edilmesi,

Yapılan araştırmaları kullandıkları veri tiplerine göre üç grupta toplamak mümkündür;

- Zaman serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar,
- Mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar, ve,
- Milletler arası mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar.

(276) H. Watson, a.g.m., ss. 337-339.

(277) H. Watson, a.g.m., s. 341.

Ampirik alışmalar, teorik tartışmalara paralel bir gelişme seyri göstermiştir. Teorik tartışmaların yoğunlaştığı 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren, ampirik çalışmalarda günümüze kadar yoğun olarak yapılagelmiştir. Bu alışmaları şekil ve muhteva bakımından değerlendirirsek, şekil bakımından aşağıdaki özellikleri gösterdikleri görülmektedir;

- Bir kaç ampirik çalışma hariç olmak üzere, bütün ampirik alışmalar A.B.D. için yapılmıştır. Bu durumda elde edilen sonuçların da bu ülke sosyal güvenlik sisteminin tesirlerini yansıtmadı söz konusu olmuştur. Elde edilen sonuçların genelleştirilebilme şansı azalmıştır.

- Ampirik alışmalar, genel olarak sosyal güvenlik sisteminin tesirlerini ortaya koymak bakımından en uygun analitik erveyi sağladığı belirtilen, hayat devresi modeli kullanılarak yapılmıştır. Ancak geleneksel hayat devresi modelinin varsayımları, ampirik çalışmanın gereklerine uygun olarak zaman zaman büyük oranda değiştirilmiştir. Sürekli gelir hipotezini kullanan iki çalışma ise bu genel seyri değiştirecek sonuçlar vermemiştir.

- Ampirik çalışmaların, teorik görüşleri ortaya koymalar tarafından yapılması da bir başka ortak özellik olmuştur. Özellikle Feldstein, ısrarla teorik görüşlerini destekleyen sonuçlar elde etmeye yönelik ampirik çalışmaları, bütün veri tipleri ile defalarca yapmıştır.

- Ampirik alışmaları yapan bütün araştırmacıların, analitik erve ve veri kaynaklarına bağlı olarak, elde edilen sonuçların güvenilirliği hususunda şüpheler ortaya koyması, ampirik çalışmaların istenilen vasıfta yapılamadığını ortaya koymaktadır. Analitik erve ile ilgili en büyük problem değişken tariflerinden ve özellikle modelde sos-

yal güvenliğin tesirini ortaya koyacak değişkenlerin tarifi-
finden kaynaklanmıştır. Feldstein'in tarif ettiği, "sosyal
güvenlik serveti" değişkeni genel olarak bu konudaki en tu-
tarlı değişken olarak kabul edilmesine rağmen, ölçülmesinde
getirdiği güçlükler sebebiyle modelde gerçek değeri ile tem-
sil edilememiştir. Bu değişkenin hesaplanmasına farklı yak-
laşılması, diğer faktörler değiştirilmeden yeni ampirik ça-
lışmaların yapılmasını teşvik etmiştir. Leimer ve Lesnoy'un
ortaya koydukları gibi, bu değişkenle ilgili varsayımlarda
yapılacak değişiklikler, sonucu büyük oranda etkileyebilecek
vasıftadır. Bazı araştırmacılar, sosyal güvenliğin tesirini
ölçmek için, farklı sosyal güvenlik değişkenlerini modelle-
rine dahil etmelerine rağmen, bu değişkenler ikinci derece
öneme sahip olarak kalmışlardır.

Ampirik çalışmaların sonuçlarını zayıflatan bir önem-
li hususta, sağlıklı veri elde etmek konusunda araştırmacıla-
rın karşılaştığı güçlüklerdir. Özellikle mekan serileri ve-
rileri ile yapılan araştırmalarda bu eksiklik kendini his-
settirmiştir. Doğrudan sosyal güvenlikle ilgili araştırma-
lara dayanan veriler yerine, diğer amaçlarla yapılmış araş-
tırmalarda elde edilen verileri düzenleyerek kullanma yoluna
gidilmiştir.

Bu ortak özellikler dışında, araştırmada kullanılan
veri tiplerine göre, özellik arz eden bazı ortak noktalar
görülmektedir. Bu ortak noktalarda araştırmaların yetersiz-
liği ile ilgilidir.

- Zaman serileri verileri kullanılarak yapılan ampirik
çalışmalarda, genel olarak basit doğrusal denklemlerle çalış-
ma yapıldığı için, zamana bağlı olarak değişkenler arasında
ortaya çıkan "çoklu bağlantının" tesirlerinin yansıtılama-
dığı görülmektedir. Bu durumda değişkenler modelde gerçek
değerleri ile temsil edilememektedir.

- Mekan serileri verileri ile bir ülkeye ait olarak yapılan araştırmalarda temel problem, ampirik çalışma yapılan örnek kütlenin ana kütlenin özelliklerini yansıtip yansıtmadığı hususu olmuştur. Zaman ve maddi imkân yetersizliği sebebiyle küçük tutulan örnek kütle ile elde edilen sonuçlar, bir kısım araştırmacı tarafından bizzat ana kütlenin özelliklerini taşımaz olarak nitelendirilmiş, sonuçların bütün bir ülke için genelleştirilemeyeceği vurgulanmıştır. Veri kaynaklarının dolaylı kaynaklar olması sebebiyle de model dışında tutulan değişken sayısı artmış, modelle ilgili kuvvetli varsayımlar yapılma yoluna gidilerek konu basitleştirilmiştir.

- Milletlerarası mekan serileri verileri ile yapılan ampirik çalışmalar, bu alanda yapılan çalışmalar içinde en büyük güçlükleri arz etmektedir. Bir ülkeye ait olarak yapılan çalışmalarda ortaya çıkan güçlüklerle ilâve olarak, birden fazla ülkede veri toplamanın güçlükleri ile karşılaşmış, farklı gayelerle yayınlanan verilerin esas alınan ülkedeki veri tipine uydurulması için düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir. Ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin ve fertlerinin davranış şekillerinin farklı olması da bu güçlükleri arttırmıştır. Genel olarak, araştırma kapsamındaki ülkeler gelişmiş batı toplumları olmasına ve fertlerin benzer şekilde rasyonel olarak davrandıkları farz edilmesine rağmen, bu güçlükler aşılamamıştır. Zaten araştırma kapsamına yalnızca belirli bir gelir seviyesinin üstündeki ülkelerin alınması, araştırmaların en büyük eksikliğini ortaya koymaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de dahil edileceği bir ampirik çalışma, ilâve güçlükleri de beraberinde getirmesine rağmen, ilginç sonuçlar ortaya çıkacak, araştırmaların eksikliği tamamlanacaktır.

Bu ortak özellikler dışında, ekonometrik bir çalışma yapmanın beraberinde getireceği genel problemlerden bahset-

meye gerek duymuyoruz. Bu tür eksikler hangi alanda yapılır-
sa yapılsın bütün ampirik çalışmalarda karşılaşılmaktadır.
Bunlardan bir tanesi, gözlemlere dayalı olarak analitik mo-
deli kurarken, birinci derecede önem verilen değişkenlerin
dahil edilmesi, ölçülemeyen veya ikinci derecede öneme sahip
olduğu araştırmacı tarafından öne sürülen değişkenlerin mo-
del dışında tutulması ve bu değişkenlerin tesirlerinin model
içindeki değişkenlerle temsil edilmesidir. Sonuçta, model-
deki değişkenler gerçek değerlerinden uzaklaşmaktadır.

Ampirik araştırmaların, muhteva bakımından sosyal gü-
venliğin tasarruflar üzerine tesirleri hususunda ortaya koy-
duğu sonuçlar ise şu şekilde özetlenebilir;

- Araştırmacılar, teorik görüşlerle ortaya konulan
sosyal güvenliğin "emekliliği teşvik", "servet ikame" ve
"nesiller arası transfer" (miras), tesirlerini ampirik ça-
lışmalarla tesbit etmeye çalışmışlardır. Yapılan çalışmala-
rın sonuçları, bu üç tesirin yorumlanması ile ortaya çıkmış-
tır.

- Feldstein, ikili tesir hipotezine uygun olarak, araş-
tırmaları sonucunda sosyal güvenliğin "servet ikame" tesirinin,
"emekliliği teşvik" tesirinden daha kuvvetli olduğunu bulmuştur. Yani
sosyal güvenlik, fertlerin tasarruf ihtiyacını azaltmaktadır. Bu, sosyal
güvenlik servetinin, diğer tasarruf çeşitlerine ikame edilmesi ile orta-
ya çıkmaktadır. Feldstein, sözkonusu tesirin araştırmadan araştırmaya
farklılıklar göstermesine rağmen, ortalama olarak % 40 civarında çıktığı-
nı ileri sürmektedir. Feldstein, her üç tip verileri kullanarak benzer
sonuçları elde etmiştir.

- Feldstein dışındaki araştırmacılardan bazıları da
sosyal güvenliğin tasarrufları azalttığı yolunda sonuçlar
bulmuşlardır. Ancak bunlar çok zaman istatistiki bakımdan
önemsiz olarak ortaya çıkmış, ihmal edilebilecek bir büyük-

lûge sahip olmuştur. Tasarruf azaltıcı tesirin istatistiki olarak büyük çıktığı durumlarda ise, modelin anlamlılık testleri bakımından güvenilir olmadığını, değişkenlerin gereken işaretlerle modelde yer almadığını belirtmişler, bu tür sonuçları şüphe ile karşılamışlardır.

- Bazı ampirik çalışmalarda sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini nötr olarak bulmuştur. Bu sonuç da, teoride ileri sürülen "ikili tesir hipotezine" uygun olmaktadır. Çünkü, "emekliliği teşvik" ve "servet ikame" tesirleri birbirlerini dengeleyici etkide bulunmaktadır. Yani zıt yönlü iki tesir birbirini dengelemektedir. Bu sonuca bir başka izah daha getirilmiştir. Barro tarafından ileri sürülen "nesiller arası transfer" tesirine göre, sosyal güvenlik sistemleri işleyişlerinin bir sonucu olarak, hayat devresi modeline uygun şekilde, fertlerin emeklilik dönemleri için yaptığı tasarruflara olan ihtiyacını azaltır. Ancak bu yolla meydana gelen tasarruf azalması, bugün emekli olan ve iyaz alan nesil tarafından sonraki neslin katlandığı yükü azaltmak gayesi ile tasarruflarını arttırmaları sonucu dengelenir. Bugünkü nesilden gelecek nesile aktarılan miras miktarı artar. Sonuçta, sistemin getirdiği tasarruf azalması tesirini kaybeder.

- Sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirini pozitif olarak bulan sonuçlar da vardır. Bu sonuç, Katona ve Cagan tarafından ileri sürülen "görgü tesirine" uygun olduğu gibi, "ikili tesir" hipotezine de uygundur. "Görgü tesiri", fertlerin, emeklilik dönemleri ihtiyaçlarının önemini fark ederek daha fazla tasarruf yapacaklarını ileri sürer. "İkili tesir" hipotezi ise, sistemin fertleri erken emekliliğe teşvik ederek, emeklilik sürelerini uzattığını, bu uzun süre için fertlerin daha fazla tasarruf etmek mecburiyetinde kaldıklarını öne sürmektedir. Ancak araştırmacılar, pozitif

tesirin bulunduğu durumlarda ampirik çalışmanın istatistiki bakımdan güvenilir olmadığını, değişken değerlerinin beklenen işarete çıkmadığını belirtmişler, sonuçların güvenilirliğinin çok zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sebeble, tasarruf arttırıcı tesir, üzerinde en az durulan sonuç olmuştur.

Ampirik alışmalar bir bütün olarak değerlendirildiği zaman, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirleri hususunda tatmin edici bir sonuç ortaya konulamadığı görülmektedir. Birçok araştırmacı da, ampirik çalışmalarla ortaya çıkan bu belirsizliğin ortadan kaldırılması ve daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilmesi için, değişik modeller, değişken tarifleri, veriler ve ülkeler kullanan yeni ampirik çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Hemfikir olunan bir husus da, sonuçların belirsiz olarak çıkmasının, sosyal güvenliğin tasarruflar üzerine tesirlerinin olmadığı anlamına gelmeyeceğidir.

S O N U Ç

GENEL OLARAK

Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine tesirlerini inceleyen çalışmamızda, elde edilen teorik sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- Sosyal güvenlik, "görgü tesiri" ile fertlerin (hane halkları) tasarruf eğilimini yükseltici bir rol oynayabilir. Sosyal güvenlik programlarının kapsamında olan fertler, tehlikenin ve sonuçlarının daha iyi farkına vararak tasarruflarını arttırabilirler. Sistem, bir bakıma fertlerdeki sosyal güvenlik düşüncesini geliştirerek, eğitim fonksiyonu görmektedir. Bütün bir ülke halkı dikkate alındığı zaman, diğer şartlar aynı kalmak üzere, sosyal güvenlik programlarının kapsamı arttıkça, "görgü tesiri" ile toplam tasarrufların ve sermaye birikiminin artması beklenebilir.

- Sosyal güvenlik, "servet ikame tesiri" ile fertlerin tasarruf eğilimini azaltabilir. Sosyal güvenlik programları tehlikeye maruz kalan ferdin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak nakdi ivazlar ve hizmetler sağlar. Sosyal güvenlik programlarının böyle bir fonksiyonu üstlenmesi, fertleri gönüllü olarak tehlike dönemleri için tasarruf yapmaktan alıkoyabilir. Çünkü, sosyal güvenlik ivazları fertler tarafından "servet" olarak kabul edilir ve diğer tür servet birikiminin yerine ikame edilir. Bu tesir, makro seviyede sermaye birikimini azaltan bir etki yaratabilir.

- "Emekliliği teşvik tesiri" ile de sosyal güvenlik tasarruf eğilimini yükseltebilir. Hayat devresi modeline göre, fertler çalışma hayatı süresini ve emekli olma yaşlarını önceden bilmektedir. Fert, emeklilik döneminin uzunlu-

ğunu dikkate alarak çalışma hayatı süresince kendi belirlediği tüketim standardını devam ettirecek seviyede tasarruf eder. Sosyal güvenlik programlarından uzun vadeli riskler için ivaz sağlayan sosyal sigortalar, aktuarya hesaplarına göre çalıştığı için, kronolojik bir emekli olma yaşı tespit edilir. Değişik ülkelerle ilgili veriler, bu kronolojik yaşın, fertlerin gönüllü olarak emekli olmayı düşündükleri yaştan genel olarak daha düşük olduğunu göstermiştir. Bu durumda fertler, plânladıkları yaştan daha önce emekli olmaya teşvik edilmekte, emeklilik dönemleri için tasarruf yapacakları çalışma hayatı süresi kısalmaktadır. Fertler, ya belirledikleri tüketim standardını düşürecekler veya tasarruflarının seviyesini yükselteceklerdir. Tüketim seviyesinin belirlenmesi ile ilgili kararların daha önceden verildiği farzedildiğinden, "emekliliği teşvik tesirinin" tasarruf eğilimini yükseltmesi beklenebilir. Bu tesirinde, diğer şartlar aynı kalmak üzere, makro seviyede tasarrufları ve sermaye birikimini arttırması beklenebilir.

Sosyal güvenlik programlarının "servet ikame" ve "emekliliği teşvik" tesirleri, birlikte, "ikili tesir hipotezi" olarak addedilmektedir. Zıt yönlerde tasarrufları etkileyen bu iki tesirden nisbî olarak hangisi daha kuvvetli ise, net tasarruf tesirini o tayin edecektir. Eğer "ikame tesiri" daha kuvvetli ise tasarruf eğilimi artmaktadır. Makro seviyede ele alırsak, "ikame tesiri" ile tasarruflarını azaltan fertler ve "emekliliği teşvik tesiri" ile tasarrufları arttıran fertlerin birbirine nisbeti, sosyal güvenliğin sermaye birikimine tesirlerini tayin edecektir.

- Sosyal güvenlik, "miras tesiri" ile de tasarruf eğilimine ve sermaye birikimine tesir edebilir. Bu tesir, sistemin nesiller arası transferslerin miktarını değiştirmesi ile ortaya çıkar. Sosyal güvenlik programları değişik faktör-

lere bağılı olarak bugün ivaz alanlara, ödedikleri primlerin iskonto edilmiş toplam değerinden daha fazla ivaz ödeyebilir. Bu, bugün çalışan neslin daha fazla prim ödeme yükümlülüğü altına girmesi manasına gelir. Eğer ivaz alan nesil, sistemin kendisine sağladığı "zımnî getiri" için kendinden sonraki neslin yükünün arttığının farkına varır ve onların yükünü hafifletmek isterse, bırakmayı plânladığı miras miktarını arttırabilir. Bunun için de tasarruflarını arttırır. Makro seviyede tasarruf eğilimi artan nesille, çalışan ve yükü artan neslin birbirine nisbeti, diğer şartlar aynı kalmak üzere, tasarrufların seviyesine ve sermaye birikimine tesir edebilir.

Gelişmiş ülkelerde "rasyonel davranış" eğilimi gösteren fertler dikkate alınarak geliştirilen bu tesirler birlikte değerlendirildiği zaman, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ve sermaye birikimi üzerine tesirleri hususunda bir "belirsizlik" ortaya çıkmaktadır. Hangi tesirin nisbî olarak daha etkili olduğunu teorik olarak belirleyememekten kaynaklanan bu belirsizlik, konu ile ilgili ampirik çalışmaların yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Teorik görüşler sonunda ortaya çıkan belirsizliği bir ölçüde ortadan kaldırmak ve eğer varsa, sözkonusu tesirin yönünü ve derecesini tesbit etmek için yapılan ampirik çalışmalarda, davranışları izah eden teorik modellerin yetersizliğinden, sosyal güvenlik programlarının karmaşık yapı ve işleyiş özelliklerinden ve sosyal bilimlerde ampirik çalışma yapmaktan kaynaklanan güçlüklerle karşılaşmıştır.

Gelişmiş ülkeler ve özellikle A.B.D. için yapılan ampirik çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar da şunlardır;

- Kullandığı model, değişkenler ve veri tiplerine bakmaksızın bir grup ampirik çalışma, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimini azalttığını, bu azalmanın makro seviyede

toplam tasarruflar ve sermaye birikimine % 25-40 arasında değişen nisbetlerde menfi tesirleri olduğunu ortaya koymuştur. Böyle bir sonuç teorik görüşlere de uygundur. "İkame tesirinin" daha kuvvetli olduğunu göstermektedir. Buna göre fertler, sosyal güvenlik ivazlarını kendi gönüllü tasarrufları ile oluşturmaları servet birikimine ikame etmektedirler. Araştırmacılar en çok bu tesir ve ortaya koyduğu sonuçlar üzerinde durmuşlardır.

- Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerinin olmadığı, veya varsa bile bu tesirin çok zayıf ve ihmal edilebilecek bir büyüklükte olduğunu ortaya koyan ampirik çalışmalar da yapılmıştır. Bu sonuçlar da teorik görüşlerle izah edilebilir ve "ikili tesir hipotezine" göre, "ikame" ve "emekliliği teşvik" tesirlerinin birbirine denk veya çok az farklılık olduğu yolundaki görüşleri desteklemektedir. Bu sonuçlar, makro seviyede tasarruflar ve sermaye birikimine sosyal güvenlik sisteminin tesirinin olmayacağı manasında yorumlamak mümkündür.

- Az sayıdaki ampirik çalışma da, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimini yükselttiğini ortaya koymuştur. Bu sonucu, "görgü", "emekliliği teşvik" ve "miras" tesirleri ile, teorik olarak izah etmek mümkündür. Ancak, tasarruf eğilimini yükselten bir tesirin varlığını ortaya koyan araştırmacılar, bu sonucun elde edildiği modellerin istatistiki güvenilirlik testleri bakımından arzu edilebilir nitelikte olmadığını, değişken değerlerinin beklenen işaretlere sahip olarak çıkmadığını, bunlara bağlı olarak da, bu yöndeki sonuçların şüphe ile karşılanması gerektiğini özellikle belirtmişlerdir.

Ampirik çalışmalar bir bütün olarak ele alındığı zaman, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerinin, teorik görüşlerde olduğu gibi, belirsiz bir görünüm arz ettiği

görülmektedir. Ampirik çalışmaların yapılması gayesini teşkil eden belirsizlikleri azaltma hedefi yeterince gerçekleşmemiş olmakla birlikte, bu sahada yapılacak çalışmaların metodolojisi hususunda önemli gelişmeler sağlanmış olduğu söylenebilir.

Bu sonuçların ışığı altında çalışmamızın ortaya koyduğu sonuçların değerlendirmesi şu şekilde yapılabilir;

- Teorik görüşler ve ampirik çalışmalar sonunda, sosyal güvenliğin tasarruflara tesirinin "belirsiz" olarak çıkması, böyle bir tesirin olmadığı anlamına gelmez. Çalışmalar da kullanılan modeller, varsayımlar, değişken tarifleri, veriler ve araştırma metodları geliştirilerek, daha sağlıklı sonuçlar elde etmek mümkün olabilir. Bunun için, konu ile ilgili yeni araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

- Değişik sebeplerle, sık sık politik müdahalelere maruz kalan sosyal güvenlik sisteminin işleyişi ile ilgili olarak, siyasi karar merkezlerine menfi tesirleri önleyici düzenlemeler yapmalarını sağlayacak bilgilerin, yetersiz de olsa sunulabildiği söylenebilir. Temel insan haklarından biri olarak kabul ettiğimiz sosyal güvenlik hakkından geri dönüş sözkonusu olmamakla beraber, bu görüşümüz sistemin işleyişindeki aksaklıkları gidermeye yönelik düzenlemelerin yapılmasını engellemez. Değişen şartlara cevap verecek şekilde, sosyal güvenlik sistemi ile ilgili her hususta düzenlemeler yapma ihtiyacı vardır. Toplum yapısı gibi, sosyal güvenlik sistemi de dinamik bir yapıya sahiptir.

- Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini ele alan çalışmaların, sosyal güvenliğin finansman ve organizasyonunu devletin veya toplumun üstlenmesini eleştiren liberal görüş taraftarlarını destekleyen sonuçlar vermediği

görülmüştür. Görüşümüz, sosyal güvenlik hakkı, bugün kabul edildiği şekli ile, tartışma konusu dahi yapılmaması gereken bir haktır. Ferdi mücadele ile sağlanacak sosyal güvenlik garantisinin, bugünkü şartlarda yeterli olması mümkün değildir. Devletin bu görevi üstlenmesi ve toplumun bu mücadele için organize olması, kaçınılmaz bir gelişmedir.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE ÜLKEMİZDE DURUM

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, sosyal güvenlik harcamalarının milli gelir içindeki payı, % 1-10 arasında değişmekle beraber, genelde bu payın % 4-7 oranlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerle bir mukayese si yapıldığı zaman, bu paylar çok düşük olarak görülmesine rağmen, bu ülkeler için nisbi olarak büyük öneme sahiptir. Çünkü, iktisadi kalkınma faaliyetlerine tahsis edebilecekleri kıt kaynaklarının bir kısmını, iktisadi gelişme hızını düşürme pahasına sosyal güvenliğe ayırmaktadırlar. Dikkati çeken önemli bir husus ta, sosyal güvenliğin aldığı payın hızla artma eğiliminde olduğunun görülmesidir. Gelişmekte olan ülke insanı, her alanda olduğu gibi, sosyal güvenlik konusunda da imkânların üstünde bir taleple ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasındaki yoğun haberleşme ve geçiş toplumlarında görülen yüksek tüketim eğilimleri ile hızlanan bu talepler karşısında, siyasi iktidarlar çok zaman gerekli direnci gösterememekte, ekonomilerinin yüküne uzun süre katlanamayacağı yüksek standartlarda sosyal güvenlik hakkı verilmektedir.

Tasarruf ve sermaye birikimi, gelişmekte olan ülkelerin iktisadi kalkınma faaliyetlerinde karşılaştıkları en büyük darboğazlardan birini teşkil eder. Yüksek tasarruf eğilimi ve sermaye birikimi, bir anlamda yüksek kalkınma hızı ile özdeştir. Sosyal güvenlik programları, konumuz

açısından, tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine tesirleri nisbetinde iktisadi kalkınma faaliyetleri ile yakından ilgilidir. Sosyal güvenlik programlarının tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine menfi tesirlerinin olmaması ve hatta kalkınmanın finansmanına tahsis edilebilecek fonlar yaratması arzu edilir. Sistemin işleyiş prensipleri tespit edilirken bu gayenin gerçekleştirilmesinin gözardı edilmemesi gerekir.

Gelişmekte olan ülkelerin en belirgin özelliğini, gelir seviyesinin düşük olması teşkil eder. Tasarrufları tayin eden temel faktör gelir seviyesi olduğundan, düşük gelir seviyesi, düşük tasarruf eğilimini de beraberinde getirir. Fertler, çok zaman zaruri ihtiyaçlarını dahi karşılayacak gelire sahip olmadıklarından, tasarruf edemezler.

Tasarruf eğilimi ilgili bir başka hususu da fertleri tasarruf yapmaya teşvik edecek sermaye piyasası müesseselerinin, yeteri kadar organize olmaması teşkil etmektedir. Bu eksiklik, mevcut tasarrufların küçük, dağınık ve kısa vadeli olmasına sebep olmakta, kalkınmanın finansmanına tahsis edilebilecek, büyük miktarlarda ve uzun vadeli fonlar elde edilememektedir.

İktisadi dalgalanmaların, genel olarak sık ve harcamayı teşvik edecek mahiyette olması da, tasarruf eğilimine menfi tesir etmektedir. Bu özellikler ile gelişmekte olan ülkelerde tasarruf eğilimine önemli izahlar getirilmesine rağmen, yine de yetersiz kalınmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf eğilimini tayin eden faktörler, objektif olmaktan ziyade subjektif vasıfları ağırlıkta olan özellikler arz eder. Toplum yapısı ve özellikleri bunlardan en önemlisi olarak belirtilebilir.

Gelişmekte olan ülkelerde, her sahaya uygulanabilecek "iki kesim" ayarımı vardır; "Modern kesim" ve "geleneksel kesim". Toplum yapısını dikkate alınca, buna bir üçüncü kesim daha ilâve edilebilir. Bu "geçiş kesimi"dir.

"Modern Kesim" mensupları, milli gelirden nisbî olarak daha büyük pay alırlar ve cemiyet hayatının özelliklerini taşırlar. Gelir seviyesinin yüksek olması sebebiyle, yüksek tasarruf eğilimine de sahip olmaları ve sermaye birikimini teşkil edecek tasarrufları yapmaları beklenir. Ancak bu, her zaman geçerli bir durum değildir. Modern kesim mensupları, değişik faktörlere bağlı olarak lüks tüketime yatkınlık arz ederler ve "gösteriş tesiri" ile, gelir fazlasını tasarruf etmek yerine tüketime sarfedebilirler. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde, tasarruf seviyesini ve sermaye birikimini büyük ölçüde bu kesimin tayin ettiği ileri sürülür.

"Geleneksel Kesim", gelir seviyesinin düşük, ihtiyaçlarının sınırlı olması ile karakterize edilebilir. Ancak, bu kesimin kendi içinde de gelir dağılımı bakımından büyük adaletsizlik vardır ve küçük bir grup, bu kesimin aldığı payın büyük bir kısmını alır. Bu grupta bulunanlar da "gösteriş tüketimi" sebebiyle, gelir seviyesine bağlı olarak, yapmaları ümit edilen tasarrufları yapamazlar. Bu kesimde bulunan geniş kitlenin, para ekonomisi ile ilişkileri zayıf olduğu için, yüksek tasarruf eğilimine sahip olsalar bile, bu aynı tasarruflar şeklinde ortaya çıkar.

"Geçiş Kesimi", özellikleri en zor tespit edilebilen kesim olma vasfı taşır. Sanayileşme ve şehirleşme ile meydana gelen göç olayı sonucu ortaya çıkar ve bu göçün niteliği, bu kesimin toplam nüfus içindeki nisbi önemini tayin eder. Bu kesim içinde iki farklı grup vardır. Bir grup, geleneksel

kesimin değer yargıları ve düşünce tarzını terketmiş, modern kesime geçişi de tüketim kalıplarını değiştirerek sağlamak gayesindedir. Bu grubun tüketim eğilimi çok yüksektir ve zaman zaman negatif tasarrufta bulunarak, sahip oldukları servet birikimini eritirler. Diğer grup, geleneksel kesimden kopmamış ve gelir artışlarının büyük bir kısmını tasarruf eden kesim olarak görülür. Tasarruf eğilimleri, normal iktisat prensipleri ile izah edilemeyecek derecede yüksektir. Kısa sürede varlık sahibi olurlar ve gelir artışına bağlı bir statü elde etme gayretindedirler.

İktisadi hayatın ve toplum yapısının özellikleri dışında örf ve adetler, dini inançlar, savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar gibi çok sayıda faktörün de tasarruf eğilimine tesirleri olduğu söylenebilir.

Bütün bu unsurlar dikkate alındığı zaman, gelişmekte olan ülke insanının büyük ölçüde "gösteriş tesiri" ile tüketimin etkisi altında kaldığı söylenebilir. Ancak, bu yeterli bir izah değildir. Özelliklerini belirttiğimiz kesimler arasındaki nisbi denge bu ülkelerde tasarruf eğilimi ve sermaye birikimini izahta yardımcı olabilecek bilgiler sunabilir.

Gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri, müessesesevi yapı ve işleyiş özellikleri bakımından, aşağıdaki özellikleri gösterirler.

Sosyal güvenlik garantisi, modern ve geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri tarafından birlikte temin edilmeye çalışılır. Hangi müesseselerin daha yaygın olduğu, ülkeden ülkeye olduğu kadar, ülke içinde toplum kesimleri arasında da değişiklikler gösterir. Ancak genel eğilim, modern sosyal güvenlik müesseselerinin hakim kılınmak istendiği ve bu yönde hızlı bir gelişmenin olduğu şeklinde görülmektedir.

Geleneksel toplum kesiminde, aile, komşuluk ve akrabalığa bağlı yardımlaşma ve dini sosyal yardımlardan teşekkül eden geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri daha yaygındır. Bunlardan, geniş aile yapısının, geçiş kesiminde bulunan grupların iktisadi güçlüklerle dayanma gücünü arttırarak, ülkemizde olduğu gibi, sosyal patlamaları önleyen bir tampon vazifesi gördüğü de ileri sürülmektedir. Geçiş kesimindeki grupların sosyal güvenliğini sağlayan müesseselerin yaygınlığını, istihdam edildikleri sektör tayin etmekte, informal sektörde çalışanların geleneksel, teşkilatlı sanayi ve hizmetler sektöründe çalışanların modern sosyal güvenlik müesseseleri kapsamında oldukları görülmektedir. Modern kesimin daha yüksek standartta sosyal güvenlik garantisine sahip olduğu söylenebilir. Bu kesimin, munzam nitelikte olan, özel sosyal güvenlik müesseselerine de iştirak etme eğilimi gösterdikleri, ancak yaygınlık derecesinin düşük olduğu görülmektedir.

Modern sosyal güvenlik müesseselerinin, önce sosyal sigortalar, daha sonra, kamu sosyal güvenlik harcamaları müesseseleri şeklinde geliştiği görülmektedir. Sosyal sigortalar, fon esasına ve primle finansman metoduna göre kurulmakta, finansmanına devletin iştiraki, ülkeden ülkeye değişiklikler göstermektedir. Nitekim, ülkemizde devlet, işveren olma vasfı dışında, sosyal sigortaların finansmanına iştirak etmemektedir.

Sosyal sigortaların kuruluşu, önce teşkilatlı grupları kapsama alacak şekilde gelişmiştir. Bu gelişme seyri, sosyal sigortaların kuruluşunu tayin eden ihtiyaç, mali ve idari faktör, prensiplerine de uygundur. Ülkemizde, önce en teşkilatlı grup olan memurlar için Emekli Sandığı kurulmuştur. Daha sonra, teşkilatlanmayı gerçekleştiren işçiler ve bağımsız meslek mensupları için Sosyal Sigorta Kurumu ve

Bağ-Kur, oluşturulmuştur. Bugün en zayıf teşkilatlı grup olan tarım kesimi mensupları, sosyal sigorta, kapsamına alınmaya çalışılmaktadır.

Modern sosyal güvenlik müesseselerinden kamu sosyal güvenlik harcamalarının, sosyal sigortaların teknik ve idari boşluklarını kapatmak için, mali imkânların elverdiği ölçüde, geliştiği görülmektedir. Nitekim, bütün ülke mensuplarını asgari seviyede sosyal güvenlik standardına kavuşturma gayesi ile, oluşturulan bu müesseselerin iktisadi gelişme seviyesine paralel bir gelişme seyri gösterdikleri söylenebilir.

Modern sosyal güvenlik müesseselerinin gelişim seyri, çok zaman bu normal seyri takip etmeyebilir. Teşkilatlı bas-kı grupları, menfaat mücadelesinde öne geçerek, siyasi karar merkezlerine tesir ederler ve kazandıkları sosyal güvenlik hakkının standartlarını yükselten tavizler alabilirler. Bu durumda, bütün ülke fertlerine asgari seviyede sosyal güvenlik standardı sağlayacak "yatay gelişme" tamamlanmadan, "dikey gelişme"ler görülebilir. Ülkemizde de benzer durum görülmüş, sigorta kapsamında olanların "imtiyazlı" gruplar haline geldiği görülmüştür.

Gelişmekte olan ülkelerde, müessesesevi yapıdan çok sistemin işleyiş özellikleri tasarruf eğilimine tesir eder. Primlerin tahsili ve seviyesi, ivazların verilmesi ve şartları ile ilgili düzenlemeler, değişik faktörlerle birlikte, sistemi, menfi tesirler yaratan veya mevcut bir eğilimi güçlendiren bir işleyişe itebilir.

Sosyal güvenlik programlarının ilk kuruluş yıllarında gerekli şartları yerine getirmeyenlerin kapsama alınması hususunda bazı kolaylıklar sağlanır. Hizmet birleştirmeleri,

geriye doğru borçlanma gibi çözüm yolları getirilir. Sosyal siyaset bakımından mûsbet olarak nitelendirilebilecek bu uygulama, değişik faktörler sebebiyle süreklilik kazanabilir. Bu durumda bazı grupların devamlı haksız bir kazanç sağlanması, sistemin aktuarya hesaplarına dayanan dengesinin bozulması sözkonusu olabilir. Benzer şekilde, gerçek tehlikeye uğramayana ivaz verilmesi de menfi tesirler yaratabilir. Nitekim, ülkemizde uygulanan emeklilik sigortası bunun en güzel misalini teşkil etmektedir. Fertler, belirli süre prim ödeyerek, gerçek tehlikeye uğramadan, emeklilik ivazları alma hakkına kavuşmuşlar, "genç emeklililer", "emekliler mezarı" gibi kavramlar, günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir.

İvaz seviyeleri de, menfi tesirler yaratabilecek şekilde yüksek tespit edilmiş olabilir. Ortalama ücret seviyesinin düşük olmasına bağlı olarak, yüksek belirlenen ivaz seviyeleri, fertleri tasarruf etmekten ve tehlikelerin zararlarından kaçınmaktan alıkoymalıdır. Sosyal güvenlik ivazları verilirken uygulanan tavan-taban uygulaması da bu eğilimi güçlendirebilir.

Kamu sosyal güvenlik, harcamaları da, benzer şekilde menfi tesirler yaratan bir gelişme seyri gösterebilir. Genel olarak universal nitelikte olan bu harcamalar, gerçek tehlikeye uğrayanlara sosyal güvenlik garantisi sağlama hedefinden uzaklaşabilir.

İktisadi hayat, toplum yapısı ve sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan özellikler sebebiyle, sistemin tasarruf eğilimine tesirlerini tespit etmek, büyük güçlükler arz etmektedir. Görüldüğü gibi bütün faktörler ölçülebilir değerler elde etmeyi temin edecek bir model oluşturmayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmaların ortaya koyduğu sonuçları dikkate alarak bir değerlendirme yaparsak, muhtemel sonuçların aşağıdaki şekilde çıkması beklenebilir.

- Sosyal güvenliğin "görgü tesiri" ile, gelişmekte olan ÷lkelerde fertlerin tasarruf eğilimlerini yükselttiğini söylemek çok güçtür. Çünkü, fertlerin içinde bulundukları şartlarda, kısa vadeli düşünmeleri ve o günü kurtarma gayreti içinde olmaları sözkonusudur. Primlerin kaynakta kesilmesi de böyle bir tesirin ortaya çıkmasını azaltan bir rol oynayabilir. "Görgü tesirini", gelişmekte olan ÷lkeler için bir başka şekilde yorumlamak mümkün olabilir. Buna göre, fertlerin, modern sosyal güvenlik müesseseleri kapsamına girmek eğilimlerini güçlendiren bir tesire sahip olabilirler. Bu, bir anlamda, sosyal güvenlik düşüncesinin fertlerde yerleşmesini sağlayan eğitici rol oynaması olarak da değerlendirilebilir.

- "İkame tesirinin", gelişmekte olan ÷lkelerde fertlerin davranışlarını kuvvetli şekilde etkilediği söylenebilir. Sosyal güvenlik programlarının emeklilik yılları veya diğer tehlike dönemlerinde ivaz ve hizmet teminini garanti etmesi, fertleri bu gayelerle tasarruf etmekten alıkoyabilir. Zaten düşük olan tasarruf eğilimi de tamamen zayıflayabilir. Geleneksel kesimde ve geçiş kesiminde bulunanlar, yetersiz sosyal güvenlik ivazlarının temin ettiği standardın üzerine çıkmak için ilâve tasarruf yapmak yerine, ihtiyaçlarını daha da kısarak, düşük bir hayat standardına razı olabilirler ve kendilerini atalete sevkedebilirler. Zaten, düşük verimlilik ve atıl kapasite ile çalışan bu insanlardaki, menfi eğilimleri güçlendiren bir rol oynayabilir.

- "Emekliliği teşvik tesiri", iki yönde etkisini gösterebilir. ÷lkemizde olduğu gibi, emekli olma şartlarının kolaylaştırılması, fertlerin emekliliği gaye edinerek erken yaşta işgücünden ayrılmalarını teşvik edebilir. Bu menfi tesir yanında, yine ÷lkemizde görüldüğü gibi, erken emekliliğe teşvik, müsbet olarak değerlendirebileceğimiz tesirler de yaratabilmektedir. Çalıştığı yıllarda düşük gelir

elde ederek ihtiyaçlarını erteleyen fertler için, erken emeklilik, yeni bir i yapmak için fırsat olabilmektedir. Bu grupta bulunan fertler, emeklilik yılları yaklaştıkça tasarruf eğilimlerini yükseltmekte, toptan ödenen ikramiye ile yeni ie başlamak için sermaye oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ferdi açıdan msbet olarak değeriendirebileceğimiz bu gelişme seyri, makro seviyede menfi sonuçlar doğurabilir. Bu tesirin net sonucunu, iki grupta bulunan fertlerin nisbetleri tayin edecektir.

- Sosyal güvenliğin "miras" veya "nesiller arası transfer" tesirini gözlemlerle tesbit etmek, büyük güçlükler arz etmektedir. Çünkü, miras müessesesi, özellikle geleneksel ve geçiş kesiminde, resmi müesseseler araya girmeden örf ve adetlerin tesiri altında işlediği için, yeterli veri elde edebileceğimiz sağlıklı ve güvenilir kaynaklar yoktur.

Bütün bu hususlar gözönüne alındığı takdirde, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine ve sermaye birikimine tesirlerini tesbit etmek büyük güçlükler arz etmektedir. Bugünkü seviyesi ile, sosyal güvenliğin, gelişmekte olan ülkelerde tasarruf eğilimine tesir eden birinci derece faktörlerden biri olduğunu söylemek mümkün olamamaktadır. Ancak, az gelişmiş ülke insanında görülen atalet ve kolay yaşama eğilimlerini güçlendiren menfi tesirlerinin olduğunun da belirtilmesi gerekir.

Gelişmekte olan ülkelerde araştırmacılar, sosyal güvenliğin ferdi tasarruf eğilimine tesirlerinin ortaya konulması ile ilgili çalışmaların arz ettiği güçlükler sebebiyle, müessese olarak sosyal sigortaların yarattığı fonlar ve sermaye birikimine tesirleri üzerinde durmuşlardır. Sosyal güvenlik müesseseleri, doğrudan bu gaye için kurulmamış olmaları sebebiyle, "yarı mali aracı" müesseseler olarak değeri-

lendirilmiş ve sermaye piyasasındaki rolü ve sermaye birikimine tesirlerini ele almaya çalışmışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerde, sermaye piyasası kurumlarının yetersiz olması, zaten kıt olan sermayenin teminini daha da güçleştirmektedir. Bu durumda, özellikle uzun vadeli riskleri kapsamına alan sigortalar, fon esasına göre kurulmuş ise, sermaye birikimine önemli katkıları olan bir müessesé haline gelmektedirler. Sigortalılar ve işveren primleri, mecbûri olarak kaynakta kesilerek tahsil edilmekte, fert tehlikeye maruz kaldığı zaman, ivaz olarak geri verilmektedir. Primlerin tahsili ve ivazların ödenmesi arasında belirli bir sürenin geçmesi sebebiyle, bu sürede kesilen primlerden oluşan fonlar ve gelirleri ile, ekonomiye kalkınmanın finansmanına tahsis edilebilecek büyük fonları sunulabilmektedir.

Sosyal güvenlik müesseseleri doğrudan sermaye piyasası kurumu olarak görülmezler. Yalnızca bu gaye ile de kurulmazlar. Ancak, işleyiş prensipleri sisteme bu fonksiyonu zaruri olarak kazandırmaktadır. Bu sebeble, geliştirmekte olan ülkeler içinde vazgeçilmez bir finansman kaynağıdır.

Sosyal güvenlik müesseseleri vasıtasıyla sağlanan fonların, sermaye birikimini teşkil etme bakımından bazı üstünlükleri vardır. Primler düşük gelirlerden alındığı için, genellikle tüketim harcamalarından kesilerek karşılanır. Bu, geliştirmekte olan ülkelerde gerçek bir tasarruf artışı sağlar. İkame tesiri ile diğer tür tasarruflarda bir azalma meydana getirmeyebilir.

Sosyal güvenlik müesseselerinin sağladığı fonların ne kadar süre ile kullanılabileceği de belirlidir ve ekonominin finansmanı için gerekli uzun vadeli kaynak ihtiyacını karşılama vasfı kuvvetlidir. Diğer tür tasarruf kaynaklarının

dan bir üstünlüğünü de, bu husus teşkil eder. Bu vasfı ile gelişmekte olan ülkelerde genellikle kısa vadeli, küçük miktarlarda ve dağınık olan tasarrufların varlığının eksikliğini, büyük ölçüde telafi edecek bir fonksiyon görebilir.

Ülkemizde de uzun vadeli riskler için oluşturulan sosyal güvenlik programları, ekonomimiz için vazgeçilmeyecek bir sermaye birikimi kaynağı teşkil etmiştir. Bu müesseseler aracılığıyla temin edilen fonların toplam tasarruflar içindeki payı % 20'den az olmamak üzere, devamlı büyük öneme sahip olmuştur. Son yıllarda, daha önce belirtilen sebeblere bağlı olarak, bu müesseselerin sermaye birikimi sağlama fonksiyonu zayıflama eğilimi göstermiş olmakla beraber, gerekli tedbirlerin alınması ile bu menfi gelişme, giderilebilecek vasıftadır.

Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin daha önce takip ettikleri politikalara uygun şekilde, bu müesseselerin sağladığı fonları kalkınmanın finansmanı için tahsis etmişler, bu sebeble fonların kullanım sahalarını kuruluş kanunları ile belirlemeyi tercih etmişlerdir. Belirlenen prensipler, ülkemizde de olduğu gibi, fonların daha çok kamu kesimine tahsis edilmesi şeklinde olmuştur.

Sosyal güvenlik fonlarının kullanımı, gelişmekte olan ülkelerde yoğun şekilde tartışılmış ve bu tartışmalar devam etmektedir. Bunların sosyal yatırımlara, (mesken sağlık tesisleri vb.) öncelik verilerek kullanılması hususu ele alınmıştır. İktisadi kalkınma ile sosyal güvenliğin gelişimi arasında çok kuvvetli bir ilişkinin olduğu noktasından hareketle, görüşümüz, bu fonların, Milletlerarası Çalışma Teşkilatının belirlediği prensipler dikkate alınarak, fakat ülke ihtiyaçlarına öncelik verilerek kullanılması gerektiği, şeklindedir. Çünkü kalkınmada da nihai gaye, insan refahının arttırılması ve toplum huzurunun sağlanmasıdır. Sosyal güven-

lik programlarının, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere bütün ülkelerde düşmüş oldukları mali krizin atlatılmasında da, bu fonların rasyonel ve memleket menfaatleri öne alınarak kullanılmasının büyük katkısı olabilir.

Sosyal güvenliğin ve iktisadi kalkınmanın vazgeçilmez unsurlar olması sebebiyle, konu ile ilgili çalışmaların, teorik ve ampirik olarak çok yönlü şekilde yoğun olarak yapılması, sistemin işleyişi ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek menfi tesirleri kaldıracak tedbirlerin alınması gerektiği görüşü ileri sürülebilir.

Sosyal güvenlik garantisinin yükseltilmesi ve iktisadi kalkınmanın hızlandırılması vazgeçilemeyecek gayelerdir. Bu sebeble, sosyal güvenliğin tasarruf eğilimi ve sermaye birikimine tesirlerinin, teorik ve ampirik çalışmalarla çok yönlü olarak araştırılması gerekmektedir. Bu çalışmalardan elde edilecek sonuçlarla, sosyal güvenlik sisteminin işleyişi ile ortaya çıkabilecek menfi tesirlerini tespit etmek ve bunları ortadan kaldıracak gerekli tedbirleri almak mümkün olabilecektir. Bir bütün olarak, sosyal güvenlik sisteminin iktisadi kalkınma faaliyetleri ile ilişkileri tesbit edilebilecek ve kalkınma faaliyetlerini sekteye uğratabilecek tesirleri ortaya konulabilecektir.

E K

HAYAT DEVRESİ TASARRUF TEORİSİ

HAYAT DEVRESİ TASARRUF TEORİSİ

Hayat devresi tasarruf teorisi (Life-Cycle Saving Theory), Ando-Modigliani tarafından geliştirilmiştir (*). Teori, gelir ve tasarruf arasındaki ilişkiyi izahta, Friedman'ın "sürekli gelir" yaklaşımına ilâve yenilikler getirmiştir. Bu teoriye göre geliştirilen tasarruf fonksiyonu modellerinin temel varsayımları şunlardır;

- Tasarruf ve gelir ilişkisini incelemek için ele alınan dönem, fertlerin hayat süresi kadardır. Bu özelliği ile mevcut tasarruf teorilerinin hepsinden daha uzun bir analiz dönemini esas almaktadır.

- Modelde "belirsizlik" unsuru yoktur. Fertler gelirlerinin ne miktarda olacağını, ne kadarını tüketeceklerini ve tasarruf edeceklerini, ne zaman emekli olacaklarını ve bunlardan daha önemlisi, ne zaman ölceklerini tam olarak bilirler. Fertler her konuda olduğu gibi, tasarruf davranışlarını da bu "belirlilik" altında belirlerler.

- Fert, toplam faydasını maksimize ederken, bütün kaynaklarını ve ömür süresini dikkate alır. Kaynaklarının tahsisi ile ilgili plânlarını bu gayeye yönelik olarak yapar. Bu davranışı "azalan marjinal fayda" ilkesine de uygunluk gösterir.

- Ferdin sahip olmayı plânladığı servet miktarında bir artış veya azalma meydana gelirse, bu farklılık, gelirin daha önceden tüketim ve tasarruf arasındaki bölüşümüne uygun

(*) Albert Ando and Franco Modigliani, "The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Test", The American Economic Review, Vol: 53, No: 1, 1963, ss. 55-84. Bu kısmın hazırlanmasında faydalanan diğer kaynaklar; William H. Branson and James M. Litwack, Macroeconomics, 2. Edition, Harper and Row Publisher, New York, 1981, ss. 186-192; M.J.C. Surrey, Macroeconomic Themes, Oxford University Press, 1978, ss. 88-94; Rudiger Dornbush and Stanley Fisher, Macroeconomics, Mac Graw-Hill, Inc., U.S.A., 1978, ss. 146-154.

olarak tüketim ve tasarruflara yansır. Ani ve arizi kazançlar, tüketim veya tasarruflarda ani yükselmelere yol açmaz.

- Hayat devresi modelinde miras unsuru yoktur. Fert, kendinden önceki nesilden miras devralmaz. Kendisi de sonraki nesillere miras bırakmaz.

- Çalışma yıllarında yapılan tasarruflardan oluşan servetin getiri haddi değişmez ve fert bu getiri haddini tam olarak tahmin eder. Tüketim ve tasarruf kararlarında bu getiri haddini de dikkate alır.

Bu varsayımların ışığı altında fert, emeklilik dönemindeki tüketim ihtiyaçlarını gidermek ve bütün ömrü boyunca aynı hayat standardını devam ettirmek gayesi ile tasarruf eder. Hayat devresi modeline göre tasarruf etmenin temel motivasyonu, çalışmadığı yılların tüketim harcamalarını karşılamaktır. Ferdin tasarruf seviyesini, herhangi bir zaman diliminde almayı ümit ettiği gelirin birikiminden oluşan servet miktarı ve belirlediği tüketim standardı tayin eder.

Hayat devresi modeli, ferdin tasarruf davranışlarını olduğu kadar, toplumunda tasarruf davranışını izah eder. Bunun için, her yaş grubunun aynı ortalama kazanç seviyesine sahip olduğu, gelirle ilgili olarak gelecek dönemlere ait beklentilerinin değişmeyeceği ve son olarak da aynı yaş grubunda olanların aynı ortalama hayat ümidine sahip olduğu varsayılmaktadır.

Hayat devresi modeline göre makro seviyede toplam tasarrufların seviyesini, ekonominin yapısı ve demografik faktörler tayin eder. Statik bir ekonomide toplam tasarruflar sıfırdır. Böyle bir ekonomide mekan serileri ile toplanmış veriler dikkate alınırsa, ekonominin durumu ferdin hayat devresi modeline göre belirlenen davranış özelliklerini gös-

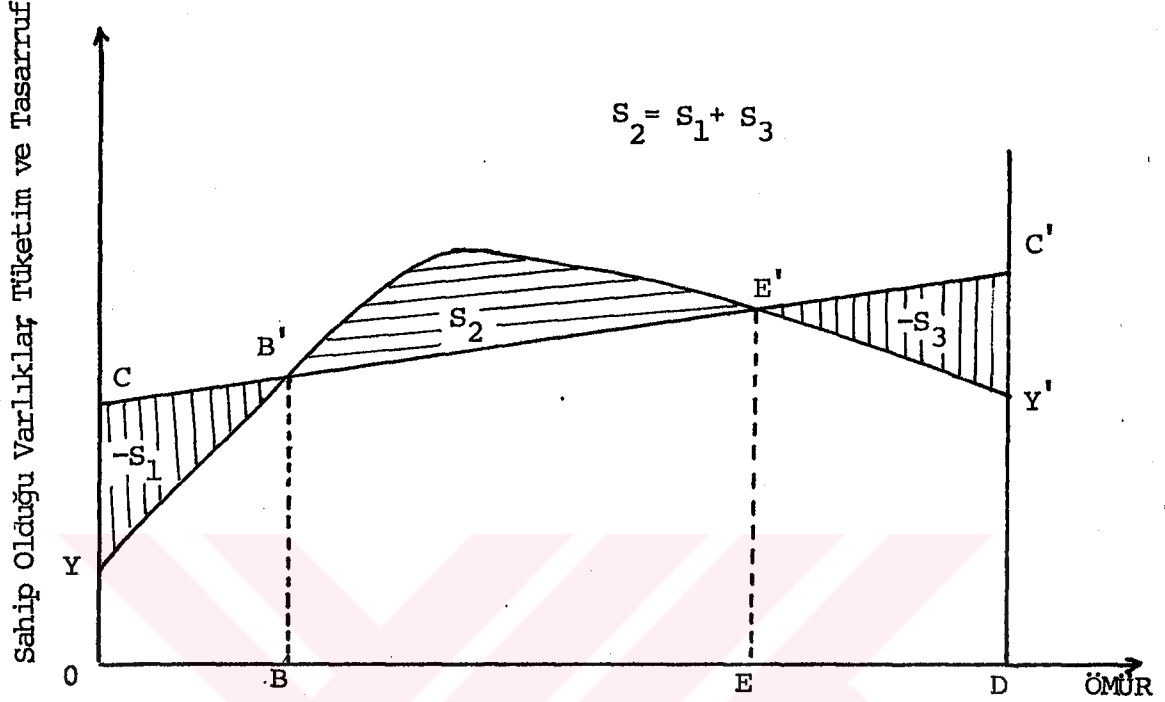
terir. Çalışma hayatında bulunanlar tasarruf yaparlar, çalışma hayatının dışında olanlar ise bu tasarrufları eritirler. Makro seviyede negatif ve pozitif tasarruflar birbirine eşit olduğu için, toplam tasarruflar sıfırdır.

Hayat devresi modeline göre, makro seviyede tasarruflar pozitif olabilir. Bunu temin eden teknik gelişme ve demografik yapıdaki değişikliklerdir. Eğer teknik gelişme hızı yüksekse, verimlilik ve buna bağlı olarak kazanç seviyesi artacaktır. Bu durum, çalışan neslin gelirlerinin ve tasarruflarının artması sonucunu doğuracaktır. Çalışma hayatının dışındaki nüfusun negatif tasarrufları değişmeyeceği için, toplam tasarruflar pozitif tasarruf nisbetinde artacaktır.

Demoğrafik yapı da toplam tasarruf seviyesine tesir eder. Eğer nüfus artış hızı yüksek ise, genç nüfus daha fazla olacaktır. Bu çalışan neslin toplam nüfus içinde nispi olarak daha fazla olması anlamına gelir ki, pozitif tasarruf yapan bu nesil toplam tasarrufları yükseltecektir. Aynı şekilde, nüfus artış hızı negatif ise toplam tasarruflarda negatif olacaktır.

Hayat devresi modelinin ferdi tasarruf davranışına getirdiği izahı ŞEKİL-I üzerinde gösterebiliriz.

(OD) ömür süresine sahip fert, (B) yılında çalışma hayatına başlayacak ve (BE) kadar çalışacaktır. (ED) de emeklilik süresini göstermektedir. Fert, hayatı ile ilgili bu bilgilerin ışığı altında sahip olacağı (YY') gelir akımını tam olarak bilir ve bütün hayatı boyunca yapacağı tüketim (CC') ve tasarruf (S) seviyesini belirler. Buna göre, I. dönemde ve III. dönemde negatif, II. dönemde ise pozitif tasarruf yapacaktır. Negatif ve pozitif tasarruflar birbirine eşit olacağından $(S_2 = S_1 + S_3)$, öldüğü zaman miras kalmayacaktır.

ŞEKİL-I, Hayat Devresi Tasarruf Modeli

Hayat devresi modeli ile getirilen en önemli yenilik, gelir ve servet ilişkisidir. Ferdin gelir akımının seviyesini belirleyen her türlü kaynak, servet olarak tarif edilir. Emek gelirinin seviyesini tayin eden beşeri unsurlarda buna dahildir. Fert, tüketim ve tasarruf kararlarını verirken, herhangi bir zaman diliminde sahip olduğu bütün kaynakların kendisine sağlayacağı servet birikimini, iskonto edilmiş değerler olarak tahmin edebilir. Emekli olduğu zaman, kendisine gelir akımını sağlayan bu servetin çözülmesidir.

Bu durumun matematik denklemlerle izahı şu şekildedir.

T yaşındaki bir ferdin, herhangi bir (t) yılındaki tüketimi C_t^T , ömrü boyunca elde edeceği bütün gelirleri toplamının iskonto edilmiş bugünkü değeri olan servetinin V_t^T , belirli bir nispetine Ω_t^T , eşittir.

$$C_t^T = \Omega_t^T \cdot V_t^T \quad (1)$$

Bu eşitlikteki servet birikimi ise,

$$V_t^T = a_{t-1}^T + Y_t^T + \sum_{T=T+1}^N \frac{Y_t^{eT}}{(1+r)^{T-T}} \quad (2)$$

olarak yazılabilir.

Bu eşitlikte, a_{t-1}^T , daha önceki dönemlerde elde edilmiş net servetin toplam değerini, Y_t^T , mülk gelirleri dışındaki cari gelir akımını, Y_t^{eT} , (T) yaşındaki bir ferdin ümit ettiği yıllık ortalama, gelirlerini, (r_t) , sahip olunan mülklerin getiri haddini ve N, kazanç dönemini göstermektedir.

Burada, ferdin ümit ettiği yıllık ortalama geliri;

$$Y_t^{eT} = \frac{1}{N-T} \sum_{r=T+1}^N \frac{Y_t^{eT}}{(1+r_t)^{T-T}} \quad (3)$$

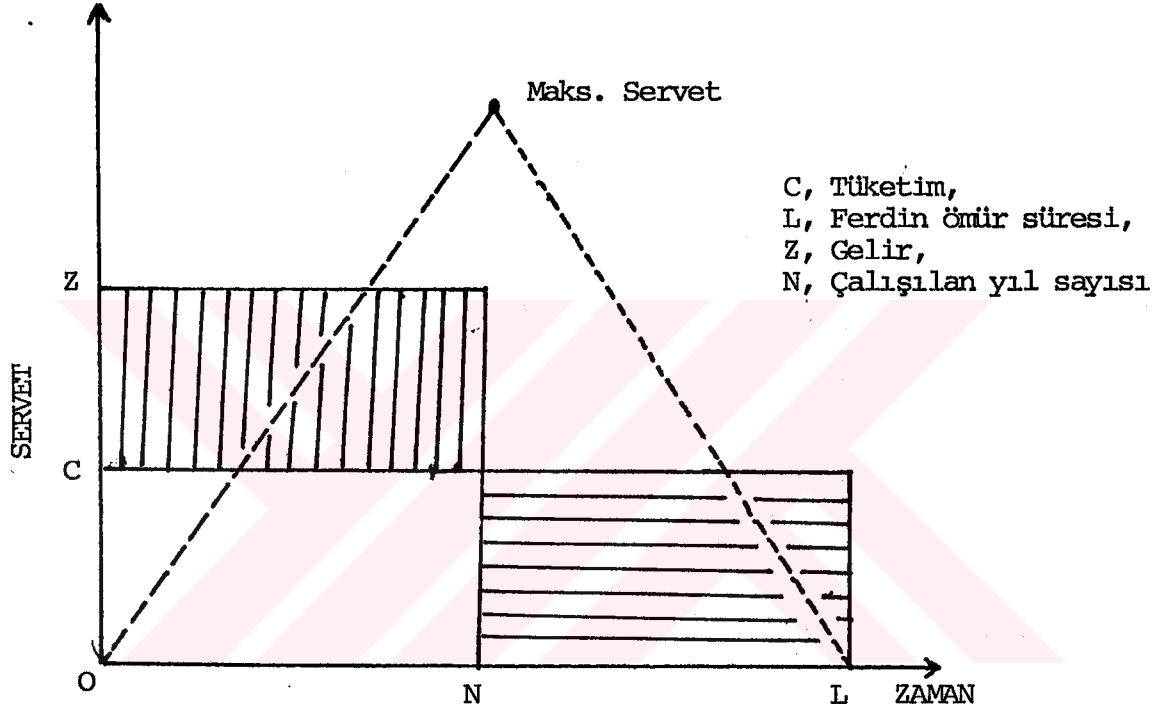
olmaktadır.

Bütün yaş gruplarını dikkate aldığımız zaman, toplumun tüketim fonksiyonu,

$$C_t = \alpha_1' Y_t + \alpha_2' Y_t^e + \alpha_3' A_{t-1} \quad (4)$$

olacaktır.

Hayat devresi modelinin öngördüğü, "ömür boyu elde edilen gelir, ömür boyu tüketime eşittir", hipotezini ŞEKİL-II yardımıyla izah edebiliriz.

ŞEKİL-II, Hayat Devresi Tasarruf Modelinde Gelir-Tüketim Eşitliği

Dikey ekseninde servet birikimi, tüketim ve tasarruflar, yatay ekseninde ise zaman ele alınmaktadır.

Ferdin ömür boyu elde edeceği gelir; ZN , ömür boyu tüketimine, CL , eşittir.

$$ZN = CL$$

(1)

Yıllık tüketimi ise,

$$C = \frac{N}{L} Z \quad (2)$$

olacaktır.

Bu durumda tasarrufları;

$$S = Z - C = Z - \frac{NZ}{L} = \frac{Z(L-N)}{L} \quad (3)$$

olmaktadır.

Nitekim, ŞEKİL-II. de de görülebileceği gibi, ferdin çalışma yıllarında yaptığı tasarruflar servetine ilâve olmakta, ferdin emekli olduğu (N), yılında bu tasarruflardan oluşan servet birikimi maksimum seviyesine ulaşmaktadır. Bu yıldan sonra ise bu servet çözülmekte, öldüğü zaman sıfır olmaktadır. Taralı iki alan birbirine eşittir.

$$(Z-C) \cdot N = C(L-N) \quad (4)$$

Aktuaryal olarak "adil" bir sosyal güvenlik sistemi, hayat devresi modelinin fertlerin gönüllü tasarrufları ile izah ettiği bu durumu "mecburilik" fonksiyonu ile gerçekleştirir. Emekli oluncaya kadar ücretinin belirli bir kısmını prim şeklinde mecburi olarak tahsil eder. Emekli olduktan sonra ise, ivaz olarak primlerin birikiminden oluşan değeri faiz geliri ile birlikte ivaz şeklinde geri öder.

Hayat devresi modeli tüketim-tasarruf davranışına yeni izahlar getirmesine rağmen, gerçek hayatla ilgili büyük eksiklikler arz etmektedir. Bu eksiklikleri telafi edecek değişikliklerle model daha işler hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ölüm tarihinin ve buna bağlı olarak hayat süre-

sinin belirsiz olması, gelir akımının tam olarak tahmin edilememesi, miras bırakma arzusunun varlığı ve nesiller arası gelir transferleri ile ilgili önemli yeniliklerle modelin gerçek hayatı yansıtabilme vasfı güçlendirilmektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AARON, Henry J. "Economics Effects of Social Security" The Brookings Institution, Washington D.C., 1982.
- BİRKAN, Selahattin, Dünyada Sosyal Güvenlik Ekonomisi, Yakın ve Ortadoğu Çalışma Enstitüsü, İstanbul, 1969.
- BOSKIN, Michael J. and ROBINSON, Marc, "Social Security and Private Saving: Analytical Issues", U.S. Congress Joint Economic Committee, Dec., 1980.
- BRANSON, Williamson H. and LITWACK, James M., Macroeconomics, 2. Edition, Harper and Row Publisher, New-York, 1981.
- CAGAN, Philippe, "The Effect of Pension Plans On Aggregate Savings" National Bureau of Economic Research, New-York, 1965.
- CAMPBELL, Colin D., Financing Social Security, A Conference Sponsored by The American Enterprise Institute For Public Policy Research Washington D.C., U.S.A., 1979.
- CAMPBELL, Colin D., Contemporary Economics Problems: The Exploding Cost of Social Security. American Enterprise Institute, Washington D.C. and London, 1981.
- CİLLOV, Haluk, İktisadi Olaylara Uygulanan İstatistik Metodlar, İ.Ü. Yayın No: 2005, İktisat Fakültesi No: 346, İstanbul, 1975.
- DARBY, Michael R., The Effects of Social Security on Income and The Capital Stock; American Enterprise Institute, Washington D.C., 1978.

D.P.T., V.B.Y.K.P. Öncesinde Gelişmeler: 1972-1983, (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler) D.P.T. Yayın No: 1975 V. Yıllık Plân Destek Çalışmaları: I. Ankara, 1985.

D.P.T., Sosyal Güvenlik, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 1556, Ö.İ.K., No: 245, Ankara, 1977.

DİKMEN, Orhan, Türkiye'de Tasarruf Bonoları, İ.Ü. Yayın No: 1116, İktisat Fakültesi No: 164, Maliye Enstitüsü No: 20, İstanbul, 1960.

DİLİK, Sait, Türkiye'de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 99, 2. Baskı, Ankara, 1972.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer, Mikroiktisat, 6. Basım, Sermet Matbaası, İstanbul, 1982.

DURNBUSH, Rudiger. and FISHER, Stanley, Macroeconomics, Mac Graw-Hill, Inc., U.S.A., 1978.

DÜNDAR, Faik Birol, Sosyal Güvenlik araçlarının Makro-Ekonomik Etkileri, (Doçentlik Tezi), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 76, Ankara, 1976.

ERGİNAY, Akif, Kamu Maliyesi, Çat Matbaası, Ankara, 1982.

FRIEDMAN, Milton, A Theory of Consumption Function, Princeton University Press, Princeton, 1957.

HEMMING, Richard. and KAY, John A., "The World Crisis In Social Security: Great Britain", F.N.E.P., and I.C.S., France, 1982.

HEREKMEN, Aykut, Teoride ve Türkiye'de Parafiskal Gelirler, (Doktora Tezi), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 99/55 Eskişehir, 1972.

I.L.O., "The Cost of Social Security: Ninth International Inquiry, 1972-1974, Geneva, 1979.

I.L.O., Into The Twenty-First Century The Development of Social Security, Geneva, 1984. (Twenty-First).

I.S.S.A., "Methods of Financing Social Security: Their Economics and Social Effects", Studies and Research No: 15, Geneva, 1979.

İ.Ü., İktisadi Büyüme ve Gelişme: Seçme Yazılar, İ.Ü. Yayın No: 1193, İktisat Fak. No: 189, İktisadi Gelişme Enstitüsü, No: 4, İstanbul, 1966.

JANSSEN, Martin C. and MULLER, Heinz H., "The World Crisis In Social Security: Switzerland", F.N.E.P. and I.C.S., France, 1982.

JUTTEMEIER, K.H. and PETERSEN, H.G., "The World Crisis In Social Security: West Germany", F.N.E.P. and I.C.S., France, 1982.

KANYILMAZ, İbrahim, Teoride ve Türkiye'de Likiditelerin Transformasyonu ve Transformasyonla Finansman, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Bursa, 1981.

KATONA, George, Private Pensions and Individual Savings, Ann Arbor Survey Research Center Institute For Social Research, Michigan, 1964.

KAYRA, Cahit, Dış Finansman Teknikleri, İ.Ü. Yayın No: 1581, İktisat Fakültesi No: 286, Maliye Enstitüsü No: 46, İstanbul, 1970.

KEYNES, John Maynard, İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi, (Çev: Asım Baltacıgil), Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1980.

- KILIÇBAY, Ahmet, Kantitatif İktisat Teorisi ve Politikası, İ.Ü. Yayın No: 1952, İktisat Fakültesi No: 289, İstanbul, 1970.
- MCCLEMENTS, L.D., The Economics of Social Security, Heinemann, Educational Books Ltd., London, 1978.
- MEIER, Gerald M. and BALDWIN, Robert E., Economic Development, Theory, History, Policy, 2. Baskı, New-York, 1959.
- NEMLİ, Arif, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Vergi Politikası T. Güryay Matbaası, İstanbul, 1979.
- NURKSE, Ragner, Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü, (Çev: Şevki Adalı), İktisat Teorisi Kitaplığı, Seri No: 1, İstanbul, 1964.
- O'Neill, June A., "Alternatives For Financing A Mature Social Security System", Financing Social Security, Washington, D.C., 1979.
- ÖNCEL, Türkan, Parafiskal Yükümlülükler, İ.Ü. Yayın No: 3115, İktisat Fakültesi No: 494, İstanbul, 1983.
- ÖZGÜVEN, Ali, İktisat İlmine Giriş, İ.Ü. Yayın No: 2046 İktisat Fakültesi No: 345, İstanbul, 1975.
- PAMİR, Emel, ve VARLIK, Muharrem, Sosyal Güvenlik Sektörü, V.B.Y.K.P. Hazırlık Çalışmaları, D.P.T., Yayın No: 1846, S.P.D. No: 352, Ankara, 1982.
- REPORT, Social Security In America's Future, Final Report of The National Commission On Social Security, March, 1981.
- RICHARDSON, John Henry, İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, (Çev: Turan Yazgan), İ.Ü. Yayın No: 1524, İkt. Fak. No: 277, İkt. Ens. No: 56, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1970.

ROSA, Jean Jacques, *The World Crisis In Social Security*,
Foundation Nationale d'Economie Politique and
The Institute For Contemporary Studies, France,
1982.

SAVAŞ, Vural Fuat, *Az Gelişmiş Memleketlerde Kalkınmanın
Finansmanı*, (Doktora Tezi), Eskişehir İktisadi
ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 17,
Eskişehir, 1963.

S.G.K., *Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Mali Kaynak ve Fonla-
rının Değerlendirilmesi Alt Komisyon Raporu*, An-
kara, 1982.

SURREY, M.J.C., *Macroeconomic Themes*, Oxford University Press,
1978.

TALAS, Cahit, *Sosyal Ekonomi*, S. Yayınları, 14, Ankara, 1979.

TOBIN, James, *Essays In Economics: Consumption and Econo-
metrics*, Vol: II, North-Holland Publishing Company,
Amsterdam, 1975.

TUNÇOMAÇ, Kenan, *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar*,
İ.Ü. Yayın No: 3018, Hukuk Fakültesi No: 659,
Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 1982.

TÜRK, İsmail, *Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş
Bütçe Teorileri*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1975.

TÜRK-İŞ, *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Uygulaması*, Türk-İş Ya-
yınları, No: 96, Ankara, 1976.

TUNA, Orhan, *Sosyal Siyaset*, Fakülteler Matbaası, İstanbul,
1977.

TUNCAY, Can, *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Araştırma, Eğitim,
Ekin Yayınları, Hukuk Yayınları Dizisi, 3, İstan-
bul, 1982.

ÜLGENER, Feridun S., Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, Der Yayınevi, İstanbul, 1977.

YAVUZ, Yunus Vehbi, İslam'da Zekat Müessesesi, Çağrı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1980.

YAZGAN, Turan, Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik, Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul, 1975, (Gelir Dağılımı).

YAZGAN, Turan, Sosyal Sigorta, İ.Ü. Yayın No: 2360, İkt. Fakt. No: 402, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul, 1977. (Sosyal Sigorta).

YAZGAN, Turan, Görüşler, Kutsun Yayınevi, İstanbul, 1977.

YAZGAN, Turan, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1981. (Türk Sosyal).

YAZGAN, Turan, Ücret, Kutsun Yayınevi, İstanbul.

YÜKSEL, Ali Sait, Para Bulma ve Yatırım: İşletme Finansmanı, Değiştirilmiş İkinci Baskı, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1977.

MAKALELER

ANDO, Albert. and MODIGLIANI, Franco, "The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Test", The American Economic Review, Vol: 53, No: 1, 1963.

AURBACH, Alan J. and KOTLIKOFF, Laurence J., "An Examination of Empirical Test of Social Security and Saving" N.B.E.R. Working Paper, 730, 1981.

BARRO, Robert J., "Social Security and Private Saving: Evidence From The U.S. Time-Series" University of Rochester, April 1977. (Evidence From the U.S.).

BARRO, Robert J., "Are Government Bonds Net Wealth", *Journal of Political Economy*, Vol: 82, No: 6, 1974.

BARRO, Robert J., and MacDONALD, Glenn M., "Social Security and Consumer Spending In an International Cross Section", *Journal of Public Economics*, 11(3), June, 1979.

BEACH, Charles M., BOADWAY, Robin W. and GIBBONS, Jack O., "Social Security and Aggregate Capital Accumulation Revisited: Dynamic Simultaneous Estimates In a Wealth-Generation Model", *Economic Inquiry*, Vol: XXII, January, 1984.

BIORN, Erik, "The Consumption Function and The Life Cycle Hypothesis: An Analysis of Norwegian Household Data", *Scandinavian Journal of Economics*, Vol: 82, No: 4, 1980.

BLINDER, Alan S., "Intergenerational Transfer and Life-Cycle Consumption", *The American Economic Review*, Vol: 66, No: 2, May, 1976.

BLINDER, Alan S. and GORDON, Roger H. and WISE, Donald E., "Reconsidering The Work Disincentive Effects of Social Security", *National Tax Journal*, 33(4), December 1980.

BOSKIN, Michael J., "Social Security and Retirement Decision", *Economic Inquiry*, 15(1), January, 1977.

BROWNING, M. J., "Savings and Pensions: Some UK Evidence", *The Economic Journal*, Vol: 92, December, 1982.

- BURBIDGE, John B., "Social Security and Savings Plans In Overlapping-Generations Models", *Journal of Public Economics*, 21(1983).
- BURKHAUSER, Richard V. and TURNER, John A., "A Time Series Analysis On Social Security and its Effect On The Market Work of Men at Younger Ages", *Journal of Political Economy*, Vol: 86, No: 4, August, 1978.
- BURKHAUSER, Richard V. and TURNER, John A., "Social Security, Preretirement Labor Supply, and Saving: A Confirmation and a Critique", *Journal of Political Economy*, Vol: 90, No: 3, 1982.
- BURKHAUSER, Richard V. and SMEEDING, Timothy M. "The Net Impact of The Social Security System on The Poor", *Public Policy*, 29(2), Spring 1981.
- CARMICHAEL, Jeffrey. and HAWTREY, Kim., "Social Security, Government Finance and Savings", *Economic Record*, December, 1981.
- DANZIGER, Sheldon. and HAVEMAN, Robert. and PLOTNICK, Robert., "How Income Transfer Programs Affect Work, Savings, and The Income Distribution: A Critical Review.", *Journal of Economic Literature*, Vol: XIX, September, 1981.
- DAVIES, James B., "Uncertain Lifetime, Consumption and Dissaving In Retirement", *Journal of Political Economy*, Vol: 89, No: 3, 1981.
- DAVID, Martin. and MENCHIK, Paul, "The Effects of Social Security on Bequests", *Discussion Paper*, No: 637-80, Madison, Wis., 1980.

- DENTON, Frank T. and SPENCER, Byron G., "A Macro Economic Analysis of A Public Pension Plan", Canadian Journal of Economics, Vol: XIV, No: 4, November, 1981.
- DİLİK, Sait, "Sosyal Sigortaların Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVI, Sayı: 2, Ankara, 1971.
- DİLİK, Sait, "Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansımaya Olayı", Maliye Enstitüsü Konferansları, İ.Ü. Yayın No: 2453, İktisat Fakültesi No: 419, Maliye Enstitüsü No: 59, İstanbul, 1978.
- ESPOSITO, Louis, "Effect of Social Security on Saving: Review of Studies Using U.S. Time Series Data", Social Security Bulletin, May, 1978.
- FELDSTEIN, Martin S., "Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation", Journal of Political Economy, Vol: 82, No: 5, 1974. (Induced Retirement).
- FELDSTEIN, Martin S., "Social Security and Saving: The Extended Life-Cycle Theory", The American Economic Review, Vol: 66, No: 2, May, 1976. (Extended Life-Cycle).
- FELDSTEIN, Martin S., "Perceived Wealth In Bonds and Social Security: A Comment", Journal of Political Economy, Vol: 84, No: 2, 1976. (Perceived Wealth).
- FELDSTEIN, Martin S., "Social Security and Private Saving: International Evidence In An Extended Life-Cycle Model", The Economics of Public Services, Edited by. Martin S. Feldstein and Robert Inman, MacMillan London, New-York, 1977. (International Evidence).

FELDSTEIN, Martin S., "Social Security and Private Saving: Another Look" *Social Security Bulletin*, Vol: 42, No: 5, May, 1979. (Another Look).

FELDSTEIN, Martin S., "Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation: A Correction and Updating", *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, 579, 1980.

FELDSTEIN, Martin S., "International Differences In Social Security and Saving", *Journal of Public Economics*, 14, 1980. (International Differences).

FELDSTEIN, Martin S., "Social Security and Private Saving: Reply", *Journal of Political Economy*, Vol: 90, No: 3, 1982, (Reply).

FELDSTEIN, Martin S. and PELLECHIO, Anthony, "Social Security and Household Accumulation: New Microeconomic Evidence", *Review Economics Statistics*, 61(3), Aug., 1979.

HAMMERMESH, Daniel S., "Social Insurance and Consumption: An Empirical Inquiry", *The American Economic Review*, Vol: 72, No: 1, Marc, 1982.

HEMMING, Richard, "State Pensions and Personal Saving", *Scottish Journal of Political Economy*, Vol: 25(2).

HORIOKA, Charles Y., "International Differences In Social Security and Saving: A Comparison of The Barro and Feldstein Estimates", *Journal of Public Economics*, 14(2), October, 1980.

HU, Sheng Cheng, "Social Security, The Supply of Labor and Capital Accumulation", *The American Economic Review*, 69 (3), June, 1978.

- I.L.O., "Social Security at The Crossroads", International Labor Review, Vol: 113, No: 2, 1980.
- I.S.S.A., "Changing Family Patterns and Social Security Protection: The Australian Scene", International Social Security Review, Year, XXXII, No: 1, 1979.
- I.S.S.A., "Changing Family Patterns and Social Security Protection: The Case of Republic of Korea", International Social Security Review, Year, XXXII, No:1, 1979.
- KOSKELA, Erkki. and VIREN, Matti., "Social Security and Household Saving In an International Cross-Section", The American Economic Review, Vol: 73, No: 1, March, 1983.
- KOTLIKOFF, Laurence J., "Social Security and Equilibrium Capital Intensity" The Quarterly Journal of Economy, Vol: 93, No: 2, 1979. (Equilibrium Capital).
- KOTLIKOFF, Laurence J., "Testing The Theory of Social Security and Life-Cycle Accumulation", The American Economic Review, Vol: 69, no: 3, 1979. (Testing The Theory).
- KOTLIKOFF, Laurence J. and SPIVAK, Avia. and SUMMERS, Lawrence H. "The Adequacy of Savings", The American Economic Review, Vol: 72, No: 5, December, 1982.
- KURZ, Mordecai, "The Effects of Social Security and Private Pensions On Family Savings", S.R.I. International, 1981.
- LEIMER, Dean R. and LESNOY, Selig D., "Social Security and Private Saving: New Time Series Evidence" Journal of Political Economy, Vol: 90, No: 3, 1982. (New Time Series).

- LESNOY, Selig D. and LEIMER, Dean R., "Social Security and Private Saving: Theory and Historical Evidence", *Social Security Bulletin*, Vol: 48, No: 1, January, 1985, (Theory and Historical Evidence).
- MENCHIK, Paul L. and DAVID, Martin, "Income Distribution, Life-Time Savings and Bequests", *The American Economic Review*, Vol: 83, No: 4, September, 1983.
- MIREAUX, Louis Dicks and KING, Mervyn, "Pension Wealth and Household Saving: Test of Robustness", *Journal of Public Economics*, Vol: 23, 1984.
- MUNNELL, Alicia H., "The Impact of Social Security On Personal Saving", *National Tax Journal*, Vol: XXVII, No: 4, December, 1974, (The Impact).
- MUNNELL, Alicia H., "Private Pensions and Saving: New Evidence", *Journal of Political Economy* Vol: 84, No: 5, 1976. (Private Pensions).
- NEWSWEEK, "Who Pay's The Bill", July, 25, 1983.
- PEYMANN, Philippe-PERELMAN, Sylvie, "Sosyal Güvenlik", *Avrupa-79*, Mart, 1983.
- PEYMANN, Philippe-PERICARD, Florence, "Dikkat Yaşlanıyoruz", *Avrupa*, Mayıs, 1983.
- SCHRÖDER, Jürgen, "Social Security and The Macroeconomic Saving-Income Ratio", *Review of World Economics*, Band, 119, Heft 3, 1983.
- SHENSKI, Eytan, "A Model of Social Security and Retirement Decisions", *Journal of Public Economics*, 10(3), December, 1978.

YAZGAN, Turan, "Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılması ve Etkinliğinin Arttırılması", 2. Türkiye İktisat Kongresi, Cilt: III, İzmir, 1981.

WATSON, Harry, "Saving, Social Security and Uncertainty", Southern Economic Journal, Vol: 49, Number, 2, October, 1982.

WILLIAMSON, Samuel H. and JONES, Warren L., "Computing The Impact of Social Security Using Life-Cycle Consumption Function", The American Economic Review, Vol: 73, No: 5, December, 1983.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi